

ARAKS

ISSN 1451-1762

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

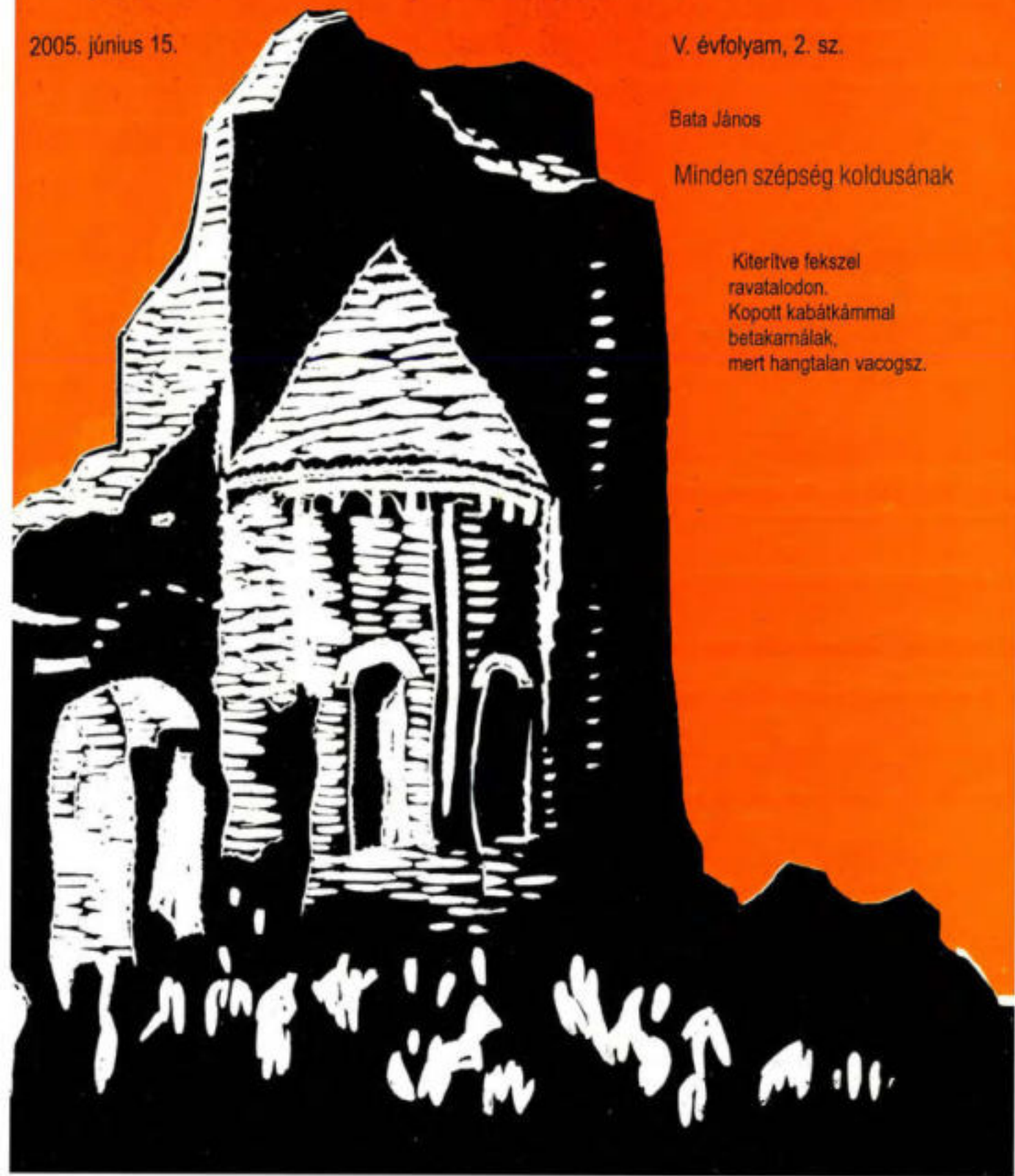
2005. június 15.

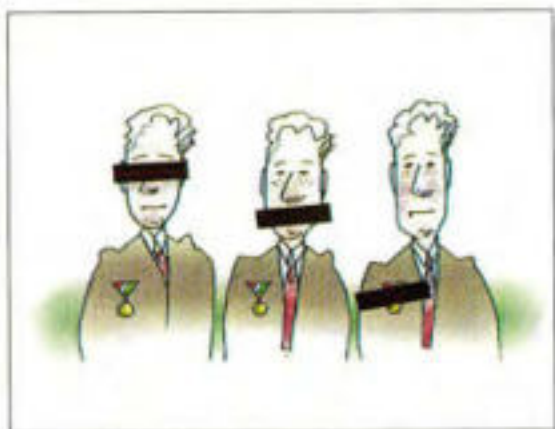
V. évfolyam, 2. sz.

Bata János

Minden szépség koldusának

Kiterítve fekszel
ravatalodon.
Kopott kabátkámmal
betakarnálak,
mert hangtalan vacogsz.

2005-ben LÉPHAFT PÁL karikaturistát
tüntették ki a Napleány-díjjal a délvidéki
magyar újságírásért. Ebből az alkalomból
adunk ízelítőt munkásságából.

ARAKS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2005. június 15.

V. évfolyam, 2. sz.

Tartalom

Bata János (Horgos): Minden szépség koldusának	(a címlapon)
Koltay Gábor (Budapest): Békés népirtás.....	4
Kónya Róbert: (Szabadka) 1920. június 4. (Egy délvidéki fiatal gondolatai).....	12
Az Európai Parlament ad hoc küldöttségének jelentése a vajdasági magyarverésekről.....	13
Szerkesztői jegyzet.....	20
Kerekes József (Szabadka): Cserbenhagyásos gázolás.....	21
Csorba Béla (Temerin): két vers.....	24
Dr. Szabó László (Szeged) nyílt levele.....	25
Rózsás János (Nagykanizsa) levele Tari Istvánhoz.....	27
Tari István (Óbecse) válasza.....	28
Gabrity Molnár Irén (Szabadka): A délvidéki magyarok és a média (jelenségkutatás).....	29
Dencs Tünde (Szabadka): A vajdasági fiatalok kulturális életszokásai	34
Hódi Sándor (Ada): Mi fán terem a nemzetstratégia? – Beszélgetőtárs: Pertics Péter.....	39
Szöke Anna (Kishegyes): A küszöbjelleg tünetei mindennapjainkban.....	51
Gubás Jenő (Szabadka): Anyanyelvünk romlása, magyarságunk pusztulása.....	56
Varga Sándor (Bácsgyulafalva) versei.....	61
Uzon Miklós: Egy kortárs visszaemlékezése a szabadkai Népkör megrázó évtizedére	62
Matuska Márton (Újvidék): Hová tűntek Zsabyáról a magyarok?.....	70
Mészáros Zoltán (Szabadka) Megszokott történetek egy majdnem tökéletes népirtásról.....	76
Vajda Gábor (Szabadka): A genocidiumtól a zsarolásig.....	78
Kovács Nándor (Kelebia): Párhuzamos életképek (V.).....	89
Tomán László (Újvidék): Reflexiók, szociológia nélkül	93
Tomán László (Újvidék): A művelődési titkár esete Petőfi Sándorral.....	97
Mirnic Károly (Szabadka): Lappangó asszimilációs stratégiák.....	98
Kerekes József (Szabadka): Barangoló.....	99
Szloboda János (Zenta): Győzelemnek álcázott vereség.....	101
Szloboda János (Zenta): Közép-európai Nobel-díjasok	103

Koltay Gábor

Békés népiertás *

Ki ne szeretné megérteni azt a világot, amelyben él, és amely tele van gyötrelmes ellentmondásokkal? Most jätsszunk el azzal a gondolattal, hogy tizenöt évvel ezelött, 1990-ben egy egyetemistákból álló csoport közvélemény-kutatást végez arról, hogy másfél évtized múlva milyen világ lesz Magyarországon, illetve ebben a Kárpát-medencei térségben, ahol magyarok egymásra találnak, hisz megszűnt a diktatúra és kisebb-nagyobb eltérésekkel egy demokratikus berendezkedés vette kezdetét. Ha engem kérdeznek, én biztos, hogy olyan jelzőket irtam volna fel válaszként egy képzeletbeli fehér papírra, hogy az a leendő világ egy sokkal becsületesebb, egy tisztességesebb, egy élhetőbb, egy jobbkedvű, egy anyagi értelemben, de főleg lelkiekben gazdagabb világ lesz, egy sokkal inkább magyar érdekű, a magyar érdeket országhatáron belül és azon kívül is sokkal határozottabban és hatékonyabban képviselni tudó. Másfél évtized elteltével (ami persze történelmi léptékben nagyon rövid idő, a mi életünkben viszont nem) az emberek nagyon rosszkedvűek, még inkább elégedetlenek, vagyis nagyon kevés valósult meg azokból a történelmi lehetőségekből, amelyeket ott 89, 90 tájékan magunk elé képzeltünk. Bizonyára egy kicsit naivan azt gondoltuk, hogy egy társadalom, egy nép, egy nemzet ezt a pályát tizenöt év alatt biztos, hogy be fogja futni. De ha ma nem értjük ezt a világot, amely körülvesz bennünket, akkor miért nem foglalkozunk jelentős, nagy kérdésekkel? Ilyen sorskérdés például:

Trianon

Azt gondolom, hogy a XX. század történelme megkerülhetetlen Trianon megértése, tanulmányozása nélkül és főként a **trianoni folyamat** feltárása nélkül. A Trianon c. filmemben azt szerettem volna nagyon sok, jelentős, okos, nagyformátumú tudós személyiség közreműködésével bizonyítani,

hogy Trianon nem egy távoli múltba vesző történelmi esemény csupán, amiről ismert okoknál fogva nagyon keveset tudunk. (Többet kellene tudni róla, de ha többet tudnánk, iskolában tanítanak, a tankönyvekben illő módon szerepelne, hozzáolvasnánk egy-két könyvet, akkor elraktároznánk a tudatunkban, mint minden más történelmi eseményt.) Nem, nem erről van szó. Trianon **nem** egy nyolc évtizeddel ezelötti múltba vesző **esemény**, Trianon egy több mint nyolc évtizede tartó **folyamat**. Tehát, ha egy ívet próbálok elgondolni, felrajzolni, akkor ennek **az ívnek az egyik pontja ott van 1920 tájékan**, a végpontja pedig **a mindenkori jelenben**. 2005-ben egy 85 éves trianoni folyamatról van szó, amely önmagában már egy rendkívüli vitára ingerlő dolog, de hát akik a filmet látták, azok tudják, hogy a jobboldalhoz igazán nem sorolható jeles történész és akadémikus, Glatz Ferenc mondja ki a filmben azt, hogy a versailles-i békerendszer nélkül a XX. század egész történelme máshogy alakult volna (a nekünk legfájóbb trianoni békediktátum a versailles-i békerendszernek csak egy része). Nem alakul ki a fasizmus, nem alakul ki a német nemzeti szocializmus (olyan formában egészen biztosan nem), nem tör ki a II. világháború, vagy egészen más lefolyása van, és egészen nyilvánvaló, hogy ez a térség nem kerül szovjet befolyású övezethez. Trianonnak és a XX. század történelmének a valós feltárása, ahogy pl. **Tökés László püspök úr** a filmben fogalmaz, annak a **békés** (tehát nem háborús) **népiertásnak a feltárása** - emberek elpusztítása, szülőföldjéről való elűzése, életének a lehetlenné tétele, vagy az ezzel egyenértékű szellemi népiertás folyamatának a feltárása - elengedhetetlenül fontos. Önmagában ez is egy rendkívüli vitára ingerlő dolog. Ezt most megtapasztaltuk Raffay Ernő történésszel Bukarestben néhány héttel ezelött, amikor egy élő televíziós beszélgetés volt az egyik román televíziós csatornán a Trianon c. filmnek a vetítését követően, hogy milyen érzelmekkel, milyen gondolatokkal, milyen szenvedélyekkel kell

szembenézni. Hogyan létezik az, hogy nincs az a nemzeti sorskérdés, amelyben Magyarországon egyetértés lenne, amely mögé a magyar nemzet egyöntetűen felsorakozna. Hogyan létezik az, hogy amikor a Trianon-film elkészült, de említhetném akár a Honfoglalás vagy a Szent László király életéről szóló Sacra corona című filmem is, azzal a váddal találkoztam, hogy ezek a filmek úgymond jobboldaliak, mintha a magyar történelemnek a végig gondolása az valamifajta jobboldali dolog lenne, mert keresztény nemzeti a jobboldal – mondjuk nagyon leegyszerűsítve, minthogyha a baloldal ezeket a kérdéseket elutasítaná. Én pedig azt gondolom, hogy a huszadik század történelmének feltárása az egy alapvető nemzeti sorskérdés, és Trianon XXI. századi megítélésének ügyében bizony a magyarság döntő többségének egyöntetűen kellene felsorakoznia. Egy sor részletkérdésben lehet vitatkozni, különböző szemléleteknek, pártpolitikai megközelítéseknek összezsápfálniuk, de alapvető kérdésekben egyet kellene érteni.

Ugyancsak alapvető kérdés:

A NÉPESSÉGCSÖKKENÉS

Most ismét arra a képzeletbeli kis papírra utalok vissza, amire én biztos, hogy felírtam volna valami olyasmit, hogy tizenöt év múlva egészen biztos, hogy megáll a magyarság fogyatkozása, amely akkor már rendkívül jellemző volt a 45-öt követő időszakra. A valóság pedig ezzel ellentétben micso-da? Ezúttal csak az elmúlt 25 évnek néhány számadatát mondanám: évente a magyarság 50 000 fővel fogy, és ezen belül is folyamatosan előregedik. A médiában és a közbeszédben is azt használjuk, hogy 10 milliós a magyarság, de gyakorlatilag ez nem így van. A XXI. század végére ez 7 millió alá apad, 100 év múlva pedig 5 millió alá fog csökkenni.

Sorskérdésnek tartom, hogy családonként a gyermekátlag nem éri el az 1,3 főt, azaz a családok önmagukat nem reprodukálják. Ha két fiatal összeházasodik, akkor megszokásból szül egy gyerek mellé esetleg még egyet, de hármát-négyet már nem vállal, mert nem látja azt a perspektívát maga előtt, hogy azt a két-három-négy gyereket tudja-e iskoláztatni, lehetőségeket biztosítani számukra, el tudja-e az életben indítani olyan pályára őket, hogy ne kelljen tragikus nélkülözések közepette élniük

az életet. Amikor én akkora gyerek voltam, mint itt jó néhányan a terem hátsó felében, egy karácsony, egy nagyobb születés- vagy névnap alkalmával harmincan-negyvenen voltunk egy fa körül. A nagy család együtt volt. Ez a nagy család az én életemben teljes mértékben eltűnt, részben az előbb említett tendenciák okán, részben pedig azért, mert a magyar családok a XX. században szétestek, különösképpen a XX. század második felében egyedeire hullottak szét. Ha a családok szétesnek, lélekszámukat tekintve is apadtak, a családokat összetartó lelki-szellemi kohézió is erőteljesen meglazult, akkor a családok együttese, a NEMZET is nyilvánvalóan meglazul, lélekszámát és a nemzetet összetartó lelki-szellemi kohéziót tekintve is fogy. Azt gondolom, a XXI. században alapvető kérdés, hogy ezzel is szembenézzon a magyarság, és amikor magyarságot mondok, akkor mindig gondolok országhatáron innen és országhatáron túl, mert az elszakított nemzetrészeknél ugyanazok a tendenciák figyelhetők meg mind a fogyást, mind a családszámot tekintve. Nem pártpolitikai, hanem az egész magyar nemzet előtt álló lényeges és fontos kérdés, hogy 10 milliónyian vagyunk, a 10 millióból pedig

5 millió szegény.

Az országlakosok fele a létminimum határán él, 50 000 forintból vagy annál kevesebb összegből. Nem tudni hogyan, nyilvánvalóan összeszorított foggal, sok mindenről lemondva, ott, ahol lehet, gyerekek támogatásával. Gyötrelmesen nagy szám, és ez a tendencia a rendszerváltozás 15 esztendejében is folyamatosan romlott. Hogyan létezik az, hogy ilyen alapvető kérdésekről beszélünk és gondolkodunk egymás közt, és amikor kinyitjuk valamelyik televíziós csatornát – 90 előtt néhányat tudtunk kinyitni, most 20-30-at, magyar televíziós csatornából is sokat – ezekkel a nemzeti sorskérdésekkel sehol nem találkozunk. A televízió nem beszél róluk.

Ha egy nemzet magáról komolyan, felnőtt módon gondolkodik, főleg egy olyan nagy kultúrájú és nagy múltú nemzet, amelynek ezer éves államiságát nemrégiben ünnepeltük, amely nagyon sok szellemi, kulturális, történelmi, gazdasági, politikai mélypontból is fel tudott emelkedni, akkor emelkedő nemzetté tud válni. Nagyon bonyolult, sokoldalú és egymással összefüggő társadalmi folyamatok sike-

res megteremtését nagyon egyszerű szóval **nemzet-építésnek** mondtuk 1920-at követően – én ezt persze csak történelmi ismereteimből, olvasmányaimból és elbeszélésekből tudom. Szüleim és nagyszüleim korosztálya az, amelyik ezt véghez vitte, amit mai észjárással el sem tudunk képzelni, hogy miként. Én magam sem tudom, hogy milyen lelkiállapota lehetett nagyszüleimnek és szüleimnek, hogy elviseljék: június 4-éről 5-ére virradóan 2/3-ával csökkent az ország területe, és mindazt, ami ezzel összefüggött. Amikor egy iszonyatos baleset következtében az ember elveszíti az összes végtagját, és valami egészen furcsa szerencse folytán mégis élve marad, bekötözik a sebeit, tolókocsiba helyezik, még életfunkciói is működnek úgy ahogy, még enni is tud, még létezni is tud, hosszú ideig él, végtagok nélkül. Él a test. De vajon tud-e teljes életet élni? Nyilvánvaló a válasz, hogy nem. Az ember nagyon nehezen tudja beleképzelni magát egy ilyen minden szempontból nyomorék embernek az életébe, hogy miként tud lelkirojt gyűjteni és mégiscsak valahogy alkalmazkodni ehhez a nehezen elképzelhető élethelyzethez. Tudjuk, hogy vannak ilyen helyzetek, és tudjuk, hogy vannak rendkívüli nagy lelkirojtól bíró honfitársaink. Valahogy így képelem el azt, amikor egy nemzet is ilyen iszonyatos lelkirojtól élve tud maradni, mert:

NEMZET

volt, mert a nemzettagokat összetartotta egy nagyon erőteljes lelki-szellemi kohézió. Ezeréves történelme során nagyon sok olyan időszaka volt nemzetünknek, amikor rendkívül nehéz, megoldhatatlannak tűnő történelmi helyzetből mégis fel tudott emelkedni. A nemzet szót most már sokadszor használom. Nemeskürty István tanár úr (a filmben is szerepel történész szakértőként) több nagyszerű könyvet írt. Ezekből egy nagyon tisztességes, becsületes, nagyon mélyről táplálkozó történelmi szemléletet, egy erre épülő nemzettudatot lehet tanulni, kiolvasni. Ő fantasztikusan ért ahhoz, hogy amikor történelmi tényeket és adatokat egymás mellé helyez, akkor az összefüggést meg tudja teremteni közöttük, tehát a történelmi tények, adatok, események közötti összefüggésből lehet az embernek egy történelmi szemléletet kialakítani, amire épülhet a **nemzettudat**. Nemeskürty tanár úr az utóbbi 2-3 könyvében világosan és sokoldalúan leírja, bizonyítja, hogy mi már réges-rég nem vagyunk nemzet. Mi használjuk ezt a

szót, ezt a fogalmat, olvassuk az újságban, halljuk televízióban, de nem vagyunk azok. Mi egy adott földrajzi területen belül **ország lakosok** vagyunk ország lakosokként élünk egymás mellett. A nemzet egy sokkal bonyolultabb, összetettebb, egy magasabbrendű fogalom. A nemzet feltételezi azt, hogy van a nemzetet alkotó polgárok vagy ország lakosok gyülekezete között egy erős kulturális, szellemi kohézió. Van egy sor olyan lényeges és fontos kérdés, amelyben a nemzet egyetért, egyet gondol. Egy összetartó, erős, öntudatos és felemelt fejű nemzet, amely képes a maga nemzet mivoltát képviselni országhatáron belül egymás felé, és nagyon világosan és határozottan akarattal országhatáron kívülre. Egy ilyen összetartó nemzet nem engedi meg azt, hogy bárki beletörölje cipőjét. Mi a XX. században valamifajta furcsa kisebbségi tudattal, Trianon után agyonnyomó ritva, nem tudván teljes életet élni, de rendkívül nagy lelkirojt tanúsítva mégiscsak valahogy túléltek és bizonyos értékeket átmentettünk. Pontosabban: a mi szüleink és nagyszüleink. Ezt képletesen úgy lehet mondani, hogy a tüzet nem hagyták elaludni. Nagyon sok értéket mentettek át akkor is, amikor diktatórikus körülmények között ez rendkívül nehéz volt. Összintén, világosan és egyértelműen kell beszélni 1920-ról, az ősbűnről, azokról a szándékokról, amelyek az Osztrák-Magyar Monarchia teljes szétverését célozták meg, még 1920-nál korábban. Mert nem szabad úgy elképzelni ezt a békediktátumot, hogy a I. világháborút követően összegyűlnek a nagyhatalmak és néhány nap meg néhány hét alatt bizonyos döntéseket hoznak – súlyos, nagyhorderejű döntéseket. Ezek a döntések a kiegyezéstől kezdve, tehát a XIX. század végétől évtizedeken keresztül érlelődtek. Nagyon sok kül- és belpolitikai, egymásra halmazó oka van ennek, és gyakorlatilag ebben a magyar uralkodó osztálynak is nagyon sok a hibája, ha úgy tetszik a bűne. Amikor 14-ben az I. világháború kirobbant, lényegében az európai nagyhatalmak íróasztalain azok a térképek, azok az elképzelések – némiképp különbségekkel, de alapvetően egyformán – már réges-rég ott feküdtek, amelyek arról tanúskodtak, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiát szét kell verni. Ehhez kellett egy konkrét helyzet, ehhez kellett egy I. világháború és kellett az azt lezáró versailles-i békerendszer.

Most itt vagyunk 90 után 15 évvel, itt vagyunk egy sor kérdéssel, amelyeket a média nem tesz föl. Úgy csinál, mintha nem léteznének. Mint mikor

strucc bedugja a fejét a földbe. Nem arra gondolok természetesen, hogy éjjel-nappal a televízió fő műsoridejében Trianonról és a történelemről szóló műsoroknak kellene lenniük, de arra igenis, hogy a televízióknak nagyon sokoldalúan segítenie kellene a XX. század történelmét feltárni, bemutatni, hisz ezt elhallgatták előlünk. Nem ismerjük a saját történelmünket. Mond-e például

a csengőfrász

valamit Önöknek? Nekem se túl sokat, legfeljebb megpróbálom magamat beleélni a helyzetbe. Amikor én gyerek voltam, egy szombat délután véletlenül becsöngetett hozzánk valaki. Az asztalnál játszottunk anyámmal, és megszólalt a csengő, és az anyám elhallgatott és összeresztett. Az öcsém-mel meredten néztünk rá, hogy mitől ijedt meg. Egy szomszéd volt. Anyám visszajött és látta, hogy mozdulatlanul várjuk a magyarázatát. Elmagyarázta a csengőfrászt. Ő a történelmet már kicsi korunktól kezdve plántálta belénk és nagyon sokat mesélt 56-ról, Trianonról. Édesapámmal is hasonló élményem volt, mikor fogtam a kezét és mentünk az utcán. Ha fékezett egy autó és a gumi megcsúszott az aszfalton és azt az undorító, csúnya hangot hallotta, akkor összerándult és megszorította a kezemet, mert megijedt. Azt, hogy az ötvenes évek történései mit okoztak a mi szüleink, a nagyszülők életében, azt egy nagyon szép film is megörökítette. Biztos látták nagyon sokan. Dery Tibornak egy kisregényéből Makk Károly készítette, az a címe: Szerelem. Töröcsik Mari ül a mama ágya szélén – Darvas Lili játssza a mamát – és várják haza a férjet, a fiút, akit Darvas Iván személyesít meg. Kiengettek a börtönből, mert 53-ban meghalt Sztálin. A mama elől elhallgatták, hogy ő börtönben van, mert beteg a mama, és ha megtudta volna, akkor biztos meg is halt volna. Azt mondták neki, hogy valahol külföldön van, mert odaszólitja őt a munkája, és most hozza haza az autó. Nyitva van az ablak és fújja a szél a függönyt, és fékez az autó, nyikorog a ház előtt. A mama az ágyon összereszt, megijed. Utána becsapódik a kocsiját, és attól az ajtócsapódástól megint megijed. Ez az, amiről Duray Miklós beszél a Trianon-filmben, hogy a XX. században a félelem beköltözött mindannyiunk lelkébe. Ez és nagyon sok más példa, a csengőfrász, a nyikorgás, a korszak kifejező hangjai, atmoszférái,

történései, ezek a félelmek ott vannak a mi szüleink és nagyszüleink lelke mélyén. Akárhány Trianonvetítéssel kapcsolatos közönségtalálkozóra megyek el, az anyám mindig fél. Mindig fel kell hívni, hogy nem történt semmi, itthon vagyok, és minden rendben van, és ő így is fog meghalni. Az ő lelke mélyéből a félelem nem fog eltávozni, mert ő úgy nőtt fel, hogy **Trianonról és a történelemről nem lehet beszélni.** Anyám otthon nagy súlyt fektetett arra, hogy őszintén beszéljen arról a történelemről, ami a tankönyvekben nem volt benne, és amiről az ember iskolában nem hallott. Bizonyos kérdéseknél, mondjuk, ha 56-ról volt szó, akkor lehalkította a hangját és olyan halkán beszélt, pedig csak hárman, olykor apámmal együtt négyen voltunk az asztalnál, hogy az asztal másik oldalán nem hallottuk. És az ember hegyezte a fülét, hogy mit mond, mert **a falnak is füle van.** Gyerekként néztem a falra, hogy most ki figyel minket, s hogy is van ez, és hol vannak a lyukak, mert biztos azon keresztül hallgatnak bennünket. – És amiről most beszélünk itt, arról az iskolában egy szót se, és a baráti körben egy szót se, mert az apád állásával játszol – hangzott el mindannyiszor. Az én lelkem mélyén vagy a mi generációnk lelke mélyén ugyanúgy ott van a Duray Miklós által emlegetett félelem. **Mi nem a csengőfrász nemzedékei vagyunk, hanem az elhallgatásoké.** Hogy van ez, **hányfajta igazság van?** Most amit a tankönyvekben olvasunk az az igaz, vagy amit otthon mondanak a szülők? Nekem is hála Istennek voltak olyan tanárim, akik bizonyos témáknál becsukták a könyvet, és azt mondták, hogy most beszélgetünk. Egy fantasztikus, érdekes előadást tartottak. Egy egész osztály tágra meredt szemmel, pissenés nélkül hallgatta. – Természetesen, ezt nem fogom kikérdezni, ebből nem fogunk a következő órán felelni – mondták – de fontos hogy erről beszéljessünk, és ti ezt halljátok és tudjátok.

Hogyan létezik az, hogy felnőnek generációk a legteljesebb történelmi tudatzavarban, történelmi ismeretektől elvágyva?

Ez az agymosás okozta zavar ott van a lelkünkben, ott van a gondolatainkban, az idegrendszerünkben – a XXI. század elején is, mert az nem illan el egyik évről a másikra. Kicsit naivan 90-ben azt gondoltuk, hogy sokkal gyorsabbak lesznek ezek a folyamatok. Ezek borzasztóan lassú folya-

matok. Engem ha álmomból felkeltettek a hatvan-hetvenes években, kívülről fújtam a 19-es népbiztosok nevét, mert a tanárok az iskolában kikérdeztek és felelni kellett, és az ember rossz jegyet kapott. Ha az aradi vértanúk nevét kellett felsorolni, három vagy négy után elakadtunk. Azt nem tudtuk. Amivel az ember soha nem azt akarja mondani, hogy a 19-es népbiztosok nevét nem kell tudni. Azt is kell kívülről tudni, de az aradi vértanúk nevét ugyanúgy kellene tudni, vagy egy fokkal jobban kellene tudni, mert magyarok vagyunk. Ez egy XX. századi agymosás, amikor egy hamis történelemszemléletet plántálunk a felnövekvő fiatalokba, amikor ők a világra a legnyitottabbak, iskoláskorban. Ez az ifjúság amikor bekerül az életbe, akkor a legteljesebb szellemi zavarodottság lesz rajta úrrá. Tehát el van vágva a gyökereitől, el van vágva a múltjától, nincs történelemszemlélete és nyilvánvalóan nem lehet egy mélyen átélt magyarságtudata, egy olyan nemzettudata, ami minden nagy, erős és összetartó nemzetnek a sajátja. Tessék belegondolni: a XX. században hány kisebb-nagyobb, rövidebb-hosszabb ideig tartó rendszerváltozás söpört végig a Kárpát-medencén. Hat-nyolc rövidebb-hosszabb – volt ami 45 évig tartott. Nem csak 90-ben volt rendszerváltozás. Az volt az utolsó rendszerváltozás. Az is különösen zajlott le különböző országokban. Csehszlovákiában bársenyos forradalomnak nevezték, Romániában a mai napig büszkén forradalomnak mondják, holott pontosan tudjuk, hogy a Securitatea által megszervezett államcsíny volt. Ma már tudjuk, 90-ben, 89 tájéka ezt nem tudtuk. Hullt a könnyünk a televízió előtt, hogy megértük azt, hogy kitört a forradalom. Az én könnyem is potyogott. Fantasztikus volt. Videokazettákra felvettem, hogy ezt emlékebe az unokáimnak el kell tenni, hogy lássák. Hosszú-hosszú éveknek kellett eltelniük, amíg rájöttünk, hogy ez a Securitatea által rendkívül pontosan és precízen megtervezett államcsíny volt, de forradalomnak mondják. Ezek a középkelet-európai rendszerváltozások sokféleképpen zajlottak le. Gondoljunk bele, volt egy rendszerváltozás, ami 133 napig tartott. E rendszerváltozások során több tízezer, több száz-ezer értelmes, tenni tudó ember hagyta el az országot. Most ne beszéljünk azokról, akik meghaltak, megölték őket. 56-ban például háromszázezer magyar ember ment el. Ezek nem bűnözők voltak, ezek a legkülönfélébb szakmáknak kiváló ismerői,

akik különböző földrészekben zömmel megtalálták a helyüket, és más nemzetek életét, kultúráját, gazdaságát növelik és gazdagítják.

Lehetetlen állapot, ami ma már Magyarországon van, hogy nincs az egész nemzet életét, ügyét, dolgát befolyásoló, nagy nemzeti sorskérdés, amiben a pártok egyet tudnának érteni. Minden nemzeti sorskérdés pártpolitikai acsarkodás szintjére van lezüllesztve. Hogyan létezik ez? Melyik nemzet engedheti ezt meg magának Hegyeshalomtól nyugatra? Egyetlenegy sem. 2004. december 5-én a sors adott egy furcsa, nem várt történelmi pillanatot, de hiába. Mintha Nemeskürty tanár úrnak iga-za lenne. Mintha mi nem lennénk nemzet. Mintha mi ország lakosok lennénk, mert egy nemzet, ahol van egy erős összetartó kohézió a tagok között, az ezt nem engedi meg magának, és mielőtt bárki arra gondolna, hogyha a 1,5 millió helyett december 5-én kétfőmillió százezer igen szavazat lett volna és győznek az igenek, és a magyar Országgyűlés most foglalkozik a kétfős állampolgárság kérdésével (persze, nem hoz döntést, hanem szépen lassítja, szétszedi stb., de legalább foglalkozik vele), akkor biztos, hogy egy kicsit jobban érezzük magunkat, de alapvetően megváltoztak-e volna a dolgok? Semmit sem. Tudják, mikor változna meg? Akkor, ha a 8 millió szavazásra jogosult magyar állampolgárból 6 millió döntött volna úgy, hogy igen. Semmi másról nem volt szó, a lelki együvé tartozás ki nyilvánításáról volt szó. El tudják képzelni azt, hogy ott 89 tájéka, 90-ben Nyugat-Németországban megszavaztatják a német állampolgárokat arról, hogy vajon összekapcsolódjunk-e az NDK-val, vagy ne egyesüljünk, és mondjuk a Nyugat-Németországban erős nagy Szociáldemokrata Párt – most is az kormányoz – és a nagy múltú Kereszténydemokrata Párt – amelyik akkor kormányzott, Kohl kancellárral az élen – nyilvánosan összeveszik és marakodik és pártpolitikai acsarkodás szintjére van züllesztve az, hogy a két Németország egyesüljön. Évtizedek óta erre vártak. Egy szerencsés történelmi helyzet okán, amúgy, ráadásul némi magyar segédlettel is 89, 90 tájéka ez a csoda bekövetkezik. Természetes, hogy a lelke mélyén mindegyik boldog volt, minden német állampolgár azt gondolta, hogy mégiscsak a történelem igazságot szolgáltatott. Hogy ez sok pénzbe került, hogy ez óriási szervezést igényelt, hogy nyilvánvalóan a németek a mai napig nyögik ezt? Természetesen.

De alapvetően kérdés lehetett ez? Nem arról volt szó december 5-én, hogy Magyarország Erdéllyel, a Felvidékkel, vagy a Délvidékkel egyesüljön. Egy lelki együvé tartozásról volt szó, és ebben kudarcot vallottunk, azért mert a XX. századi agymosások elképesztő hatásosan működtek. **Ami december 5-én a népszavazás alkalmával történt, az a trianoni szellemi szétesési folyamatnak, amely 1920-ban elindult és rendkívüli mértékben felgyorsult 1945-öt követően, annak ez egy jelképszerű végpontja volt.**

Amikor a Trianon-filmet Erdélyben forgattam, élelem állt egy barázdált arcú 80 éves néni (rajta van az arcán az egész magyar történelem), aki kiváltotta a magyar igazolványt, és fogta a kezében, s mondja nekem a kamerába: Kedveském, én soha életemben nem voltam Budapesten, de még Debrecenben sem, és ahogy elnézem magam, én már nem is leszek, de én kiváltottam ezt az igazolványt, mert ha én erre ránézek, akkor nekem ez azt jelenti, hogy maguk odaát nem felejtettek el engem. Az a drága néni nagyon mélyen átélt költőiséggel megfogalmazta december 5-ének az értelmét, amiben mi agmosott és nemzetként viselkedni már régóta nem tudó magyarok mélységes kudarcot vallottunk. Mert neki nem 1 forint, meg nem 1 euró kell, nem anyagi támogatás és segítség (persze az is kell). Elsősorban az kell, hogy érezze: nem vagyok egyedül, mert ha ketten-hárman, sok millióan vagyunk együtt, az erő. Ebben vallottunk mi kudarcot, de mielőtt itt rendkívül pesszimista hürokat pendítenék meg, végig kell gondolnunk az előbb említett XX. századi történéseket, ezt a sok kisebb-nagyobb egymásra halmozódó rendszerváltozást, ahol mindig 180 fokot fordult a társadalmi értékrend. Tehát **teljes a szellemi kavargás**: ami tegnap érték volt, az ma nem az. A tankönyveket folyamatosan átírták. Önöknek többet mond Dósa neve, mint Magyarországon – Tito jelentős harcostársa vitába keveredett Titóval. Az emlékirataiban írja Dósa, hogy amikor Moszkva mellett Sztálin Daciájában hosszasan beszélt Dósnak arról, hogy milyen nehéz ezekkel a szovjet befolyású övezetekbe került kelet-európai országokkal törődni és foglalkozni, és hát borzasztó nehéz ezeket egy vazallusi, alattvalói tudatba kergetni, de különösképpen nagyon súlyos gondja és problémája van két országgal. Dósa azt gondolta, hogy órála beszél. Nem. Sztálin a lengyelekről és a magyarokról beszélt, és világosan, hosszasan kifejtette, hogyha a fene fenét

eszik, akkor is megtöri a gerincét ennek a két nemzetnek. Sztálin nemzetről beszélt, mert ő tudta, hogy nagyon erős, összetartó kohéziója van ennek a két nemzetnek. A lengyeleket kevésbé sikerült megtörni, mert 40 millióan vannak, és ott a keresztény katolikus hagyományok sokkal erősebbek, mint Magyarországon, tehát ott az egész társadalom a vallással és a hittel nagyon mélyen át van itatódva, de Magyarországon igen nagy mértékben sikerült a gerinctörés. Rendkívül furcsa, mert én is úgy értem meg a 60-as, 70-es éveket már világra eszmélő fiataloként – amikor az ember elkezd társadalmi kérdésekről, történelemről gondolkodni – , hogy mi egy nagyon tehetséges nép vagyunk, és nagyon ügyesen csináljuk a dolgunkat. Volt ez a kifejezés, hogy a legvidámabb barakk – Magyarországot így hívtuk. Tehát a kis mozgástérrel belül mi használjuk ki a legügyesebben a dolgokat, mi élünk a legjobban, sokkal jobban, mint Csehszlovákia, Románia, Bulgária stb. (Persze, Jugoszláviára úgy tekintettünk hosszú ideig, mint valami csodára, mert az majdnem a Nyugattal volt egyenlő.) Közben nem vettük észre Magyarországon, hogy milyen mértékben igazolódik be mindaz, amit Sztálin Dósnak mondott, tehát milyen módon sikerült a magyarságnak a gerincét, a szellemét, a nemzetet összetartó lelki kohézióját megtörni. Hogy lehet ezt megtörni? Úgy, ha az embereket elvágom a saját történelmüktől, ha jobban tudják a 19-es népbiztosok nevét, mint az aradi vértanúkéét.

Hideg napok

Én tizenéves fiatalemberként a hatvanas években kezdtem a magyar film iránt érdeklődni. Megbabonáztam. Különösen azok az alkotások, amelyek az addigiaknál őszintébben szóltak a magyarság történelméről, a Szegény legények, a Tízezer nap stb. – és ott volt ez a film, amely a gyalázatos újdéki vérengzésről szól, a magyarság történelmének egy szégyenfoltjáról. A film egy óriási társadalmi vitát indukált és az újságokban, folyóiratokban rendkívül sokat lehetett róla olvasni. Egyetemisták erről beszéltek a filmklubokban, de az egész magyar társadalom is. Mert miről volt szó? Arról, hogy nézzünk szembe a történelmünkkel. Ne csak azt mondjuk, ami szép és jó volt, ne csak a nagy, kiemelkedő történelmi időszakokról beszéljünk, hanem arról is, ahol valóban gyalázatos dolgot köve-

tett el a magyarság. Ez a szembenézés egy nemzet nagyságát is jelzi. Vonjuk le a következtetést és tartunk önvizsgálatot. Ezt egyébként minden nemzetnek, minden nagy, erős, összetartó nemzetnek meg kell tennie. A film köré egy óriási ilyesfajta gondolatvilág lett felépítve, és az ember azt gondolta, hogy valóban itt valami nagyon fontos dolog történik. Igen, de nem készült el mellette egy másik film 40 000 magyar kivégzéséről a Délvidéken. Nem hogy film nem készült, egy másik Hideg napok, hanem nem is tudtunk róla, mert könyvek sem jelentek meg, a közbeszédben erről egyáltalán nem volt szó, nem lehetett erről beszélni. Tehát, ha egyrészt őszintén szembe akarok nézni a történelemmel, de másrészt alapvető, lényeges dolgot elhallgatok, akkor ebből valami hamis dolog fog ki-sülni, nem az igazság fog megjelenni. Biztos, hogy mindannyian láttuk a **Tanú** című filmet. Többször is, és mosolyogtunk rajta. Ez egy nagyszerű vigjáték az ötvenes évekről. **Bástya elvtárs és társai** mint **bumfordi** szerencsétlen emberek ott csetlenek-botlanak, mosolygunk rajtuk, pedig kapitális gyilkosokról van szó, és ami a vigjátéknak műfaji sajátossága: a csetlő-botló vigjátéki hős egy kicsit közel is kerül hozzánk, szánjuk, még meg is bocsátunk egy picit neki. Fel sem fogjuk, hogy mekkora agymosásban volt részünk, hisz nem készült el mellette húsz-harminc olyan film, amely az ötvenes évek magyar történelmét a lehető legdrámaibb mélységben, őszinteséggel és pontossággal mutatja be, azt a tragédiát, amitől az én anyámnak összerándul az idegrendszere, hogyha megnyomnak egy csengőt, és millióknak összerándul az idegrendszere, és ez a betegség, a lelki mélyéről ez a félelem sohasem fog már eltűnni. Erről, ha harminc valóságos tényfeltáró, becsületes, őszinte, nagyon mély, shakespeare-i mélységű drámai film készül, akkor utána el lehet készíteni a vigjátékot. És akkor mosolyogva elbúcsúzunk attól a történelmi időszaktól, hisz egyikünk sem gondolja, hogy vissza lehet a történelem kerekét fordítani, és nem is akarja.

Hogy miért érdekel engem mint filmkészítő embert a magyar történelem, és miért szeretném a magyar történelemnek nagyon fontos eseményeit, időszakait, pillanatait, személyiségeinek az életútját felmutatni?

Szeretnék 83 augusztus 20-áról pár szót mondani. Akkor mutattuk be Budapesten a Városliget

Királydombján az István, a király című rockoperát. A 83-as Magyarországot képzeljük egy pillanatra magunk elé. Egy dombon csináltuk ezt a játékot, amit a közönség Királydombnak nevezett el – a domb tetején egy hatalmas piros-fehér-zöld zászlót kifeszítettünk. Legalább 60 méter hosszú volt, 2 méter széles, tehát egy hatalmas nagy felület. Nagyon nehéz volt ezt szépen felemelni negyven fiúnak, akiknek el kellett bújni és a „Felkelt a napunk, István a mi urunk” István-refrénnek egy adott zenéi pontján ezt a hatalmas felületet ott szépen meg kellett jeleníteni. Ha fújt volna a szél, akkor meg sem lehetett volna csinálni, de gyönyörű idő volt. Nem mertem próbálni, mert féltem. Féltem attól, hogy néhány százan, akik a próbákat már nézték, meglátják, hogy ezt én ott próbálom, és el fog terjedni, hogy ez a darab végén ott meg fog jelenni. Ez nekem egy komoly problémát okozott, hogy miként fogom ezt megoldani, és azt találtam ki, hogy az utolsó, a bemutató előtti napig ezt nem fogom próbálni. Azt mondtam a bemutató előtti este a mikrofonba, hogy köszönöm szépen a próbát és holnap ekkor meg ekkor találkozunk, és mindenkit hazaküldtem. Azzal a negyven fiatalal pedig meg volt beszélve, hogy elmennek a sátorba, várnak egy fél órát, utána visszakapcsoljuk a lámpákat és próbálunk. Elment a több száz főnyi ember, s utána próbáltuk négyszer, ötször, hatszor, hogy elegáns, szép és hatásos legyen. Revelatív hatása volt ennek, amikor ez megjelent ott esténként 10-15 ezer ember előtt. Az emberek felálltak, elkezdtek tapsolni és a túlnyomó többségnek könnycsepp jelent meg a szemében. Hogy létezik az, hogy egy rockopera végén, legyen az akármilyen hatásos, akármilyen jó, – mert ez egy nagyon szépen és nagyon jól megírt rockopera – tehát egy rockopera végén, egy zenemű végén, egy színházi előadás végén fel-emelkedik egy nagy piros-fehér-zöld zászló, és az emberek felállnak, és úgy érzik, hogy valami csodának a részesei, és sírnak. Ezeket kamerával mind felvettük. A filmben nincs benne természetesen, de életem végéig őrzöm ezt a dokumentumot, mert fantasztikus arcok. Hogy létezik az, kérdezem én, ha rendben mennek egy társadalomban a dolgok, előfordulhat-e ilyen? De még tovább megyek, ha rendben mennek körülöttünk a dolgok, előfordulhat-e, hogy egy államalapításról, magyar történelemről szóló rockoperának ilyen revelatív hatása legyen?

A világ csodája, a világ kisebbfajta csodája, hogy a XX. század ennyi rendszerváltozását követően mi még mindig létezünk, mi még mindig magyarul beszélünk és nem olvadtunk bele más nagy, erős és szerencsésebb történelmű országokba, bár 1920-ban, amikor ezt a versailles-i békerendszert a nagyhatalmak erőszakosan keresztülvitték, ellentmondást nem tűrően végigvitték, akkor azért az is cél volt, hogy nem csak az Osztrák-Magyar Monarchiát, hanem a Kárpát-medencében a legerősebb államalkotó nemzetet, a magyart, Magyarországot végletesen: területében, gazdaságában és szellemiségé-

ben, a kultúráját, a nemzetet összetartó kohéziója meglazítását illetően megsemmisítsék. Nem sikerült. Ez kisebbfajta csoda. Tehát, amikor azt mondom, hogy arra a fehér papírra annyi mindent írt volna fel az ember (ami tizenöt év alatt nem valósult meg), és az ember egy sor dologban elégedetlen, akkor azért arra is figyelmeztetek, hogy nem biztos, hogy 90 előtt én Trianonról készítettem volna egy filmet, nem biztos, hogy azt a filmet közönség előtt bárhol be lehetett volna mutatni, és nagy valószínűséggel most ebben a teremben sem Trianonról beszélénk és gondolkodnánk őszintén a történelemről.

* A Tudomány egy órában című művészet- és tudománynépszerűsítő előadássorozat keretében 2005. április 20-án Zentán elhangzott előadás rövidített, szerkesztett változata

Kónya Róbert:

1920. június 4.

(Egy délvidéki fiatal gondolatai)

Szerintem ezt a dátumot mi, magyarok sohasem feledhetjük el, sőt ha tehetjük, minden évben emlékezzünk rá! Valójában mi is történt akkor? És hogyan élték meg a határon túli magyarok ezt a tragikus dátumot? Sokan tudjuk az egyértelmű választ erre a kérdésre, de sajnos viszonylag nagy számban akadnak olyanok is, akik megfeledkeznek a magyarság egyik legnagyobb drámájáról. Pedig belegondolni is szörnyű: akkor kezdték meg az idegen népek az elcsatolt területeken a magyar nép háttérbe szorítását és megalázását!

Szerintem itt, a Délvidéken már nincs jövő. Köztudott például, hogy a délvidéki magyar vezetők családtagjai többnyire külföldön tartózkodnak. Ez szegény.

1945 óta a délvidéki magyarság teljesen magára van hagyva. Minden egyes itteni magyar politikai szervezet csak a maga érdekében tesz valamit. Senki sem hoz áldozatot a magyarságért! A délvidéki magyar értelmiség jelentős része, évtizedeken keresztül kiszolgálta azt a pártot, melynek tagjai halomra gyilkoltak több tízezer magyart 1944 és 1945 között! Mint tudjuk, a kommunizmusnak (papíron) vége van, ám a kommunisták hatalma tovább tart! Újra és újra felmerül a kérdés: ilyen körülmények között mit tehet és milyen kell, hogy legyen egy igazi magyar ember? Nos, mindenekelőtt kell a hit, a hűség, a bátorság!

Mint tudjuk, Szerbia gazdasága alaposan lemarad a többi európai országhoz képest! De hiszen ez a leépülés már 1945 után kezdődött az akkori rendszer alatt, amikor Délvidékről lopták el a gyárakat, gépeket, gabonát... És mit kaptunk cserébe? Tudjuk a választ.

Mi csak hallgattunk, túrtuk az egészet, sokan pedig elmenekültek külföldre! A délszláv háborúk idején rengeteg szerb „menekült” telepedett le a Délvidéken. Ez a jelenség nemcsak az itteni gazdasági életre nyomta rá bélyegét, hanem a kultúrára is. A szabadkai Népszínház épülete magáért beszél és meggyőzően tanúskodik az itteni magyarság kulturális lehetőségeiről!

Mindezért az anyaország is felelős, hiszen nem védi meg és nem támogatja az elcsatolt földeken élő ártatlan magyar áldozatokat! Eközben minden ország vezetői megvédik saját népüket, nemzetüket, de a magyar vezetők nem! Talán azért, mert nem is magyarok? Ne feledjük el, hogy ahol mi élünk, az pannon tájegység, nem pedig Balkán-félsziget. Ezért én senkinek sem kívánok rosszat, csak annyit, hogy mindenki menjen a saját földjére és ott védje meg saját hazáját!

Tényleg, miért is hallgat a magyar nép? Tartsunk már végre-valahára össze és mutassuk meg a világnak, hogy mi nem vagyunk gyáva nyulak! „Mert, ha most nem ébredsz, soha nem lesz ébredésed!”

**AZ EURÓPAI PARLAMENT AD HOC KÜLDÖTTSÉGÉNEK TÉNYFELTÁRÓ KÜLDETÉSE
A VAJDASÁGBAN ÉS BELGRÁDBAN
(2005. JANUÁR 28–31.)**

JELENTÉS

Brüsszel, 2005. március 2.

**I.
BEVEZETŐ**

A Vajdaság, az észak-szerbiai régió, a Pannon síkság déli részén fekszik, nyugaton Horvátországgal, keleten Romániával, északon pedig Magyarországgal határos és 21506 km²-en terül el, így területe majdnem azonos Szlovéniával, s kétmilliós lakossága mintegy húsz nemzetiséghez tartozik.

A IX. század végén a magyarok betelepítették a Vajdaságot, amely így a Magyar Királyság része lett és maradt egészen az 1529-es török megszállásig. Amikor ez utóbbi a XVII. és XVIII. század fordulóján véget ért, a Vajdaság a Magyar Királyság része maradt egészen 1918-ig.

A régió interetnikus összetettsége a XVIII. századi Habsburgok újboli benépesítési politikájában gyökerezik, mely az akkori birodalmat alkotó, különböző nemzetiségű népeket telepített erre a területre: szerbeket, akik a török uralom elől menekültek, horvátokat, magyarokat, németeket, szlovákokat, ruszinokat stb.

Az 1848-49 -es eseményeknek voltak következményei a Vajdaságban, mely egy bizonyos autonómiával rendelkező régióvá alakult Ferenc József császárral, aki a "vajda" címet viselte. Majd 1860-ban Magyarországhoz csatolják, később pedig, 1867-ben az osztrák-magyar birodalmhoz. Az 1867-es kiegyezés keretében felvállalták, hogy minden különböző nemzetiséget egyenlő bánásmódban részesítenek és elismerték a birodalomban használatos minden nyelv egyenrangúságát az iskolákban, a közigazgatásban és a közéletben.

Ezeket az intézkedéseket azonban nem mindig tartották tiszteletben, így a Vajdaság lakossága felis-

merte, hogy csak a tolerancia és kölcsönös tisztelet szelleme vezethet a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődéshez.

1918-ban a Vajdaságot beépítették a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságba (az első Jugoszlávia). Területén ekkor mintegy húsz nemzetiség él, melyek közül a legszámtöbbek a szerbek és horvátok (503 000), a magyarok (380 000) és a németek (330 000) voltak. Sajnos, teljes elismertséget csupán a föderáció szláv elemei (szerbek, horvátok és szlovének) élveztek. Ez a helyzet különösen kedvezőtlenül hatott az addig domináns nemzetiségekre, nevezetesen a németekre és a magyarokra.

A második világháború után a németeket vagy kiűzték, vagy kitelepítették a Vajdaságból. Bár a magyarok tömeges elűzését célul kitűző tervek eredménytelenek voltak, mégis 40 000 magyart végeztek ki 1944 októberére és 1945 novembere között. Ezután a béke ismét visszatért a térségbe.

Tito marsall rendszere alatt a Vajdaság autonóm tartomány lett. Az 1974-es alkotmány értelmében a tartomány előjogai megegyeztek a jugoszláv föderációt alkotó köztársaságok előjogaival. A második Jugoszláviában meghozott, ezt követő alkotmányok szintén szavatolták a föderáció különböző nemzetiségeinek kulturális jogait. Vajdaság Tartomány öt hivatalos nyelvet fogadott el: a szerb-horvátot, a magyart, a szlovákot, a ruszint és a románt. A vajdasági alkotmány rögzítette, hogy az óvodai, általános és középiskolai szinten a tanítást biztosítani kell ezen az öt nyelven. Felsőoktatási szinten azonban a kisebbségi nyelveken történő minőséges oktatás megszervezése nehezen volt kivitelezhető. A felsőoktatásban a magyar kisebbség volt leginkább képviseltetve a Vajdaságban. Ezenfelül minden kisebbségnek volt saját sajtója is, az Újvidéki Rádió pedig a régióban hivatalos kisebbségi nyelveken sugározta műsorait. A kisebbségek számára a

televízió egy bizonyos számú nemzetiségi nyelven sugárzott műsort kínált.

A Tito által kialakított kiegyensúlyozottság 1989-ben bomlott meg, amikor Slobodan Milošević megszüntette Kosovo és a Vajdaság tartományok autonómiáját. Ennek következményeként a két tartomány közvetlen függőségi helyzetbe került az erősen központosított Szerb Köztársaságtól. Bár a vajdasági kisebbségek csalódtak Milošević politikájában, követeléseik messze elmaradtak a kosovói követelésektől. A nemzetiségek mozaikjának tekintett Vajdaság számára a megoldást nem egyetlen nép, nyelv, kultúra, vallás jelentheti, hanem csakis a közös sorsvállalás, melyet a régiót alkotó különböző elemek harmonikus együttélése jellemez.

A 2000. október 5-én bekövetkezett rendszerváltás után a tartomány visszaszerezhetett egy bizonyos szintű autonómiát (bár ez távol sem érte el az 1974-es alkotmány által szavatolt szintet), amikor is a szerbiai parlament elfogadta az úgynevezett "omnibusz törvényt". Emellett, 2002. február 26-án elfogadták a "kisebbségvédelmi törvényt" is, amely azonban nem oldott meg minden problémát, mivel az emberi és kisebbségi jogokkal megbízott miniszter, R. Ljajić úr szavai szerint: "... több közvélemény-kutatási eredmény is mutatja, hogy a távolság, mely elválasztja az etnikai csoportokat, valamint a Szerbiában fenálló etnikai antagonizmus jelentős méreteket öltött, ezért sok időre és jól átgondolt politikai akcióra lesz szükség."

Ljajić úr szavai nagyon is igazaknak bizonyultak, mivel annak ellenére, hogy visszaállt a demokrácia, a Vajdaságban 2003 és 2004 folyamán egész sor etnikai indíttatású és főleg közvetlenül a kisebbségek ellen irányuló incidens történt. Ez a helyzet vezetett ahhoz, hogy az Európai Parlament egy ad hoc küldöttséget bízott meg a tényfeltárás feladatával, mely a Vajdaságban és Belgrádban tett látogatást 2005. január 29-e és 31-e között. A küldöttség, melynek tagjai voltak Doris PACK aszszony, az Európai Néppártok frakciójának elnöke, és Becsey László Zsolt (Európai Néppártok frakciója), HEGYI Gyula (Európai Szociáldemokrata Pártok frakciója), KACIN Jelko (liberális frakció) és Johannes SWOBODA (Európai Szociáldemokrata Pártok frakciója) urak ezúton szeretnék kifejezni köszönetüket a szövetségi, regionális és helyi hatalmi szerveknek, a civil társadalom

képviselőinek valamint Szerbia és Montenegró európai uniós nagykövetségének, valamint az Európai Bizottság belgrádi küldöttségének igen értékes hozzájárulásukért az Európai Parlament 2004. szeptember 16-ai keltezésű, a vajdasági kisebbségek zaklatására vonatkozó határozata által megbízott tényfeltáró küldetés sikeréhez.

II. AZ ESEMÉNYEK

I. Nemzetiségi indíttatású incidensek

2003 végétől 2004 októberéig, mindenekelőtt a kisebbségi közösségek tagjai ellen irányuló etnikai incidensek hulláma rázta meg a Vajdaságot, a Szerbia és Montenegró-i autonóm tartományt, mely hagyományosan jól ismert az ott uralkodó toleráns szellemről. Mivel az etnikai indíttatású incidensek meghatározása és besorolása tekintetében nincs egyetértés, az incidensek számára vonatkozó adatok a források tekintetében (rendőrség, civil szervezetek stb.) jelentős eltérést mutatnak. Ezenfelül, a megtorlástól rettegő áldozatok, gyakran inkább a hallgatást választják: megtörténhet ugyanis, hogy az áldozatokat végül gyanúsítottaknak tekintik. Azonban senki, akivel beszélgettünk, nem tagadta, hogy a faji motiváltságú incidensek mögött egy aggodalomra okot adó és elfogadhatatlan indíttatás húzódik meg, amely a nemzeti kisebbségekhez tartozó egyének ellen irányul, különösen a magyarok és horvátok ellen, és néha a szerb többséghez tartozó egyének ellen is.

Az incidensek különböző formában nyilvánulnak meg:

- emlékműrongálás;
- falfirkák;
- szóbeli támadások;
- fizikai támadások;
- a kisebbségi vezetők ellen irányuló fenyegetések.

A kisebbségek történelmi és kulturális örökségének tönkretételét megcélzó vandál cselekedetek a templomok, emlékművek és temetők ellen irányulnak. Úgyszintén sok faj- és idegengyűlölő, valamint zsidóellenes tartalmú falfirka jelent meg, a szóbeli és/vagy tetteges bántalmazás, gyakran a fiatalok

között az iskolában, a diszkóban és a labdarúgó stadionokban. Előfordultak a magántulajdon ellen irányuló támadások is.

Az incidensek komolyságának ellenére, túlzásnak tűnhetne ezeket úgy tekinteni, mint bevezetőt egy-fajta nagyobb, a Balkánon már túlon túl jól ismert krízisbe.

Ezenfelül a küldöttség nem talált arra vonatkozóan semmilyen bizonyítékot, hogy ezen incidensek politikai és anyagi támogatást élvező, szervezett csoportok által megrendezett akció globális tervének részét képeznék. Úgy tűnik, hogy gyakran esetenkénti provokációkról van szó, melyeket a nehéz életkörülményeik miatt csalódott fiatalok kezdeményeztek vagy egyedül, vagy csoportosan.

2. Az incidensek kiváltó okai

Úgy tűnik az etnikai incidensek mögött három fő indíték húzódik meg: a demográfiai változások, melyek az elmúlt néhány évtizedben történtek a Vajdaságban (mindenekelőtt a volt Jugoszláviában a közelmúltban lezajlott konfliktusokat követően, ami 300 000, főleg szerb menekült idetelepülését hozta magával), a 2004 márciusában lezajlott kosovói események utóhatásai és a nemzetiségek közötti feszültség légköre, amely a 2003-as és 2004-es választási kampányok során uralkodott el.

Jelenleg a tartomány lakosságának 12,8%-át menekültek teszik ki, s közülük mindössze 1%-uk rendelkezik bejelentett munkahellyel. A növekvő szegénység ösztönzőleg hatott a keményvonalas álláspontok kialakulására a menekültek körében és növelte az etnikai feszültségeket, különösen a választások előtti időszakokban (2003 novemberében és decemberében, valamint 2004 szeptemberében és októberében), amikor is az ultranacionalista álláspontok vonzólag hatottak a nehéz életkörülményekkel elégedetlen, és a 2004 márciusában lejátszódott kosovói események által haragra gerjelt szavazók számára.

Ezzel párhuzamosan, sok nem szerb fiatal ment külföldre, hogy elkerülje a katonai behívókat. Az ország elhagyását még inkább ösztönözték a gazdasági nehézségek, melyek a Milošević ellen bevezetett büntető intézkedések következményei. Ez húzódik meg azon tény mögött, hogy jelenleg a

Vajdaság lakosságát főleg szerbek alkotják mintegy 67%-ban, az 1991-es 53%-kal ellentétben; a nem szerb kisebbségek százalékaránya csökken, míg azok száma, akik ismerik Vajdaság történelmét és hagyományait, határozottan emelkedik.

3. Reagálások az esetek nyilvánosságra hozatalára

3.1 Nemzeti szint

3.1.1 A rendőrség és a karhatalom

Azok, akikkel a küldöttség beszélgetett, nem tekintik hatékonynak a rendőrség és a biztonsági erők által, a nemzetek közötti incidensek esetében megtett lépéseket. Úgy tűnik azonban, hogy a Vajdaságban a rendőrség és más erők nem szoktak hozzá az ilyen típusú konfliktusokhoz, és reagálási képességüket akadályozta a nehézkes bürokrácia, lévén, hogy a rendőrség Belgrád közvetlen szervezése, vezetése és ellenőrzése alatt áll.

A biztonsági erőket az alábbi vádak érik:

- nem érkeznek meg gyorsan az erőszakos összetűzések színhelyére;
- az incidenseket az áldozatok rossz (alkohol- és droghatás alatti) magaviseletének tudják be, ezért nem vizsgálják ki azok valódi természetét;
- megakadályoznak minden jogi lépést a kisebbségi közösségek tagjai által benyújtott feljelentések ügyében.

3.1.2 A bíróságok

Ebben a tekintetben, akikkel beszélgettünk, az alábbiakat nehezményezték:

- a bírósági eljárások lassúsága;
- a tény, hogy a közelmúltban nem folyt bírósági eljárás olyan ügyben, amely kizárólag nemzetiségek közötti incidensekre vonatkozott;
- az incidensekért felelősekre csupán enyhébb büntetéseket szabtak ki;
- még az enyhébb büntetéseket sem foganatosították;
- a rendőrség és az ügyészségi hivatal együttműködése sem mindig jó;
- a kisebbségek alulképviseltek mind a bíróságokon, mind pedig a rendőrségi erőkben.

3.1.3 A Kormány

Néhányan, akikkel beszélgettünk, azt mondták, hogy a kezdeti tétlenségi időszak után a szerbiai Kormány lépések megtételét kezdeményezte a vajdasági nemzetiségek közötti problémák megoldására.

3.1.4 A politikai pártok

Néhányan utaltak arra a módszerre, amellyel bizonyos politikai pártok az incidenseket választási célokra használták fel.

3.1.5 A média

Néhányan, akikkel beszélgettünk, panaszkodtak egyes lapok érzelmi túlfűtött hangnemére, különösen Belgrádban, a vajdasági etnikai indíttatású incidensek tekintetében.

3.2 Nemzetközi szinten

3.2.1 A magyar Kormány

A vajdasági etnikai incidenseket aggodalommal kísérve, lévén, hogy az ott élő magyarság 290 000 lelket számlál, a budapesti Kormány és a magyar Országgyűlés elítélte a Vajdaságban történt "atrocitásokat" és internacionalizálta a problémát az Európai Unió és az Európa Tanácson keresztül.

A szerbiai szöszölők, akikkel találkoztunk, úgy érezték, hogy az "atrocitás" szó túlzó kifejezés, amely nem tükrözi a helyzet valóságát.

3.2.2 Az Európai Unió

A Külügyi Tanács 2004. szeptember 30-án megtartott ülését követően, az EU belgrádi képviselői utasítást kaptak a vajdasági történések kivizsgálására. Mit több, az Európai Parlament kifejezte aggodalmát 2004. szeptember 16-i határozatában, melyben hatékony lépések megtételét javasolta.

3.2.3 Az Európa Tanács (ET)

Az Európa Tanács parlamentáris közgyűlésének 2004. október 5-i keltezésű határozata szintén utalt a problémára és felhívást intézett a párbe-

szédre, valamint a felelősök megbüntetésére, ugyanakkor elítélte, hogy politikai tőkét kovácsoljanak a helyzetből. Ezenfelül a Titkárság egyik küldöttsége 2004. november 13-án látogatást tett Újvidéken és Szabadkán a Miniszteri Bizottság felkérésére, majd jelentést készített, amely alátámasztotta, hogy történtek ilyen incidensek, és kivizsgálta azok kiváltó okait.

4. Az etnikai incidensek megelőzését célzó intézkedések

A jugoszláviai tapasztalat bebizonyította, hogy a kisebbségi probléma megoldása nem érdekelte sem az országot, sem a nemzetközi közösséget egészen addig, míg az ellenséges viszállyá nem fajult. Az ilyen problémákat inkább akkor kell megoldani, amikor még lehetőség van a párbeszédre, nem pedig akkor, amikor már fegyverhez nyúlnak a felek, vagy tömeges elvándorlás következik be.

A Küldöttség meggyőződése, hogy a helyi, a regionális, de mindennekfelett a belgrádi hatóságokon múlik azon hatékony lépések megtétele, melyek a kérdéses incidensek bármilyen formában történő, újbóli megjelenésének megelőzésére irányulnak.

4.1 A Kormány

4.1.1 Decentralizációs program

A decentralizációs program megvalósításának, a tervek szerint, a Vajdaság számára többek között növelnie kell a rendelkezésre álló pénzeszközforrásokat a multikulturális oktatási és médiakeretterszavatolásához és a régió különböző hagyományainak megőrzéséhez.

4.1.2A kisebbségek törvényes védelme

E tekintetben már komoly kezdeményezések vannak folyamatban. A kisebbségi jogokat a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelmére vonatkozó szövetségi törvény rendezi; e törvény lefekteti a személyi és kollektív jogokat. Emellett létezik az Emberi és Kisebbségjogi Minisztérium. A kisebbségi közösségek számára még nyilvánvalóan fel kell állítani egy hatékony bírósági rendszert.

2004. szeptember 16-án a kormány megalakította

a szerbiai kisebbségek Országos Tanácsát, melynek elnöke a miniszterelnök, Koštunica úr. E tanács hivatott a szerbiai kisebbségeket illető problémák koordinálására. A tanács jelentős szerepet játszhat az esetleges etnikai feszültségek megelőzésében. Jelenleg a tanács meghatalmazásai és forrásai még nem láthatóak pontosan, a konkrét eredmények pedig csak ezután várhatóak.

Bizonyos esetekben a valóság és a törvényben lefektetett jogok néha két különböző kategóriát képviselnek. Ezért, a kisebbségek ellen irányuló etnikai incidensek hullámát követően, a szerbiai Kormány határozatot hozott két bizottság megalakításáról, az egyik az incidensek kivizsgálását folytatja, míg a másik feladata az incidensek megelőzését célzó javaslatok felterjesztése. Sajnos úgy tűnik, egyelőre még egyik bizottság sem kezdte meg a munkát.

Továbbá, akikkel találkoztunk gyakran panaszkodtak a kisebbségek hátrányos megkülönböztetésére az anyanyelvi oktatáshoz és munkahelyekhez való hozzáférés tekintetében, különösen a közigazgatásban, de mindenekelőtt a rendőrség és a bíróságok esetében. Ezzel kapcsolatban egyesek inkább az esélyegyenlőség bevezetését tartották jó megoldásnak, míg mások a pozitív diszkrimináció alkalmazását követelték.

4.1.3 Az emberi jogi biztos

A Küldöttség üdvözli az emberi jogi biztos intézményének bevezetését a Vajdaságban; ez csak segíthet a feszültségek csillapításában és remélhetjük, hogy az emberi jogi biztos intézményét kibővíti a különböző, Szerbia és Montenegró-i területi testületekre is.

4.2 A karhatalom

A rendőrségnek és a karhatalomnak az etnikai incidensek során tanúsított eljárásukat ért kritikák mentén, a Küldöttség meggyőződése, hogy biztosítani kell:

- a rendőrség és a biztonsági erők reformjára vonatkozó, megfelelő törvények életbeléptetését, összhangban az európai mércékkel;

- a biztonsági erők különleges kiképzését, annak ér-

dekében, hogy megtanulják, hogyan kell párosítani feledatuk elvégzését az emberi és kisebbségi jogok teljes mértékű tiszteletben tartásával;

- a nemzeti kisebbségek tagjainak toborzását a rendőrségbe, annak érdekében, hogy visszaálljon a bizalom légköre a rendőrség és a kisebbségek között. Az egyének kiválasztásánál figyelmet kell szentelni a helyi sajátosságok etnikai jellegének.

4.3 A bíróságok

E tekintetben az alábbiakra van szükség:

- reformokra, melyek szavatolják a bírák és ügyészek pártatlanságát az európai mércék tiszteletben tartásával;

- a tanúvédelemre vonatkozó, megfelelő törvényekre;

- a bírósági hivatalok könnyebb hozzáférhetőségére a nemzeti kisebbségek számára, akiket részarányosan képviseltetni kell e hivatalokban.

4.4 Oktatás

Az oktatás döntő szerepet játszhat a harmonikus, multikulturális társadalom kiépítésében. Emellett a kormány a fenn említett kisebbségvédelmi törvényben elismerte annak tényét, hogy a nemzeti kisebbségeknek joguk van az anyanyelvű oktatásra az óvodákban, az általános és középiskolákban. Az általános iskolákban legkevesebb 15 tanuló kell olyan osztályok megnyitására, ahol kisebbségi nyelven folyik a tanítás.

A felsőoktatásban például mindössze 6% azoknak a magyaroknak a százalékaránya, akik anyanyelven hallgatják az előadásokat. Az állam kötelezettséget vállalt, hogy az óvodai, általános és középiskolai tanítók számára kisebbségi nyelveken nyelvi tanfolyamokat szervez. Mégis, minden jó szándéka ellenére, a kormány nem mindig rendelkezik forrásokkal ezen rendelkezések alkalmazására. A kisebbségi fiatalok elvándorlásának egyik oka az a tény, hogy máshol tudnak anyanyelven tanulni, s ez egy olyan helyzet, ami megakadályozza az értelmiségi réteg kialakulását a vajdasági nemzetiségi kisebbségek körében.

Akikkel elbeszélgettünk, elmondták, hogy az oktatás tekintetében a következőkre van szükség:

- bátorítani kell a kisebbségi nyelvek tanulását, ezzel ösztönözve a többnyelvűséget;

- a történelemtanítást át kell alakítani, ami magában foglalná az iskolai történelemkönyvek tartalmának átdolgozását és az ún. alternatív tankönyvek használatát, amit kiegészít a múlt komoly átgondolása és megvitatása;

- a polgári értékek tanítását be kell építeni az iskolai programokba, külön kiemelve a toleranciát és az emberi jogokat;

- fejleszteni a sportot és a szabadidős tevékenységeket a fiatalok körében;

- biztosítani a külföldön megszerzett oklevelek és egyetemi diplomák elismerését;

- tanítókat/tanárokat toborozni a nemzeti kisebbségi csoportokból;

- támogatni a kisebbségi nyelveken folyó egyetemi kurzusokat.

4.5 A média

E tekintetben a független média fontossága került előtérbe, mint a nyitott, demokratikus, polgári társadalom sine qua nonja. Emellett felelősségteljesen kell viszonyulni az információk közléséhez, s elkerülni az érzelmileg túlfűtött nyelvezetet.

A multikulturális társadalom kontextusában nagyon fontos az újságíróképzés, külön tekintettel olyan témákra, mint az etnikai és társadalmi viszonyok koncepciójának egésze.

III. KÖVETKEZTETÉSEK

A küldöttség az alábbi következtetéseket vonja le:

1. A Vajdaságnak egy modellértékű régiónak kell maradnia, mivel multikulturalizmusa jól párosul az ott élő, különböző nemzetiségek meglehetősen har-

monikus együttélésével. Annak érdekében, hogy ez így is maradjon, létfontosságú mindennemű, a régió minden egyes hagyományos kultúrája ellen irányuló támadást már a csírájában elfojtani.

2. Elsőrendű fontosságú a tartomány multietnikus jellegének a megőrzése, különösen Szerbia és Montenegró jövőbeni EU-s csatlakozásának tekintetében, mivel abban az esetben a Vajdaság egy nagyon különleges helyet foglalna el, mind geostratégia, mind pedig szociológiai tekintetben. Ezért a közeledés minden meglévő formáját aktiv támogatásban kell részesíteni (az Interreg III/a, az európai határmenti régiók együttműködése).

3. A nemzetiségek közötti incidensek, amelyek egy tizenhárom hónapos időszakban felzaklatták a Vajdaságot, úgy tűnik a kedvezőtlen tényezők összjátékának tudhatók be, ami mind a régebbi, mind pedig az újabb keletű helyzetek eredménye és a még specifikusabb körülményeké: változások a tartomány demográfiai szerkezetében, menekültek érkezése nagyon nehéz gazdasági körülmények között, a 2004. márciusi kosovói krízis és feszültségekkel teli választási kampányok.

4. Az incidensek elítélendők és nem igazolhatók, de nem kell őket "atrocitásoknak" nevezni, mivel ez egy nem megfelelő kifejezés arra vonatkozólag, ami valójában történt. Ezenfelül az incidensekre nem kell úgy tekinteni, mint a tartomány destabilizálását kereső bizonyos csoportok szándékos tervére; ezeket gyakran csalódott fiatalok követték el, akiket nehéz életkörülményeik bűsítették fel. El kell ismerni, hogy a rendőrség és a bíróságok hanyagsága esetleg közvetve is bátoríthatta az ilyen viselkedésformát.

5. Egy ilyen helyzet azért tarthatott több mint egy évig, mert a hatóságok kezdetben nem tettek semmit, a biztonsági erők és bíróságok fellépése nem volt hatékony, ami annak tudható be, hogy nem rendelkeztek helyi gyökerekkel a régióban, amikor ilyen jelenséggel szembesültek; bizonyos politikai csoportok választási célokra használták ki a helyzetet, és végül bizonyos médiumok esetenként káros szerepe miatt.

6. Jelenleg ilyen incidensek csak szórványosan fordulnak elő, annak a ténynek köszönhetően, hogy véget ért a választási időszak, hogy a hatóságok

részéről jó szándék nyilvánult meg, és a nemzetközi közösség is nyomást gyakorolt.

7. Azonban hatékony lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy elejét vegyűk az interetnikus incidensek újbóli megjelenésének, különös tekintettel:

a) a Vajdaság számára tervezett decentralizációs program megvalósítására;

b) a kisebbségek védelmére bevezetett különböző mechanizmusok érzékelhető és hatékony alkalmazására (Nemzeti Kisebbségi Tanács, bizottságok az incidensek kivizsgálására/értékelésére stb.);

c) a hátrányos megkülönböztetés megelőzését célzó erőfeszítések fokozására, az oktatáshoz és foglalkoztatáshoz való hozzáférés tekintetében (különösen a rendőrségnél és a bírósági hivatalokban);

d) a rendőrség, a biztonsági erők és a bíróságok megreformálására, hogy lehetővé váljon számukra az újabb interetnikus természetű incidensek minél hatékonyabb kezelése;

e) a többnyelvűség megőrzésére az oktatás minden szintjén a történelemtanítás megreformálásával és a polgári értékek tanításának bevezetésével, külön hangsúlyt fektetve a toleranciára;

f) a média függetlenségének szavatolására és a médiában foglalkoztatottak képzésére, különös hangsúlyt helyezve az interetnikus viszonyok és együttélés koncepciójára.

8. Az Európai Parlamentnek a délkelet-európai országokkal való kapcsolattartással megbízott küldöttségére hárul a feladat, mivel közvetlen kapcsolatban volt az érintettek képviselőivel, hogy figyelemmel kísérje a vajdasági helyzet alakulását a jövőben.

**A VAJDASÁG LAKOSSÁGÁNAK
ETNIKAI MEGOSZLÁSA, 2002
(2,013,889 összlakosra)**

Szerb 1,321,807	67%
Magyar 290,207	14,28%
Szlovák 56,637	3%
Horvát 56,546	3%
Jugoszláv 49,881	3%
Román 30,419	2%
Bunjevác 19,766	1%
Ruszin 15,626	1%
Nem nyilatkozott 55,016	3%

Szerkesztői jegyzet

Az Európai Parlament külügyi ad hoc bizottságának jelentésében félrevezető kitételek is találhatók. A brüsszeli urakban az a téves meggyőződés alakulhat ki, mintha a miloševići korszak nem a jugoszláv „szocializmus” méhéből bújt volna ki, ui. a szövegben az olvasható, hogy a „Tito által kialakított kiegyensúlyozottság” idején legfőljebb felsőoktatási szinten bizonyult nehezen kivitelezhetőnek „a kisebbségi nyelveken történő minőségi oktatás megszervezése”. Hogy az általános és a középiskolai anyanyelvű oktatás a törvényes rendelkezésektől függetlenül hogyan valósult meg, arról már akkoriban néhány, az utóbbi években pedig számos tanulmány alkotott általában elcsüggesztő képet. (Az elrettentő következmények, persze, önmagukban mondják a legtöbbet.) Az anyanyelvű felsőoktatás viszont ki sem alakult. A „szabadkai gyakorlat” és egyéb asszimilációt serkentő állam- és rezsimvédelmi módszerek miatt a Pedagógiai Akadémia sem állhatott a feladatának magaslatán.

Nem csoda tehát, ha a következtetésekből az az érthetetlen és főlöslleges állítás is szerepel, mely szerint feladat a „többnyelvűség megőrzése”. A jelentés figyelmen kívül hagyja, miszerint a magyarok a „felszabadulás” óta mindinkább többnyelvűek, s létérdeüknek tartják, hogy ezt a tulajdonságukat (nem önpusztítóan, mint eddig, hanem önérvényesítő módon, tehát sokkal magasabb szinten) a jövőben is megőrizték. A dokumentum azt sem mondja ki világosan, hogy a szerbek nemcsak hogy nem „többnyelvűek”, hanem nagy többségükben egyelőre nem is akarnak azok lenni. S a következő megállapítás is félreértésre ad okot: „Vajdaságnak egy modellértékű régióknak kell maradnia, mivel multikulturalizmusa jól párosul az ott élő különböző nemzetiségek meglehetősen harmonikus együttélésével.” Azért helytelen ez az állítás, mert a multikulturalizmus legfőljebb cél lehet ott, ahol a beteges felsőbbrendűségben szenvedők teljhatalomra tettek szert, miközben az öngyilkosok és az alkoholisták száma a világrekordot ostromolja; ahol az öslakosok elvándorlása, ill. létbizonytalansága változatlan; s ahol az emberek (iskolázottak és iskolázatlanok) nagy többsége bátorlalanul és rosszul használja az anyanyelvét.

A multikulturalizmus alapfeltétele (a jelentésben csupán óatosan érintett általánosságok mellett) elsősorban a magyarok nemzeti és társadalmi önismertetének megteremtése, kisebbségi érzésüktől való megszabadítása: az oktatás és nevelés akadálytalansága által valósulhat meg – kizárólag az önálló anyanyelvű oktatásrendszer keretében. Erről viszont egy szó sem esik a jelentésben. Pedig aligha hihető, hogy a bizottság tagjai által megkérdezettek között nem voltak néhányan, akik alapvetően fontosnak tartották volna az ifjúságnevelésnek ezt a nélkülözhetetlen, európai föltételét. Magától értődik, *aki magyar iskola által a magyarságában (azaz: normálisan) fejlődik emberré, annak magatartásában a félénkségből is kevesebb lesz majd, úgyhogy a meghunyászkodása által nem kínálja föl eleve a fejét vagy más érzékeny testrészét a bűnbakkereső gyűlölködők indulatkiélésének.*

Az sem meglepő, hogy a bizottság elutasítja a magyarveréseket irányító „szervezett iver” föltételezését. Pedig a jegyzőkönyv önellentmondásba keveredve a büntettek jelentős csökkenését a választások befejezésével, a hatósági jó szándékkal és a nemzetközi nyomással magyarázza. Vajon ha a tájunkra irányított menekültek valóban magánbosszúból követték el többnyire gyáva és egészen aljas támadásaikat, s nem a fölötteiseik által elvárt (nemcsak utólag nyugtázott) akciókat hajtottak végre, elképzelhető-e, hogy ilyen rövid idő alatt fölső utasításra, ill. külső nyomásra mérséklődtek jelentősen a magyarverések?

V. G.

Kerekes József

Cserbenhagyásos gázolás

Egy televíziós hír: tizenöt család(fő) miután meggyűjtötte a második adventi gyertyát, autóba ült és a Pestre vezető úton elgázolt és átgázolt egy hajléktalan idős ember testén. Mind a tizenöt. Tették ezt cserbenhagyásosan, megállás nélkül, átrohánva a holttesten. - Adventus Domini - születendőben a szeretet.

Ha a címet vagy akár az alatta álló tévéhírt társítom egy dátummal – december 5. – és hozzáillesztem a Krisztus születése utáni 2004. évet, akár be is fejezhetném az írást. Mindent elmondtam, mindenki előtt világos, nem személyre szabott névnap, vagy születésnap emlékezet hajsza az írásba. Sokkal több ennél, azonoságunk, méghozzá az összmagyarság nemzeti azonoságtudatának feketevasárnapja. Öregisten, Nagyisten, a Te segítségével vigasztalódjunk az eredménytelenség keserűségén, biblikus hittel: – Péter háromszor tagadta meg Jézust;

A Getszemáni kertben pedig, amíg a Mester véres verejtékkel homlokán imádkozott, az apostolok békésen aludtak. S mit is mondott erre Jézus? „A lélek felkészült, de a test erőtelen.” Nem korhol, megért, elnéző. Tudatában bár esendő emberi törpeségünknek, azért még továbbíthatjuk az északi határon túlra e jézusi gondolatot kissé módosítva, ám nem kevesebb empátiával: a test felkészült, a lélek még erőtelen. Az a lélek ugyanis, ha ennyire meghasadt üzeneteket küld polgáraihoz, bizony gyenge, félek, maga is kettéhasadt. Mert mit is küldött?

Otthonról, ahol mint holmi újkori Julianus barát, testvéreid sejtetted fellelni, sorjáztak a kormány csúcsembereinek ellenérvei, az érthetlenség zagyva mondatai. A maradandóság érdekében idézzük ide egyik-másik hevét s nevét:

- veszélyes a határon túl élő magyarokra a kettős állampolgárság. (Gyurcsány Ferenc a Timesnak adott nyilatkozatából) Legyen. Inkább élünk egy feltételes veszélyben, mint valós megaláztatásban, vizumra várva a többségi nemzettel.

- az egyház politikai szerepet vállal (MSZP-TV vita). A 150 éves törökvész után az ország újraegyesítésében nem kis szerepe volt a Szentszék szorgalmazásának. Lapos és primitív ilyen elhamarkodott fölényrel kucorára térdeltetni az egyházi magatartást.

- nem trendi a kettős állampolgárság az EU országában. Tudnék ellenpéldát, nem egyet, ahol viszont kiteleblyesedett a valós területi autonómia, talán nem is szükségeltetik. Jelenlém, itt terebélyes csönd honol, néha-néha pokoli zajjal megszakitva, s ha ilyenkor siketséget mimelsz, megvernek.

- a kettős állampolgárság burkolt revíziós célokat szolgál (Bauer Tamás) Ha nincs saját érved, használd az áthallásost, onnan, igen, igen, jó lesz akár a román is.

- boldoguljanak a szülőföldjükön (Tabajdi Csaba). Igazán? Azt hittem a jobbálysorsnál többet érdemlünk. Akkor Fehér Ferencnek Topolyán, Petőfinek Kiskörösön, Szentgyörgyi Albertnek Szegeden lett volna a helye.

Kiürül a Kárpát-medence (Tabajdi Csaba, MSZP). Ébredés! Folyamatban van. Ezt megakadályozandó lenne a kettős állampolgárság.

- két és félmilliónyan hirtelen átköltöznek s össze-roppanhat a magyar gazdaság. (Gál J. Zoltán, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára) A többletkiadás szerinte évente 573 milliárd forintot jelentene. Valóságos vészhelyzet! A kétségbeesett ellenérzés forgatókönyve, ami kiskorúsítja a hallgatót.

- az érzelmi megközelítés „giccses” (Az MSZP egyik frontembere) – Jogilag lehetetlen, érzelmileg giccses, kész. Záróra.

Nos, itt vegyünk egy mély lélegzetet, nem mehetünk el szóltanul, hozzá kell nyúlni ehhez a véresen komolytalan mondathoz.

A legújabb kutatások szerint érzelmeink sokkal központosabb szerepet játszanak döntési mechanizmusainkban, mint azt korábban hittük, igen az érzelmi megjelelések fulladhatnak giccsbe. De ez semmiképpen nem vonatkoztatható a nemzetegyesítést tápláló érzelmi megnyilvánulásokra. Vagy ha mégis, ennek neve van. A legszendébbet veszem elő: szocialista internacionalizmus. Március 15. ünneplésében, Kossuth szobrának koszorúzásakor templomkertjeinkben, Mohács, Trianon és a Don-kanyar emlékeztetésében, István, a király előtti augusztusi tisztelgésünkön, mindenhol és mindig, ott lebegne fejük fölött a giccs (pünkösdi) lángja?

Akkor mit tegyünk, szólal meg bennem az orvos a latin névvel felruházott (materiális) agyközponttal (*corpus amygdale*), mely a medicina szerint az érzelmekért felelős. Ott van közvetlen szomszédságában (hol is lenne) a múltban megélt emlékeink, élményeink tárházának. És működik mindennap, akarjuk-e vagy sem. A Himnusz hangjaira például beindítja a jelzett érzelmi központot, az *dopamint* termel, s az embert előnti a szomorúság vagy az öröm, a beindító emlékek milyen-ségétől függően. Vannak, bizony akadnak közöttünk, akiknek üres az emlékképtárolójuk. Nekik nincsenek érzelmeik. Ők az érzelemhiányosak, csak rációjuk van, ami meglovagol minden adott érdeklődést. Mi is a neve az érzelemszegény embernek? Mi is a neve az olyas megközelítésnek, amit érzelmek nélkül teszünk? Én ezt le nem írom. Van Kishegyesen egy olvasóm, egy háztartásbeli, (igen, van ilyen), aki minden írásomat, csak ő tudná miért is, kivágja, elolvassa, megőrzi. Őt ki-mélendő, nem írom le azt a szót. - *Te perelj, Uram, per-lőimmel!*

Most viszont nagyon giccses leszek, merek az lenni, hiszen jottányival sem töröm át a hitelesség burkát. A kelebiai határ magyar oldalán rám mereszti szemét a határőr, behajol kocsim ablakán, valamit tesztel rajtam: K. Jozef? – kérdezi. K. József – javítom, majd a visszafogottság enyhe bájjával hozzáteszem: magyar vagyok.

– Maga? Akkor lesz magyar, ha olyan útlevele lesz, mint nekem, s már dobja is ölembe két fedőlapos passzusom. Hogyan magyarázzam meg neki, hogy ha létezik teljes értékű és értékhiányos magyar, ez az utóbbi *nem magyar*. Nem lehet ezt ennek a pukancs arcú, dölyfös testtartású cerberusnak elmagyarázni, akinek oldalfegyverénél csak a gögje nagyobb. Le is mondok róla, s nyugtató helyet inkább dúdolom a 79. zsoltárt, Szenczi Molnár Albert 1607. évi magyarságával, amikor még a nyelvújítás nem germanizálta nyelvünket: Öröködbe, Uram, pogányok jöttek, szolgálidnak

testek, akik megölettek, adattak a hollóknak. A városnagy sok vért kiontának, a sok vér, mint vizek széjjel folyának, tevének oly szörnyű öldökléseket, nem lőn ki eltemetné a testeket. A mi szomszédságunk, csúfságot űz rajtunk, akik körülünk laknak, minket nem becsülnék, sőt csak megnevetnek, csúfolnak és rútolnak.

„Gazdit keresek, felesleges lettem” szólal meg bennem az új magyarság hangja, a Szabadkai Rádió szlogenje. Szorongok, ha a magyar határ az úti cél, mert nem érzem magam többé *otthon is itthon*.

Igaz, Eörsi Mátyás sem érezhette magát különben kolozsvári kalandja alatt, ahol az erdélyi fiatalok nem rejtették véka alá véleményüket, útját állták, megakadályozták, hogy bejusson az anyaországi költségvetési pénzekből alapított erdélyi magyar egyetem előadótermébe. Nem mintha sajnálnám Eörsit. Szorongjon a referendum miatt nyugodtan, pontosítok: úgy érzem amint Ady mondotta volt: *de jó volna nem visszaütni*. Ám ezek a reakciók arra utalnak, hogy a magyar-magyar kapcsolatok valahol (mindkét oldalon?) nincsenek megnyugtatóan letisztázva. Karcosak, élők, sőt tüskéik vannak. Míg mi cserbenhagyásként éltük át a népszavazás eredményét, az anyaország magyarjainak azt sugalmazta a szoc-liberalista kormány, a farok szeretné csóválni a kutyát. A szavazásról távolmaradtak pedig zsarolást szimatoltak, ha nem is hitték el mindazt a badarságot az anyaország teljes anyagi csődjéről, amit a TV szervírozott az igennel szavazás következményeként. Alapkérdésekben nem értünk egyet, habár mondják kapcsolataink „szerteágazóak”. S ebben, nem a nép, csakis az uralkodó politikum hibáztatható mindkét oldalon. Talán nem ártana mélyebben elemezni és nem félmegoldásokkal, elmaszatolással elintézni ezt a december 5. történetét, hogy lenne egy tiszta lap, a jövő megválaszolására. Lehetséges lenne kiindulópontként egy ilyen megfogalmazáson elgondolkodni: a magyar külpolitika jelenlegi leggyengébb láncszeme alighanem a magyar-magyar kapcsolatokban rejtőzik!

No, de folytassuk a gondok legnagyobbikával, térjünk vissza a nemzetegyesítés lehetőségének érzelmi megközelítésének, az MSZP által „giccsesnek” csúfolására. Különben, kedves személy a kijelentő, el-elnezem tévés jelenéseit. Úgy mosolyog, mint aki tudja, hogy *mosolyogni kell, mindig is mosolyogni kell*. Igaz, kissé távolból és a távolba, valahogy átnéz rajtam a TV képernyőjéről is, beszédében gyakran sújt, kioktat, ami engem személyesen nem zavar, *félre állok, letörölöm*.

De hogy giccses lenne felmenőink nyolc évtizedes álma, nevelésünk, hogy a himnusz szövegét nem szabad feledni, hogy a Kossuth-szobrokat el kell rejteni, ha mód van rá gyermekeiket magyar iskolába indítani... ez a jelző fáj, fájdalmasabb, mint a friss kigyómarás. Ha már érzelmeink valóságosságát mint alapvető motivációkat bizonygatom a kettős állampolgárság elnyerésében, főbenjáró vétek lenne nem megszólaltatni írástudásunk egyik nagyasszonyát, Mérey Katalint, aki így tudja érzelmeit megörökíteni, amikor éppen tündöklék:

„Tél van, Elvárásolt város csipkés csodafákkal, nagy, puha hópamacsok alatt hajló, görnyedező ágakkal. Elgyötört városi fák csalóka díszruhája...A hámló derekú platánok roskadozva nyöszörögnek a csipkés teher súlya alatt...

Minden tiszta, minden fehér. Nagyon hideg van.

Megcsikordul a fagyos levegő, fölajdulnak az öreg platánok. Robbanás. Vakító fény, fehér izzás. MAGA NEM MAGYAR. Úgy néz rám a hirtelen felfedezés örömeivel, olyan meglepődéssel, mint amikor az ember megtalálta valaminek végérvényesen a helyét. Muzsikás magyar mondat. Alany, állítmány. Állító mondat az anyanyelvemen.... a szögek átütik a tenyeremet s jajongva megállnak a fában. Kereszt...A platánok megrettenve remegni kezdenek....a nagymama dünyögő a bölcsődalt, odabújjok az ölébe....Nem törődünk azzal a kutya világgal." Csendesen dúdol, egészen halkán....alkonyodik már a nap, minden hosszabb árnyat kap". A madáretetés hozzátartozott a télhez, mint a hó, meg a hólapátolás...farkasordító hidegben is....a virág is álmos már, feje jobbra, balra jár". A székből pont odalátunk a madáretetőre. Oda nem fúj be a szél, a cinkék tudják ezt, állandóan odajárnak... Nincs mit mondanom. A vakító fehér izzásban gyermekkorom egyértelmű világába, a nagymamám biztos és egyetlen igazságába burkolódom, hallgatok, és nem vagyok magyar...A gyertya leégett. Ég és föld közé szorulva fuldoklok.

És vagyok, és maradok mindörökkön örökké nem magyar magyar..."

Az elméleti szociológia egyik legismertebb tudósa, Max Weber így definiálja a közösség fogalmát: *közösségnek nevezzük a társadalmi kapcsolatot, ha a társadalmi cselekvést... a résztvevők szubjektív átértett – érzelemindulati vagy tradicionális – összetartozásán alapuló beállítottság jellemzi... s ha ennek az érzésnek az alapján, viselkedésükben valamiképpen egymáshoz igazodnak.*

Nota bene, nincs olyan gondolkodási folyamat, nincs olyan döntési mechanizmus, amelyet érzelmeink ne befolyásolnának, s ebben benne van a reggeli pirítósz elkészítése, a kedves kiválasztása, a közösséghez tartozás tudata. Ezért is feddi Horn Gyula 2005 márciusában túlbuzgó párthíveit: „a kettős állampolgárság ügyében nem szabad hazudni, az ugyanis nem jogi, hanem érzelmi kérdés”. Ha nem lapulna a mondat mögött személyes érdek, kurzivot érdemelne. Kevés-sel ez után Horn Gyula ugyanis bejelentette, indul a köztársasági elnökválasztáson. Puff! Helyezked-jünk!

Eltékelve ez utóbbi tényről, Horn Gyula és Szili Katalin mintha ráértzett volna az elszakított és elfeledett nemzetrészek „mostohagyerek szindrómájára”, aki képtelen megbékülni a hűtlen anya viszonyulásával. A mostohagyerek-mi mást tehetne? – Önön vigaszára, az átélés alternatívájaként, mítoszokat teremt róla, mintegy virtuális vérszerződésnek kínálva érzelmeit minden olyan esemény kapcsán, amikor kötődését a nemzethez kifejezésre juttathatta, lett légyen az politikai (1956), sport (aranycsapat, olimpiai érmek), kulturális (Illyés, Nemeskürty) esemény.

Ezt a hosszantartó, jószerivel egyoldalú érzelmi kötődést gúny tárgyává tenni, hát, nagyon giccses, dics-telen dolog!

És ezek után nézzünk körül a portánkon, hogyan is állnak mai dolgaink. Mai dolgaink éppen nem állnak, romos, szökőárutáni arculatot mutatnak. Ami most van-bennünk, körülöttünk, ott és itt-, az a *mélypont ünnepe*.

Ebben a most futó időben, végzetes tragédiánk az lenne, ha sértve-sebezve behúzódnánk a szellemi sívárság árnyékába, megtépázott érzelmeink koldusai-ként. Elismerem, nehéz feladat felállni, de a nagy tetteknek ez a záloga. Újra és újra felállni a knock down-ból. Páratlan, csodálatos tettekre van szükség (noch nie da gewesen). Képesek vagyunk rá, hiszen együtt, egyszólamúan, még mindig többen lehetnénk a front-vonalon, mint anno d. a mohácsi csatában!

P.S. A kiemelt szövegrészek, idézetek Pílinszkyt, Arany Jánost, Mérey Katalint, Max Weber, Adyt, a Mary Poper dalszövegét, Szenczi Molnár Albertet dicsérik.

Csorba Béla

A hadfiak

mire üldözendni
kezdik őket
netán
eladdig kiderülhet
ki ám
hogy ki halomra ölt
gyereket nőket
lazán
vakbélműtéteket
végző
no lám
sebészprofesszor volt
csupán

Enigma

- Felelj, pajtás, mi szörny bántja ama szögén magyart:
Az fenevad fején három hatalmas száj,
Mindenik szájában lelhetsz két-két agyart,
Bárgyuló pofáján egy nagy, rusnya ormány...?
- Megmondom én néked, mi bántja az magyart:
Három szájnak neve aszály, viszály, muszáj,
Ama rusnya ormány meg a Gyurcsány-kormány!

(Bátskai Hegedős)

Dr. Szabó László nyílt levele a kirekesztett szegediekhez

Tisztelt szögediek ideát és odaát!

Ezeréves magyar hagyomány a befogadás. Az elmúlt hetekben ebbe durván belegázolt az aktiv kirekesztő kampány, majd a kirekesztő közöny. Ez az Európa eszméjéhez méltatlan demagóg uszítás megosztotta az ország népet. Európa minden országában természetes és jól működő intézmény a kettős állampolgárság. Ebben rejlik Európa ereje...

Nehezen értelmezhető a XXI. században, a modern európai szokásjoggal szembenelő, a szovjet megszállás megfélemlítő hangulatát idéző, magánosító köntösbe bűjt népnéző, pártállami sovinizmus.

A Szögedi Védegylet tiltakozik a kirekesztés ellen! A magyar másság, a más magyarság kirekesztése ellen. Tiltakozik a véreink kirekesztésére való brutális uszító kampány ellen, mely szembe állított magyart a magyarral.

A Szögedi Védegylet elnöke ez alkalomból alázattal bocsánatot kér a határon túli szegedi kirajzások magyar népétől (a délvidéki magyaroktól) a 100 000 szegedi választópolgár helyett, aki cserbenhagyta őket távolmaradásával, és aki a kirekesztésükre voksolt szegényteljes „nem” szavazatával. A Szögedi Védegylet csaknem 30 000 szegedi nevében kéri határon túli magyar testvéreinket, a megtévedtek miatt ne gyűlöljék Szeged – többségében igennel szavazó – népét!

A legnagyobb szegedi kirajzás, Újszeged (választókörzetem) polgári lakossága minden megtévesztő, beteg demagógia ellenére 2:1 arányban a külföldi magyarok állampolgárságának megadása – vagyis a befogadás – mellett foglalt állást.

A szögedi kirajzás

A törököt túlélő, majd sokasodásnak induló szögedi nemzet a 18-19. század folyamán magában vagy más népelemekkel Csongrád, Torontál, Temes, Csanád, Békés és Arad megyékbe rajzott ki. Munkakedvükért szerették a szögedieket, hívták e dolgos népeket letelepedni kincstári és nagybirtokokra egyaránt. Bácskában, Bánságban (Temesközben) messzeszakadt véreink (unokatestvéreink, másod- és harmad-unokatestvéreink) szögedi „ő”-ző nyelvéket – gyakran szigetszerűen – többnyire maig megtartották. Töretlenül egészen Trianonig eleven volt a kapcsolat az anyavárossal.

Maig él jelen határainkon kívül magyarságában több mint 50 ilyen település.

A mai Szerbiában állóknak nevük említésével is érdemes jelet állítanunk:

Aracs, Akács, Böldre, Bégaszentgyörgy, Budzsák, Csóka, Fejéregyháza, Feketető, Felsőmuzslya, Gyála, Gyulafalva, Hajdújárás, Horgos, Hódegyháza, Imretelek, Itebe, Kanizsamonostor, Kelebia, Kikinda (Kökend), Királyhalom (Bácsszőlős), Kisorosz, Ludas, Lukácsfalva, Magyarcsemye, Magyarszentmihály, Majdány, Marlonos, Morotva, Oroszlámos, Ókeresztúr, Padé, Rábé, Sasülés, Szaján, Tamásfalva, Terjén, Tiszahegyes, Tiszaszentmiklós, Torda, Torontálújfalú, Tóba, Törökbecse, Törökkanizsa, Töröktoplya, Udvarnok, Udvarszállás, Ürményháza, Verbő (Egyházaskér), Verbősziget, Zichyfalva.

A Fekete Mikulás után Boldog Karácsonyt és Boldogabb Új Évet kíván

Tisztelettel:

Dr. Szabó László
önkormányzati képviselő
a Szögedi Védegylet elnöke
Szeged, 2004. Álom hava (december) 6-án

Ajánlott irodalom: Bálint Sándor: „A szögedi nemzet”
(A szegedi nagytáj népelete)

A Délvidék ma Szerbiához tartozó szögedi kirajzásai:

Aracs /Varjas/ (Vranova, ill. Vranjevo)
Akács (ma Beodra határa)
Böldre (Beodra)
Bégaszentgyörgy (Begej Sveti Djuraj)
Budzsák, Buzsák (Törökkanizsa határában)
Csóka (Čoka)
Fejéregyháza /Fingyháza/ (ma Törökkanizsa területén)
Feketető (Cernabara)
(Felső)Muzslya (Gornja Mužlja)
Gyála (Djale)
Gyulafalva /Bácsgyulafalva/ (Teiečka)
Hajdújárás (Hajdukovo)
Horgos /Horgas/ (Horgoš)
Hódegyháza /Jázova/ (Jazovo)
Imretelek (ma Csóka területén)
Itebe /Itebő...Itabé/ (Novi Itebej)
(Kanizsa)Monostor (Banatski Monoštor)
Kelebia
Királyhalom /Bácsszőlős/ (Kraljev Breg...Bački Vinograd)
Kisorosz /Torontálkörös/ (Rusko Selo)
Kökend /Kökinda/ (Kikinda)
Ludas (Supljak)
Lukácsfalva (Lukino Selo)

Magyarcserepye (Nova Crnja)
 Magyarszentmihály (Mihajlovo)
 Majdány (Majdan)
 (Mező)Marlonos /Martonyos/ (Martonoš)
 Morotva
 Oroslámos (Banatske Arandjelovo)
 Ókeresztúr /Rácköröszúr/
 Padé /Magyarpadé/ (Srpski Padej)
 Podlokány (Podlokaj) ...Óbéba területén(?)
 Rábé (Rabe)
 Sasülés /Sasülés/ (Rábé és Majdán között)
 (Magyar)Szaján (Sajan)
 Tamásfalva (Hetin) Heténnyel összeépülve
 Terjén /Lőrincfalva/ (Terjan)
 Tiszahegyes /Högyös; Igys/ (Idoš)
 Tiszaszentmiklós /Razsánszentmiklós/ (Poljski Sveti Nikola)
 (Torontál)Torda

Tóba (Toba)
 Törökbecse (Novi Bečej)
 Törökkanizsa /Révkanizsa/ (Novi Kneževac)
 Töröktopolya (Banatska Topola)
 Udvarnok /Szőlősudvarnok és Törzsudvarnok/ (Rogendorf)
 Udvarszállás (Dobričevo)
 (Torontál)Újfalu (Krivabara)
 Ürményháza /Örményháza, Örményháza/ (Jermenovo)
 Verbőce (Vrbica) ... Egyházaskér (?)
 Verbősziget (Verba pusztja)
 Zichyfalva /Morminc/ (Mariolana)

A Szegedi Végegylet elnöke ez alkalomból a határon túli szegedi kirajzások magyar népének (a délvidéki magyaroknak) a bocsánatát kéri alázattal ...

Rózsás János levele Tari Istvánhoz

Rózsás János
H-8800 Nagykanizsa
 Csengery út 52.

Tari István író úrnak
YU- 21220 Óbecse
 Dimitrije Tucović u. 6.
 Szerbia és Montenegró

Kedves István Barátom!

Nagy szomorúsággal és szégyenpírral az arcomon írom Hozzád leveletem.

Ahelyett, hogy a liberálbolsevista kormány a magyar Parlamenten keresztül egy kétharmados törvénnyel megadta volna a trianoni békediktátum kegyetlen döntése folytán a Csonka-Magyarország határain kívülre került honfitársainknak a magyar állampolgárságot -, ezzel biztosítva a kettős állampolgárságot -, még a Magyarok Világszövetségének kezdeményezésére megszervezett, törvényesnek és jogosnak nyilvánított népszavazással is szembeszegült.

Gyurcsány Ferenc miniszterelnök és **Hiller István** MSZP-elnök állt az élére a negatív kampánynak, melynek során a történelmi igazságok ismeretében tájékozatlan, a hazafias érzelmektől, nemzeti kötődéstől az elmúlt évtizedek során lelketlen agymosással megfosztott anyaországi magyarokat – az amúgy is bizonytalan anyagi körülményeik veszé-

lyeztetésével riogatva – túlnyomó többségében eltántorította attól a döntési lehetőségtől, hogy a határ túlsó oldalán élő magyar testvéreink sorsán könnyíthessünk, megadjuk nekik azt az emberi méltóságot, melynek tudatában emelt fővel vallhassák magukat magyarnak abban az idegen közegben, ahol élni kényszerítették.

És a 2004. december 5-i népszavazás döbbenetes és elszomorító eredményt hozott. A magyar szavazóknak csak 18,956 %-a szavazott IGEN-nel, 17,801 %-a NEM-mel, és gyáván vagy közönyösen távol maradt az urnáktól 63,246 %. A népszavazás eredményességéhez 2 006 517 szavazatra (25,0%) lett volna szükség, ezzel szemben hiányzott 485 374 szavazat. Az 1 521 143 IGEN szavazat sajnos, kevésnek bizonyult...

Tudjuk, hogy ezzel az eredménnyel határtalan fájdalmat, szomorúságot okoztunk a nyolcvannégy éve igazságra és testvéri szeretetre váró véreinknek. De bocsássatok meg nekünk, akik oly kevesen szavaztunk az IGEN-re, bocsássatok meg a megtevesztetteknek, az elbutítottaknak, mert nem tudták, nem fogták fel ésszel, hogy mit cselekedtek, mit mulasztottak! És jogos sértettségekben se tápláljatok haragot az anyaországiak iránt -, ezzel is a sátáni erők malmára hajtva a vizet.

Reméljük, hogy nem vészett még el minden, nem ez volt az utolsó szó, az utolsó döntés Trianon után. Hiszünk Magyarország feltámadásában!

Rózsás János

volt SCS 43-as GULAG-rab

Tari István válasza

Tari István

Dimitrije Tucović u. 6.

21220 Óbecse/Bečej

Szerbia és Montenegró Államközössége

Rózsás János író úrnak

H-8800 Nagykanizsa

Csengery út 52.

Magyarország

Kedves János Bátyám!

Hosszú ideje készülök válaszolni 2004. december 14-én kelt leveledre, mely a *reményt* jelentette akkor, és a *reményt* jelenti ma is számomra. A reményt, az ígéretet, melynek nincs túl nagy jelentősége az engedelmes, cselekvőképes fogyasztóvá hülyített világokban... A föllekesített fogyasztók számára inkább az új termék megjelenése, elérhetősége, birtokba vétele jelentheti a reményt. Az új célokat. Az intimitás élményét! Gondolj csak bele, hányan babusgatják, hányan illetik becenévvel használati tárgyaikat, melyeket időnként illik – ahogyan azt felétek mondják: „Jecserélni”.

Európa és a Nagyvilág nem beszéli a nyelvünket, ám mi se tanultuk meg meg azt, hogy Európa és a Nagyvilág nyelvén közöljük sérelmeinket. Mi úgy viselkedünk, mintha minden a legnagyobb rendben volna velünk. A Nagyvilág, bizony, beleremegett volna a javunkat szol-

gáló, minősített többségű, elsőprő erejű népszavazásba! Azokat a gáztetteket, melyeket Európa elkövetett ellenünk, magyarok ellen, közvetve a legutóbbi népszavazás hagyta jóvá. Igen: jóváhagyás! – jóvátétel helyett. Erről a jóvátételről a magyarság önként mondott le. És annyira híján vagyunk a szellemi robbanóanyagoknak, hogy az már kézlegyintést se érdemel. Hogy azt az elborzasztó nagypofájúságot ne is részletezzem, mely – mint az abortuszairól tele szájjal fecsegő asszonyok – a magyarság legbizalmasabb ügyeit firtatja, ráadásul a KISANTANT jelenlétében.

János Bátyám! Saját nyelvünket sem használjuk jól akkor, amikor a magyar állampolgárság megadásáról szólnak. Nekünk, apáinknak, elődeinknek nem MEG-, csak VISSZAADHATJÁK azt, amit egykor elraboltak, eloroztak tőlünk, tőlük! Mondom, a REMÉNYT jelentette, s a könnyekig meghatott leveled, hiszen, ha valaki tudja, akkor az éppen Te vagy, aki nagyon is tisztában van azzal, hogy mit jelent a REMÉNY ma, mit jelentett számodra rabságod idején, 3266 napon át, a kínai határ közelében, amikor még kanadad sem volt. Sokkal többet kellene Tőled tanulnunk. És a növényektől is. Életere-jük, élni akarásuk zöldjétől... Közeli, személyes találkozásunk reményében üdvözlő:

Tari István
Óbecsén, 2005 május 25-én

Gábrity Molnár Irén

A délvidéki magyarok és a média

(jelenségkutatás)

*„Ha tőlem függne,
a sajtótörvénynek csak
egy paragrafusa volna:
hazudni nem szabad.”*

Deák Ferenc

Bevezető gondolatok

A tömegtájékoztatásnak napjainkban igen nagy a jelentősége. A rohanó világban mind kevesebb ideje van az embernek behatóan informálódni vagy alaposan kiismerni a körülötte zajló társadalmi eseményeket. Az elmúlt évtized jugoszláviai történései megmutatták, hogyan lehet a lakosságot manipulálni, sőt az objektív informálódást is megvonni tőlük. Vajon ennek tudatában voltak-e a délvidéki magyarok?

Empirikus kutatások eredményeinek elemzésével szeretném bemutatni a lakosság médiahasználatának keresztmetszetét. Ehhez a magyar önkormányzatú közösségekben 2002-ben végzett kérdőíves közvélemény-kutatásnak, nevezetesen 1561 személynek a válaszai szolgálnak alapul, valamint a Magyar Szó több mint 2600 olvasójának kérdőíves felméréséből a magyarok olvasási szokásait elemezhettem.

1. Miből informálódnak a délvidéki magyarok?

Az utóbbi több mint tíz év nehéz sorsra juttatta a Tito idejében még „kényeztetett” kisebbségi sajtót. Nem csak a pénz- és papírhány okozta a gondot, de az elvakult politikai diktatúra, a háborús állapot és az ezzel járó cenzúra, félelem is megtette a magáét. Egyrészt a sajtókinálat lett más, másrészt az olvasók igénye változott meg.

A lakosság tájékozódását több tényező befolyásolja:

- elsősorban az egyén munka- és szabadidő-beosztása, amelyen belül ma már mindennél fontosabb, hogy idejében és objektíven informálódjon

az időszzerű társadalmi eseményekről;

-milyen anyagi körülmények között él, hiszen a rendszeres sajtótermék-vásárlás vagy a minőséges televíziókészülék használata ettől is függ.

-fontos tényezőként jelentkezik a személy (család) foglalkozása, iskolavégzettsége, ami érdeklődési körét jelentősen alakítja;

-az egyén politikai, sőt ideológiai beállítottsága határozza meg, melyik újságot vagy tévécsatornát fogja előnybe részesíteni;

-tájékozódásunkat az utóbbi évtizedben sajnos a médiacenzúra és a mindenkor hatalom befolyása is meghatározta, márpedig ettől függően maradtunk egyes lapok pártfogói vagy leszoktunk az olvasásukról.

A média-igénybevétel a lakosság körében érdemes kérdőíves, tehát tömeges felméréssel kísérni. A Magyarságkutató Tudományos Társaság 2002-es közvélemény-kutatásában részt vett felnőtt polgárok, 8 magyar többségi önkormányzathoz tartozó vajdasági helységről, többek közt így válaszoltak:

1. táblázat: Honnan tájékozódik?

	Válaszok száma	%	%
televízió	1085	69,5	70,2
napilap	202	12,9	13,1
rádió	155	9,9	10,0
hetilap	69	4,4	4,5
egyéb	34	2,2	2,2
összes válasz	1545	99,0	100,0
hibás válasz	16	1,0	-
összesen:	1561	100,0	-

A polgárok hatalmas százalékaránya tévét néz (70%) és csak kevesen tájékozódnak napilapokból

(13%), esetleg rádióból (10%) is. A hetilapokat mindössze 4,5%-uk olvassa. A megkérdezett felnőttek tehát a napi munka és feladatok mellett a legkényelmesebb informálódási módszert, a televíziózást választják. Mi érdekli őket, amit leggyorsabban és legtárgyilagosabban a tévéből tudnak meg? A polgárok zömét a napi friss hírek, események érdeklik.

A számítógépes adatfeldolgozás lehetővé teszi a kérdőíves válaszok különböző kérdéseinek keresztesztését is, amikor a válaszok több dimenzióban fényt derítenek az összefüggésekre.

Igy felfedezhető a **tájékozódás és az életkor közötti összefüggés** is:

1.) A fiatalok (30 éves korig) tájékozódási forrása főleg a társalgás, nyilvános helyek, munkahely, gyülekezetek stb., majd ezt követik a napilapok és a televízió. A fiataloknak rölapok, falragaszok, össze-jövedelmek kellenek, mert főleg ott informálódnak az aktuális társadalmi folyamatokról.

2.) Már a 31-40 évesek (feltételezhetően családostok) a hetilapokat tartják fontosnak, a 41-50 évesek pedig főleg a tájékozódás egyéb módját (valószínűleg a munkahelyen) részesítik előnyben. A 31-40 és a 41-50 évesek egyaránt figyelik a napilapokat, majd a televízió következik mint a tájékozódás forrása, utána kisebb mértékben a rádió.

3.) Az 51-60 évesek főleg a rádiót hallgatják, hetilapokat olvasnak, és a televíziót nézik.

4.) A legidősebb (nyugdíjas) korosztály nem igen törekszik friss napi információkhoz jutni; ha teheti, hetilapot olvas, és televíziót néz.

A nemek szerinti elemzés viszont kimutatja:

1. A tájékozódás módját és a nemek közötti összefüggést meghatározza a nők házhoz/családhoz kötöttsége és a férfiak nagyobb hajlamossága, hogy részt vegyenek a közéletben.

2. A kérdőíves felmérés során a nemek aránya megfelelő volt, mert az 1540 válaszadóból jelentéktelen a nők többsége (56-tal voltak többen).

3. Összességében a válaszadók legtöbben (70%) a televíziót jelölték meg egyik információforrásként, hiszen mivel a családok egyik együttélési formája az esti tévézés.

4. A férfiak tájékozódási forrása főleg a munkahely, barátok, kocsma, nagygyűlések, majd a napilapok, esetleg a televízió.

5. A nők informálódása: a hetilapok (nincs minden nap ideje elolvasni az újságot), majd a rádió (főzés és házimunka közben), végül pedig a televízió.

A tájékozódási szokások élethely szerint:

1. A válaszadók nagy része kisvárosban él. Jóval kevesebb személyt kérdeztünk a nagyvárosban és falun. Ez egy kicsit csorbíthatja az összeredményt.

2. A televíziózás dominál összességében, de ha az élethely szerinti különbségeket figyeljük, akkor megállapítható, hogy minél kisebb a helység, annál jobban ragaszkodik a lakosság a televízió nyújtotta kényelemhez, sőt sokszor kizárólagos hírforrásként ez szerepel.

3. A falusi lakosság: majdnem kizárólag a tv-ből tájékozódik, esetleg a napilapból.

4. A kisvárosban: televíziózás folyik és a napilapok, esetleg a hetilapok olvasása.

5. A nagyvárosban (például Szabadka, ahol már van helyi rádió és tévé is): a televízió, majd a rádió és harmadsorban a napilapok a népszerűek.

A tájékozódás módja és az iskolai végzettség összefüggése:

1. A tájékozódás módja és az iskolai végzettség között jelentős összefüggést feltételeztünk.

2. A válaszadók (1540) között legtöbb a középiskolát végzett (több mint a fele), majd őket követik a felsőfokú iskolai végzettségűek, és utána kevesebben vannak alacsony iskolavégzettséggel. Ez az adat nem reprezentálja a vajdasági iskolai végzettségét. Az összefüggésben csak a következő adatot érdemes megfigyelni.

3. Az általános iskolai végzettségűek nagyjából csak televíziót néznek. Ez a réteg tehát elsősorban audiovizuális információt igényel.

4. A középiskolát végzettek főleg hetilapot olvasnak, rádiót hallgatnak (főleg a nők) és napilapot vesznek.

5. A főiskolát, illetve egyetemet végzettek között sokan (elsősorban a férfiak) a munkahelyen és egyebütt informálódnak, majd harmadsorban a napilapokból.

6. Tehát az iskolai végzettség növekedésével nő a sajtóból való tájékozódás igénye és csökken a tévézés.

A megkérdezettek foglalkozása és tájékozódásuk formája:

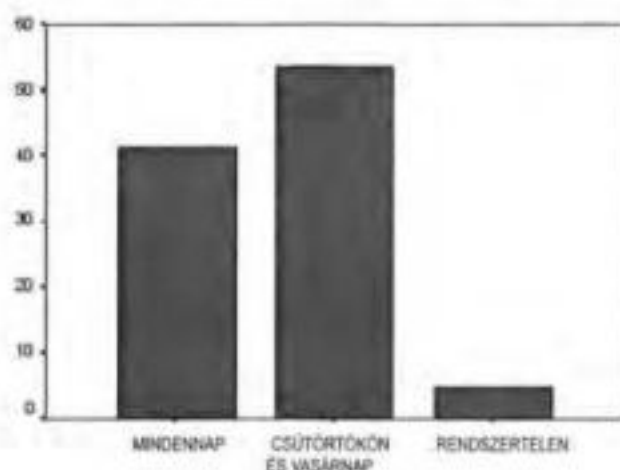
A kérdőívezést a véletlenszerű kiosztás jellemezte. Így a foglalkoztatottak között az aktív lakosság átlagához viszonyítva sok lett a munkás, a nyugdíjas és az irodai foglalkoztatott, a felsőfokú végzettségű. A konklúziók a keresztábrázlatból a következők:

- szinte mindenkinél dominál a tévézés, összességében 70%-ban,
- a foglalkozás szerint főleg a háztartásbeliek, munkanélküliek, nyugdíjasok tévéznek,
- rádiót a munkások és nyugdíjasok hallgatnak,
- napilapból a vállalkozók, hetilapból a nyugdíjasok informálódnak,
- felsőfokú végzettségű szakembereink az egyéb információs forrásokat jelölték meg (munkahely, nyilvános helyek, barátok stb.).

2. A Magyar Szó olvasóinak véleménye 2002 őszén

A Magyar Szó szerkesztősége 2002 őszén felkérte a Magyarságkutató Tudományos Társaságot, hogy végezzen az olvasók körében kérdőíves felmérést abból a célból, hogy a lap tervezett arculatváltozásakor ezeket a véleményeket is figyelembe vehessék. A postai úton visszaérkezett kérdőíveket (2616 darab) összegyűjtésük után számítógépes feldolgozással elemeztük. Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy magyar napilapunk hűséges olvasói voltak azok, akik a kérdőíves felkérésre reagáltak. A rendszeres vásárlók kielégítő számban válaszoltak a postán visszaküldhető kérdőívre: 41,5%. Íme néhány jellegzetes adat az analízisből.

1. Mely napokon vásárolja a Magyar Szót?

A Magyar Szó 2002 őszén hétfő kivételével minden nap megjelent. Az utóbbi évtized viharos időszakában ritkán történt meg, hogy a napilap papírhiány miatt nem jelent meg, inkább csak levékonyodott. A magyar lakosság a nehéz gazdasági helyzet következtében elszegényedett, vásárlási szokásai változtak. A napilap rendszeres vásárlása alatt nálunk nem csak a mindennapi újságolvasást értik, hanem azt is, ha hetente csak kétszer veszik meg a lapot. A Magyar Szót a megkérdezetteknek több mint a fele csak csütörtökön és vasárnap vásárolja! Valószínűleg a magyar lakosságot a csütörtöki újságmelléklet (heti TV-műsor és egyéb), valamint a vasárnapi szám érdekli legjobban, mert azt több napon át forgatja. Lásd az 1. számú grafikont.

2. táblázat: Mi tetszik a Magyar Szóban?

Mi tetszik a lapban?	Válaszadók száma	%
Összesen	2616	100,0
sokoldalú	1115	42,6
tájékoztató a helyi eseményekről	592	22,6
tárgyilagoss	513	19,6
pártatlan	227	8,7
más	169	6,5
hibás válasz	65	-

A válaszadók nagy számban a napilap sokoldalúságát (majdnem 43%) tartja legnagyobb erényének, utána nem elhanyagolható a helyi eseményekről való tájékozódás és a tárgyilagosság sem (kb. 20%). A magyar lakosság tehát a sokoldalú helyi hírek útján való objektív tájékoztatásra tart igényt. Már a Magyar Szó pártatlanságáról nagyon kevesen nyilatkoztak. A 3. grafikonon szemléletesebb ugyanez az adatsor.

3. táblázat: Mi nem tetszik a lapban?

Mi nem tetszik a lapban?	Válaszadók száma	%
Összesen	2415	100,0
más (a mellékletben felsorolt) válaszok	759	31,4
regimédi a nyomtatása	567	23,5
nem tájékoztató kellően a helyi eseményekről	524	21,7
késik a hírekkel	371	15,4
csúnya, szalmas	112	4,6
nyugodalm, elfogult	82	3,4
hibás válasz	266	-

A válaszadók nagy része tarka egyéni véleményt mondott, amit a szerkesztőség igénye alapján utólag csoportosítani lehet. A konkrétabb válaszok között válogatva, arra a kérdésre, hogy mi nem tetszik a lapban, az olvasók első helyre teszik:

- a régmódi nyomtatást,
- azt, hogy a helyi események iránti érdeklődésük nincs kielégítve,
- végül pedig, hogy a hírek késnek a lapban.

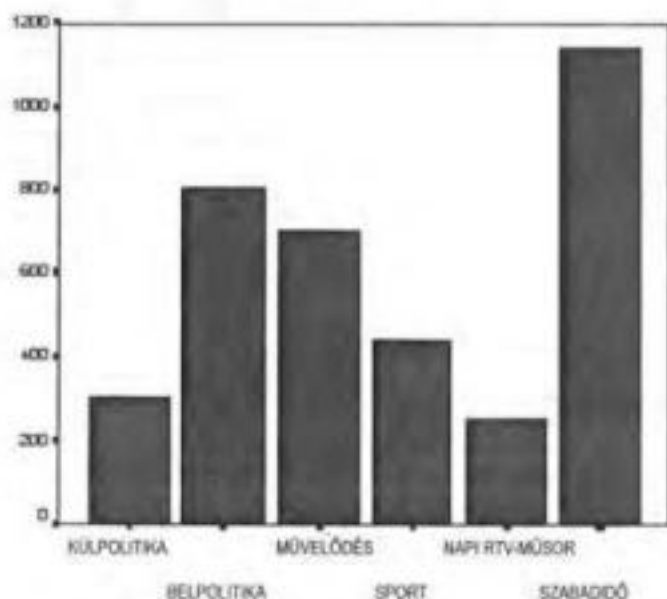
Ezek szerint a magyarok igényesebbek lettek, érdekli őket településük és kisközösségük élete, valamint mindenkor idejében szeretnék tárgyilagos híreket kapni.

4. táblázat: Milyen írásokat hiányol?

Milyen írásokat hiányol?	Válaszok száma	%
Összesen	2581	100,0
Könnyed, szórakoztató írások	649	25,1
Több riport, képriport	619	24,0
Hírek, több tudósítás	450	17,4
Más írások	395	15,3
Objektív kommentár	241	9,3
Tárca, folytatásos regény	227	8,8
Hibás válasz	100	-

Az olvasók igényeit legjobban a hiányolt írások tükrözik. A válaszadók negyed része hiányolja a könnyed, szórakoztató írásokat, a másik negyede pedig a riportokat, képriportokat. Úgy látszik, az olvasókat igen megviselte a sok háborús, nagypolitikai hír. Sokan kikapcsolódásra, szórakozásra, mindennapos életüket érintő riportokra vágnak. A híreken és tudósításokon kívül a magyarok igényelnek más írásokat is, majd kevesebben kommentárokat, tárcát, folytatásos regényt.

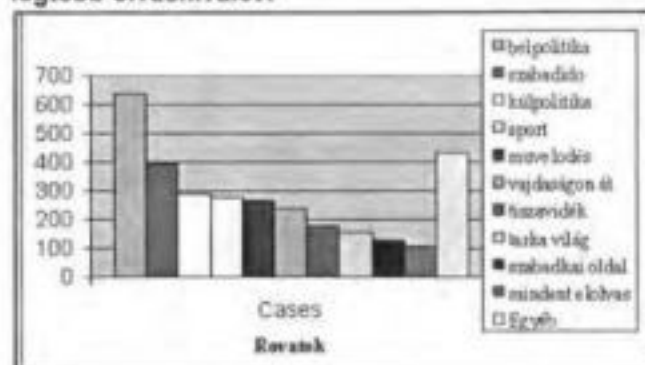
2. grafikon: Mely rovatokat bővítené?

Nagy az érdeklődés a szabadidő, a belpolitikai és a művelődési rovatok bővítése iránt.

A 4-ik grafikonon láthatjuk, hogy ezek után új hiánytéma a sportrovat is:

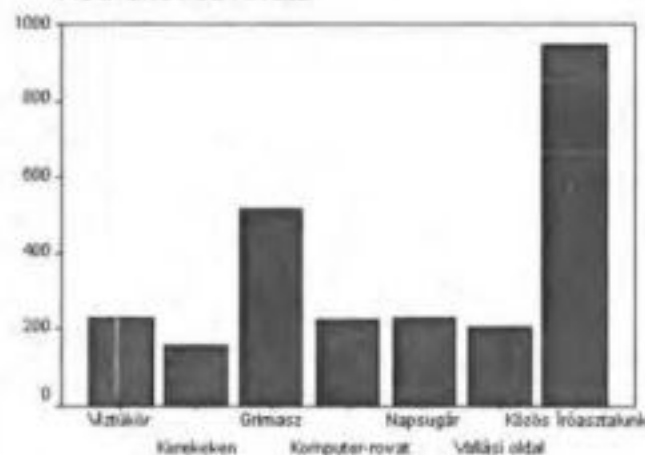
3. grafikon: A hétköznapi számokban hol találja a legtöbb olvasnivalót?

A legtöbb olvasnivalót a vajdasági magyarok a belpolitikában, illetve az egyéb gyűjtőnév alatt megjelölt témában találják. Utána következik a sport és a művelődés majdnem egyforma súllyal. A lokális és tájhírek külön rovatban jelentek meg: mindegyik a maga módján olvasott (Vajdaságon át, Tiszavidék, Szabadkai oldal). Lásd az 5-ik grafikon:

4. grafikon: Melyik a kedvenc heti rovata?

Kedvenc heti rovata

Az olvasók kedvenc rovatai elsősorban azok, amelyek egyéni véleményeknek adnak teret vagy bővelkednek könnyed írásokban, nevezetesen a Közös Íróasztalunk és a Grimasz! A 6-ik grafikonos ábrán a Közös Íróasztalunk kiugró pozícióban van. A Grimasz évtizedeken keresztül kedvenc olvasnivaló maradt. Utánuk hasonló súlyban következnek a Napsugár, a Vízitűz, a Komputer című rovatok és a vallási oldal.

Összefoglaló

1. A vajdasági magyar kisebbség igényli a mindennapi és sokoldalú tájékoztatást közösségének életéről, az országról és a világról is, méghozzá anyanyelvén és az európai igényeknek megfelelően.

2. Az írott és az elektronikus sajtó helyzetét nehezíti, hogy a kilencvenes évektől kezdve sok újságíró elvándorolt.

A vajdasági lakosság tájékozódását ma több tényező befolyásolja:

- elsősorban az egyén munka- és szabadidő-beosztása, de ezen belül ma már mindennél fontosabb, hogy idejekorán és objektíven informálódjon az időszerű társadalmi eseményekről;

- fontos körülmény az egyén anyagi helyzete, hiszen a sajtótermék rendszeres vásárlása, vagy egy minőséges televíziókészülék használata ettől is függ,

- fontos tényezőként jelentkezik a személy (család) foglalkozása, iskolavégzettsége, amely érdeklődési körét jelentősen alakítja;

- politikai, sőt ideológiai beállítottsága határozza meg, melyik újságot vagy tévécsatornát fogja előnyben részesíteni;

- tájékozódásunkat az utóbbi évtizedben sajnos a cenzúra és a mindenkor hatalom befolyása is meghatározta, márpedig ettől függően maradtunk egyes lap pártfogói vagy leszoktunk az olvasásáról.

3. A polgárok hatalmas százalékaránya tévét néz (70%) és csak kevesen tájékozódnak napilapokból (13%), esetleg rádióból (10%) is. A hetilapokat mindössze 4,5%-uk olvassa.

4. A vajdasági magyarságnak nagy szüksége van állami támogatottságú minőséges napilapra (Magyar Szó); gyermeklapra, az óvodások és kisiskolások havonta megjelenő lapjára (Mézeskalács) és az iskolások hetente megjelenő gyermeklapjára (Jó Paj-

tás), hetente megjelenő ifjúsági lapra (Képes Ifjúság); hetilap megjelentetésére (Családi Kör és a Hét Nap). 2000-ben húszezer folyóiratot nyomtattak magyarul. A vajdasági magyar értelmiség és szakmai körök számára ez kevés. Ahhoz, hogy bekapcsolódjunk az európai tudományos vérkeringésbe, fontos publikálni és ápolni a nemzetközi tudományos kapcsolatokat. Ehhez kellenek a minőséges szaklapok és folyóiratok is. A vajdasági magyar napilap olvasóinak negyed része hiányolja a könnyed, szórakoztató írásokat, a másik negyede pedig a riportokat, képriportokat. Úgy látszik az olvasókat megviselte a sok háborús, nagypolitikai hír, mert kikapcsolódásra, szórakozásra, mindennapos életüket érintő riportokra vágnak. A belpolitikai híreken és tudósításokon kívül a magyarok igényelnek más írásokat is (művelődési, irodalmi rovat), kommentárokat, tárcát, folytatásos regényt stb.

5. A magyar kisebbségnek joga van arra, hogy az egész Vajdaság területén jól hallható, 24 órás magyar nyelvű rádióműsort foghasson. A rádiózás nem csak a televízió előretörésével veszített népszerűségéből, de a körülmények azt hozták, hogy az utóbbi néhány évben az Újvidéki rádió helyett a magyarság körében a helyi rádiók mutatkoztak jelentőseknek.

6. A magyarok igénylik, hogy a Vajdaság területén jól látható, napi többórás, minden réteg és korosztály igényét figyelembe vevő és kielégítő televízióműsorban részesülhessenek. Jelenleg azonban az anyaországi televíziócsatornák adásait nézik szívesebben.

7. Nélkülözhetetlen, hogy a vajdasági magyarok a Magyar Nemzeti Tanács képviselőitől keresztül maguk határozzák meg, mely tájékoztatási eszköz elégíti ki igényeiket, melyiket kell állami támogatásban részesíteni, sőt ezek felett az irányítói jogokat is gyakorolhatják a törvénnyel összhangban.

Dencs Tünde

A vajdasági fiatalok kulturális életszokásai

„Sikeres ember az,
aki szilárd alapokat tud építeni
azokból a kövekből,
amelyeket mások
hajigálnak rá.”

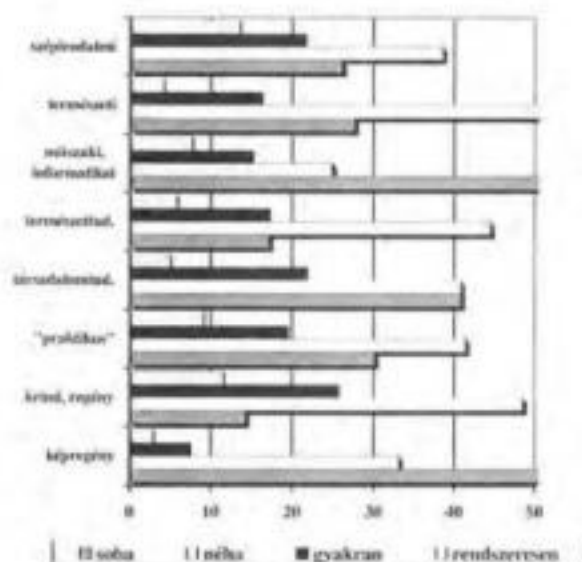
David Brinkley

Társadalmunkban nagyobb figyelmet érdemelne az ifjú nemzedék. 2001-ben egy nemzetközi ifjúságkutatást folytattunk le a Kárpát-medencében, amelynek koordinálását a budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet végezte. A vajdasági empirikus kutatást a szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság és a Vajdasági Ifjúsági Fórum vállalta. A kérdőívezett minta reprezentatív és 1526 (1017 magyar és 509 szláv) fiatalot ölelt fel, 15-29 éveseket és 24 vajdasági települést (14 falu, 6 kisváros, 4 város).

A fiatalok olvasási szokásai

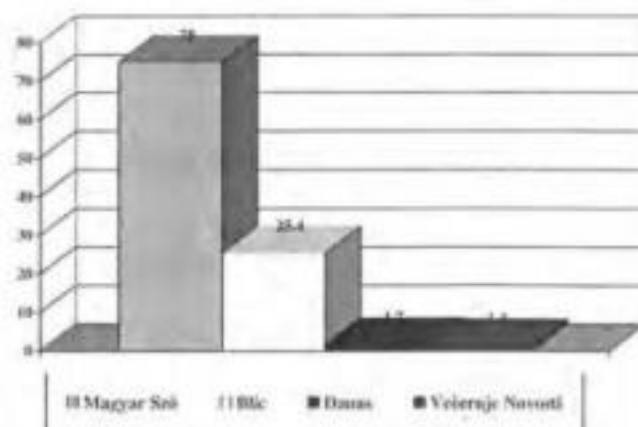
A kulturális fogyasztás témakörében először az olvasási szokásukat elemeztük.

1. grafikon:

A megkérdezettek 89,2 százaléka az elmúlt évben legalább egy könyvet elolvasott. Válaszadóink évente átlagosan 8,62 könyvet olvasnak el. (1. grafikon) A legkevesebbet olvasnak a műszaki és az informatikai témakörökből. Úgy tűnik, a képregények ideje is leáldozóban van, hisz a megkérdezetteknek mindössze 10%-a forgatja az ilyen jellegű könyveket. A társadalomtudományi tárgyú könyveknél is viszonylag sokan választották a soha választ. A fiatalok 20-25 százaléka olvas rendszeresen, nagy gyakorisággal, a többiek csak időszakosan. Feltételezhetően ezek között a könyvek között vannak a kötelező iskolai olvasmányok vagy az ajánlott irodalom is. Pozitívan értékelhető viszont, hogy akik rendszeresen olvasnak, leginkább szépirodalmi műveket, regényt keresnek; azonos gyakorisággal nyúlnak azonban a fiatalok a ponyvairodalom (pl. krimi, sci-fi) felé is.

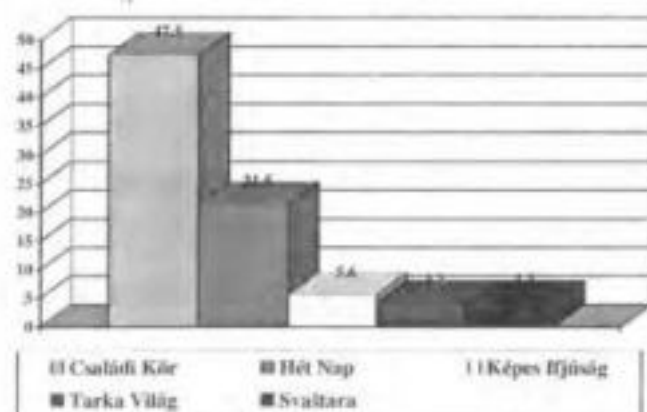
2. grafikon:

Az ifjúság olvasási szokásai figyelemmel kísérhetők a sajtóérdeklődésükön keresztül is. (2. grafikon). Szerbiában a közelmúltig az emberek többsége ambivalens módon viszonyult a sajtóhoz, vagy vakon követték az agyoncenzúrázott írott sajtót, vagy teljesen elzárkóztak tőle, fiataljaink ilyen modellekkel nőttek fel. A kérdőívezést 2001 őszén végeztük Vajdaság-szerte, tehát egy évvel a rendszerváltás után, az új hatalomban vetett hit még nem volt erős, de a remény és bizalom megvolt. Szembetűnő, hogy a fiatalok érdeklődése nagyobb a belföldi események iránt, mint a külföldi történetek iránt. A viszonylag sok szerb lapkinálat ellenére sem olvasnak napilapokat az államnyelven. A napilapok közül fiatal válaszadóink nagy többsége (75%-a) olvassa az egyetlen vajdasági magyar napilapot, a Magyar Szót.

A minta körülbelül negyede kedveli az egyik szerb bulvárlapot, a Blicet, amely röviden, tömören, nem sok kommentárral sok-sok aktuális eseményt közöl.

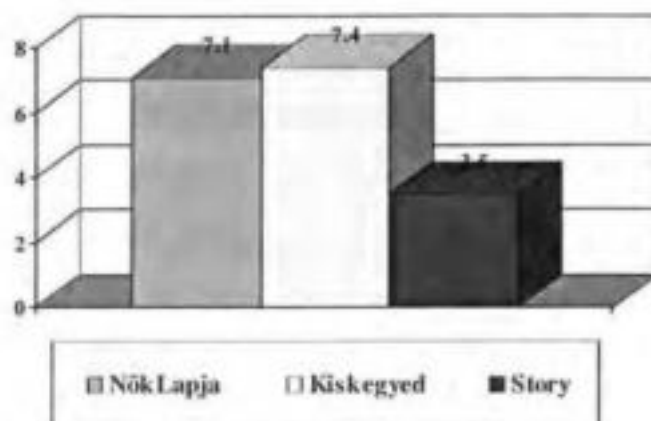
3. grafikon:

A hetilapok esetében (3. grafikon) a magyar fiatalok szintén nemigen olvasnak szerb nyelven. Mindössze a vajdasági kiadású magyar hetilapok némelyikét olvassák nagy arányban. Ilyen a Családi Kör (a minta 47,5%-a) és a Hét Nap (a minta 21,5%-a olvassa).

A Képes Ifjúsággal (a vajdasági magyar fiatalok egyetlen hetilapjával) kapcsolatban azt gondolom, hogy valamelyest javult a helyzet, ugyanis 2001 óta a lapnak lendületes és fiatal szerkesztőgárdája van, akik nagy energiákat fektetnek abba, hogy e hetilap valóban a fiatalok lapja legyen.

4. grafikon:

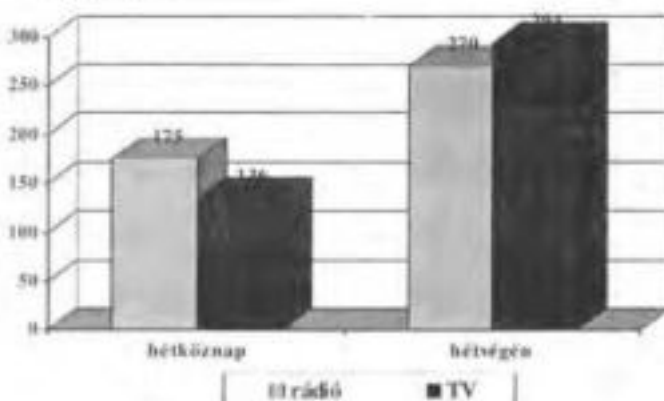

A magyarországi lapokat illetően (4. grafikon) szintén van némi eltérés a 2001-es adatokhoz viszonyítva, hisz azóta viszonylag sok magyar újság került szabad eladásba.

Ezeket az újságokat azonban a magyarországi áron forgalmazzák nálunk, ami ismét egy újabb akadályt gördít a fiatalok elé.

A Magyarországon megjelenő hetilapok közül a válaszadók - főleg a tömbmagyarság körében, ahol könnyen hozzájutnak ezekhez a kiadványokhoz - leginkább a női lapokat olvassák (Kiskegyed, Nők Lapja). Ezeknek az olvasottsága azonban 7% körüli, ami alacsonyabb, mint a vajdasági hetilapoké. A grafikonon a három legolvasottabb anyaországi lap látható, amelyeket a minta 3-7%-a vásárolja.

5. grafikon:

Az adatokat percekben irtuk ki. Egy tipikus hétköznapon a vajdasági fiatalok átlagosan kb. 3 órát rádióznak (5. grafikon), és körülbelül egy órával rövidebb ideig nézik a tévét. Feltételezhető, hogy egyéb foglalkozás közben rádióznak, esetleg tévéznek. Ez nem számít mértéktelenül sok időnek, s ez arra is következtetni enged,

hogy a szórakozás egyéb formáit jobban kedvelik, mint pl. a találkát, bulikat.

Hétvégenként a rádiózás és tévzés egymáshoz viszonyított aránya megfordul: a fiatalok többet ülnek a tévé előtt, mintegy 5-6 órát. Ez azonban továbbra is csak napi 2-3 órát jelent.

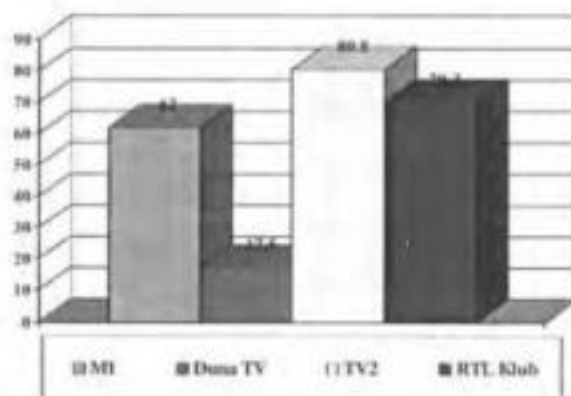
Általánosságban a legkevésbé népszerűek a szerb tévécsatornák. A kereskedelmi jellegű Pink Tv a filmjei miatt népszerű – válaszadóink körében 24 százalékos a nézettsége. Utána a BK Tv következik, valószínűleg a filmjei és ismeretterjesztő műsorai miatt.

6. grafikon:

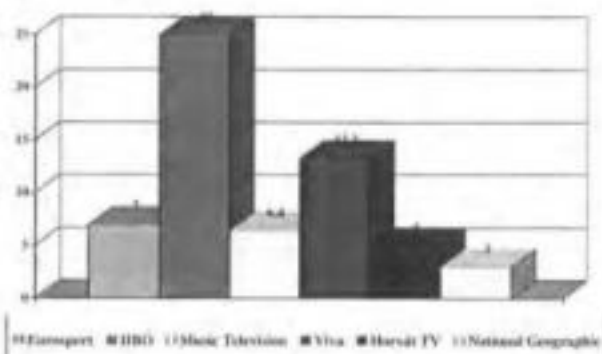
A szerb tévéadókkal ellentétben a magyar kereskedelmi adók népszerűsége nagyobb (6. grafikon).

A TV2-t a megkérdezettek 80%-a nézi, míg a RTL Klub nézettsége kb. 70%-os. A válaszadók szívesen nézik az M1-et is, amely Vajdaságban csaknem eléri a kereskedelmi adók nézettségét (60% feletti). A Duna Televízió nézettsége meglepően csak 17 százalékos feletti a vajdasági magyar fiatalok körében. A Duna Tévé egyetlen magyar csatornaként a szórványban (Dél- és Közép-Bánságban) nézik.

6. grafikon

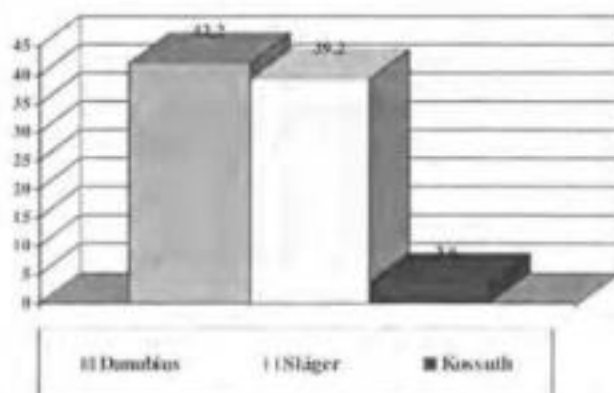
7. grafikon

A válaszadók közül sokan szívesen nézik a külföldi kábelcsatornákat is (7. grafikon), melyek közül leginkább az HBO-t és a Vivát kedvelik. A sport- és a zene-csatornák természetesen izlés és érdeklődés szerint nézettek. Érdekességként említhető, hogy a megkérdezettek jelentős kisebbsége szívesen nézi a horvát tévécsatornákat is.

A rádióadóknál szintén kevésbé népszerűek a Szerbiában működők, ez a következő grafikonon is látható. Főként a regionális és a helyi kereskedelmi rádiókat kedvelik válaszadóink, melyek közül kiugróan népszerű az Adai Rádió, utána következik a HIT, azután a Szabadkai Rádió és a YU Eco.

Lásd a 8. grafikon:

8. grafikon: A magyarországi kereskedelmi adók hallgatottsága eléri a 40 százalékot, főként a tömegkultúrához erősen alkalmazkodó Danubius és az elmúlt évtizedek zeneszámainak sugárzó Sláger számít hallgatottnak. A Kossuth rádiót a kérdezett fiatalok csak kis százaléka hallgatja szívesen.

Számítógép-használat

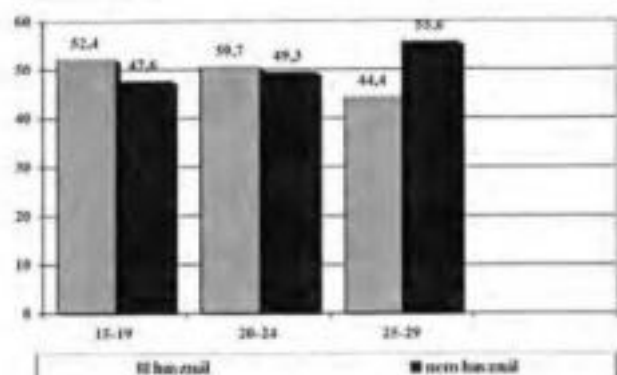
A megkérdezettek fele használ számítógépet, körülbelül a másik fele pedig nem.

(9. grafikon) Az idősebb korosztály (25-29 év) érthetően kevésbé rendelkezik informatikai ismeretekkel, mert ők még nem tanulták az iskolában. Már a 15-19 évesek 52%-a rendszeresen használja a számítógépet, a 20-24 éveseknek több mint a fele.

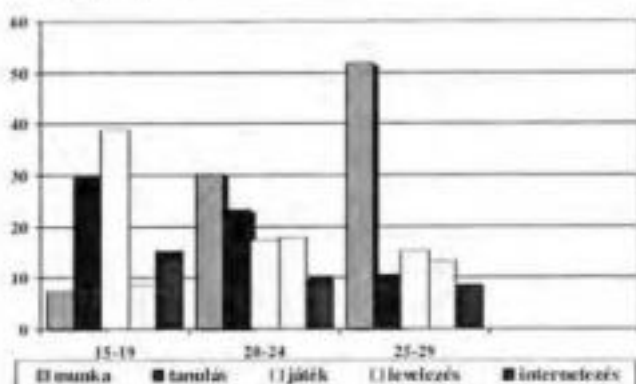
A számítógép-használatot illetően is azt gondolom, hogy az elmúlt évek pozitívabb változást hoztak. Egyfelől a különböző bankkölcsönök, kedvezmények lehetővé tették, hogy egyre több fiatalnak lehet otthon is számítógépe, másfelől, a számítógépen való munka ma már alapkövetelmény és az alapokat, már az általános iskola alsó osztályában is el lehet sajátítani fakultatív

úton.

9. grafikon:

10. grafikon

A 10. grafikonon láthatjuk, hogy a legfiatalabb korosztály (15-19 év) a számítógépet főként játékokra használja (38,9%), és majdnem a 30%-uk tanulásra. Az idősebbeknél egyre inkább a munka jut fontos szerephez. A 20-24 évesek 30,2%-a munkára és 23,3%-a tanulásra használja a komputert. 18%-uk levelez, és 17,4 %-uk játszik. Az internet a legfiatalabbaknál a legnépszerűbb, a levelezés pedig a 20-24 év közöttiekénél.

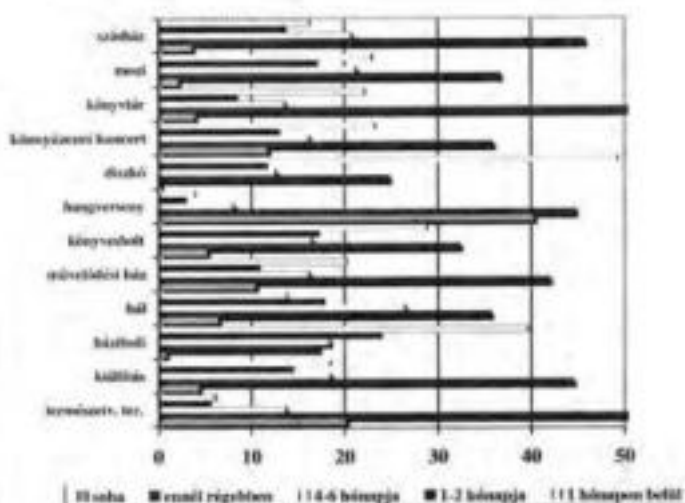
A megkérdezett magyar fiatalok legidősebb korosztályának 52%-a a munkája során használja a számítógépet, 15%-uk játszik, míg 13,3%-uk levelez általa. A számítógép tehát nem luxus, hanem főleg a munka és a tanulás eszköze a Vajdaságban. Az elmondottakat mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ma már szinte minden munkahelyen alapkövetelmény a számítógépkezelés.

Ugyanakkor a fokozott számítógép-használat elkényelmesíti, elidegeníti a fiatalokat, hisz már nem fontos bulikba járni, hisz ismerkedni lehet az interneten is, egész szombat estét betöltő játékprogramok léteznek, s könyvet sem kell vásárolni, mert már különböző információhordozókon egy-egy anyag megkapható, nem beszélve arról, hogy szinte minden film megtekinthető

számítógépen. A fentiek nem csak a vajdasági magyar fiatalokra jellemzők, általános jelenségekről beszélünk, ami ma már külön veszélyezteti a felnövő nemzedéket.

Kulturális rendezvények látogatása

11. grafikon:

Az egyes kulturális rendezvények és alkalmak látogatottságának gyakorisága betekintést enged a fiatal korosztály érdeklődésének, kulturális igényeinek az alakulásába (11. grafikon).

Az általunk vizsgált korosztály nagy része előnyben részesíti a könnyed szórakozást a kulturális alkalmakkal szemben. A legtöbben házi bulikra és diszkóba járnak, az igényesebb kultúra iránti érdeklődés lényegesen ritkább, a minta 20-35 százalékára jellemző.

Leggyéresebb az érdeklődés a kirándulás és a komolyzenei hangversenyek iránt.

A településtípus függvényében megállapítható, hogy az egyes rendezvényformák mely területeken látogattabbak.

Moziba a városiak járnak gyakrabban. Különös módon a gyakori könyvtárlátogatás jellemzőbb ugyan a városiakra, mégis egy részük még a falusiakhoz viszonyítva is ritkábban kölcsönöz könyvet.

Figyelemre méltó az is, hogy a könnyűzenei koncertek előadói elsősorban a kisvárosi fiatalok figyelmére számíthatnak.

A diszkóba járás mindhárom települési formánál domináns szórakozás. Mind hangversenyre, mind pedig könyvesboltba is inkább a városiak járnak; náluk a művelődési programok és a bálak is népszerűbb találkozási lehetőségek, mint falun. Szintén ők azok, akik szíve-

sebben látogatnak el természetvédelmi területre és kiállításra is. Nyilvánvalóan e településtípus fiataljai általánosságban is többet járnak szórakozni, hiszen még a házibulik látogatottsága is fokozottabb esetükben.

ÖSSZEGZÉS

1. A vajdasági magyar fiatalok viszonylag keveset olvasnak, az írott sajtótermékek közül elsősorban a bel- és külföldi újságokat részesítik előnyben, az elektronikus sajtót főleg szórakozási célokra használják, csak kis részük tájékozódik ezekből.

2. A vajdasági fiatalok tájékozódását befolyásoló tényezők:

- a. az egyén munka- és szabadidő-beosztása;
- b. milyen anyagi körülmények között él, hiszen a rendszeres sajtótermék-vásárlás, vagy minőséges televíziókészülék, az internet használata ettől is függ
- c. a szülő által nyújtott modell.

3. A megkérdezettek nagy százaléka használ számítógépet, ami növekvő tendenciát mutat, korosztálytól függően egyaránt nagy arányban használják munkára, tanulásra, kapcsolattartásra, szórakozásra.

4. A fiatalok szórakozását illetően elmondható, hogy a legtöbben házibulikra és diszkóba járnak, az igényesebb kultúra iránti érdeklődés lényegesen ritkább.

JAVASLATOK

1. Az olvasóvá való nevelés fontosságának tudatosítása a szülők és pedagógusok körében, hogy már egészen fiatalon megszeresse a gyermek és alkalmazza.

2. A különböző fiatalokat érintő újságok népszerűsítése, lehetőleg a fiatalok gondolkodását, dinamizmusát, világlátását tükrözve.

3. A helyi rádiók hallgatottságát kihasználva olyan interaktív programok szerkesztése, amely túlmutat a könnyed szórakozáson.

4. Az igényes szórakozásra való nevelés (színházlátogatás, majd azt követően a látottak együttes feldolgozása, író-olvasó találkozók).

5. Az érték és az értéktelen műfajok szembeállítás, lehetőleg olyan módszerekkel, hogy a fiataloknak érthető és élvezhető legyen.

Hódi Sándor

Mi fán terem a nemzetstratégia?

Beszélgetőtárs: Pertics Péter

– Tizenöt éve egyfolytában a Kárpát-medencei magyarság helyzetéről beszélünk. A nemzet megújodásával foglalkozó konferenciáknak, politikai programoknak, megnyilatkozatoknak se szeri se száma. Ennek ellenére a magyarságnak máig nincs nemzetstratégiája. Magyarországnak nincs világos víziója a határon túli magyarságra vonatkozóan, de az egyes nemzetrészeknek sincs konszenzuson alapuló, tudatosan vállalt jövőképük, amely bizakodóvá tehetné őket a jövő vonatkozásában.

Őn sokat foglalkozott ezzel a kérdéskörrel, könyvei és publikációi hézagpótlóak. Nevéhez fűződik a „történelmi” VMDK programjának elkészítése, részt vett a VMSZ koncepciójának a megírásában. 1992-ben kidolgozta a sokak szerint mindmáig legjobb, háromszintű autonómiatervezetet. Több éven át tagja, majd elnöke volt az MVSZ stratégiai bizottságának. Az Ön által alapított és vezetett Széchenyi Stratégiakutató Intézet programjában kiemelt helyet foglal el a jövőkép kimunkálása, Stratégiai füzetek néven könyvsorozatot is adnak ki. Az erőfeszítések ellenére úgy látom, hogy egyelőre nem beszélhetünk fordulatról vagy áttörésről. A neheze, a szervező, tudatosító, nevelő és tájékoztató munka még hátra van.

Ha visszatekint az elmúlt tizenöt esztendőre, lát-e reményt a sokak által hiányolt nemzetstratégia kidolgozására? Meddig jutottunk a stratégiaalkotás folyamatában? Milyen szerepet kap ebben a területi autonómia? Képesek leszünk-e ennek a megvalósítására? Egyáltalán, van-e a jövőre vonatkozó terveknek valamilyen alapjuk és foganatjuk?

– Sok fenntartással és kétellyel, de hiszek abban, hogy emberileg képesek vagyunk a társadalmi folyamatokat áttekinteni, a múlt tanulságait levonni, a trendeket végiggondolni, helyzetünkről és jövőnkről érdemben gondolkodni. Az efféle szellemi vállalkozások visszhangjával, azok gyakorlati megvalósíthatóságával kapcsolatban azonban egyáltalán nincsenek illúzióim. Ezért a nemzeti stratégia kérdéséhez eleve úgy kell

hozzáállnunk, hogy két vagy több jövőképet kell megfogalmaznunk és egymással szembeállítanunk. Lehetséges, sőt biztosra vehető, hogy ezek közül egyiknek a megvalósítására sem kerül sor. De ez esetben sem felesleges és hiábavaló helyzetünk átgondolása és a jövőre vonatkozó tervek megfogalmazása. Ahogyan nem felesleges és hiábavaló a miénktől teljesen eltérő koncepciók körvonalazása, a jövő más alternatív lehetőségeire való felkészülés sem. Ez jelenti helyzetünk közös továbbgondolásának, a jövő befolyásolásának az alapját. Egyébként ezt tesszük saját egyéni életünk során is. Távlatos terveket szövögetünk, miközben napról napra kell építkeznünk, hiszen néha egyik percről a másikra összeomlik minden.

– *Kezdjük akkor talán az egyéni életszervezéssel...*

– Minden embernek van valamilyen elképzelése a saját életéről, tervez vele valamit, legalábbis néha megpróbálja rendbe rakni. Ezek az elképzelések nem mindig átgondoltak, többnyire alkalomhoz kötődnek, ötletszerűek, ellentmondásosak, nem is nagyon lehet életstratégiának nevezni őket.

A személyiség fejlődésének természetes velejárója, hogy ki-ki saját esze szerint szervezi életét, a maga feje után próbál járni. Az állatoknál és a növényeknél ez nem így van: életük a legapróbb részletekig a génjeikbe van írva, öröklés által meghatározott program szerint élnek. Az emberi élet viszont – bizonyos korlátok között – szabadon alakítható. Nincs előre megszabva, nincs a génjeinkbe írva, hogy mi fog velünk történni. Egyéni életünk nem fogható fel programnak, sorsnak, amely végzetszerűen – lépcsőről lépcsőre – beteljesül rajtunk.

Nagyon fontos tisztán látnunk ezt az élővilágon belüli különbséget, amely a tudattal és szabad akarattal függ össze. A tudat megjelenése az ember döntési szabadsága révén nyitottá, rugalmassá, szabadon alakíthatóvá tette az ember életét, amely ugyanakkor roppant érzékeny, labilis, sebezhető „gépezetté” vált ettől.

Az egyén döntési szabadságának ugyanis megvan-

nak a maga korlátai. Két oldalról is. Egyfelől, bár tudattal rendelkezünk, szervezetünk alapvetően a természet biológiai mérnöki munkájának az eredménye, ami azt jelenti, hogy életünk fő állomásai a természet törvényei szerint alakulnak. Másfelől az adott társadalmi életkörülmények is szigorú korlátozó tényezőt jelentenek, amelyeket akár az ember második természetének is tekinthetünk. A mindenkor társadalmi környezet olyan erős befolyást gyakorol személyiségünk fejlődésére, hogy sikeres szocializáció esetén a velünk szemben támasztott külső követelményeket belső meggyőződésünk, lelkiismeretünk, a döntéseinket befolyásoló belső törvényként éljük meg.

Egyéni életünk tehát három tényező bonyolult kölcsönhatásának, az örökletes természeti adottságainak, a társadalmi-környezeti hatásoknak és személyes döntéseink eredményeként szerveződik. A három tényező bonyolult kölcsönhatásai miatt minden életút nagy drámai teljesítmény, amelynek megértése és megmagyarázása a pszichológia megvalósulatlan álma mindmáig.

– *A dráma szó a színházat juttatja az ember eszébe. Shakespeare szerint is színház az egész világ. Értelmezhető-e az egyéni életút afféle szerepként?*

– Igen. Mindannyian hajlunk arra, hogy életünk eseményeit egy nagy színjáték jeleneteiként fogjuk fel és értelmezzük, amely a siker vagy a bukás felé tart. Korunk lelkületének megfelelően, bármiként is alakul a sorsunk, azt többnyire tragédiának tartjuk, ritkán éljük meg vígjátéknak, jóllehet nézőpont kérdése az egész.

Az „életdráma” feszültségét az adja meg, hogy hi-
tünk szerint személyiségünk az egész életen át egy és ugyanaz marad, miközben megváltoznak a körülményeink, és testileg-lelkileg mi magunk is többször kicsérelődünk.

A másik feszültségforrás abból származik, hogy személyes életünkben értelemszerűen mi vagyunk a dráma hőse és középpontja, saját személyiségünk körül forog a világ minden története, a valóságban azonban mindannyian műló epizód szerepet játszunk mások életében.

Individualista szemléletünkkel fogva akkor tartjuk magunkat sikeresnek, eredményesnek, boldognak, ha mások ellenében érvényt tudunk szerezni saját akaratunknak. Csakhogy ezzel mások is így vannak, ezért megannyi szándék keresztezi egymást, az egymásnak feszülő sokféle akarat hálójában vergődve végül mindannyian úgy érezzük, hogy az egész világ összeeskü-

dött ellenünk.

Általában magunk is nehezteljük saját helyzetünket, mert nem mindig hallgatunk a saját józan eszünkre sem. Ha hallgatnánk rá, boldogabban és legalább tíz évvel tovább élnénk, gondoljunk csak a szenvedélybetegségekre és más önpusztító és önkárosító magatartásformákra. Ahelyett, hogy alaposan átgondolnánk helyzetünket, és ahhoz igazítanánk önérvényesítési törekvéseinket, néha tudattalan vágyaink, zavaros érzéseink, ösztöneink, affektív reakcióink irányítják cselekvéseinket.

– *Ez így csakugyan kész dráma. De az ember tudatára apellálva, vajon van-e bennünk olyan, egész életre szóló, személyiségünk által megvalósítandó érték, amely mindhalálig értelmet és célt adhat életünknek, amely személyiségünket összefogva a küzdelemhez erőt ad és irányt mutat?*

– Az ilyen, az élet értelmére vonatkozó személyes végső kérdésekkel ritkán foglalkozunk. Rendszerint akkor szembesülünk velük, ha életünkkel kritikus fordulóponton jutunk: hivatást választunk, megházasodunk, baleset ér bennünket, munka nélkül maradunk, megbetegszünk, elveszítjük hozzátartozónkat stb. Ilyenkor a felmerült egzisztenciális kérdésekre egyértelmű választ kell adnunk, személyiségünk által képviselt vagy megvalósítandó értéket kell találnunk, amely aztán minden további problémánk megoldásában eligazítási pontot jelent számunkra. A tapasztalat azt mutatja, hogy e téren elég nagy a bizonytalanság. Az emberek nincsenek mindig tisztában vele, hogy maga az élet a legfőbb érték, ami semmi máshoz nem fogható.

– *Miért látják sokan mégis értelmetlennek az életüket?*

– A könnyű és sikeres élet illúziója miatt, amelyet a média sugall. Kétségtelen, hogy az élet adott formája nem mindig állja a versenyt azzal a virtuális valósággal, amellyel például a show műsorokban találkozhatunk. Ebből azonban téves azt a következtetést levonnunk, hogy saját életünk értelmetlen volna, hiszen az ember sem természeti, sem társadalmi meghatározottságainál fogva egyáltalán nem könnyű, sikeres és léha életre teremtett. Az élet értelme nem hangulat, nem érzelmek, hanem feladat és hit kérdése. Az életünknek mi magunk adunk értelmet azáltal, hogy értelmes feladatokat tűzünk ki magunk elé. Ezzel semmiképpen sem áll szándékomban a közérzet problémakörét lebecsülni, hiszen a modern társadalmakban ez az emberi szenvedés egyik legfőbb forrása. Gondoljunk csak a depresszióra, neurózisra, drogra, dohányzásra, alko-

holizmusra. Ezek a tünetek már tartós frusztrációra utalnak, az életszervezés kisiklásainak, a várható kudarcnak a jelei.

– Ezek a tünetek több millió embert érintenek, afféle népbetegségnek tekinthetők. A tömeges méretük mivel magyarázható?

– Carl Jung szerint az életünket két esetben hibáztatjuk el: ha döntéseink során nem vesszük figyelembe a természet biológiai törvényeit, vagy ha hűtlenül viszonyulunk saját belső törvényeinkhez. Az előbbi esetben megbetegszünk, az utóbbi esetben meghasonlik a személyiségünk.

Abból a gazdag tapasztalatból és ismeretanyagból, amelyet az emberiség a történelme során felhalmozott, s amely a különböző nyelvi kultúrákban öröklődik generációról generációra, a szülők, nevelők, felnőttek közvetítése révén csak nagyon kevés jut el hozzánk, konkrét egyedekhez. Még kevesebb érték válik úgy a sajátunkká, hogy aszerint koherens módon tudnánk élni egész életünk során. A világ egyik legnagyobb titka, hogyan sikerül az embernek a mindenkor társadalmi kihívásokat és a természetéből adódó belső (biológiai és lelki) folyamatokat összhangba hozni, a szervezet, a környezet és személyiség működési egyensúlyát, harmóniáját folyamatosan fenntartani.

Erről a folyamatról annyit tudunk, hogy ennek szabályozásban nem mindig a tudatos tevékenysége a vezető szerep. A tudatos életszervezés gyakran az ösztönös szabályozás mögé szorul. Néha talán még ösztönös szabályozásról sem beszélhetünk, egyszerűen csak sodródunk az árral. Nem mi szervezzük az életünket, hanem az megesk velünk. Tudatos, tetteinek kockázatával tisztában levő, annak következményeit vállaló, következetes értékalapú cselekvési stratégiáról mindenestre csak elvétve beszélhetünk.

– Az egyéni életszervezés elég bonyolult dolognak látszik. Lehetséges, hogy életünk és magatartásunk rejtett mozgatórugóinak a tisztázása érdekében olykor mindannyian pszichológiai vizsgálatra szorulnánk?

– Az önismeret elmélyítésének és vele együtt a sikeres életstratégia kialakításának mindennapi magától értetődő formája a másik emberrel: szülővel, házastárssal, barátal, egy szakemberrel való meghitt beszélgetés. De megfelelő partnerek nélkül is ezt tesszük: önmagunkban, önmagunkkal vagy egy képzeletbeli személlyel beszélgetünk. En-azonosságunk megőrzése, a körülményekhez való igazodásunk, szüntelen újalakulásunk folyamatos belső beszéd, szüntelen értékelő munka eredménye. Ennek

kényszere alól nem nagyon tudunk kitérni.

– Úgy tűnik, hogy ez a belső monológ nem mindig jár eredménnyel, és megfelelő partnerre sem sikerül mindig szert tenni. Ön sokat foglalkozott az öngyilkosság jelenségével.

– Harminc éve foglalkozom vele. Nem csak az öngyilkossággal, hiszen az öngyilkosság csak a jéghegy csúcsa. Az önpusztítás szélsőséges formájának vizsgálata elvezetett az önkárosító magatartásformákkal való foglalkozáshoz, majd a társadalompatológiás jelenségek vizsgálatához, azon belül a kisebbségi komplexusok körüljárásához, majd általában a magyarság mentálhigiénés állapotának kutatásához.

– És mire jutott vizsgálódásai alapján?

– Meglátásom szerint lelki nyomorúságunk oka a magyar társadalom rossz mentálhigiénés állapotával magyarázható. Baj van azzal a kultúrával, amelyben élünk és szocializálódunk. Pontosabban bizonyos kulturális kódokkal van baj, amelyek megnehezítik az értelmező munkát, énképünk belső kimunkálását. Élettörténetünknek, illetve annak, ahogyan azt megpróbáljuk magunkban értelmezni, hiányzik a belső koherenciája.

Nem arról van szó, hogy az interpretáció téves-e vagy helytálló, vagyis hogy mennyire felel meg a valóságnak az, amit magunkról és másokról gondolunk. Az a probléma, hogy valamiért eleve „hibás” énképünk és élettörténetünk kimunkálása. Ennek a működészavarának az oka nem organikus eredetű, nem az agyunkkal, az idegpályákkal van baj, hanem azzal a kulturális termékkel, amit a személyiség fejlődése során az önépítkezéshez felhasználunk. A számítógépet hasonlatul véve azt mondhatnánk, hogy az önépítkezéshez és önelemzéshez felhasznált kulturális program tele van vírussal. Olyan vírusokkal, amelyek – miután akadálytalanul bejutnak a tudatunkba – zsákutcákba terelik gondolkodásunkat, amelyekhez rossz, nyomasztó élelérzések társulnak.

– Az öngyilkossággal kapcsolatban gyakran hallani, hogy pillanatnyi rövidzárlat az oka.

– Egyénenként jelentős mértékben különbözünk egymástól, emberről emberre, helyzetről helyzetre nagy eltérések lehetnek a magunkban és magunkról szőtt verbális konstrukciókban, mégis azt gondolom, hogy pl. az öngyilkosság esetében a baj okát nem az egyéni értelmezés és jelentésadás pillanatnyi rövidzárlatában kell keresnünk, hanem az élet értelmezésének abban a nyelvi világában, amely valamiképpen gátolja, nehezíti, korlátozza a pozitív önmegélést és az egyéni élet különböző helyzetekben való értelemmel való felruházását.

Ezzel kapcsolatban Kéző Balázs pécsi pszichiáter úgy fogalmazott, hogy a magyar nyelvi kultúrában az önpusztítás beszédmódja nyomja rá bélyegét a lelki egészséggel kapcsolatos társadalmi diskurzusra. Én nem szűkíteném le ezt a beszédmódot (és gondolkodásmódot) a lelki egészségvédelemre, hanem jellemzőnek tartom a társadalom valamennyi dimenziójára: a gazdasági életre, politikára, oktatásra, etikára, a társadalmi kapcsolatok alakulására. Nem hagy nyugton a gondolat, hogy a szellemi életünk nincs ellátva alkalmas víruszűrő programokkal, miközben a lelki környezetszennyezés éppen olyan méreteket ölt, mint az ökológiai katasztrófával fenyegető természeti környezet-szennyezés.

– Eddig az egyéni életszervezés buktatóiról beszélünk. Mi a helyzet a csoporttal? Beszélhetünk-e egy társadalom, ország, nemzet, régió stratégiájáról?

– Elvileg mindenféle stratégia lehetséges. A világ globális és európai erőterében, azon belül mondjuk a Kárpát-medencében szükséges is lenne az átalakulást, a modernizációt és a polgárosodást segítő stratégiákra.

Nem is feltétlenül szükséges a stratégia kifejezést használnunk. Beszélhetnénk hosszú távú tervekről vagy programokról is, bár ezekhez a fogalmakhoz is závaró előítéletek társulnak.

Nem elég azonban tervezni. Minden stratégia a személyi érdekek és magatartások függvénye. Bármely szinten kizárólag olyan célok kijelölésének van értelme, amelyek megvalósításában az adott célcsoport érdekelt. Kigondolhatunk mi a jövőre vonatkozóan bármit, ha leszem azt a vajdasági magyarság többségétől idegen az autonómia gondolata, nehéz lesz megvalósítani. Azok az elképzelések, amelyek mellé nem tudunk személyi érdekeltségeket, állásfoglalásokat rendelni, az idők végeztéig vágyálmok maradnak, a légvárak birodalmába tartoznak.

– Minden párt és szervezet rendelkezik valamilyen cselekvési programmal. Bizonyos értelemben ez is része lehet a nemzetstratégiának.

– A pártprogramok a társadalom egésze felől nézve csoportérdekeket jelenítenek meg, részproblémákat ölelnek fel. Nem is ez a baj velük, hanem az, hogy a politikusok egy zárt, belső világra írnak jövőtervet, ami kitagadó jellegű más társadalmi érdekekkel szemben. Még nagyobb hiányosságuk, hogy a stratégiai célok kijelölése és rangsorolása a társadalmi háttér ismerete és az emberek lelki sajátosságainak a szerteágazó kutatása nélkül készül el. A tudatos megtévesztésről, manipu-

lációról nem is beszélve, hiszen ismeretes, hogy a pártok választások előtt fűt-fát ígérnek, amiből később persze semmi sem valósul meg.

A politikusok többnyire törzsfőnökök módjára gondolkodnak: azzal ámitják magukat, hogy az emberek összetörnek magukat az igyekezettől programcéljaik megvalósításáért. Néha sor kerül különböző szakértői bizottságok kinevezésére a teendők összeírása érdekében. Ennyit már mi is eltanultunk. Több olyan képzett és tájékozott emberrel rendelkezünk, akik bizvást fel tudják sorolni, hogy milyen intézmények, szervezetek, műhelyek létrehozására, újraélesztésére volna szükségünk. Ennél azonban egy lépéssel sem jutunk tovább: elmarad a helyzetértékelés, nincs stratégia, nincs megvalósíthatósági tanulmány, és nincs előtervezve pénz sem. Az ábrándozás rózsaszínű ködétől nem látszanak az összefüggések. Nem jutunk el addig a felismerésig, hogy a tervek megvalósításához politikai döntésekre és társadalmi támogatásra van szükség, olyan közakaratra, áldozatvállalásra, amely végső soron konkrét személyekhez köthető érdekekben és állásfoglalásban ölt testet.

– Vezető értelmiségünk nem eléggé felkészült egy nemzetstratégia kidolgozásához?

– Nincs vezető értelmiségünk. Értelmiségünk van, de az nem érdekelt nemzeti kérdésekben. A stratégakutatók célja a helyzet elemzése, a jövőbeni lehetőségek, alternatívák fölmutatása, előnyeik és kockázataik számbavétele. A többi az adott érdekképviselő hatékonyaságán, esetünkben a kisebbségi pártjainkon, a délvidéki magyarság akaratán, szándékán, beállítódásán múlik.

A vajdasági magyar nemzetstratégia kidolgozásánál célszerű figyelembe vennünk az anyaországi és a szerbiai nemzeti fejlesztési terveket, valamint az Európai Unió tervezési programjait. Ezen a téren az információink meglehetősen hiányosak. Amilyen hiányos a tájékozottságunk, olyan hosszú a kívánságlistánk. Nem vitás, hogy a stratégia kidolgozásának fontos része a hiányosságok, adósságok számbavétele, ennél azonban semmivel sem kevésbé fontos a helyzet alapos ismerete, valamint mások törekvéseinek, a kívülről jövő igényeknek és determinációknak a figyelembevétele.

A sikeres stratégiák a gazdasági, politikai adottságok és követelmények felismerésére épülnek, afféle korparancsot valósítanak meg. A korparancstól és a társadalmi-politikai feltételektől független stratégia sorsa meg van pecsételve: Don Quijote-harc az idők szavával szemben.

– Mennyire bonyolítja a helyzetet az a körülmény, hogy minden párt saját cselekvési programmal rendelkezik?

– Nem bonyolítja. Minden párt maga dönti el, hogy mit akar. A nemzeti stratégia nem lehet egyik vagy másik párt hadműveleti területe. A stratégiát nem a pártok érdekérvényesítéséhez, hanem a magyar nemzetrészek, a nemzet egészének a fő törekvéseihez, illetve ahhoz az európai és világtrendhez kell illeszteni, amely figyelembevétele nélkül a stratégia-alkotás kudarcra van ítélve.

Szeretném ismételtten hangsúlyozni, hogy a stratégia nem azonos gondjaink, vágyaink és teendőink bármely teljes körű katalógusával. Minél bővebb a panaszlista, annál kisebb az esély a problémák megoldására. A katalógus teljességére való törekvés helyett azokat a pontokat kell kiemelnünk, amelyekkel kapcsolatban az előttünk álló időszakban leginkább igény és esély mutatkozik a rendelkezésünkre álló szellemi és anyagi potenciál mozgósítására, a strukturális átrendeződésre és a minőségi változásra.

Világosan meg kell határozni, hogy mi a stratégiánk célja. Mit akarunk elérni? Mi az, amin változtatni szeretnénk? Ki a stratégiai program igazi „célszemélye”? Azonos-e a támogatás haszonélvezőjével vagy nem?

Ilyen szempontból az elmúlt másfél évtized nemzetpolitikája kimunkálatlan, következetlen, tele van ellentmondással, nem is mentünk vele semmire.

– Van-e egyáltalán magyar nemzetpolitika?

– Nincsen. Egyre többen és egyre többször teszik szavá a nemzetstratégia hiányát. Hovatovább úgy tűnik, hogy ez a mindenkor magyar kormány legnagyobb mulasztása. Pedig tudnunk kell, hogy kétszáz évre visszamenőleg egyetlen magyar államférfi vagy szellemi vezér sem irt átfogó és tételes nemzetstratégiát. A nemzet a szabadságharc óta nem rendelkezik társadalmi vagy jövőstratégiával. Ez nem azt jelenti, hogy Kossuth Lajostól Széchenyi Istvánig, Németh Lászlótól Bibó Istvánig nagy gondolkodóink nem igyekeztek volna a magyarság jövőjét megtervezni, de legalábbis végiggondolni. Az a baj, hogy a gondolkodók egyike sem vált irányadó eszmévé, nem vált olyan programcsohaggá, amely az ország vezetőinek vagy a polgárainak tartósan irányadónak szolgált volna.

Rendszerbe szedett nemzeti stratégiánk tehát nincs, nemzetstratégia címen legjobb tudomásom szerint a Világszövetség jelentette meg az első könyvet.

Nyilván nemcsak mulasztásról van szó, mondjuk ar-

ról, hogy a nagy elmék nem kaptak megbízatást ilyen feladatra, vagy nem voltak rá felkészülve. A modern társadalmakra jellemző szerteágazó érdekek és egymásnak rugaszkodó gondolkodásmódok szintetizálására nem volt lehetőség. A társadalmi megosztottság erősebbnek bizonyult a magyarság jövőjéért érzett felelősségnél. A több évre, évtizedre előretéknő, a jövő befolyásolására irányuló, stratégiában való gondolkodás hiánya mindenestre alaposan megbosszulta magát. Oda jutottunk, ahol vagyunk. Hiába mutogatunk másokra Trianon és a későbbiek miatt. A kérdés az, hogy képesek vagyunk-e a társadalmi folyamatokat áttekinteni és a jövőről érdemben gondolkodni vagy nem.

– Egyáltalán lehetséges-e a részeire szakadt magyarságot politikai akarataiban összehangolni?

– Történtek erre próbálkozások. Csoóri Sándor nevéhez fűződik az egyik gondolat, amely a mozaiknemzet fogalmával próbálja keretbe ágyazni a széttagoltságot. A mozaiknemzet azt jelenti, hogy a mozaik minden kockája önálló, különálló rész, de csak a többivel együtt teljes. A gondolat szép, találó, ennél tovább azonban nem jutottunk. Azért nem, mert a mozaikkockák mint önálló, különálló részek valójában csak a képzeletünk termékei. A nemzetrészek önszerveződése nem jutott el addig a pontig, amelynek köszönhetően a nemzettestek önálló jogi, politikai, gazdasági szubjektivitásba öltöttek volna testet. 1990 után volt erre esély, a kisebbségi sorban tengődő magyarság azonban éppúgy a politikai és hatalmi versengés áldozata lett, ahogyan maga az anyaország is. A mozaiknemzetet egybelátató eszme mögé nem sorakozott föl meghatározó politikai erő. Úgy látszik, sem a politikai vezetők, sem a magyarság többsége számára nem jelent közösen elfogadott értéket, azonos kiindulópontot és végcél. Nem vált belőle magatartásformáló nemzetstratégia.

Hogyan is válhatott volna, hiszen maga a nemzet is mint történelmi, nyelvi, kulturális egység csupán formailag létezik. A 15 milliós magyarság a magukat magyaroknak valló emberek halmazát jelenti, amely közös akaratban, azonos szándékban nem fogalmazódik meg, testületként, hatalmi organizmusként nem létezik.

A nemzetrészek közösségi jogairól beszélek, amely a nemzeti stratégia, egy lehetséges új nemzetstruktúra létrehozásának az alapját jelenthetné.

– A Magyarok IV. Világkongresszusán kísérlet történt egy új nemzetstruktúra és nemzetstratégia felvázolására, amelyen Ön is ismertette az új nemzeteszmeny megteremtésére vonatkozó téziseit.

– A Világkongresszuson – az új nemzetstruktúra felvázolása és egy korszerű nemzetfogalom kimunkálása mellett – a nemzet összetartozásának feltételeit és le-

hetőségeit próbáltuk számba venni. A magyar nemzet egységes történelmi fejlődésének folytonossága Trianonnal megszűnt. A nemzet politikailag szétesett. Azóta a magyarság nyolc különböző politikai közegben él. Nemzetpolitika azért nincs, mert nincs nemzet sem. A múlt tekintetében létezik mint történelmi tapasztalat, nyelv és kultúra, közösségi tudatként él bennünk. A jelen vonatkozásában azonban, mint közös feladatok megvalósításáról, nem beszélhetünk nemzetről. Ahogy a jövő vonatkozásában sem, hiszen a magyarság jövőjére vonatkozóan közös elképzelésekkel nem rendelkezünk.

Lélekben a magyarság egyazon nemzethez tartozónak vallja magát, a szétszakítottság hosszú évtizedei alatt azonban az egyes nemzetrészek struktúrája megváltozott, a közösségek eltávolodtak egymástól, az egymáshoz való viszonyuk politikailag kezelhetetlen, kaotikus.

Ahhoz, hogy a nemzetrészek egymáshoz való kapcsolódásában valamilyen közös politikai szándék fogalmazódhasson meg, előbb közösségi jogalanyiságra kell szert tennünk.

Nem tudjuk, hogy a jövőben a nemzet szétszakított részei összekapcsolódnak vagy sem. Az Európai Közösséghez fűzött vérmes remények között ott szerepel a nemzetegyesítés lehetőségének gondolata is. A határok eltűnése azonban korántsem jelenti a politikailag szétszakított nemzetrészek kérdésének a rendezését. Fönnáll annak a veszélye, hogy Európában nemcsak a határok tűnnek el, hanem egyes – közösségi érdekeik megjelenítésére képtelen – etnikumok is.

A nemzetrészek közösségi jogalanyisága, autonómiája nemcsak az új politikai kapcsolatrendszer kialakítása szempontjából fontos, hanem az elcsatolt területek etnikai jellegének a megőrzése szempontjából is.

– *A magyarság jövőjét illetően végül milyen megállapodásra jutottak?*

– Az európai integrációs folyamat természetéből adódóan abból indultunk ki, hogy a határokkal szét darabolt magyarságot politikailag föderális nemzetként kell kezelnünk, és az új nemzetstruktúra kialakítását az egyes nemzetrészek közösségi jogalanyiságának megteremtésével kell kezdenünk.

A jelenlegi korlátozott jogállásuk mellett a magyar nemzetrészek nemcsak a Magyarországgal és az egymással való kapcsolatukat nem tudják rendezni, hanem erősen korlátozott a nemzetközi megjelenési lehetőségük is. Magyarán, nem tudnak az európai integrációs folyamatokból adódó lehetőségekkel élni.

A feladat világos és egyértelmű: minden eszközzel támogatni kell a magyar nemzetrészek közösségi tö-

rekvéseit politikai jogalanyiságuk megszerzése, illetve a lakóterületükre vonatkozó különleges státus megszerzése érdekében, ami a gyakorlatban az autonómia kialakítását jelenti.

– *Mi lett a sorsa ennek az elképzelésnek?*

– Sajnos ez az elképzelés a magyar kormány köldöknéző gondolkodásmódja miatt nem tudott nemzetstratégiává válni. A magyar kormány az elmúlt tizenöt évben egyfolytában attól tartott, hogy a határon túli magyarok érdekeinek a felvállalása, jelesül az autonómia-törekvések támogatása, Magyarország érdekei ellen hat az Európai Közösséghez való csatlakozásban.

Természetesen a határon túli magyarság érdekei nem állíthatóak szembe Magyarország érdekeivel. Magyarország csatlakozása és az autonómiák létrehozása azonban nem egymást kizáró törekvések, hanem komplementárisan megoldható feladatok. Ennek belátására és megoldására azonban a magyar politikusok alkalmatlannak bizonyultak.

– *Bizonyára más tényezők is közrejátszottak abban, hogy a magyarság sem akkor, sem azóta nem tudott közös nemzetstratégiát kialakítani.*

– A közösségi akcióknak nem kedvez a defenzív helyzet, a védekező pozíció, amelybe a társadalom többsége szorult. Politikusok, írók, tudósok hada elemzi, kutatja, hogy mi lehet az oka a politikai passzivitásnak, széthúzásnak, ellenségeskedésnek. Felesleges ez a tipródás, hiszen az ok napnál világosabb. A széthúzás, a bizalmatlanság, becsapottság és a kifosztottság érzése szükségszerű folyamánya az emberek többszöri becsapásának és kifosztásának. Ehhez még hozzájárul az életszínvonal folyamatos romlása, a csalódottság. A változástól mindenki gazdasági fölemelkedést, nyugati színvonalú életet remélt, ezzel szemben az 1990 előtti állapotokhoz képest a magyar társadalom csaknem háromnegyedének csökkent az átlagos jövedelme, a határon túli magyarság esetében pedig az életszínvonal zuhanása drámai fordulatot öltött.

A magyar társadalmat csak egy mindenki által vallott közös cél egyesítheti. A jelen történelmi helyzetben ez a cél nem lehet más, mint a magasabb életszínvonal reménye, a jólét ígérete egy megbízható jogállam keretében. A múlt század magasroptú eszméinek a helyét – a kor szellemének megfelelően – felváltotta a kényelem, a jólét, a gondoktól mentes élet, a fényűzés utáni vágy. Ez a magatartás Nyugaton is közömbössé tette az embereket a közügyek irányában, amely magával vonta a szellemi javak, a történelmi múlt és fenyegető jövő iránti érzéketlenséget. Gondoljuk csak el, hogy mi csoda feszültséggel jár a magyarság esetében ez a Nyugatról jövő új életideál a romló életszínvonal és az

egzisztenciális fenyegetettség rémképe mellett.

Az említett Világtalálkozón is elmondtam: a nemzeti érzés- és tudatvilág gyökerei a gazdasági és politikai viszonyokban ragadhatók meg elsősorban, ezért a nemzeti identitás mai problémáinak orvoslását is ezek a viszonyok hordozzák. Amíg a magyarsághoz való tartozás az emberek többsége számára a távlat nélküli élet perspektíváját jelenti csupán, mind többen lesznek, akik nem szívesen vállalják ezt a kényelmetlenséget. Aminek a fordítottja is áll: a nemzet akkor indul el a gyarapodás útján, ha mint közös vállalkozás, az egyéni életvitel szempontjából is előnyös, kedvező befektetéssé válik. És miért ne válhatna azzá?

– *Téziseiben kiemelte a Nemzeti Tanácsok létrehozásának szükségességét. Ez Erdélyben napirenden levő kérdés, Vajdaságban pedig jogilag tető alá került.*

– A politikai helyzetfelismerésnek arra a szintjére, hogy a határon túli magyar kisebbségeknek autonómiák, kollektív jogok nélkül nincs esélyük a megmaradásra, jóval előbb eljutottunk. Az 1996-os Világtalálkozón csak újrafogalmaztuk, és nemzetstratégiai keretbe ágyaztuk azt, amit 1992-es autonómia-tervezetünkben célul tűztünk magunk elé. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a magyar állam a nemzetstratégia kimunkálását illetően lépéshátrányban van a határon túli kisebbségekkel (azok autonómiatörekvéseivel) szemben.

Az autonómiák létrehozása és a kollektív jogbiztonság kiharcolása helyett a vonatkozó magyar alkotmányos rendelkezések csak annyit tartalmaztak, hogy – idézem: „A külpolitikai államcélok mellett kiemelt fontosságú kérdés a határon túli magyarsághoz való felelősség kinyilvánítása”. Ehhez a szűkkeblűséghez aligha szükséges kommentárt fűzni.

– *Miben nyilvánult meg a magyar állami nemzetstratégia kimunkálatlansága, illetve lépéshátránya?*

– Kiáltó példa rá mondjuk a kisebbségek támogatására jellemző fejetlenség. Az Antall-kormány idején személyekhez kötötten történt a határon túli magyarság önszerveződésének támogatása. A gyakorlat még be sem járódott, az MDF a választásokon megbukott, új időszak kezdődött. A Horn-kormány fűt-fát ígért, mindenki a tenyerét tartotta, főként azok a kisebbségi vezetők, akik a kommunista években kenyéradó gazdáik tányérjait tologatták, és derekasan kivették részüket a kisebbségek elnyomásából.

Jött a „mindenki egyaránt jogosult a támogatásra” demagógiája a „nyilvánosság és átláthatóság” jelszavával. Porhintés volt a javából. Miközben boldog-boldogtalan a pályázatokat bütykölte, a nyilvánosság megkerülésével számolatlanul folyt a pénz a kormány

határon túli klientúrájához, akik révén igyekeztek kezben tartani a kisebbségpolitikát.

Nagy ügyfél-bajjal néhány civil szervezet hozzájutott ugyan némi támogatáshoz, a többség azonban több szerencséivel járt volna, ha pályázatírás helyett lottószelvényeket vásárol.

A helyzet azóta sem változott. Jutott valamennyi karitatív tevékenységre is, meg az utódállamok kasszájába, vállalkozásokra (egy vékony vagyonos réteg kialakítására), csak egy valamire nem jutott egy forint sem: a határon túli magyarság társadalmi önszerveződésének és autonómiatörekvéseinek a támogatására.

– *Mennyire volt tudatos ez a politika?*

– A kérdés helyénvaló. Talán közelebb állunk az igazsághoz, ha a támogatási politika hiányáról beszélünk. A következmények szempontjából azonban ez mindegy: minthogy a pénz kulcsszerepet játszik az egyéni és a közösségi stratégiák kialakításában, a koncepciótlan támogatás óriási károkat okozott.

Az alkalmi, ötletszerű (vagy nagyon is tudatos) pénzszórás értelmetlenné tette a közösségépítésre irányuló erőfeszítést, és két vállra fektetett minden stratégiai elképzelést. A közéletben tapasztalható politikai és szellemi zűrzavar híven tükrözi a támogatásban megnyilvánuló koncepciótlanságot.

– *Ezekről a visszasságokról nem sokat olvashatunk.*

– A kardinális fontosságú kérdésekről általában nem beszélünk. Pedig az egy helyben való topogásunk okait kutatva már régen fényt kellett volna derítenünk arra a körülményre, hogy a kisebbségi politikusok nagyságrenddel nagyobb és könnyebben megszerezhető zsákmánynak tekintik a magyarországi támogatást, mint azokat az előnyöket, amellyel a kisebbségi közösségek helyzetének rendezéséért való kiállásuk és fáradozásuk járna. És ezzel így van azoknak a jelentős része is, akik nemzeti érdekekre hivatkozva mindenféle mondacsínált ürüggyel pályáznak.

Nemzetstratégia hiányában a támogatási politika szükségszerűen etnóbiznisszé silányult, amely keresztül-kasul átszövi életünket, szembeállítva egymással a fontosabb történelmi feladatok előtt álló magyar nemzetrészeket.

– *Őn már a 90-es évek derekán azt írta, hogy a kisebbségpolitika megbukott.*

– A kisebbségpolitika bukásának az említett visszas-

ságokon kívül természetesen más okai is vannak, ezekkel több tanulmányomban foglalkoztam, így most részletesen nem térnék ki rá. Ami kérdésről van szó: ha azt nem is állíthatjuk, hogy a magyar kisebbségi politika befejezett múlt, lezárt történelem, annyit mindenképpen megkockáztathatunk, hogy a nemzeti mozgalom megszűnt, szétesett. Ma már senki sem hajlandó alávetni magát a közösségi érdekeknek és a csapatjáték törvényeinek.

– *A bonyolult procedura sok támogatásra érdemült személyt elriasztott a pályázatoktól.*

– Ez is a célja a bonyolult procedúrának. Saját rossz lelkiismeretük megnyugtatóra a költségvetési eszközök diszponálásával megbízott testületek a formásokra mind nagy gondot fordítanak, jöllehet a tisztánlátáshoz inkább a hatástanulmányok hiányzanak. Az elszámoltatással járó papírhégyek a Kárpátokig magaslanak, hiábavalóan, hiszen ebbe a darázsfaszekbe senki emberfia nem mer belenyúl.

Az anyaországi támogatásnak értelemszerűen a kisebbségi közösség önszerveződését kellene szolgálnia, ezzel szemben – paradox módon – éppen hogy kiolt minden erre irányuló motiváltságot és erőfeszítést. És mindaddig, amíg közösségépítő munka helyett politikai kapcsolatok révén lehet közpénzekhez jutni Magyarországon, és csak azok melegszenek, akik a tűzhöz közel állnak, ez a helyzet nem fog megváltozni.

Természetesen ez az anomália nem marad következmények nélkül. A 90-es években indult spontán, alulról jövő politikai önszerveződés holtpontra jutott, a kisebbségi pártok elvesztették azt a csekély tömegbázisukat is, ami volt nekik. De nincsenek is rászorulva, hiszen Budapestre járnak az apanázsukért, és nem Bukarestben, Pozsonyban vagy Belgrádban verik érte az asztalt.

– *És mi lenne a megoldás?*

– Régen létre kellett volna hozni egy keretet a fontos – mérhető, minőségi – tevékenység számára több évre vonatkozóan. Meg kellene szüntetni a pártok támogatását. Közösségépítésre, intézmények létrehozására van szükség, nem a maradék közösség szétverésére. Ez csak világos nemzetstratégiai célokkal valósítható meg. E nélkül nem lehet a határon túli magyarságot talpra állítani, autonómiát létrehozni, fontos intézményeket működtetni, nem lehet a tudományos és művelődési életet professzionális alapokra helyezni. Marad a folklór, a fesztivál, amiben a diktatúrában sem szenvedtünk hiányt.

Állítólag 33 szervezet nyújt támogatást a határon túlra. Nyitott szemmel járok-kelek, behatóan foglalkozom a határon túli magyarság helyzetének alakulásával, de őszintén meg kell mondanom, ennek a széleskörű támogatásnak, egy-két kivételtől eltekintve, semmilyen kézzelfogható nyomát nem látom.

– *A rendszerváltás után 15 esztendővel milyennek látja a magyarság helyzetét?*

– Kinálkozott egy lehetőség, és nem tudunk élni vele. A visszanyert önrendelkezés tizenötödik esztendőjében Magyarország ismét hárommillió koldus országa. Gazdag a szegénnyel, város a vidékkel, anyaországi a határon túli magyarral gyanakodva, ellenségesen farkasszemmel néz egymással. A képviselői demokrácia díszletei mögött az egykori kommunista elit és az új klientúra-burzsoázia vívja magánháborúit a közvagyonért. A szemforgató hazudozás, vádaskodás, harácsolás, törvényszegés szélhullással, gazdasági és morális összeomlással fenyegeti az országot. Ami pedig a határon túli magyarságot illeti, egy része (a korábbi gyakorlatnak megfelelően) megpróbál törleszkedni az új hatalomhoz, a másik része pedig várja a segélyeket Magyarországról, és duzzog családottságában, amiért nem kap kettős állampolgárságot.

– *És merre halad a világ? Kedvező vagy kedvezőtlen folyamatokra kell-e számítaniunk?*

– Ami erről mondani tudok, többnyire ismert dolgok. A világ népességének nagyobbik része elemi létgonddal, éhezéssel, vízhiánnyal, régi és új tömegbetegségekkel küzd. Bizzunk abban, hogy a környezet-szennyeződés, éghajlatváltozás, valamint más civilizációs veszélyforrások nem módosítják végzetesen azt a most bejáratott pályát, amelyen a következő évtizedben haladni fogunk.

A globalizálódás egyelőre visszafordíthatatlan folyamatnak látszik, amelynek eredményeként a kulturális kínálat hihetetlenül kiszélesedik, megvalósul az uralkodó szellemi irányzat egyidejű jelenléte a világban. A hálózatok átalakítják az emberek és népek közti kapcsolatot, a tájékozódás lehetősége szinte korlátlanul válik, de vele együtt a manipuláció is. A kommersz szórakoztató ipar maga alá gyűr mindent, fokozza a szellemi igénytelenséget és sivárságot, ami már most is az autentikus élet legfőbb akadálya.

A nemzeti jellegzetességek fokozatosan halványulnak, feloldódnak, a közösségi értékek devalválódnak, a családok felbomlanak, a társadalom atomizálódik.

A migráció felgyorsulásával egymás mellett élő ide-

genekből álló, jobbik esetben kulturális mozaiktársadalmak jönnek létre, rosszabb esetben frusztrált csöcseléből álló tömegtársadalmak. A társadalmi gyökértelenné válás következtében itt-ott felértékelődik a nemzeti identitás, az emberek érzékenyebbé válnak kötődéseikre, ami előre vetíti a nemzeti, vallási és kulturális konfliktusok veszélyét.

Európában a természetes szaporulat csökkenésével és az életkor meghosszabbodásával együtt folytatódik a társadalom előregedése, ami a jövő szempontjából új, előre nem látott problémákat jelent. A választások kimenetelét többnyire már ma is a nyugdíjasok döntenek el, ami nemzetstratégiai szempontból nagyon szűk mozgásteret, tulajdonképpen kényszerpályát jelent.

A fő gondok a határon túli magyarság körében is demográfiai természetűek. Az előregedés és lélekszámcsökkenés magával vonja a vállalkozó kedv csökkenését, a nyelvi kultúra beszűkülését, az intézmények leépülését és megszűnését.

– *Ez a kedvezőtlen életkori megoszlás magyarázatul szolgálhat a magyarság elmúlt másfél évtizedben tapasztalható tehetetlenségére?*

– De még mennyire. A magyarok ugyanis, ami politikai aktivitásukat illeti, csakugyan minden várokozások alul szerepeltek az elmúlt 15 esztendőben. Aligha tévedünk, ha ezt a népesség előregedésével, illetve rossz kedélyállapotával magyarazzuk. Hiányzanak a fiatal elégedetlen, tetterre kész generációk, amelyek helyet keresnének maguknak a nap alatt. Nálunk – határon innen és túl – a nyugdíjas korosztály formálja a politikát. Az idős személyek viszont, azon túlmenően, hogy a kommunizmusban szocializálódtak, félnek mindenféle változástól. Mellesleg nem minden ok nélkül, hiszen sokkal keményebb világ vár rájuk, mint amilyenben korábban éltek. És ezt sikerült is megtapasztalniuk már a rendszerváltás első éveiben. Csalódottságuk miatt egyre kevésbé lehet a jövőre vonatkozó terveknek meggyerni őket.

– *Miért olyan érdektelenek az emberek a közügyek iránt?*

– Érintőlegesen már beszéltünk róla, hogy az embereket életük csaknem minden vonatkozásában a haszonelv mozgatja. Mindenféle csoportképződés legfőbb motivációja abban a számításban rejlik, hogy a csoport révén nagyobb erőforrásokra (több haszonra) lehet szert tenni, mint egyénileg. A nemzeti önszerveződéshez azért viszonyulnak közömbösen, mert jelenleg (a magyarság jelentős jogi, gazdasági és politikai hátránya miatt) bármiféle idő- és energiabefektetés

meghaladja a várható nyereséget. Ezért nem megy előre az autonómia ügye sem, hiszen ennek megvalósulása évtizedeket kíván.

– *Hosszabb távon nem térülne meg ez a befektetés?*

– Bizonyára megtérülne. Az egyénileg birtokolt erőforrások összesítése révén ugyanis mindig könnyebb megtöbbszörözni a várható nyereséget, mint csak egyéni erőfeszítésekre támaszkodva. Az emberek azonban rövid távon gondolkodnak, rosszul mérik fel a helyzetet. Nem számolnak az autonómia révén megszerzhető olyan előnyökkel, amelyekre egyénileg csak kevesen tehetnek szert. A közös javak előállítására, azon belül a közös érdekek felismerése és védelme maga után vonja a szükséges tapasztalatok megszerzését. Közös fellépés hiányában ez a tapasztalatszerzés elmarad, ami jelentős tudati hátrányt jelent az információkhoz való hozzáférésben, a partnerkapcsolatokban, a vállalkozási kedvben.

A rövidlátó szemlélet miatt a határon túli magyarság nem rendelkezik az autonómia megvalósításához szükséges kollektív tudati, lelki erőforrással. Ez sajnos súlyos következményekkel jár, mert kollektív erőforrás, közös erőfeszítés híján egyéni erővel sohasem lehet bizonyos javakra szert tenni, illetve számos rájuk nehezedő nyomást nem lehet kivédeni. Nem védekezhetnek például az etnikai csoportot érintő hátrányos jogszabályok ellen, amelyek a csoport tagjainak a kitaszítását, elszegényítését, gazdasági ellehetetlenítését eredményezik. Jelentős hátrányuk származik abból is, hogy – mint mondtam – egyéni erőforrásaik legalább egy részének a közösség tétele hiányában nem tehetnek szert azokra a közösen előállított javakra, amelyeket egyénileg nem lehet megszerezni.

– *Sokan úgy gondolják, hogy a térségünkben levő országok fő problémái gazdaságiak, amelyek a szabad piac bevezetésével megoldhatóak. Ön hogyan látja a helyzetet?*

– Nem vagyok közgazdász, így csak azokat a gondolatokat tudom megosztani, amelyek ismereteim alapján bennem összeálltak. Ez a kép eléggé lehangoló. Az Európához való felzárkózási törekvést az a remény táplálja, hogy az uniós tagállamokban a jelenleginél magasabb lesz a jövedelem. Az újonnan csatlakozott országok (köztük Magyarország) példája viszont azt bizonyítja, hogy az ún. „uniós követelményekhez” való igazodás jelentősen lekötötte a hazai erőforrásokat, újabb hitelekkel növeli az államadósságot, miközben a profit külföldre távozik. Nem tudom, hogy ez a helyzet hogyan és mikor fog megváltozni, addig azonban nemcsak fennmaradnak, hanem növekszenek a társadal-

mi-gazdasági egyenlőtlenségek, mind kevesebb pénz jut a kultúrára, tudományra, egészségügyre, oktatásra.

Nem biztos, hogy a helyzetet jól látom, hiszen a politikusok egy része azt bizonygatja, hogy a magyar gazdaság megerősödött, fokról fokra könnyebben élünk. Mások viszont azt mondják, és számokkal is alátámasztják, hogy az államadósság egyre nő, és mind szélesebb az a társadalmi réteg, amely ma a szegénységi küszöb alatt él. Én úgy látom, hogy az elszegényedés, a társadalom atomizálódása tovább tart.

– Németh László szerint a műveltség állapota és színvonala nemzeti megmaradásunk legnagyobb sorskérdése. Ön hogyan tekint a műveltség kérdéseire?

– Messzemenően egyetértsek Németh Lászlóval. A magyarság nagy része szegény, alacsonyan iskolázott, és a túlélés problémájával küzd. Nem vigasz, hogy hasonló vagy még rosszabb a helyzet a szomszédos országokban. Sokkal több időt fordítunk munkára, kenyérkeresetre, mint továbbképzésre, közösségi, egyesületi életre, kulturális és szabadidős tevékenységre.

A rendszerváltás után a szomszéd országokban élő magyarság visszakerült ugyan a nemzeti látókörbe, de csekély mértékben van jelen a politikai döntésekben, ami fokozottan igaz a kulturális életre. Ez azért nagy baj, mert a határon túli magyarság problémáinak egy része nem jogi és politikai természetű, hanem sokkal inkább műveltségbeli hiányosságokból ered.

Sokszor leírtam, elmondtam, itt is megismétlem: A délvidéki magyarság szellemi-kulturális élete a harmadik évezred elején gyarmati állapotokat tükröz. A közoktatásból, tájékoztatásból, politikából teljes egészében hiányzik a magyar szellemiség. Idegen érdekek, szándékok, törekvések hatása alatt áll közéletünk, ezért nemzeti közösségünk (ha egyáltalán beszélhetünk közösségről) nem képes megjeleníteni és eredményesen képviselni a saját érdekeit. A tizenkilencedik századból ránk maradt folklórban még elevenen élnek a múlt hagyományai, szellemi életünkben azonban szinte teljes egészében hiányzik a közösségi tudat és a szolidaritásérzés, ami a jövőt illetően az összefogás alapjául szolgálhatna.

A kultúra közös érdekek felismerésének és tudatosodásának az alapja, ami ilyen formán a nemzetek hosszú életének az egyedüli biztosítója. Magas szintű kultúra nélkül nincs egészséges nemzettudat. Egészséges nemzettudat nélkül viszont az egyéni életutak nem képesek egymást kiegészítő közösségi cselekvési programokban összeegyeztetni.

– A műveltség állapota és színvonala nagymértékben függ az értelmiségtől.

– Így van. Az említett gyarmatosító állapotok is ide

vezethetők vissza. Az elnyomott népek történelmében sajátos mentális jegyek ismétlődésére figyelhetünk föl: elvesztik autentikus értelmiségüket. A gyarmatosítás és az imperialista politika következtében például a helyi elitnek az volt a szerepük, hogy ők képviselték az angol, a francia vagy az amerikai érdekeket politikai, gazdasági és kulturális szinten.

Trianon után – a nagyhatalmi és a szomszédos országok kíváncsimainak megfelelően – a magyarság körében is megjelenik ez a fajta komprádor értelmiség, finomabban szólva a helytartó értelmiség, vagy ahogyan én szoktam őket emlegetni, a pozicionált értelmiség.

A politikai körülményeknek megfelelően ezek többsége hol kommunista értelmiség, hol nyugati típusú, liberális értelmiség. Egyre megy, a lényeg az, hogy mind csonka Magyarországon, mind az elcsatolt területeken a magyar társadalom felső rétegei sajátos érdekeltségi viszonyba kerülnek az idegen hatalommal. Ez a sajátos érdekeltségi viszony majdnem olyan, mint amilyen a harmadik világ gyarmati elitjére jellemző.

Ebből következik, hogy a döntő történelmi pillanatban a magyarság nem tudott élni a történelmi lehetőségekkel. Az a társadalmi elit, amely a magyar tömegtársadalmat, illetve a határon túli magyarságot vezette, csak egy dologban volt érdekelt, nevezetesen, hogy hatalmi pozícióját valahogyan átmentse. Ez nagyjából meg is történt, ami lényegében véve ma is a nagyhatalmi, illetve a szomszédos országbeli elvárásokhoz való igazodást jelenti.

Azt is mondhatnánk, hogy a magyar társadalom – autentikus vezetők híján – önállóan sodródik az eseményekkel, és ebből a szempontból a rendszerváltás nem sok változást jelent. Ennek folyományaként a magyarság mind az anyaországban, mind az elcsatolt területeken letargikus állapotban van, amelyben a mély és még mélyebb depressziós hullámok váltogatják egymást. Félok, hogy ez a kényszerpálya tartós marad.

– Ebből a szempontból milyen változás várható a globalizálódástól?

– A globalizálódás következtében növekszik a komprádor értelmiség befolyása. Az autentikus nemzeti kultúra helyett az élet minden vonatkozásában megfigyelhető lesz a gyökértelenné válás, az értékek válsága, az igénytelenség és a szellemi slamposság, ami tulajdonképpen már ma is jelen van. A nyereségvágy azt diktálja, hogy minden terméket a fogyasztó, a néző, a hallgató, az olvasó, a vásárló szellemi színvonalához kell igazítanunk. Minél alacsonyabb színvonalú egy szellemi termék, legyen az tévéműsor, könyv, bulvárlap, annál szélesebb réteg érdeklődésére számíthat. A valós szellemi termékeknek nincs, illetve nagyon csekély a fogyasztó bázisuk. Az,

amit érdemes elolvasni, megnézni, megvenni, az emberek alig 3-5 százalékát érdekli. Ez nem üzlet. Az értéktérítés és értékközvetítés így eleve veszteséges. A kérdés az, ki állja a továbbiakban a cechet? Miből tartja fenn magát az értéktérítő, a nemzeti kultúrát ápoló, gazdasági értelmiség?

– És mi lesz, ha nem lesz rá vállalkozó? Milyen lesz akkor a ránk váró „szép új világ”?

– Minden bizonnyal haszonelvű világ lesz, illetve már most is az. Haszonelvű a politika, a kultúra, a tudomány, sőt a magánélet is. Ez a világ a rámenős, erőszakos embernek kedvez, ideológiamentes, nemzet-, család- és életellenes, kizárólag a pénz és az érdek mozgatja.

Annak, aki sikeres akar lenni, úgy kell cserélnie házát, pártot, családot, barátokat, hitvallást, mint a fehérneműt. A sikeres ember otthon érzi magát minden országban, minden rendszerben, minden kultúrában, ha megfizetik. Otthonos a bankokban, a szupermarketekben, a másság hive, a tolerancia bajnoka, az igazság mindenkor birtokosa. Az „igazság” persze mindig ott van, ahol ő van, ahol legjobban fizetnek.

A polgári demokrácia nem teremt csodát. Ez is, mint minden rendszer, magán viseli azoknak az arcát, akik létrehozzák. A kommunista utódállamokban például a demokrácia álszent, pénzhajhász, korrupt, üres, aljas. A bűn, a tolvajlás és a hatalom összefonódása sárba rántotta már indulásnál.

A kommunista diktatúrában is érdekcsoportokat szolgáló törvények uralkodtak, most is érdekcsoportokat szolgáló törvényeket hoznak. Olyan törvényeket, amelyekkel kiforgathatják maradék javaikból azokat a széles néptömegeket, amelyekről korábban is mindent elkoboztak. Az emberek egyre csak dolgoznak, spórolnak, és vég nélkül törlesztik a komprádor réteg által felvett és elherdált államadósságot.

A gazdaságot és törvényhozást maffia- és politikai bűnözőcsoportok uralják. A régi rossz rend képviselői átmentették hatalmukat az új rendszerbe, kezükben tartják a törvényhozást, a bankokat, a sajtót, és ennek révén úgy játszanak a kisemmizett emberekkel, mint macska az egérrel.

– Ez eléggé vigasztalanul hangzik. Mit várhatunk a jövőtől?

– A kérdésről eszembe jut az egyik Herder-díjas akadémikussal készített interjú, akinek ugyanezt a kérdést tette fel egy újságíró. A tudós professzor, ha jól emlékszem, Borzsák István, tömören ezt válaszolta – semmit.

Nos, én is csak ezt tudom mondani – semmit.

Sem az idő múlásától, sem másoktól nem várhatunk

semmit. Az ember csakis saját magától várhat valamit. A kérdést ezért úgy célszerű feltenni, hogy mit várunk magunktól. Mire akarjuk felhasználni az életünket? Vannak-e jövőre vonatkozó terveink? És ha igen, azokat hogyan, milyen programokkal kívánjuk megvalósítani? A jövő latolgatása tehát visszavezet bennünket beszélgetésünk elejére, az életszervezés és a nemzetstratégia kérdésköréhez.

– Az embereket általában az a remény élteti, hogy jobbra fordulnak a dolgok, kedvezőbbé válnak a körülmények.

– A körülmények változása nem független tőlünk. Mindaz, ami történik velünk, végső soron saját korábbi döntéseinknek az eredménye. Nem mindegy, hogy milyen közösség részeként határoztuk meg magunkat, milyen hittel és igyekezettel végeztük munkánkat, hogyan viszonyultunk és viszonyulunk egymáshoz, mennyire becsüljük meg egymást, mennyire becsüljük meg a tudást, a tehetséget, értékeljük és megbecsüljük-e azokat, akik a közért fáradoznak? A dolgok csak attól fordulnak jobbra, ha felismerjük, hogy valamenynyien okai és forrásai vagyunk a kudarcnak és a sikernek, az eredménynek, az örömnak, mindannak, ami szűkebb és tágabb környezetünkben történik.

Amíg kizárólag magunkkal törődünk, és nem érdekel bennünket az, ami a kapun kívül történik, hiábavaló minden igyekecsünk. Mit ér, ha a hajókabin csinosításával foglalatlankodunk, miközben süllyed velünk a hajó? Ránk, vajdasági magyarokra is az a jellemző, hogy folyton a balkáni viszonyokra panaszkodunk, másokra várunk, átlátó kifogásokat keresünk, a gátló körülményekre hivatkozunk, az anyaország mostoha magatartását kárhozzátjuk, vagy egyszerűen csak a politikusokat hibáztatjuk az áldatlan állapotok miatt. Csak magunkban nem akarjuk keresni a bajok okát.

– Azt tartják rólunk, hogy megfélemlített, szófogadó nép vagyunk.

– A hallgatag szófogadásunkban néha csakugyan túltesszünk a járomba fogott ökrön. Ez egyébként a történelem során gyakran előfordult, ha kulturálisan magasabb szintű, törvénytisztelő népcsoportokat erőszakkal náluk sokkal alacsonyabb műveltségi színvonalon élő népeknek rendelték alá. Az állandó fölfelé tekintő, a nagyok, az erősek, a hatalmat képviselők kegyeit kereső, egyoldalú kompromisszumos készség nem valami sikeres életstratégia, márpedig ez a mi kisebbségpolitikánknak az alapja. Az államközpontú, hatalmat kiszolgáló politika egyoldalú kompromisszumok sorára kényszerít bennünket, amelyek eredményeként minden gesztus, amit a békés együttélés érdekében teszünk, újabb lépés a kisebbségek joga-

inak beszűkítéséhez.

– Széthúzóbbak-e a magyarok, mint más népek?

– Nem hiszem. Ugyanakkor megértem a politikától, a pártpolitika által megosztott magyarság gondolatától való félelmet. A magyarság gondolatvilágában a trianoni szétdaraboltság következményeként nagyon erős a pártpolitika fölött álló szövetség gondolata, egyáltalán a mozgalom, a politikamentes szervezetek iránti nagyobb szimpátia. Bármennyire is szeretnénk, a jelen körülmények között, a jelen tudatállapotában és töredezettségében a magyarság nem alkalmas arra, hogy összetartozását politikai szinten megjelenítse, és szervezett formában megvalósítsa.

Egyelőre a részérdekek megjelenítésénél tartunk, ezek harca az, amit a közvélemény nagy nemtetszéssel fogad. A sokféle és sokrétű magyarság, a politikai pártok, törekvések, csoportok és egyéni érdekek ütközése és kereszteződése ellenére elméletileg van a magyarságnak olyan közös érdeke, ami mindannyiunk javára válna, ha meg tudnánk jeleníteni, ha közös politikai akaratként el tudnánk valamennyien fogadni. Ennek felismeréséig azonban még nem jutottunk el, a részérdekek kerültek kifejezésre a közös érdek rovására. Egyébként ez történik a társadalom minden szintjén, minden szegmentumában, minden porusában. Kiméletlen harc folyik a hatalom megszerzéséért, illetve a javak újraelosztásáért.

– Sokan azt mondják, hogy kár a fáradságért, a globalizálódással a kisebbségek, sőt egyes népek is el fognak tűnni.

– Nekem erről más a véleményem. E pillanatban eszembe jutott Szócs Zoltán publicistának az egyik szép írása, amelyben vitába száll azzal a nézettel, hogy a magyar parasztság kimúlt volna. Azt, hogy kiforgatták javaiból, agyagba döngölték, és százszor eltemették, nem vitalja, mégsem hiszi, hogy megszűnt volna.

– Olyan a mi parasztságunk, mondja, mint a sivatagi folyók döbbenetesen szívós halai. Ezek a halak látszólag olyanok, mint a közönséges halak, mint minden más rendes hal, amíg víz van a folyóban. Bizonyos folyók azonban kiszáradnak, a pocsolyákból a víz elpárolog, a meder alja csontkeménységűvé válik, majd lassan beborít mindent a por és a homok. És ezek a különös halak, mint kiszáradt sárrögök, öklömnyi kövek, belesüppednek a talajba, a forró homok alá, és várnak. Várnak és várnak. Halottak ilyenkor vagy élők? Mind egy, hogy miként vélekedünk erről a bízarr állapotról, a halak tudják a dolgukat. Várnak, és még sohasem csatlakoztak: ha itt az ideje, megerednek az ég csatornái, jön az esőzés, a folyómedrek megtelnek, az áradó víz

kimossa a rögöket, és néhány napi éledezés után a különös metamorfózison átesett halak vidáman ficáncolnak, kergelőznek a habokban, ugyanúgy, mint minden rendes hal.

– Akár a magyar paraszt jelképei is lehetnének ezek a halak. Amint földet adunk neki, hűsz holdat, negyvenet, azonnal élni kezd. Ha van mit művelni, és abból meg lehet élni, ott megterem a paraszt. Akkor is él, létezik, ha már mindent elszedtek tőle, csak hát senki sem kíváncsi erre a létformára.

Nos, ez a hasonlat azért jutott eszembe, mert szerintem vonatkoztatható a népekre és kisebbségekre is. Hányan írták már le és temették el őket. És néha, amikor nagyon zord idők járnak, talán úgy is tűnik, hogy egyik-másik népcsoport eltűnik, szétporlad, felszívódik. Ki tudja, meddig képesek kibírni ezt a tetszhalott állapotot. De ha itt az ideje, ha megdördül az ég és a történelem vihara elsodorja a zsarnok uralmat, előlépnek a kései leszármazottak.

Az a nép, amely ezeralahány száz éves múltat tekint vissza, részenként vagy egészében többször kényyszerült erre a különös metamorfózisra.

Mi most abban a felemás állapotban vagyunk, hogy az ég ugyan megdördült fölöttünk, mielőtt azonban megeredtek volna az ég csatornái, a felhők elvonultak, és mint száraz sárrög létükben a halak, várjuk, hogy egyszer kimossoon bennünket az áradat ebből az ájult állapotból.

– Milyen megfontolásokat ajánlana a vajdasági magyaroknak a közös életstratégia kialakítására vonatkozóan?

– Bizonyára többen is olvasták az interneten az erdélyi magyarság tízparancsolatát. Hadd foglaljam össze ennek lényegét ránk vonatkoztatva.

1. Ragaszkodj az anyanyelvedhez
2. Légy hű őseid kultúrájához
3. Szeresd a családodat
4. Őrizd meg vallásodat
5. Ragaszkodj a tulajdonodban levő házhoz és földhöz
6. Ne vándorolj ki szülőföldedről
7. Becsüld meg a veled együtt élő más népeket
8. Tanulj szüntelenül, művelj magas szinten hivatásodat
9. Magánéletedben törekedj megbecsülésre, sikerre, de vedd ki derekasan részedet a közügyekből is.
10. Szavakban és tettekben légy igaz, őszinte, önzetlen és egyenes ember.

A küszöbjelleg tünetei mindennapjainkban

Egy olyan jelenségről kívánok szólni, amely egyszerre aktuális, de gyökereiben közel egy évszázadra nyúlik vissza. A délvidéki magyarság 1991-ben elkezdődött öneszmélése a kettős (köztes) nemzeti hovatartozás ambivalens tulajdonságaival (valamint a versailles-i békerendszer hozadékával) nem termelt ki egy önálló, homogén kulturális egységet. A minden jelenség hátterében meglapuló semleges magatartásforma, a mindenáron való megfelelni akarás gerincét törte a hézagos nemzetiségi tudatnak. A műveltség különböző szintjein megjelenő kettős (köztes) magatartásforma lassan tért veszít, s ebből a közbülső (közbeeső) szakaszból - a gazdasági és egyéb politikai struktúrák hozzájárulásával - a csoportok nemzettudata ismét új jegyekhez kötődik majd. A magyar nemzeti kisebbség szempontjából ez lehet pozitív és negatív is.

Falvaink a liminális vagy küszöbjellegű szakaszba jutottak. Turner van Gennep szerint az egyes ember társadalomban betöltött státusának bármiféle - kulturális vagy biológiai okokból bekövetkező - változásához átmeneti ritusok kapcsolódnak. Az átmeneti ritus három szakaszból álló folyamatnak tekinthető:

1. Az egyén elszakadása előbbi társadalmi státusától;
2. A liminális vagy küszöbjellegű szakasz;
3. Az egyén integrálódása az új társadalmi státusba.

A „liminális” vagy közbülső szakasz magának az átmeneti ritusnak az időtartamára esik, amikor az egyénnek nincsen teljes értékű státusa, az előbbivel már nem, az újjal pedig még nem rendelkezik. Ha Kishegyest mint települést megszemélyesítem és mint személyre tekintek, akkor azt tapasztalom, hogy „ő” is liminális szakaszát éli a közel 400 üres házával. A szebb időket is megélt falunak az 1980-as években 1500 háztartása volt, ami nagyjából a házak számával is megegyezett. Nagy területen fek-

szik a falu, mint általában az alföldi települések. A 19. század szérüs kertjeit elődeink beépítették, s a lakóterület egygyé vált a gazdasági udvarral. A reánk jellemző vérmérsékletből fakadóan mindenki külön akart élni szüleitől, a fiatal házaspárok igyekeztek külön kenyéren, külön háztartásban megvalósítani gazdasági javaikat. Így a kertek lassan házhelyekké váltak, a szülői fészek pedig kétszemélyessé, lassan egyszemélyessé és napjainkra lett belőlük 400 üres ház. Demográfiai adataink szálnalmasak. Átmeneti, köztes időszakába jutott a falu.

A liminális állapot hozza létre a *communitast*, amely a kultúra eszménye. Az ideális kultúra fogalma a társadalom érzékeny pontja. Mindenki számára mást és mást jelent. Ami nekem eszményi, az embertársaim egy részének lehet, hogy megfelel, de boldogságomban nem osztozik mindenki, mert mások az alapkritériumai. Valamennyiünk alapkritériuma más volt 1995-ben, amikor a szintisza magyar iskola igazgatónöje - egy „sajátos édeni” állapot utáni vágyakozásából és státusának teljes jogú birtokosaként - megnyitott egy szerb osztályt (azóta már a többes számot kell használnunk). Mint mondta: szerzett Kishegyesnek egy piros pontot. Néhányan lázadtunk, tiltakoztunk a piros pont ellen, de a többség hallgatott. Győzöttük, maradjon mindenki a saját kulturális közegében, Szeghegy mindössze 4 km, a néhány szerb tanuló utaztatása kivitelezhető. Érvelésünket példákkal is bizonyítottuk, elmondtuk, hogy a mesterségesen teremtetten interetnikus kapcsolat sohasem szült jót. Az idő múlásával egyik félnek kára származik belőle. Azóta újabb fejleményhez érkezett az Ady Endre iskola. Ósztól beindul a szerb felső tagozat is. Akkor, amikor a Bánság magyar települései harcolnak az önálló magyar tanterületek és önálló magyar iskolák létrehozásáért, itt, az egyik leghomogénebb magyar településen kezdetét veszi a kétnyelvű, illetve közös tanterület létrehozása. Mindenki seppreg róla, főlháborodásának ad hangot, csak az illetékesek hangja nem hallatszik a falu

éterhullámain. Ma már tudjuk, hogy azokon a településeken, ahol az 1950-es években racionalizáció céljából összevonták az osztályokat, majd párhuzamos szerb nyelvű osztályokat is nyitottak, a magyarok lassan beolvadtak a többségi nemzet kultúrájába. Ennek esett áldozatul a verseci magyar tan nyelvű intézmény is. Az 1800 magyar lakosnak már nincs igénye saját anyanyelvének megtartására, mert időközben kialakult a köztes identitástudat, amely azután észrevétlenül kultúraváltáshoz vezetett. Most már hiába próbálkozik az ottani előjáróság magyar óvoda, iskola megnyitásával, a példa rossz. „Akkor” ők sem adták a még létező magyar iskolába gyermekeiket.

A nyolc és fél évtized liminális időszak elteltével is csak a kompromisszumokon belül létezik formakeresés. A nagyfokú rugalmasság nem más, mint a konvenciók (játékszabályok) megtartásának kísérlete. A különbözőség fenntartása a közös jövőtudat alapja, amely abból táplálkozik, hogy a csoportot képező egyének hogyan érzékelik, élük át és fejezik ki saját nemzetiségi létüket. Amikor a verseci magyar közösségből bárkit is keresek telefonon, mindig csak a szerb igennel, a „DA” szóval jelentkeznek a vonal másik végén, azzal a magyarázattal, hogy őket legtöbb esetben szerb ismerőseik hívják. Én ennek ellenére is magyarul szólnék bele a telefonba, hogy kolléganóm, barátom tudja, érezze hovatartozásomat és szokja meg, viselje el a másságomat. A bemutatkozás után illemből úgyis a többség nyelvére váltanék.

Ilyen kicsinyes dolgokon morfondírozom annak apropóján, hogy nap mint nap ilyen és ehhez hasonló jelenségekkel találom magam szemben mikrovilágunkban és ezek a jelentéktelen jelenségek ma már egy állandósult folyamat szerves részét képezik.

Az a csoport, amely ötezer magyar lelket számlál és csak a magánszférájában hajlandó tudomást venni, megélni saját karácsonyát, amelyik színházi rendezvényre csak akkor megy el, ha gyermeke, unokája fellép a műsorban, és nem hajlandó semmilyen többletmunkára, elveszett nemzetcsoport. Amikor az előadóművész önálló karácsonyi műsorára mindössze hatan kíváncsiak, megtagadván önmaguktól a befogadás csodás misztériumát, az a közösség **tartalom nélküli nemzettudattal** rendelkezik és sorsa néhány évtized elmúltával megpecsétlődik. Bár meglehet, hogy számukra a community ez jelenti. Ugyanakkor vannak közösségek - maradva az előző példánál - ahol az előadóművész karácsonyi műsorán százharmincan vettek részt az

1800 fős magyar etnikai csoportból. Mindkét közösségben jelen van a kettős hagyomány kompromisszuma, de privilégiumként a magyar karácsonyi műsort csak a kisebb közösség élte meg.

Megtapasztaltam azt is, hogy eminens magyar szülők gyermekei nem beszélnek az anyanyelvüket, vagy csak töredekezve. És mi most nagyon szeretjük őket, mert ismét magyarok lettek. Mint Jézus, megbocsátunk nekik, csak gyarapodjék a nyáj. A számadó juhász nem arra kíváncsi, mitől gyarapodott a juhok száma, fontos, hogy sok legyen. Addig, amíg azok a személyek, akik megalkudtak az édeni jólét követelte struktúraváltással, nem vallanak szint és nem állnak ki példával a vajdasági magyar szülők elé, s mondják el: hibáztunk, azt hittük, hogy..., vagy: akkor ez volt a trend, s mi behódoltunk, addig a különböző szervezetek hiába harcolnak a magyar tannyelvű intézetek (első osztályok) megnyitásaért. Jómagam is részt vettem 2001-ben a magyar tagozatok megnyitásaért folytatott „kampányban”, ott akkor sok mindent megtapasztaltam. Legfőképp azt, hogy összefogás és megfelelő háttérrel nélkül nem lehet eredményt elérni.

2001-ben, az újabb kori rendszerváltás után Maradékon hat kisgyermek indult elsőbe. Mindannyian magyar családokból származnak. Beszélgetéseink alkalmával a szülők feltárták aggályaikat (tört magyar kiejtéssel), amelyeket így tudnék tömören megfogalmazni: *Ki segít a tanulónak odahaza, mivel a szülő már nem beszél anyanyelvét, így írni sem tud; mi lesz a negyedik osztály elvégzése után; az iskolában cigányoknak nézik majd őket, mert kívánnak a többségi nemzetből.* Legnagyobb gondot a felső osztályokba való felzárkózás jelentette a szülőknek. Mi történik a gyerekekkel, amikor már tantárgyfelosztásra kerül sor, azaz ötödik osztálytól felfelé. Szóban különböző ígéreteket tettünk, majd lesz mikrobusz, ami naponta beszállítja őket Újvidékre, lesz tanító néni, aki a délutáni lecke elvégzésénél a szülők helyett foglalkozik a gyerekekkel, majd, majd, stb., stb., minden megoldható, biztatuk őket. Garanciát kértek, írásban, merthogy ki garantálja mindezt? - kérdezték és kérték a szülők.

Azóta is sokat gondolkodom ezen az eseten. Ha a szülő egy nemes cél érdekében „feláldozta” volna a gyermekét, a hat tanuló az egyén liminális szakaszába került volna, feltételezésem szerint egy bizonyos idő elteltével megtalálták volna helyüket a társadalmon belül. Akkor most, 2005 őszétől Újvidéken hat felsősszel több lenne valamelyik elemi iskolában. Utópisztikus gondolatok, mondhatnánk, erre ennek az országnak nincs pénze. (Érdekes, hogy

Kishegyesen a szerb tagozat, sőt a felső tagozat beindítása nem volt utópisztikus!) Az is lehet, hogy sokak szemében nem számottevő az ilyen kis közösség (politikusoknak legkevésbé), de kutatásaim bizonyítják, hogy évente 100 és 150 fő között van azoknak a gyerekeknek a száma, akik azért nem járnak magyar tannyelvű iskolába, mert nincs rá lehetőségük. Példák sokasága mutatja, hogy a család nem képes megtartani nemzeti identitását, ha elvezik tőle az anyanyelvű tanulás lehetőségét.

Ettől a köztes kétnyelvűségtől félttem az amúgy is lélekszámban megfogyatkozott szülőfalumat. Ma már igény mutatkozik arra is, hogy a magyar szülők itt helyben, szerb tannyelvű osztályba tervezik beírni gyermekeiket az államnyelv elsajátítása céljából. Az átmenet még nem történt meg, a rítus résztvevője még nem szakadt el előző állapotától, de a gondolat már megszületett. Ha nem nyújtunk minőséges magyar nyelvű oktatást, ha nem hívjuk fel a szülők és gyermekek figyelmét arra, hogy a kisebbségi sors mindig is áldozattal járt, hogy dupla energiára van szüksége a magyar tannyelvű intézetből indult tanulónak, egyetemistának, mint a többségi nemzetnek, meg természetesen, ha van önbecslésünk, akkor ezt fel kell vállalni. Lesüllyedést és nem felemelkedést hozna a falunak, ha az egyelőre marginális esetek idővel konzerválódnának.

A négyszáz üres házért - a liminális szakaszért - nem más a felelős, csak őseink és mi magunk. Kivülálló nem szólt bele az egykezésbe. De a piros pont további sorsáért már mi leszünk a felelősek. A valamikori szintiszta magyar iskolának van véd-szentje, szláv szokás szerint Szent Száva, s az e napi ünnepség óriási méreteket ölt. Az ilyen jellegű programok - már megtapasztaltuk a testvériség-egység időszakában - maradandó hatást gyakorolnak gyermekeinkre, különösen akkor, ha nincs, aki elmagyarázza nekik az ünnep eredetét, és elsősorban azt, hogy ez nem a mi ünnepünk, de tiszteljük más nemzetiségű embertársainkat, ezért tudomásul vesszük. Szükséges más, eltérő kultúrák megismerése, az államalkotó nemzet sajátos kultúrájának belső törvényszerűségeit is ismerni, de ennél még fontosabb *„a saját, a megszokott, a mindennapi, a mi csoportunk kultúrájának, belső működésének, funkcionálásának és szerkezetének a helyes megismerése (kiemelés tőlem). Lábjegyzet: Kunt Ernő: Antropológia és pszichológia In. Közletések, 1992)*

Minden bizonnyal értékrendváltásra kerülhet sor az említett iskolában, ha ősztől beindul a felső tagozatosok részére is a tanítás. Szeghegy közelsége biztosítja a tanerőt a 5-6 más ajkú kisdíáknak

(összesen ennyi van). Most kellene megelőzni a köztes állapot kialakulását, mielőtt értékzavar állna be. Az ismeretlen kultúrával szemben a magyar diákoknak nincsenek viselkedési mintái, ebből kifolyólag bekövetkezik az átmeneti rítus, majd az értékrendek felcserélése. Maradékon az iskolaigazgató nem biztosít a hat magyar kisdíák (egy évfolyam) részére tanári kart, a magyar település a szerb gyerekek részére igen. Ki lesz a felelős mindezt 10-15 év múlva?

Ez a rejtett valóság a település életében napjainkban a közbeeső szakaszi jelenti. A történeti idő folyamán kialakult szérús gazdálkodás lassan kezd visszatérni. Többen vásároltak már lakatlan házat a falu peremkerületében gazdálkodás céljából. Ott tartják a jószágot: a házakból baromfi(cserke)ólak lettek, a kertekben szárkúpok és szalmakazlak állnak. Rebélis magyarként én már ezeknek a szimbolikus tárgyakkal is nagyon örülök, csak maradjon még sokáig így.

A statisztikai felmérések idejét éljük. Jömagam is sokféle felmérést végzek azzal a különbséggel, hogy én más szemszögből vizsgálom szűkebb és tágabb környezetem kultúráját (annak szintjét). A statisztikai adatok nem adnak teljes képet a társadalom igazi arculatáról, mert képtelenség - esetünkben a 290 ezres magyarságot - ankétvizsgálat alá vetni (még a szavazásra jogosultakat sem), mert mindennek anyagi vetülete van. Így ennek is. Ha nem végzünk teljes körű felmérést, megtörténhet, hogy a tényezőknek csak egy bizonyos hányada befolyásolja a megkapott eredményt. Ideális állapotot pedig egyelőre nem tudunk teremteni.

A vajdasági magyar kultúra lényegi összetevőjéről szerettem volna képet kapni, amikor afelől érdeklődtem, hogy az intézményes kultúra hogyan jut el a Vajdaság magyar lakosaihoz. Mint kiderült, a legnagyobb igény a színvonalas színházi előadások iránt mutatkozik. Az újvidéki és a szabadkai színházak előadásait szeretnék a legtöbbben megnézni, ahogy ők fogalmaznak, olyan „igazi” színházi előadást szeretnének látni. A 2002. évi népszámlálási adatok szerint városainkban összesen 105 406 fő (magyar) lakik. A többiek, hozzávetőlegesen 185 ezren falvakban élnek. Ők „igazi” színházi előadást ott a végeken már aligha fognak látni.

A kérdőívek és a beszélgetések összegzése egyértelműen mutatja, hogy a színház az a kulturális erő, amely elindítaná az igényességre való (felnőtt)képzést, majd később pedig annak fenntartását. Ez az elvárás is megvalósíthatatlan. Marad a köztes állapot, amelyből - ha nem vigyázunk - nem-

zeti kultúránk legalacsonyabb státusába jutnak majd kistelepüléseink lakosai. Már most is kezdnek igénytelenné válni anélkül, hogy ennek tudatában lennének. Ők lesznek azok, akik már nem foglalkoznak kultúránk történéseivel, mint ahogy már vagy még, az sem tudatosodott bennük, mikor van a Magyar Kultúra Napja. Felve írom le, milyen kevesen olvasnak (vajdasági) magyar újságokat a falvakban. A 105 ezer feletti magyarságra gondolok. Nem érdeklí őket a politika, megcsömörlöttek a holnaplástól, a jövőképtől, a polgármesterektől, az identitástudattól. Jobban érzik magukat a süteményes kiadványok között. Vagy mégis olvasnak? Igen! Nagy keletje van a magyarországi bulvárlapoknak. Ezek „időállóak”, beteken át vándorolhatnak kézzől kézre. Vallási mozgalmakhoz tudnám hasonlítani ezeket a megmozdulásokat. A csoport létszáma változó, öttől tizig terjed. Az elolvasott újságot szervezetten, megbeszélés alapján adják tovább, majd valamelyik családnál összejönnek megvitatni a világ bulváreseeményeit, de főképp a magyar történeteket. Ez a kávézással, süteményfogyasztással egybekapcsolt olvasótalálkozó a kor kultúramintája.

A kiváltó, illetve létrehozó okokat mindannyian ismerjük, most talán arról kellene beszélni, hogy ez az új „avantgarde” olvasókör társadalmilag, kulturálisan miként mozdulhatna fölfelé. Az új olvasótalálkozó személyei a helyzet szülte kultúra termékei és nincs rálátásuk arra, mi tette őket olyanra, amilyenek. Más szóval, meg kell értenünk azt az adott környezetet, amelyben élnek, tevékenykednek és alakítgatják a kultúra sajátos karakterét. Az ilyen jelenségeket elkerülhetetlenül a társadalmi rendszer átalakulása követi: lefelé vagy felfelé. Felmerül a kérdés: hogyan lehetne ezeknek a jelenségeknek az orvoslását formába önteni. A lehetőségek ugyan engedik játszani a magyar művelődési intézeteket, mint a nemzeti kultúra letéteményeseit, csak a nemzettudat tartalmát kellene szélesebb sávra terelni. Mobilizálni a közönybe süppedőket, érvényesíteni a magyar műveltség „magas fokon” történő művelését és befogadását. A térszervezés organikus jellegét ki hivatott egy személyben irányítani?

(A fent leírt olvasótalálkozó megfigyelése a legkevésbé sem volt eltervezve, véletlenül bukkantam rá és az jutott eszembe, hogy az erdőtől nem látjuk a fákat.)

A kulturális értékek hordozói kizárólag az emberek. Az átadás-átvétel módja azonban teljesen megváltozott. Napjainkban kulturális táplálékukat leg-

több esetben a televízióból, a rádióból és a helyi lapokból meritik. (A kutatás nem teljes, ezért számokban nem beszélek.) Legnépszerűbbek a helyi rádióállomások, majd a Stotka Rádió, mert ott sok „jó” zene van (Megj. ezt nem tudom pontosan leírni, megnevezésüket nem ismerem, az emberekben csak így él) és a helyi lapok. Ezek az adatok egyfelől a lokális identitásnak az egyik formáját erősítik, másfelől az egyén eltávolodását saját egyetemes kultúrájától. Félő, hogy a három kultúraforrás provincializmushoz fog vezetni.

A kérdőívek arról tanúskodnak, hogy két külön világ él fiataljainkban: egyfelől a helyi események (különösen az utazó diákokra jellemző) és a televízió sugallta communitas, tervezés, vágy az édeni jólét után. Ezt az elképzelt édeni jólétet beszélgetések során alkotóelemeire próbáltuk bontani és egészen váratlan megnyilatkozások kerültek felszínre. Fiataljaink egy része (nem általánosíthatunk) nem óhajt túlteljesíteni, mert minek? – kérdezik vissza. Közép-Bácska középiskolaiban már megszületett az új szállóige: Minek tanulni, amikor középiskolával is lehet az ember polgármester, csak jól kell tudni helyezkedni, csak mindig a „menő” párt sorkatonájának kell lenni. Nyíltan vallják és vállalják e nézetüket. Nem kell befejezett egyetem, főiskola, csak sok esetben megalkuvóvá kell válni, ami mind gyakoribb, hisz a jövő emberének egzisztenciája függ tőle. Próbáljuk tovább boncolgatni a témát, s jogosan tesz fel a kérdést: ez mindig így volt? Az emlékezet nem messzire nyúlik, de ameddig elér, onnan az igen válasz jön. Akkor ez nem más, mint amit a kommunista P. Lajos bácsi mondott egykoron: aki nem velünk, az ellenünk. Korán jöttek rá fiataljaink. A mi szüleink az ilyen ember neve hallatán elfordultak és a földre köptek, jelezvén és tudtunkra adva véleményüket. Nem sokat beszéltek, de a jelekből egy életre megtanultuk, milyen a pozitív magatartási forma. Ők még stabilan álltak a lábukon, a közbeeső szakaszt nem ismerték.

Továbbra is a statisztikai adatoknál maradván. A pedagógus vezetők, akik átfogják Vajdaság magyar lakta településeit és harcolnak magyar nyelvünk megmaradásáért, úgy tűnik, ők nem tartoznak a kultúra képviselőihez. Ők csak teszik a dolgukat. Az ünnepségekre a meghívottak névsora politikai személyekből tevődik össze, mert olyankor nyílt alkalom a lobbizásra. Már ünnepségeinket is behatározta, áthatotta a politika.

Itt már a liminalitásból lefelé billentünk.

És még mindig a statisztikai adatoknál maradván.

Nem tudom foglalkozott-e bárki közülünk „ az iskolai végzettséget nemekre lebontva” vizsgálattal. Ismételten hangsúlyozom: csak magyar tanulókról, fiatalokról van szó. Mert engem ők érdekelnek. A fentebb említett többletmunkára való felkészítés hiányából fakadóan fiataljaink megtorpannak, és vagy el sem kezdik vagy felúton felhagynak a felsőfokú oklevél megszerzésével. Ehhez hozzájárul a rossz példa (lásd: csak jól kell tudni helyezkedni) és az államnyelv hiányos ismerete. E téren bőven van mit tennünk, bár kiváló példák is vannak már erre vonatkozóan Kelet-Közép-Európában, csak meg kellene szivlelni, illetve az erre hivatottaknak összegyűjteni a tapasztalatokat. No, de ki erre a hivatott?

Ha nemekre lebontjuk a felsőfokú végzettséget, azt látjuk, hogy az eltelt tíz évben igen-igen feljötték a női nem képviselői. Nem kell meglepődni, a magyarázat nagyon egyszerű: számukra több lehetőség adatott a magyar nyelven történő továbbtanulásra, elsősorban a tanító- és óvóképző főiskolák gyűjtik őket maguk köré. A férfi tanulók többnyire szakközépiskolákat választanak, s innen nem lépnek tovább. És most olyan dolog következik, amiről nem szokás (nem szabad) írni, illetve nem merünk szembenézni és nem merjük kimondani: házasságkötésekkor ez komoly visszahúzó erőt jelent a pedagógus társadalmon belül. Az egyik feltétlenül alkalmazkodik a másikhoz, és ez legtöbbször a liminális szakaszból lefelé történik. Ebben a burokban a felek nem a magasabb kultúra felé hajlanak, inkább maradnak a társadalom azon fokán, amelyet közönynek nevezünk. Ebből a labirintusból csak egyetlen út vezet a megoldáshoz: a magyar tananyelvű egyetem és a szerb nyelv tökéletes elsajátíttatása gyermekeinkkel. Azért is fontos ez, mert a magyar kulturális értékek hordozói kizárólag mi vagyunk és a nemzettudat tartalmát csak a magyar értékeket hordozó intézmények adhatják át.

A közbeeső szakaszba értünk.

Elemzés tárgyát képezhetné a ketpólusúvá vált Vajdaság kulturális lehetőségei a falvakban és a városokban. A kisebbségi helyzet teljesen különbözőképpen hat és más eredményez a kistelepüléseken, mint a tömbben élő magyarság körében, természetesen abból kifolyólag, hogy mások a lehetőségek itt és ott. A kodifikált kulturális forrásokból fakadóan az életstílusjelleg eltávolodott

egymástól és más a jellege a nyugat-bácskai szörválnak, mint mondjuk a bánságinak. Egyik mikrorégió esetében sem használhatjuk a képzetlen szót, csupán arról van szó, hogy másként látják az anyanyelv szintjének megtartását a kemény szörvályban, mint mondjuk északon. Ha Bánátopolyán, Udvarnokon keresem a liminális szakaszt, akkor azt látom, ők már túljutottak rajta és nézőpont kérdése, kinek a javára billent a közbülső szakasz. A magyarság szemszögéből nem az anyanyelv megtartása felé. Mindkét településen 2002-ben három-három magyar kis óvoda volt. Őket kellett volna mentenünk bármi módon, hiszen a szülők hajlottak is afelé, hogy oldjuk meg a közlekedést és hajlandók magyar iskolába adni gyermeküket. De olyan választ is kaptunk a magyar szülőtől, hogy nem akarja elveszíteni gyermekét, ezért a szomszédságban levő szerb iskolába íratja. Joga van rá, ellenben tudásszintje, a dolgokra való rálátása, annyira szűk, hogy nem számol a bekövetkező nemzeti identitásváltással. Erről meggyőződhattunk ott a helyszínen. Azóta is boncolgatom, elemzem ezt a feleletet. Az életstílus értéke változhatott ennyire meg?

A jelen összefüggés-rendszerében nem tudom megválaszolni. Helyi szinteken művelődési egyesületek működnek, de megtartó erejük átmeneti. Lényegesen nagyobb odafigyelést (irányítást) igényelnek. De kiktől, ki az a megbízott személy (szervezet), aki ezt felvállalja és következetesen (minimum) tíz éven keresztül megvalósítaná.

A különböző programok: nemzetstratégia, szülőföldön magyarul ösztöndíj anyagiakban történő támogatása, mint társadalmi-politikai szerep legitimáló, de az említett térségekben élők életébe minőségi javulást nem hoz. Még egy ideig jelen lesz a küszöbjellegű szakasz és azután átváltozik.

Szükségszerűen intézményesíteni kellene a független anyanyelvű oktatást. Gyökeres változást hozna a tanulók mobilitását elősegítő iskolabusz, amely ingyen szállítaná a tanulókat a hozzájuk legközelebb eső magyar környezetbe. Szellemi és egyéb kapaszkodót nyújtana, amire igen-igen szükség lenne liminális életkörülményeikben.

Jelen munkámban a nemzettudat-tartalom nem ismeretének buktatóit szerettem volna megfogalmazni, és kísérletet tettem néhány kevésbé vagy egyáltalán nem méltányolt összefüggés bemutatására jelenkori társadalmunkban.

Dr. Gubás Jenő:

Anyanyelvünk romlása, magyarságunk pusztulása

Amikor az anyanyelv megfelelő ismeretének a szükségességéről beszélünk, általában a köz-, illetve az irodalmi nyelvre gondolunk. Pedig a szaknyelv helyes használata, a magyar szakkifejezések ismerete és alkalmazása, éppolyan jelentős, mint az előbb említettek. Sőt, ha tudjuk, hogy a mai világ a műszaki forradalom korát éli, és minden tudományág gyorsan fejlődik, amikor nemcsak a szaknyelv, de általában a köznapi kommunikáció is képtelen szabadulni a szakkifejezések bűvkörétől és használatától, akkor nem kétséges, hogy **a szaknyelvnek mint a magyar nyelv rétegnyelvének az ismerete is fölértékelődik.** Az anyanyelv megfelelő tudása egyébként számunkra a leghatásosabb fegyver a magyarságunk megtartásában. Ismerve a délvidéki magyarság nemzettudatának és nyelvének siralmas helyzetét, valamint a ránk nehezedő beolvasztási törekvéseket, éppen ezért végtelenül szükséges e témára ráirányítani a figyelmet.

Nem lehet, nem szabad elfogadni azt a tévhitet, hogy a magyar nyelv minél tökéletesebb elsajátítása és e tudás átadása egyedül a magyartanárok feladata. Erre kell törekedniük a szaktanároknak is, és nekik is éppolyan kötelességük a helyes beszédet megkövetelni a tanulóktól, mint ahogyan azt teszi a magyar nyelv és irodalom tanára. És itt mutatkozik meg az önálló magyar nyelvű felsőoktatásnak a szükségessége. Mert ha a szerb nyelvű egyetemmel végzett tanár nem igényes az anyanyelvére, s nem hajlandó a szerbül tanult szakkifejezéseket magyarul is elsajátítani (a többség sajnos nem ilyen öntudatos), akkor nem lesz képes a tanulókkal ismertetni a magyar szakszókincset. Ezzel pedig tudatos nyelvrombolást végez, hisz jogszerűvé emeli a kevert, a magyartalan, pongyola beszédstílust.

A szaknyelv tökéletes ismeretének fontosságára mutatott rá például az az anyaországi orvostudományi tanácskozás is, amelyet 2001. december 7-én a Magyar Tudományos Akadémián a Betű- és szöveztés a magyar orvosi irodalomban címmel tartottak meg. Ezen a résztvevők „alapvetően helyes elképzelésnek tartották az orvosi szaknyelv főiskolai, egyetemi (akár egészségügyi, orvosi, akár bölcsészettudományi intézményben való) oktatásának megteremtését”. Azóta ez a javaslat meg is valósult, mivel a magyarorszá-

gi orvostudományi egyetemeken a magyar orvosi nyelv kötelező választható tantárgy lett. A résztvevők támogathatónak tartották azt is, hogy a minősítő tudományos értekezések (szakdolgozatok, PhD- és nagydoktori disszertációk stb.) értékelésének szempontjai között a nyelvi minőség is szerepeljen. Egyetértettek abban (is), hogy szükséges lenne – legalább a tankönyvek esetében – „a szakmai vizsgálaton túl a helyesírási, nyelvhelyességi, stílusi felügyelet, szakvéleményezés is”. Mindezt a zárónyilatkozat is magában foglalja. Ennek tudatában már nem lehet kétséges, hogy a délvidéki magyarság tudományos fórumainak is illik, helyesebben szükséges foglalkozni ezzel a témakörrel, hisz ezek ismeretének hiánya például meggátolja az anyaországi továbbképzést, valamint a publikáció lehetőségét. Persze az sem mellékes, hogy egy magasan képzett szakember milyen szinten beszéli az anyanyelvét és ismeri az általa használt szaknyelvet.

Rátérve a szaknyelv mai problémáira, először meg kell határozni, hogy e fogalom mit foglal magában. Nem vitás, hogy **a magyar nyelv egységes, azaz csak egy magyar nyelv létezik.** Ezen belül természetesen vannak különböző nyelvváltozatok. Nagy általánosságban három ilyen tagozódást szokás megkülönböztetni:

1. az irodalmi és a köznyelv

2. a nyelvjárási szókincse

3. a csoport- és rétegnyelvek kategóriája.

A rétegnyelvek legfontosabb csoportját a szaknyelvek képezik, mivel ezek függenek össze a legközvetlenebbül a termeléssel, a gazdasági élettel, valamint a tudományos és technikai fejlődéssel.

„A szaknyelvek együttese önmagában ... annyira összetett és annyira szerteágazó, hogy még egységes megjelölésük is gondot okoz.” Csoportosításuk a tudományágak osztályozásával kapcsolatos és párhuzamos feladat. A könyvtartudományban és a bibliográfiában ez a felosztás az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) alapján történik, és a nyelvtudomány is ezt a csoportosítást fogadta el. Így például beszélhetünk a filozófia és lélektan nyelvzetéről, a társadalomtudományok, ezen belül a szociológia, a statisztika, a jogtudomány, a pedagógia, a kereskedelem, a gazdaságtan, a piackutatás, az etnológia stb. nyelvzetéről, a természettudo-

mányok, ide tartozik a fizika, a matematika, a csillagászat, a kémia, a biológia, a geológia stb. nyelvezet, az alkalmazott tudományok, mint például az orvostudomány, a gyógyszerészet, a technika, a mezőgazdaság, az élelmiszeripar, a kohászat stb. nyelve. Külön csoportba tartoznak a művészetek és a sport. Úgyszintén külön kategóriát képez a nyelvtudomány is. A tízes tagozódáson belül természetesen további osztódások léteznek, hisz ma már minden tudományágon belül számtalan szakosodás ismeretes. **A szakszókincs valószínűleg a leggazdagabb nyelvváltozat, hisz Földünkön csak a fölfedezett növény- és állatfajok száma legalább másfél millió, a szerves vegyületek száma pedig négymillió fölött van.**

Különbségek vannak a szaknyelv írásában is. Sajátos elemei a szaknyelvnek a jelek, (pl. +, -, §) rövidítésszerű betűjelzések (pl. W = watt), alaki hasonlóságot kifejező betűjelzők (pl. T-vas), mozaikszók (pl. radar, trafó stb.). Gyakoribbak a rövidítések, képletek, levezetések használata. Mindezek az átlagember számára megnehezítik a szöveg megértését és csak a szakember számára teszik hozzáférhetővé.

A szaknyelv stílusa is eltér a köz-, illetve az irodalmi nyelvtől. Sőt, a különböző szaknyelveken belül is vannak stílusbeli eltérések. Ennek illusztrálására elég csak utalni például egy matematikai és egy jogászati értekezés stílusára. A különbség nem kétséges. Természetesen minden szaknyelv elsődleges és legfőbb követelménye, hogy a szakszókészlet elemeinek a használata szigorúan pontos legyen. A terminus technicusok ugyanis egzakt fogalmi tartalmakat jelölnek. ... A szakmai stílus tárgyilagos és személytelen, ezért természetes mondatfajtája a kijelentő mondat. Mivel pedig a szerző okfejtéseket, magyarázatokat, következtetéseket közöl, ügyelnie kell arra, hogy alárendelt mondat szerkezetű állításokat és szabályosak legyenek ... A műszaki, az alkalmazott és a természettudományok általában tényeket írnak le vagy állapítanak meg, illetve szabályokat és törvényszerűségeket rögzítenek. Ezért a legvilágosabb utat kell követniük. Bár stílusában a közigazgatás és a jogi nyelv sokban különbözik a természet-, illetve az alkalmazott tudományok nyelvezettől, a világos, közérthető fogalmazás e két kategóriára is érvényes. A gyakorlat azonban sajnos mást bizonyít, ugyanis nem ritkák a bürokratikus szövegburjánzások. Mivel általában a „hatóság” intézkedik, ezért a hivatali stílust a személytelenség jellemzi. Gyakorlati a sablonos kifejezések is. Pedig „társadalmi fontosságánál fogva ennek a csoportnak a szerepe a legnyomósabb, kisugárzása a legerősebb,

mert – legalábbis passzív módon – szinte mindnyájan kapcsolatban vagyunk vele. ... Fontos, hogy ... a szaknyelvi rétegek közel álljanak az élet nyelvéhez, azaz minél kevésbé zárkózzanak el a szakma művelőinek ... szűkebb körébe, s a természetesség, a közérthetőség biztosítsa széles körben való hatékonyságukat, azt, hogy mindenkihez szóljanak. Ugyancsak fontos, hogy ne fertőzzék, szennyezzék a köznyelvet fölösleges idegen szavakkal, torz formákkal, magyartalan szerkezetekkel, hanem árnyalják, gazdagítsák.”

„Téves azonban az a fölfogás, hogy a tudományos stílusnak föltétlenül száraznak kell lennie. Ez mindenképpen a szerző egyéni temperamentumától, a leírtakhoz való egyéni viszonyulásától, az ezekkel való intim azonosulás fokától és egészében: egyéni íráskultúrájától függ.”

A tudomány fejlődésével a szaknyelv nap mint nap gazdagodik, és ma már óriásira duzzadt. Egyre-másra jelennek meg a szakszótárak, szakmai szójegyzékek, de az idegen kifejezések magyarosítása is állandóan napirenden van. Ennek ellenére mégis azt kell megállapítani, hogy a szaknyelvek – a tudomány és a technika fejlődésében nagy és egyre növekvő szerepükhöz képest – még mindig nem részesülnek a szakemberek, köztük a nyelvészek részéről abban a figyelemben, amelyet megérdemelnének.”

A tudományok fejlődésével az idegen szavak tömege áramlik be nyelvünkbe, miközben a megfelelő magyar kifejezések képzése messze elmarad a kívánatos-tól. **„Az idegen szók befogadása a szókincs gyarapodásának állandó eszköze, ez természetes folyamat volt az évszázadok során, és ma is az. ... A nyelvművelő szakirodalom csak a fölösleges, a magyarral pótolható idegen szavak ... előfordulása ellen harcol.”** Az idegen kifejezések használatának a leggyakoribb oka a sznobizmus, az előkelősködés, a nyugatimádat, a divat és a szakszerűség látszatának keltése, aminek természetesen semmi köze a szakszerűséghez, ellenben a megérthetőséget nagyban nehezíti. Ezzel szemben például a nyelvrokonunknál, a finnnek a legtöbb idegen szónak megvan a finn megfelelője. Így a finn az egyik „legtisztább” nyelv Európában. Az idegen szavak szükségtelen használatának sajnálatos ténye mellett, hogy veszélyezteteli anyanyelvünk tisztaságát, számtalan más problémát is előidéz. Szűts László egyik tanulmányában e kérdésekre hívja fel a figyelmet, többek közt arra, hogy nagy gondot okoz az idegen kifejezések írásmódja és nemkülönben a kiejtése. Hely- és időszűke miatt nincs lehetőségem bővebben e témakörben elmerülni, ezért csupán néhány példával illusztrálnám a buktatókat. Köztudott,

hogy a meghonosodott idegen szavakat „magyar szavak gyanánt” írjuk. Csak az a gond, hogy mely szavak tekinthetők meghonosodottnak, és melyek még nem. Sok esetben a magyar ejtőmód alapján kell írni az idegen szót. Pl. korábban a mamut szót két „m”-mel, ma viszont egy „m”-mel írjuk, korábban matringot, most motringot írunk stb. De az eredeti szóalak sem mindig a helyes, mert pl. ma nem a göröghöz közelebb álló szimpozion alakot használjuk, hanem a latin-német hatásra a szimpózium formát. Gondot okoz az is, hogy „dönként ... eltér egymástól a köznyelvi és a szaknyelvi írásmód”.

Nem kevesebb problémát jelent az idegen szavak kiejtése sem. Még a közismert kifejezéseknél is megtörténhet a „baki”. Pl. nem *posztumusz*, hanem a *posztumusz* a helyes, nem *koperál*, hanem *kooperál*, nem *szuggeszció*, hanem *szuggesztió* stb. Az utóbbi időben a már közhasználatúvá vált idegen szavakat is némely fontoskodók tudálékoskodva „visszaidegenítik”. Pl. a *burleszk* különben olasz eredetű szót egyesek angolosan *börleszk*-nek ejtik, a *reneszánszt* *rőneszansz*-nak stb. Az eredeti kiejtés módjáról Lőrincze Lajos a következőképpen vélekedik: „Nem tudom megfigyelték-e már, sokan milyen kínosan törekszenek arra, hogy az angol eredetű szavakat igazi angol módjára, a franciákat meg ékes franciasággal ejtsék ki magyar beszédükben. Szinte jobban ügyelnek rájuk, mint a magyar szavak helyes kiejtésére, mert meg akarják mutatni műveltségüket, s nyilván szívükön viselik más nyelvek eredetiségét, tisztaságát. Pedig bizony a nyelv története azt mutatja, hogy az ilyen származású szavakat előbb-utóbb minden nyelv a maga sajátosságai, természete szerint alakítja, nem kell tehát szégyenkeznünk amiatt, ha egy-egy idegenből kölcsönvett szó kiejtése nyelvünkben megváltozott, nem egyezik meg a kölcsönadó nyelvben való kiejtésével.”

Nem kisebb gondot jelentenek az idegen szórövidítések és a betűszavak kiejtése sem. Például az Amerikai Egyesült Államokat betűszóval USA-nak írjuk és mondjuk, viszont a CIA-t vagy az FBI-t már *szí-áj-é*-nek, illetve *ef-bi-áj*-nak ejtjük. Szűts László tanulmányában (Meghonosodó idegen szavak viselkedése nyelvünkben) még számtalan más problémát is említ, de mindegyre nincs módunkban kitérni.

Összegezve ezt a témát: megállapíthatjuk, hogy a szaknyelvbe áramló idegen kifejezések számtalan problémát okoznak, mind az írásmód, mind pedig a kiejtés tekintetében, de főleg megnehezítik a szöveg megértését, és ez nem lehet a célja egyetlenegy szerzőnek sem. Ezért minden tudományág művelőinek ar-

ra kell törekedniük, hogy ne az idegen, hanem a magyar szakkifejezéseket használják, s hogy az új idegen szavakat lehetőleg (képességük szerint) szóképzéssel magyarra váltsák fel.

Néhány gondolat az orvosi nyelv mai problémáiról

Nem kétséges, hogy az orvostudomány rohamos fejlődése egyrészt, másrészt a globalizálódó társadalmunk olyan rombolóan hat anyanyelvünkre, hogy annak kivédése a magyarság megmaradása érdekében elengedetlen feladat, mert „a magyar nyelvű szakirodalom nélkül nyelvünk szegényedik.” (Fehér János egyetemi tanár) Márpedig „nekünk a nyelvünk nagyobb kincs, mint a Földünk, mert régebb, és akkor is él, amikor a Föld már nem a miénk. Nagyobb, mint a történelmünk, mert a történelem a nyelvben elfér, de a nyelv nem fér el a történelemben. Az egyetlen nemzeti vagyoni, amelyből a szegény embernek is éppen annyi jut, mint a hercegnek. Leghűbb képünk, mert nem a nyelvünk olyan, mint mi, hanem mi vagyunk olyanok, mint a nyelvünk.” (Ravasz László református lelkész.)

Az orvostudományi ismeretek gyarapodásával az új fogalmak özöne zúdul ránk, s árasztja el még ma is nyelvünket. Ez a tudományág ma forradalmi változáson megy át: a molekuláris biológia korát éli. A folyamat hasonló ahhoz, amit elődeink a mikroszkópos vizsgálatok korában tapasztalhattak, amikor is „az addig kézzelfogható – szöveti és sejtszintűvé zsugorodott, ... A molekuláris biológia új fogalmak ezreit szüli, új szótár születik, ... és – ha nem találunk magyar megfelelőket, nem készítjük az új szótárt magyarul is – a magyar orvosi nyelv csenevészé válik, egy kifinomított zagyva keverékké, melyet az orvosok is csak részben fognak érteni.” Korábban a latin volt az uralkodó tudományos nyelv, amellyel szemben óvni kellett, s új magyar fogalmakkal gazdagítani a szaknyelvet, korunkban pedig ezt felváltotta az angol. Dr. Bösze Péter, aki megálmodója volt annak a tudományos tanácskozásnak, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia 2001. december 7-én szervezett Betű- és szövetés a magyar orvosi irodalomban címen, ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „Ma az orvosi irodalom és szakma nemzetközi nyelve az angol. Ez teljesen helyénvaló, mert kell egy közös nyelv az érintkezésben és kapcsolattartásban, ... Ez azonban semmilyen körülmények között nem vezethet a hazai nyelv elsorvadásához. A ma orvosának felelőssége a magyar nyelv megőrzése, művelése, ami csak a magyar kifejezések használatával érhető el. Feladatunk,

hogyan a nemzetközi elnevezések magyar megfelelőit megtaláljuk, és azokat egységesen értelmezve használjuk. Hiszem, hogy a nemzetek csak gyökereik megőrzésével őrizhetik meg a globalizáció által fenyegetett önazonosságukat." Tovább folytatva ezt a gondolatot Grétsy László idézte Orbán Viktor az Anyanyelv-ápolók Szövetsége tanácskozásán elhangzott gondolatait, miszerint vannak az életnek olyan területei, mint például a gazdaság, „ahol ahelyett, hogy ellenérzésekkel viseltetnénk a globalizációval leírt jelenséggel szemben, sokkal okosabban járunk el, ha a modern gazdaság kihívásainak megpróbálunk megfelelni. ... De vannak olyan területek is, ahol ... kifejezetten ellen kell állnunk a világegyesítés magával sodró hatásának, és ... a nyelvünk ügye ... ilyen terület." Természetesen mindezt tudatosítani kell, hisz öntudattal rendelkező más kis népek is ezt teszik. Például a spanyolok, a portugálok vagy az írek, amióta az Európai Unió tagjaivá váltak, nemhogy lemondtak volna nemzeti és nyelvi sajátosságaikról, hanem inkább megerősítették őket. Sokan sajnos még ma is kétségbe vonják ennek szükségességét. Azt tartják, hogy „egy közös világ felé haladunk,” és az idegen kifejezéseket azok is megértik, akik nem tudnak magyarul. Némelyek a magyar orvosi nyelv szükségességét is megkérdőjelezzik, amit semmiképp sem szabad elfogadnunk. Ezért vált szükségessé elindítani a Magyar Orvosi Nyelv című, évenként kétszer megjelenő lapot, amely már a harmadik évfolyamát éli, de a mi környezetünkben sajnos még eléggé ismeretlen. Ebben a lapszerkesztő, dr. Grétsy Zsombor orvos, az MTA Magyar Nyelvtudományi Társaságának tagja, a folyóirat következő alapelveit határozta meg, amelyek egyben a tudományos értekezések nyelvi normáira is vonatkoznak: „... mindenki a saját belátása, tudása, akarata szerint, a szerzőisége legnagyobb tiszteletben tartása mellett, de a szavak, a vélemények leírásával járó óriási felelőssége tudatában, s e felelősség tudatos szem előtt tartásával fogalmazza meg gondolatait, észrevételeit, tanácsait. Mi magunk a helyesírást tekintve a magyar helyesírás szabályai jelenleg érvényes, tizenegyedik kiadását, a magyar helyesírási szótárt (Akadémiai Kiadó, 1999) és az MTA által is elfogadott Orvosi helyesírási szótárt tekintjük mérvadónak a szövegeket illetően.” Bár ez utóbbi kiadvány már is sok vitára ad lehetőséget.

A már fent említett tanácskozásnak az alábbiakban ismertetett zárónyilatkozata szerint a magyar orvosi szaknyelv oktatását mind az orvosi, mind a bölcsészettudományi egyetemen külön tantárgyként óhajtják bevezetni. Ez azért is indokolt, mert „minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem”.

(Bessenyei György)

„A tanácskozáson résztvevők egyetértettek abban, hogy szükség van magyar orvosi szaknyelvre és annak fejlesztésére, ápolására, s ennek érdekében széles körű, egyetértésre törekvő orvosi és nyelvészeti együttműködésre.

Hasznosnak tartják a Magyar Orvosi Nyelv című szaknyelvi lap rendszeres kiadását mint általános, mindenki számára elérhető, nyílt vitafórum létét.” (Budapest, 2001. december 7.)

Tehát mindenki egyetértett abban, hogy szükséges a magyar orvosi nyelv magyarosítása, illetve a ránk zúduló idegen szavaknak magyar kifejezésekkel való helyettesítése. Csak az a vitás, hogy mit, mennyit és milyen módon szükséges és lehet magyarítani. Erre dr. Bösze Péter adta meg a választ: „... magyarítani csak akkor szabad, ha azzal az író mondanivalóját nem változtatjuk meg vagy homályosítjuk el.” Ennek módját és irányelveit is ismerteti Bösze Péter:

„1. Semmiképpen se használjunk olyan idegen szót, amelynek pontos magyar megfelelője van, még a változatosság kedvéért se, és akkor se, ha már régóta forgalomban van!

2. Sok idegen szó különböző jelentéseinek más és más magyar szó felel meg. Ne legyünk restek megtalálni!

3. Amely fogalomra nincs magyar szó, elfogadható az olyan idegen szó, amelynek hangsora illik a magyar nyelvbe (tiszta hangrendű, nincs benne idegen hang, mássalhangzó-torlódás stb.). Az ilyeneket egyszerűen átírjuk magyar helyesírással, és mint jövevényszó gazdagítani fogja eredeti (azaz nem származék) szókincsünket.

4. Amely idegen szó nem felel meg a fenti követelménynek, azt próbáljuk meg magyarítani, mégpedig lehetőleg azonnal, amint a fogalom bejön, később már nehéz elfogadtatni (ahogyan valaki már rámutatott). A magyarításnak több módja van:

tükörfordítás: ez nem mindig szerencsés, hiszen másképpen gondolkodik az a nemzet, amely az idegen szót alkotta, mások a képzetársításai. ...

újjonnan való elnevezés: gondoljuk jól meg, mit jelent az adott fogalom, és azt fejezzük ki. ... Abban ne kövessük az angol példát, hogy egy hosszú körülírást azután betűszóvá rövidítünk (pl. AIDS), mert a betűszavak aztán nem mondanak semmit. A névben nem kell mindennek benne lennie. Ha már azonosítottuk a fogalommal, akkor abban a környezetben azt jelenti.

népetimológia: hangzás alapján azonosítjuk egy létező magyar szóval (pl. e-mail helyett emil). magyarrá gyűrás: ha végképp nincs más ötletünk, alakítsuk át a

szó hangalakját úgy, hogy magyarul is jól kimondható legyen, és úgy is írjuk. Ez régen általános gyakorlat volt, így lett például a Stefanból István, a szolból asztal. ..."

A magyar orvosi nyelv ápolása és magyarítása, amint azt a Magyar Orvosi Nyelv egy tanulmány-szerzője megfogalmazta, közakarat kérdése. „Kazinczy (1759- 1831) idejében megvolt a közakarat. ... A nemzet védte közös kincsét. ... A nyelv, vagyis a nyelvhasználat állandóan változik, nem lehet leállítani, de ha ma a közakarat, valamint az intézményesített tudomány és a pénz hatalma újra a magyar nyelv mellé állna, könnyűszerrel jó irányba terelhetnénk változásának folyamát.” Napjainkban sajnos nem ez tapasztalható, mivel mind erőteljesebben hallható az az anyanyelvellenes nyilatkozatok, miszerint a nyelvművelés sérti az emberi szabadságjogot azzal, hogy befolyásolni igyekszik az egyén beszédmódját, mert, szerintük, mindenkinek jogában áll úgy beszélni, ahogyan tud vagy akar. E nemzetromboló véleményeket semmiképp sem szabad elfogadni, harcolni kell ellenük, amit Grétsy László és Deme László az Édes Anyanyelvünk című rádiós műsorban már többször megtett.

A magyar orvosi nyelv védelme érdekében ismét Bősze Péter gondolatait szükséges idézni: „Nem kérdéses, hogy az orvosi nyelv művelése új korszakát éli, ismételten a megújulás szakaszában van. ... Az orvosi szaknyelv megújítása nem választható el más szaknyelvek és a köznyelv kiművelését célzó törekvésektől, más szóval, a tudatos nyelvújítástól. A történelem tanítása szerint a nyelvújítás az ellenállás eszköze, és ... a magyarosító törekvések legtöbbször akkor erősödnek fel, amikor az erőszak vagy az elnyomás valamilyen módja nehezedik az országra. Ma egy újfajta elnyomással, a világgymarmatosítással (globalizáció) nézünk szembe, és a nyelvújítás ismét az ellenállás eszköze lett. Szembeszállás egy, a nemzeti tudatunkat és nyelvünket eltaposni akaró világméretű mozgalommal.

A szakirodalom nyelvhelyességi gondjait ma már sajnos nem csak az idegen szavak áradata jelenti, hanem sokszor a stílus, a mondat szerkesztés és a szórend is idegen. Az orvosi szaknyelv stílusbeli problémái főleg abból erednek, hogy a gyors szakmai információcsere stílusa annyira „beivódik” az orvosokba, hogy a cikkszerzők többsége írásban sem tud szabadulni tőle. Pedig dr. Varga Zoltán szerint „annak, aki úgy érzi, hogy gondolatai, munkájának eredményei ország-világ, sőt, az utókor érdeklődésére is számot tarthatnak, és ezért írásban kívánja foglalni őket, arra kell törekednie, hogy az ne csak szakmailag legyen kifogástalan,

hanem nyelviileg is. Mert két dolgot azért mindenkinek tudnia kell: „Nincsenek elkülönült, izolált, elefántcsonttoronyba zárkózó szaktudományok és szaknyelvek. ... Szaknyelveink ... csak együtt, kéz a kézben fejlődhetnek az egész magyar nyelv részeként ... „A másik: „Nincs, és nem is létezhet törés a humán és a reál között – alkotni, de egyáltalán, élni: csak a szó valódi értelmében teljes emberként lehetséges.” (Grétsy Zsombor)

Ez a munka nem lehet sikeres, ha csupán egy maroknyi elszánt ember végzi. „A nyelv tisztességes használata és fejlesztése nem lehet csak a nyelvészek, illetve a nyelvművelők ügye. A magyar értelmiségnek – a magas fokú idegen nyelvismeret mellett – kiválóan meg kell tanulnia magyarul írni és beszélni.” (Kiss József) Ehhez mindannyiunk összefogására van szükség. „A magvetés most újra megtörtént: rajtunk múlik, hogyan növekszik gyümölcsöt, termést hozóvá nyelvművelésünk.” (Dr. Györfly Sándor) „Mindannyian tudjuk, hogy ez nem könnyű feladat, de menteni kell azt, mit ránk hagytak a századok.” (Dr. Bertók Lóránd)

Úgy gondolom, ezt az intést a délvidéki orvostársadalomnak, valamint az értelmiségünknek is meg kellene szívlelnie, mivel nálunk ez a probléma hatványozottan van jelen.

Forrásmunkák: Nyelvművelő kézikönyv (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985), Hernádi Sándor: Szó-beszéd (Gondolat Kiadó, Budapest, 1981), Anyanyelvi kaleidoszkóp, szerk.: Grétsy László (Gondolat Kiadó, Budapest, 1973), Bárczi Géza: A magyar nyelv múltja és jelene (Gondolat Kiadó, Budapest, 1980), Nyelvünk világa, szerk.: Kovalovszky Mikós (Gondolat Kiadó, Budapest, 1973), Anyanyelvünkért, szerk.: Guttmann Miklós (Pomurska Založba, 1983), Kossa János: Nyelvünk fűszerszámai (Gondolat Kiadó, Budapest, 1979), Új anyanyelvi kaleidoszkóp, szerk.: Felde Györgyi és Grétsy László (Gondolat Kiadó, Budapest 1980), Dr. Dávid András: Nyelv és varázs (Tankönyvkiadó, Budapest, 1980), Bárczi Géza: Nyelvművelésünk (Gondolat Kiadó, Budapest, 1974), Hernádi Sándor: Helyesen, szépen magyarul (Tankönyvkiadó, Budapest, 1977), Jakab István: Nyelvünkéről nyelvünkért (Madách Kiadó, Pozsony, 1980), Szűts László: Meghonosodó idegen szavak viselkedése nyelvünkben (A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában, szerk. Kemény Gábor és Kardos Tamás, MTA, 1994.)

Varga Sándor

Őseink földjén

baracklevárizű múlt nyarakban
élve az életet éveken át
nyeltük keservünk keserű italát

mert a borongós boltozat alatt
egyre csak sodrott sodrott bennünket
holmi békeparancs nyugat-akarat

eltűnt nevek horda-hordalékban
mert itten ami volt már nincs csak a van

de nem vagyok magam nem vagy magad
hiszen mibennünk a wassi kő marad

marad a kő vagy az a földrög
mi mindig marasztott mindig is kötött

maradtunk ezen az ősi földön
űzhetett szláv román vagy tán az ördög

mert úgy alakult a sorsunk végképp
mint alakult és alakul a térkép

nem voltunk gyávák nem lettünk hősök
de maradtunk ott hol éltek az ősök

maradtunk ott hol éltek az ősök
mint az ő emlékeiket is őrzők

Félúton

valahol mindig félúton
a ki nem mondottakkal terhelten
szótövek és toldalékok között
feküdtem és keltem

miközben az álmaimban
sziromrepeszekből lett
csupa virágos a kertem
egy félúton elhagyott kedden

Egy biztos pontban

ahol álltam
földre ért az ég
és ott velem összeért

ahogy álltam
ég és föld között
belém még-lét ütközött

mert úgy álltam
egy biztos pontban
intő jelle csiszoltan

úgy álltam ott
mint egy én-darab
teremtői akarat

egy biztos pontban
csak álltam álltam ottan
ott hol mindig is voltam

Istenem

istenem
ott vagy alfától
ott vagy ómegáig
ott vagy te velem
bennem vagy a másik

istenem
ott vagy te velem
bennem vagy a másik
de mindig csak én
az énem hibázik

istenem
hagyjál már egyszer
egyszer lenni másik
és te legyél az
kinek énem látszik

Uzon Miklós

Egy kortárs visszaemlékezése a szabadkai Népkör megrázó évtizedére

A politika és a művelődés váratlan eseményei rendkívüli hatással lehetnek a kisebbségek életére, s ez a délvidéki magyarság Trianon utáni sorsán is megfigyelhető.

A délvidéki magyarság közéletében és kultúrájában jelentős szerepet betöltő szabadkai **Népkör** egy periódusával kívánok foglalkozni, amelynek egyik élharcosa voltam, és ennek alapján igyekszem hitelesen felidézni ezt a kort, amennyire emlékezetem és az igen kevés rendelkezésemre álló forrás engedi.

A szabadkai Magyar Olvasókör újjászervezése 1936 őszén

A politikai nyomás alatt működő szabadkai Népkör (korábban Magyar Olvasókör) a jugoszláv politikai rendőrség általi ki tudja hányadik betiltását követően 1936 őszén alakult újjá. Azelett két évig nem működhetett, elsősorban néhány hangoskodó szerb nacionalistának, pl. Todorović dohányáru-nagykereskedőnek és a politikai rendőrség főnökének, Lazar Turanovnak köszönhetően.

Vezetői voltak dr. Dekker Endre, Nojcsek Géza, dr. Singer Béla, Palencsár József, Fehér Ödön, Kunszabó Dezső, dr. Strellicki Dénes, Emich János, Pauk János, Köhalmi Pál, Nöszt Béla, dr. Pataki Antal, dr. Kovács Sznikó Imre, dr. Nagy Ödön, Marcsók László, Matuska Lénárd, a fiatalabb generáció élén pedig Kunszabó György, Lévai Endre, Kongó Tivadar, Toldi Ferenc, Uzon Ulreich Miklós, Toldi György, Szőczy Mihály, Gyenizse István, Gyenizse Borbála, Andruskó Károly, Selken J., Rákics Lajos és Csapó Sándor álltak.

1938 után, amikor a trianoni bilincsek lazulni kezdtek, először a Felvidéken, majd Kárpátalján és Erdélyben egy nagy várákozás, egy mély nemzeti érzésű hullám hatotta át az ott élő magyarokat, így a Délvidék, de talán legjobban Szabadka magyarságát is. Ékes példája volt a nemzeti érzelmeknek, amikor 1940 telén,

egy bál után együtt maradt a kisteremben a Népkör ifjúsági alosztályának 15 főnyi csoportja, és emelkedett hangulatban együtt, hangosan elénekelték a „Horthy Miklós katonája vagyok, legszebb katonája” kezdetű dalt. Másnap a besúgók jelentése alapján becibálták a „legszebb” katonákat és katonalányokat a rendőrségre és komoly pénzbüntetésben részesítették őket.

E dal közös, hangos, lelkes eléneklése ellentmondott annak a fámának, hogy az ifjúság kommunista. Így jutottunk el 1936-tól /az újranyitástól/ egészen a német megszállásig, 1944. március 19-ig. Ez alatt az idő alatt változó erővel folyt a belső harc az egyesület szélsőjobboldali szárnya, 5-10 vezetőségi tag és a polgári irányzatú, erőteljes magyar, de nem a fajvédő eszmék alapján álló többség között, akiknek az oldalán állt az ifjúsági kultúralosztály, amely oszlopa volt minden művelődési és szervezeti munkának az egyesületben.

A szélsőséges jobboldaliak vezetői Mačković mérnök és Szöllősi ügyvéd voltak. Ez utóbbi később (1944 nyarán) elkezdte szervezni a nyilas pártot, úgy hogy el kellett menekülnie az oroszok bejövetelkor. A polgári oldalt vegyes összetételűvé tette a néhány szabadkőműves, főleg iparosok, kereskedők. A vádaskodások, gyanúsítgatások szinte minden vezetőségi ülésen felszínre kerültek.

Az ifjúsági művelődési alosztály, mint említettem, motorja volt minden tevékenységnek az egyesületben. Legjelentősebb tette a külteleki alosztályok megszervezése volt. A vándorkönyvtárak 60-70 könyvből álltak, és egy-egy külteleki alosztályban fél évig maradtak, akkor cseréltek a másik fiókegyesületben lévővel. E tevékenység 10-13 alosztályban folyt. Az itt rendezett műsoros délutánjaink roppant látogatottak, hangulatosak voltak, és sok-sok barátság szövődött. Először Palicsón, aztán pedig Kelebián, Csávolyn, Noszán és Hajdújárason jártunk, később pedig Radanovára, Nagyfényre, Ludasra, Alsó-Ludasra stb. is sor került. Mindenütt élénk tevékenység volt, csereműsorok ala-

kultak ki.

A külteleki alosztályok szervezése, a velük való együttműködés, a kultúrtevékenység irányítása, a könyvvállomány cseréje rám hárult mint legfőbb intézőre. Egy hangulatos kirándulásunk volt 1942 januárjában. Kelebiaiak vittek ki bennünket szánkokkal. A kb. 30 főnyi ifjú társaság műsoros délutánt adott, amely népdal és nóták énekléséből állt, majd ízletes paprikás vacsorával végződött. Eközben észre sem vettük, hogy nagyon erős havazás kezdődött, és tartott egész délután, sőt este is. Házigazdánk a sűrű hóesés miatt, mivel az utat sem lehetett megtalálni, nem vállalták szánjaikkal az ifjú vendégek befuvározását. Ehelyett kb. 15 családnál szállást készítettek a szíves házigazdák, és kettesével elosztották a fiatalokat. Én a feleségemmel együtt egy közeli módos gazdához kerültem, ahol a tisztaszobába való invitálással tiszteltek meg bennünket. Reggel, fűtött szoba, forró tea, szalonna, sonka, rántotta várta a vendégeket. Jólzúen elfogyasztottuk, majd az iskolánál /ahol tartottuk az előadást/ gyülekeztünk és a csilingelő szánkokkal vágattunk be a városba. A szűz havon mi törtük az utat, és mivel nemigen látszott a kocsit, nagyon kellett ügyelni, nehogy az utat szegélyező árokba boruljunk. Hála Istennek nem lett semmi baj, csak egy roppant érdekes, eseménydús emlékünknél maradt.

1937-ben az első nagy művelődési megmozdulás a Népkörben az Ady-est volt. Már egy jó héttel előbb minden jegy elkelt, de az állóhelyeket is mind betöltötte az előadásra kitéhezett szabadkai magyarság.

A külteleki alosztályok

Hogy az alosztályok milyen erős külső bástyáink lettek, azt 3 ténnyel bizonyítom.

1942 tavaszán, városunk felszabadulásának első évfordulóján, mind a 13 külteleki alosztályunk nagy létszámú küldöttsége felvonulást tartott a Nagytemplom és az akkor úgynevezett Sokol dom között, népviseletben, zenekarokkal. Az én tisztem volt e felvonulás megszervezése, melyben kb. 1000 személy vett részt, és ez igen jól sikerült. Azóta sem volt ilyen tömeges magyar demonstráció városunkban.

(Talán hasonló volt 1995-ben, amikor is a Kosztolányi Dezső diákszegélyező /KODDE/ szervezésében a budapesti Magyar Állami Népi Együttes szerepelt a városi sportcsarnokban és délután az ifjúságnak, este pedig a nagyközönségnek mutatott be programot. Felejt-

hetetlen látvány volt, amikor véges végig a Sugárúton hömpölygött a magyar fiatalság, kb. 1500-an. Mikor a teli sportcsarnokban üdvözöltem a diákokat, a mi jövőnket, és egyben a táncegyüttes tagjait, bevallom könnybe lábadt a szemem a lelkesedéstől. Este pedig 10-15 vidéki helységről jöttek zsúfolt buszok és mindannyian óriási lelkesedéssel ünnepelték a gyönyörű magyar ruhában fellépő budapesti táncosokat.)

Az alosztályainkkal való baráti együttműködésünk több száz magyar életét mentette meg.

Ahol nem hallgattak ránk, ott 1944 őszén sok száz magyart kivégeztek a partizánok. Így például a radanováci és a nagyfényi alosztály tagjai nem fogadták meg tanácsomat és a határozott utasításom, hogy ne lépjenek be a nyilas pártba, mert abból csak baj lehet! A szerencsétlenek nem hallgattak rám, hanem aláírták a belépő nyilatkozatot a nyilas pártba, ahol mind-egyiknek 5 hold szántóföldet ígértek. Amikor a partizánok megtalálták a tagok listáját, sok száz embert kivégeztek! A többi alosztályban ilyesmire nem került sor, mert hallgattak ránk!

A harmadik erőteljes bizonyítéka az alosztályok jelentőségének az volt, hogy 1946-ban a kommunista vezetés nem tűrte az alosztályok szerves kapcsolódását az anyaegyesülethez, hanem önállósította őket. Persze ezek sorra leálltak a működéssel, káderek híján, meg mert a Zentai úti temetőben legyilkolt kb. 1500 magyar sorsa intő példa volt.

De különben is a kommunista hatalom nem tűrte meg sem a vertikális, sem pedig a horizontális alapon való szervezkedést, mert félték, hogy ez a konkurrálni fog a Szocialista Szövetséggel és a Kommunista Párttal. A külterületi, főleg tanyai világban máig sem lehetett pótolni a kultúrtevékenységet, legfeljebb néha gazdasági előadások vannak, vagy egyik másik pártnak a gyűlése. Nem vitás, hogy ez a nemzettudat, a magyar iskolákba való iratkozás, a választásokon való tisztán látás – óriási kárt okozott a hatalomnak.

Jómagam 1938-ban és 1939-ben a tényleges katonai szolgálatom töltöttem, majd a jogi tanulmányaimat akartam idejében befejezni. Így kénytelen voltam fél vagy negyed gözzel tevékenykedni az egyesületben, és az akkor megalakult „Vojvodinai szemlé”-ben, ami az ifjúság lapja volt és a magyar felszabadulásig jelent meg elég rendszeresen.

Egyetemi tanulmányaimat sikerült rekordidő alatt, kerek 4 év alatt befejezni. A 107 golyából mindössze 7-ünknek sikerült ez, azzal, hogy ez alatt az idő alatt 9 hónapig a tartalékos tűzér tiszti iskolát is sikerült elvé-

gezmem, ami szintén komoly erőfeszítést igényelt. Pl. egy jogi vizsgára februárban bejelentkeztem, nappal gyakorlatok, délután elméleti tanulás volt a tisztí iskolában. Én minden hajnalban 3 órakor keltem fel és tanultam ötig, a felkelés idejéig. Ehhez rettenetesen nagy akarat kellett, télen hetekig 3 órakor felkelni és tanulni. De sikerült katonaruhában hazajönni, egyenesen a vizsga helyére mentem, és átmenő jeggyel levizsgáztam magánjogból.

Trianon korrigálása 1938-39 között

Mint már említettem, a Kárpát-medencén belül, ahol csak magyarok éltek, bizakodó, reménykedő hangulat alakult ki a magyarság körében, ami a Népkörben is erőteljes szellemi munkára készítette a vezetőgárdát.

Különösen élénk volt a szintársulat, a dalárda, a tekerészleg, az ifjúságnál pedig az állam által felügyelt szerda esti kultúrelőadások, a vándor babakelengye-akció, a Népkör óvoda létesítménye, az alosztályokkal való, erőteljes együttműködés.

Roppant sikeresek voltak a bálak, az ifjúsági és a dalárdáé egyaránt. Az ifjúság rendezte a jogász bálakat. Eseményszámba mentek az első bálosok bemutatkozásai. Ezekre kb. 20-30 elsőbálos lány jelentkezett, és a színpadon várták a bál megnyitását. Akkor a bemondó ismertette a neveket. A szépséges ifjú nagylányok hosszú bál ruháikban lépdeltek le a parkettra, ahol előre kijelölt, szmokingos, daliás fiatalok várták őket, és páronként ők nyitották meg a bált. Rövid valcerrel, tangóval és csárdással. Egész életre szóló mély benyomást keltettek ezek az első bálos estek, sok szerelem és házasság is keletkezett itt.

A magyarság reménységei erősen lelohadtak, amikor megkötötték a jugoszláv-magyar örökbékét 1941 elején. Úgy éreztük, „Trianont” véglegesítették jugoszláv viszonylatban.

Aztán jött a jugoszláv csatlakozás a tengelyhatalmakhoz, majd a Simović-féle katonai puccs, amely felmondta a csatlakozást. Éreztük, tudtuk, hogy ezt Hitlerék nem nyelik le. Valóban 10 nap múlva, április 6-án a német hadigépezet megindult, Bulgária és Románia felől. Horvátországban április 10-én kimondták az önállósulást, felbomlott Jugoszlávia.

Anyországunkban nagy belső harc volt a háborúba való belépéssel kapcsolatban, hisz az „örök barátság”-szerződésen még talán meg sem száradt a tinta, viszont Trianon fájó hibáját a hadsereg, Horthy kormány-

zó és a politikusok nagy többsége is ki akarta javítani. A rendkívül vallásos gróf Teleki Pál, hiába lett öngyilkos. Azonban amikor a horvátok kikiáltották a függetlenségüket, Ante Pavelićcel az élükön, a magyar vezetőség engedett a német és a belső nyomásnak, azaz az elvileg /szerintem/ helytálló jogi indoklással, hogy ha megszűnt egy ország /miután a horvátok kikiáltották az elszakadásukat/, akkor az azzal az országgal kötött szerződések is hatálytalanná, megszűntté váltak!

Ezen az alapon Magyarország bejelentette, hogy bevonul az ezeréves déli határra, a Bácskába, Baranyába és a Muravidékre.

Április 11-én és 12-én három irányba elindultak a magyar csapatok, és 13-án már birtokba vették az ősi földeket, a Bánságot kivéve.

Én kénytelen voltam eleget tenni a mozgósításnak, és a háború kitörésekor Petrinjében, Sisak mellett vonultam be tartalékos hadapród őrmesterként, - „narednik dak”-ként.

Ütegünket már 10-én bevagonoztuk ágyúinkkal együtt. Én egy olyan lovat kaptam, amelyen még senki sem lovagolt. Erőteljes 3 éves kancát, egy parasztcsalád lovát. Nagy szerencsémre az ütegben lévő egyik magyar fiú vállalkozott, hogy ő majd „betöri” a lovat. Ennek köszönhetően tudtam azon az éjszakán irányítani az állatot. Ti. a kb. 16 km-re lévő sisaki állomáson kellett beakodnunk. Egész éjjel vonultunk teljes felszereléssel /élelmiszer embereknek és állatoknak, az összes ágyú /105-ös haubicok voltak/ az összes löszerekkel, löszerszámokkal, alkatrészekkel, tartalék egyenruhával stb./ Az egész trén a parancsnokságom alá tartozott, és nem 16 km-t, hanem annak többszörösét lovagoltam az éjjel. Rengeteg komplikáció akadt, a lovak hámjai elszakadtak, a mozgósított parasztkocsik kerekei összetörték, a sötétségben összeakadtak a kocsik stb.

A szerencsétlen kancám egész éjjel hordozott, és bizonyára feltörte a hátát a nyereg, oldalát meg az én sarkantyúm, hogy a szegény pára ösztönösen rettentően meggyűlölte a megkínzása miatt és később a löbnapos vonatozásunk alatt, ahányszor meglátott, rúgott, harapott.

Izgalmas utazásunk volt az ország akkori fő útövének számított vasút vonalán, a Ljubljana—Zágráb—Belgrád-vonalon, majd később Niš felé haladva. Akkor még nem voltak autópályák, a vasút volt a gerince az ország összekötésének. Csúnya, havas nagyhét volt /a háború virágvasárnap kezdődött/, szokatlan módon

egybeesett a katolikus és a pravoszláv húsvét.

Hihetetlen szerencsénk volt, mert katonavonatonkon, még letakarva is látszottak a hatalmas ágyúk és sűrűn röpködtek a német vadászgépek, bombázták, lötték az állomásokat, hidakat, vonatokat, de hál Istennek mind e támadásokból kimaradtunk. Indijánál már dupla sínpar volt, az egyiket az állomásnál szétbombázták a német repülők, nekünk - mivel előnyjogunk volt minden más szerelvénnel szemben - sikerült bejutnunk Belgrádba. Az állomás április 10-én teljesen le volt bombázva. Aznap többször súlyos légi támadások érték a jugoszláv fővárost. Még számos helyen égtek a házak. Később lett köztudomású, hogy óriási pusztulást okoztak a bombázások, amelyek a következő napokban is tartottak. A romok alatt kb. 30 000 hulla volt. A polgári légoltalom nem működött, a felbomló hullák ezrei még hetekig szennyezték a város levegőjét. A vasútállomás romjainál polgári lakosok százai széttárt karokkal és letérdelve, könyörögve integettek, vegyük fel és vigyük őket délre. Nem tehettünk eleget, katonavonatra polgáriak nem kapaszkodhattak fel. A topčideri állomáson mégis megkönyörült a parancsnokunk, megálltunk, és a szerelvény egyetlen utasvagonjába beengedett vagy 2 tucat asszonyt, gyereket, néhány férfit, és vittük őket délre, Jagodina, Niš irányába. A menekültek borzalmas dolgokat meséltek, és mi, katonák, közlegények és rangot viselők, nem álltuk meg, hogy ne könnyezzünk, őket hallgatva.

Véres ütközet Jagodinán

Nagyhét csütörtökjén, április 10-én kb. 10 óra felé érkezünk Jagodinába. Az állomásfőnök nem engedte tovább a szerelvényt. Közölte velünk, hogy a németek Bulgáriából betörték Dimitrovgrad és Niš irányába és útban vannak észak, Belgrád felé, Rövidesen ide érnek.

A parancsnokunk, egy szerb főhadnagy volt, a többi tartalékos tiszt. A horvátok, akiknek be kellett volna vonulniuk az üteghez, jobbnak látták otthon maradni, és igazuk is volt, mert aki az ütközetben nem esett el, az fogságba került, és a szerb hadifoglyok, csak 1945-ben, a háború végén kerültek haza.

A parancsnok a vesztéglő szerelvényünkről levettett 2 ágyút, és a Niš—Jagodina—Belgrád-útra /amely a városon keresztül vezetett és évek múlva autótűt lett belőle/ helyeztette azokat, hogy útját állják a közeledő német tankoknak.

Nem sokat kellett várni, kb. fél óra múlva, páncélo-

sok dübörgése hallatszott. A mi egyik ágyunk, amelyet egy Pálfi nevű magyar, becskerekai altiszt irányított, löni kezdte a közeledő tankokat. A belváros közepén. A páncélost nem találták el, de néhány lakóházat szétlőttek. A németek egy pillanatra megtorpantak, aztán löni kezdték a mi ágyunkat és a második lövéssel szétlőtték azt. Az ágyút „védő” páncél felső részét is eltalálták, az pedig Pálfinak a fejét vitte el.

Én egy kisebb csoporttal visszavonultam vad futással az állomás felé, onnan pedig szaladtunk a szántóföldekre. Messziről motorzúgás hallatszott. Egy páncélos jött irányunkban, kb. 1 km-t futottunk, és ott egy 50-80 cm-es árkot találtunk, tizenketten bejutottunk az árokba, azt remélve, hogy talán nem is jön idáig, vagy pedig elrohan mellettünk. Mellettem egy ridicai német fiú, Rót nevű hasait, aki a kaszányában az üteg borbélyja volt. Mögöttem egy magyar fiú feküdt a mélyedésben, Simon János közlegény Egyházaskérről /később tanító lett Horgoson, illetve Németországban él, ha még megvan/.

Bizony, a német páncélos meglátott minket, megállt és szép nyugodtan végig lötte a társaságot. A mellettem fekvő Rót közlegénynek a fejét lötte szét, vére az én köpenyemre hullott. Én könnyű karlóvést kaptam, mint azt később megállapítottam. Nemi csend következett, akkor elkezdtem /gyér német tudásommal kiabálni: „Kamerad, hier sind Ungarn, nicht schissen!” /Bajtárs itt magyarok vannak, ne löjjön/.

A német kiáltott: „Komm her!” Oda mentem, rámszólt: „Geben Sie mir ihre Waffen!”. Nem értettem, nem tudtam /akkor/ mi az a Waffen. Türelmetlenül szólt: „Gib mir Pistol!”. Sietve odaadtam a pisztolyomat. Akkor mondta, hívjam a többieket, és menjünk nyugati irányban, a szántóföldön át a város felé. Hívtam a többieket, akkor derült ki, hogy az egységemnek pont a fele soha többé nem fog felállni. Halottak voltak. Öten kisebb-nagyobb sérüléssel megúsztuk. Simon János, aki pedig legközelebb feküdt az úthoz, illetve a páncéloshoz, sértelesen maradt. Remegő lábakkal indultunk, a sarat taposva, mert ott szántóföld volt, a megadott irányba. Meg voltunk győződve, belénk ereszt még egy sorozatot. Nem tette. Az irányt tartva mentünk egy kisebb gyűjtőhely felé, majd be a városba. Én a kórházba siettem, vittem Jánost is. Engem bekötözték, Jánosról azt állítottuk, hogy légnyomást kapott és nem hall. Kb. 3 hetet kihúztunk a kórházban, ami nagy szerencse volt, mert minket csak akkor vittek Nišbe, egy hatalmas kaszányába, ahol kb. 6 000 jugoszláv katonát hadifogolyként őriztek.

Jagodínán a kórházból hamarosan kitétek a szomszédos tanítóképzőbe. A kórházban vasárnap, 13-án óriási meglepetésemre meglátogatott egy szabadkai barátom, cserkész társam, Rót kalapgyáros Buli nevű fia, és közölte velem, hogy Magyarország is belépett a háborúba, és 12-én, nagyszombaton a magyar honvédség akadály nélkül, az ujjongó magyarság hihetetlen lelkesedése mellett, bevonult Szabadkára.

Én a hír hallatára elsírtam magam, és felkötött karral elrohantam a német Ortskommandanthoz /helyi katonai parancsnok/. Elmondtam, magyar vagyok, szülővárosomba bevonultak a magyar felszabadító csapatok, adjon nekem /és az engem kísérő Simon Jánosnak/ igazolványt /Ausweisst/, hogy hazamehessek. Erélyesen lebeszélte, közölve, a helyzet még nem szilárdult meg, még itt-ott ellenállás van, várjak 1-2 hetet, akkor elengednek. Mit tehettem, beláttam, igaza van.

Egy hét múlva összeszedtek minket a németek és marhavagonokban elvittek Nišbe, ahol már rengeteg hadifoglyot őriztek a „Crveni krst” kaszányában.

Összegyűjtöttem kb.80 magyar fiút és május elején a hadifogoly-bizottság számba vett minket, néhány nap múltán elengedtek. Kaptunk vagont, Belgrádba jutottunk, majd pontonhídon át Zimonyba. A pontonhidat magyar utászok építették a felrobbantott Száva híd mellett, és magyar honvédek őrizték. Azok ámulnak és bámulnak, mikor magyarul szólunk hozzájuk. Kalandos úton átjutottunk az immár horvát /usztasa/ kézben lévő Kelet-Szerémségen. Majd komppal Újvidékre érkezünk jugoszláv egyenruhában. Magyar énekszóval, katonadalokat énekelve, piros-fehér-zöld zászló után masírozva értünk az újvidéki állomásra. Óriási feltűnést keltve. Pár óra múlva MÁV-vonattal Szabadkára értünk, és szétszéledtünk. Rövidesen megnősültem, s immár 64 éve tart a boldog házasságunk. Szüleim örömeiben sírtak, hisz szeretteim a háború vérzivataros napjaiban, 2 hónapig azt sem tudták élek-e.

Katonai közigazgatás 1941 nyarán a Délvidéken

Pár nap múlva már újból dolgoztam a városi /katonai/ közigazgatásnál. Sok szerb és horvát szabadkai /nem idevalósiak/ igyekeztek Szerbiába és Horvátországba kiköltözni vagy visszaköltözni. Ezek végtelenül hálásak voltak, hogy anyanyelvükön tárgyaltam velük, és segitettem nekik a papírok beszerzésében, meg hogy mi mindent vihetnek, merre mehetnek, hisz a híradat a jugoszláv katonaság a levegőbe röpítette. Nem állhattam meg, hogy az általam útba igazított menekü-

lőket ne emlékeztessem a rengeteg korábbi feliratra: „Govori državim jezikom!”

Nyáron volt az esküvőm, ősszel pedig bevezették a polgári közigazgatást. Előbb árvaszéki jegyző voltam, meg a lakáshivatal főnöke, majd városi rendőrbíró lettem, ma úgy mondanák: „szabálysértési bíró”.

Mondanom sem kell, hogy a barátaimmal együtt erőteljesen bekapcsolódtam a feléledő Népkör munkájába. Az első időben még le kellett győznünk a katonai hatóságok bizalmatlanságát, akiket a fajvédők: dr. Veréb Gyula /közjegyző lett/ Mačković mérnök stb. tájékoztattak arról, hogy mi mindannyian kommunisták vagyunk. Dr. Strelicki, dr. Dekker, Nojcsek Géza és dr. Bogner József igazoltak minket, hogy haladó szellemű demokraták voltunk mindig és vagyunk ma is.

Először a dalárda, majd lassan a többi csoport, alosztály újította fel a munkáját.

Dél szobrához, irredenta jelképhez, ifjúsági staféta futott fel Pestre. Napjainkban nézegetve a fényképet, elképedve látom, hogy hányan közülük később buzgó kommunista lett. Főleg horvátok.

A következő években nagyjából leépült a köri színjátszás, mert igen komoly anyaországi gárdát hoztak ide, s egy-egy vendégjátékban a legismertebb színészek /Kiss Ferenc, Kiss Manyi, Szelezky Zita stb./ léptek fel. 1943 nyarán, a könyv napján Karády Katalin adott autogramot a vásárlóknak, az akkori Szentháromság-szobor mellett a Bata-cipőüzlet előtt.

Az ifjúsági kulturálisztály a magyar időben motorja volt a művelődésnek. A legaktívabbak, Toldi Ferenc, Kongó Tivadar, jómagam és sokan mások a városnál helyezkedtünk el, megint mások pedig a közelítési hivatalnál, a zeneiskolában, a városi könyvtárban stb. Hogy mi, ifjak haladó szellemű demokratikus beállítottságúak voltunk, mutatja az is, hogy a kommunista szervezkedésben /Mayer Ottmár és társai, akiket 1941 november 18-án kivégeztek/ egyetlen népköri fiatal sem volt!

De az is tény, hogy határozottan folytattuk az előző évek irányvonalát, az anyaországi népi írók mozgalmát a „Népünkkel népünkért” irányt. Következésképpen elítéltük a nagybirtokrendszert, az 50 000-100 000 holdas főúri és főpapi birtokosokat, akik a 3 millió föld nélküli szegény parasztot zsákmányolták ki.

1942 tavaszán vendégül láttuk a legkiválóbb magyar népi írókat, Illyés Gyula kivételével, aki nem jöhetett el. Itt volt Veres Péter, Sinka István, Erdei Ferenc, Darvas József, Nagy István, Püski Sándor.

Az itteniek közül Lévy Endre, Létmányi József stb. Kérésünkre dr. Bogner nyitotta meg az estet zsúfolt ház előtt. Jelen voltak Röck Andor főispán, dr. Völgyi polgármester, rendőrfőkapitány, számos tiszt, szóval a városvezetőség krémje.

Amikor pedig néhány megrázó vers is elhangzott a zsellérek kihasználásáról stb., fél tucat előkelőség felállt és elhagyta a termet. A többiek pedig szünni nem akaró tapssal fejezték ki érzelmeiket.

Az írókkal másnap kimentünk a ludasi alosztályba, ahol kis műsort adtak a népi írók.

A nyár folyamán Horthy kormányzó és neje a városunkba részt vettek a kenyér ünnepén, a városháza előtti téren. Sok ezer főnyi tömeg ünnepelte őket. Két kislány, a 12 éves Sós Szegedi Gabriella és a 13 éves Sós Dékány Terike egy-egy szép csokrot adtak át a kormányzó úrnak és nejének. Ezért, kb. 2 év múlva, 1944 gyászos és véres őszén ezt a két kislányt mint „háborús bűnösöket” a Zentai úti temető végében, a mai „44-es parcellán” kivégezték. Ilyen volt a kommunista-partizán igazságszolgáltatás. Ott nyugszanak ma is, a kb. 1500 kivégzett szerencsétlen „háborús bűnös” között.

Komoly művelődési tevékenység folyt a Népkör berkeiben és a külteleki alosztályokban is. Nagy közönségikere volt az úgynevezett „szerda esti” kultúrelőadásoknak, szeptember és a következő év júniusa között.

Az 1943/44-es évadban rám hárult a szerda esték műsorai megszervezésének feladata.

Magyar Élet-tábor Balatonszárszón 1943-ban

Népi írók a Népkörben 1942: Uzonné, Toldiné, Veres Péter, Nagy István, Sinka János, Lévy E., Létmányi, Püskiék, Szatyai, Bogner István

Nagy segítséget, kedvet, sőt szárnyalást adott mindannyiunknak a Püski Sándor és neje által megszervezett balatonszárszói tábor. Itt kb. 20 jeles

Népi írók Szabadkán: Veres Péter, Nagy István, Kek Zs., Püskiék, Kongo. Alul: Uzonék és Sinka

népi író, művész, énekes vett részt, és minden délután, délután és az esti táborünnél előadások, viték, közös éneklések voltak.

Kiemelkedő esemény volt Kovács Imre és Németh László parázs vitája. Kovács Imre kétségbe vonta Németh László „harmadik út”-elméletét /német és szovjet út helyett/.

A vitában rész vettek még Veres Péter, Nagy István, Asztalos István, Darvas József, Erdei Ferenc stb.

Majdnem elfajult már a vita, mikor Erdei Ferencnek sikerült pontot tennie a végére.

Kovács Imre akkor balosan hangoskodott, de 1948-ban, mikor az újonnan alakult Parasztpárt titkára volt már, kénytelen volt Nyugatra szökni. Az emigrációban, 1960-ban nyilvánosan megkövette Németh Lászlót. Vallomása a Látóhatár c. folyóiratban jelent meg, amely folyóirat majd 40 éven át jelent meg Münchenben. A régi népi írók képezték a szerkesztőgárda gerincét. Püski Sándor és neje is akkor már az Egyesült Államokba emigráltak. Én, a Látóhatár, majd későbbi nevén az Új Látóhatár folyóirat állandó előfizetője voltam, és talán 4-5-en kaptuk Jugoszláviában a lapot.

A laptulajdonos és egyik főmunkatárs Molnár József volt. Életem egyik legnagyobb hullámvölgyében megírtam neki, hogy nincs módomban fizetni a lapot és elbúcsúztam tőle. Ő azonban ezt nem hagyta, és sok éven át ingyen küldte az újságot. Aztán ismét módomban volt fizetni.

A szabadkai UDBA engem állandó megfigyelés alatt tartott, és egyszer behívtak, számon kérve, hogy miért járatok külföldi lapot. Talán nem felelnek meg az itteni magyar újságok? Mármint a Magyar Szó meg a 7 Nap. Rehák László, Vukovics Géza stb. hűen szolgálták a rezsimet, a 7 Napnál pedig Grósz György és még

páran, akiket nem akarok itt megnevezni, hisz azóta „megjavultak”. Mondtam, hogy miért ne tetszenének az itteni magyar újságok, csak ezek nem foglalkoznak magyar írókkal, akik részben Magyarországon, részben a Nyugaton élnek. Nyelt egy nagyot erre az udbás, és azzal „jutalmaztak”, hogy ismételt útlevélkérelmeimet minden indoklás nélkül elutasították. 13 évig nem utazhattam külföldre.

A szárszói hallgatóság között igen jeles haladó szellemű politikusok is voltak. Pl. Nagy Ferenc, a későbbi magyar miniszterelnök, a szintén kisgazda párti Kovács Béla, aki később a pártja főtitkára volt, majd 1947-ben a szovjetek letartóztatták és deportálták Moszkvába, csak 1956-ban, közvetlenül a forradalom kitörése előtt engedték szabadon, súlyos betegen.

Érdekes még megemlíteni hogy 50 év múlva, azaz 1993-ban tartották meg ugyancsak Balatonszárszón az 50 éves jubileumot, amelyre minket Szabadkáról vendégül láttak Püskiék. Csak 12-en mentünk, legtöbben már elhaláloztak, vagy túl gyengék voltak ilyen egyhetes táborozáshoz. A régiek közül Lévy Anna, Kongó Tivadar és én voltunk. Jól mutatja a tábor résztvevőinek előremutató, haladó szellemű /de nem kommunista/ felfogását, legalább is az semmiképp sem került a felszínre/ a Magyar Élet Könyvkiadó /Püski Sándor/ körül kialakult szimpátia és hasonló gondolkozású személyek sokasága.

A szerda-esték jellege, tartalma a háború alatt a Népkörben

Balaton Szárszói első konferencia 1943-ban
Lévy Anna, xy, xy, Lévy Endre, Veres Péter és dr. Uzon Miklós

A háború alatt /1941 és 1944 között/ a Népkörön kívül csak a katolikus magyar kör működött, de nem rendszeresen. Viszont a Népkörben fokozódó értékű és mind látogatottabb előadásokat, zenei esteket rendeztek szerdánként. Ezek díjmentesek voltak, és majd mindig telt ház előtt folytak. Igen komoly volt a színvonaluk, az előadásokban sok pesti kiválóság is fellépett.

1943. szeptember 8-án zsúfolt ház előtt én tartottam a megnyitóbeszédet. Megemlékeztem a szárszói táborról, és az akkor igen népszerű írókról. Elmondtam, hogy legnagyobb sikere Németh Lászlónak volt, aki merészen kitarított elmélete, a „harmadik út mellett”, vagyis nekünk nem kell a német, fasiszta ideológia, de a bolsevista kommunista rendszer sem, hanem egy harmadik, magyar út, független, demokratikus állam és berendezés.

II Szárszói találkozó, 1993, második sor: Kupa Mihály, Csóri Sándor, Dudás Károly, Szegedincsev Irén és dr. Uzon Miklós

Nagyon sokan hosszasan tapsoltak, de számos németbarát felállt és elhagyta a termet. Néhány barátom szemrehányást tett nekem szavaim miatt, de én visszautasítottam a támadásokat. Abban az évben a megnyitói álláspontomhoz igazodtam, és számos előadás, viatest folyt akkor a szárszói eszme szellemében.

Néhány előadást, műsort a külteleki alosztályokban is bemutattunk. Vitathatatlanul legnagyobb sikere egy 3 felvonásos szindarabnak, a **Szilvio kapitánynak** volt. A vajdasági magyar színjátszás nagy öregje, legkiválóbb férfiszínésze, majd rendezője, Garay Béla rendezte. A bemutató 1942 áprilisában volt, felszabadulásunk egyéves évfordulóján. Ellenállhatatlan erőszakkal, rábeszéléssel nemcsak a legjobb amatőr műkedvelőket, de a hivatásosok közül is sokat rávett, hogy fellépjenek a darabban, amely különben egy hazafias tartalmú színmű volt. Garay Béla volt az egyik főszereplő, Pataki László a másik, a női főszereplő pedig Uzon Rozália. Jömagamat is berántott, Toldi Ferencet, Szóczi Mihályt, Köhalmi Pált, Bujdosó Rózsit, Szabó Várhegyi Mihályt, Selken Józsefet és másokat úgyszintén. A sok közismert személynek, színésznek és a jó rendezésnek köszönhetően rendkívüli sikert arattunk, úgyhogy többször meg kellett ismételniünk. Színész karrierem ezzel véget is ért.

A németek bevonulásakor éppen Kodolányi János Földindulás c. 3 felvonásos darabját adtuk elő

a Népkörben, amikor is beszaladtak az utcáról, közölve, hogy német csapatok érkeztek a városba, és itt vannak a Népkör előtt is.

Rettenetesen megdöbbsentünk, vérzett a szívünk, éreztük, ez már a vég kezdete. Nem folytattuk a színelődést, leálltunk minden munkával. Bezártuk a Kört, csak a vendéglő működött. És tartott ez az oroszok bejöveteleig /október 10./, majd év végéig is.

Katonai uralom jött, 18 órától kijárási tilalom, virradatig. Ezeken a sötét éjszakákon, nem tizesével, hanem százával tűntek el a magyar emberek. Mint háborús bűnösöket végezték ki őket a Zentai úti temető délnyugati sarkán, a Mačković-téglagyár göd-
rében, a mai 44-es parcellában.

A Népkör a kommunisták kezén

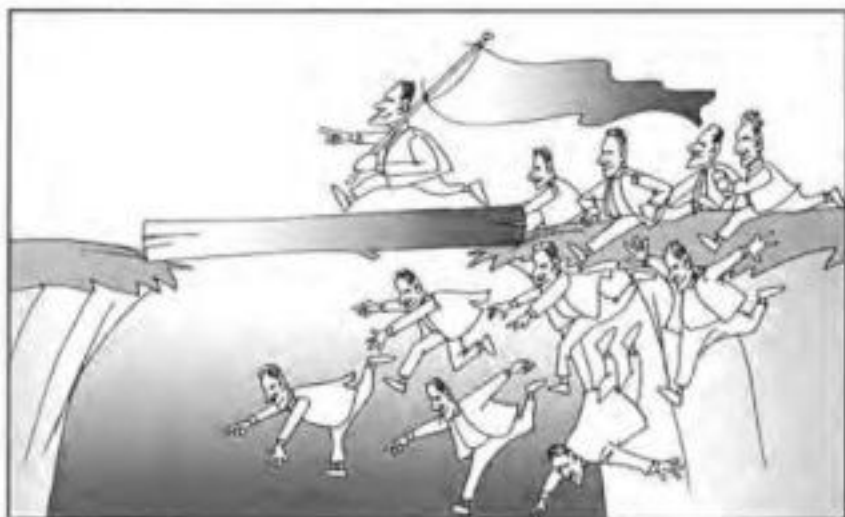
1945 tavaszán kezdtek mozgolódni az emberek, de ezek már az új kommunista hatalom hívei voltak. Az ifjúsági alosztály még nem mozgolódott, mert az épkezláb fiatalok katonák, munkaszolgálatosok voltak. A nyár folyamán már megalakult az ifjúsági vezetőség, élén Molnár Gézával, s én is a vezetőségben voltam. Akkor kezdődött teljes gőzzel a Kommunista Párt propagandája, kezükben volt a sajtó, a rádió stb. A tét az volt, hogy Titóra és pártjára szavaz-e az ország lakossága, vagy Subasićra és Grolra, akik királypártiak voltak.

Én figyelmeztettem barátaimat, ismerőseimet, hogy nekünk, magyaroknak nem kellene ebbe beleavatkozni, döntsék el a szlávok, mit akarnak. Ez rettenetesen

felháborította a kommunista magyarokat, és a Szabad Vajdaságban, addigi munkatársaim-barátaim, Léway Endre és Kunszabó György által sugallt cikkben Nagy Ferenc ifjúsági vezető csúnyán megtámadott, s mindenféle sértő jelzővel illetett. Gál László pedig a Grimaszban gúnyolt ki.

Valódi barátaim tanácsára teljesen visszavonultam a kulturmunkától. Még egy ideig a dalárda alelnökének választottak, de rövidesen azzal is felhagytam. Megsúgták, hogy koholt vádakkal hamarosan bíróság elé állítanak, és súlyosan elítélnék. Már a következő évben mint államellenes személyt első ízben zártak ki az ügyvédi kamarából mint a megszálló segítőjét. 1974-ben ügyvédként szálltam sikra azért, hogyha Horvátországban engedélyezik a vertikális magyar kultúr-szervezetet, akkor miért nem lehet ilyen a Vajdaságban is? Emiatt másodszor is kizártak az ügyvédi kamarából, és mikor felvettek a horvát ügyvédi kamarába, a szabadkai kommunisták, élükön Stipan Kopilovićyal utánam nyúltak és – harmadszor – onnan is kizárattak!

1946-tól már teljesen a kommunista érzelműek uralták a Népkört, akiket mindenkor a pártbizottság delegált. De ezt másvalaki és máskor kell hogy feldolgozza. Különbözet köszönetet mondok Szöllősy Vágó Lászlónak, aki szívélyesen engedélyezte, hogy a szükségletem szerint támaszkodjak az ő 1994-ben megjelent **Né-
pünkkel, népünkért** c. könyvére, melyben a Népkör történetét írja le (1872–1992). Köszönetet mondok még két élő kortársnak, Gyenizse Istvánnak és Szabó Lajosnak, akik értékes adatokkal szolgáltak a megemlékezésemhez.

Matuska Márton

Hová tűntek Zsablyáról a magyarok?

2004 végén jelent meg Matuska Márton legújabb kötete *Hová tűntek Zsablyáról a magyarok?* címen. A második világháború végén a Délvidéken lezajlott magyarellenes atrocitásokról, pontosabban annak Zsablya falura vonatkozó eseményeiről szól a könyv. A kötet megjelenése szolgáltatta az alkalmat, hogy a Luganóban élő Saáry Éva kezdeményezésére két svájci előadás megtartására meghívót kapjon a szerző. A Luganóban február 27-én tartott előadás magnófelvételről vett írásos, autorizált változatát közöljük.

Saáry Éva bevezetője:

Ez az első eset, hogy délvidéki előadónk van. Onnan nem könnyű meghívunk valakit. Amikor én vendégünköt meghívtam, nem is tudtam, hogy neki ide vízum kell. Ez elég komplikálttá tette idejövételét. Egyébként ő a negyvennégy végén, negyvenöt elején lezajlott délvidéki vérengzés kutatója. Maga is őriz emlékeket abból a korból. Érdekes aktualitást adott előadásának az, hogy az olasz nyilvánosság most, hatvan év múlva vette tudomásul, hogy az idő tájt, amikor a Délvidéken a magyarok irtása folyt, Isztriában, Dalmáciában körülbelül ötvenezer olaszt végeztek ki és dobtak a karszti víznyelőkbe. Ezeket a tömegsírokat most tárták fel. Az olasz közvélemény föl van háborodva, hogy csak most hozták ezt elő. Ki is neveztek éppen most az olaszok egy napot, február huszadikát, amikor ezekről az áldozatokról emlékeznek meg. A vérengzés miatt, az olaszok közül rengetegen elmenekültek onnan abban az időben.

Hallgassuk tehát vendégünköt.

A délvidéki magyarság tragédiája

Matuska Márton: „Nem fogtam fel, mi történik, de hiszem, hogy az este, éjjel, 12 éves fejjel beléptem a felnőttek közé, amikor többé sími, siratni csak titokban volt szabad, hogy ne lássa anyám, nővérem. Ne nevéssenek, hogy egy magyar gyerek sír. Akkor kezdtem felfogni, hogy nekünk – csupán mert délvidéki magyarok vagyunk –, sokat kell még szenvedni, de hogy ennyit, azt nem tudtam elképzelni. Sokszor elátkoztam nagyapám elhatározását, hogy Temerinből Zsablyára költözött el, apám tétienségét, hogy nem mentünk el

onnan. Még most is, hatvanegynéhány éves fejjel, ezer és ezer miért tör fel bennem. Miért kellett kivégezni 73 éves nagyapámat, a közmegebecsült Toncsi bácsit, nazarénus igehirdetőt, akit a magyar hatóságok azért zaklattak, mert a fegyverfogás ellen prédikált? Miért az apámat, a falu végén küzdő szegény embert, aki oly sokat tett, hogy iskoláztasson bennünket? Miért a bátyámat, a 17 éves tanítóképzős diákot? Miért kellett földülni az otthonunkat? Miért kellett az így megcsonkított család maradékát internálótáborba hajtani? Miért kellett elszenvetnünk az örökös megaláztatást, a szülőfalumból való kitiltást? Létezik az, hogy mindezt csak azért, mert magyar vagyok?”

Bakos Pál visszaemlékezéséből emeltem ki ezt a részt a *Hová tűntek Zsablyáról a magyarok* című könyvem mottójául. Újvidékről jöttem, hogy erről beszéljek. A zsablyai, illetve a délvidéki vérengzés bennem már emlékeket hagyott. Életem első emlékei a magyar honvédség 1941-es bevonulásáról maradtak bennem, négy és fél éves kisiúban. Mi őket főlsszabadítóként, megmentőként, virággal vártuk. Napokon keresztül vártuk őket. Elterjedt a hír Temerinben, hogy jönnek! „Gyűnnek a magyarok!” Anyám megfogta egyik kezemet, a másikban a kertünkben szakitott virág volt. Fölmentünk a Nagyutcára és napokon át lestük: „Gyűnnek vagy nem gyűnnek?” Egyszer azután jöttek!

Emlékeim közé tartozik, hogy engem 1943-ban beírtak az első osztályba, magyar állampolgárként. S el is végeztem ezt az egy osztályt. Őrizgetem ezt a bizonyítványt – a kétezer négy decemberében tartott magyar népszavazás eredményének cáfolataként – hogy én akkor, a felszabadító honvéd hadsereg bevonulásának köszönhetően magyar állampolgár voltam. Az is marad-

tam 1944-ig. Negyvennégyben azután mások jöttek.

A partizánok.

Azt tanultuk az iskolában, azt tanulják a gyerekeink ma is, hogy minket negyvennégyben főlsszabadítottak. Tizenhétben szabadítottak föl bennünket először; negyvenegyben megszálltak, negyvennégyben újra főlsszabadítottak. A negyvennégyes főlsszabadításunkkor nekünk, gyerekeknek a kertünkben egy gödörben el kellett bújni, mert a faluban razzia volt. Apánkat, a falu összes felnőtt férfi lakójával együtt – már akit agyon nem vertek a razziában, mert több mint háromszáz férfivel ezt cselekedték – elvitték, másfél hónapot töltött haláltáborban, akkor kiengedték. Ilyen körülmények ellenére abban a tévhitben akartak minket elaltatni, hogy akkor mi felszabadultunk.

Ötvenhatban leéreltségiztem, és az egyetlen délvidéki magyar napilapnál, a Magyar Szónál megpályáztam egy újságíró-gyakornoki állást. Apám féltett attól, hogy ha oda beállok, akkor előbb vagy utóbb el fogják velem hitetni az ilyen mesét, hogy minket mikor szabadítottak föl és mikor szálltak meg. Nagyon féltem, hogy apám nem fogja engedni, hogy újságíró legyek belőlem. Szerencsémre elment tanácsot kérni a papunkhoz, a művelt és bölcs Vondra Gyulához. Azt a feleletet kapta aggodalmára, hogy „Matyi bátyám, ha szent Pál ma élne, nyilván ő is újságíró lenne”.

Életem nevezetes dátumainak egyike, hogy 1962-ben megnősültem. Két gyermekünk van, egy fiú és egy leány. Mindketten Szegeden élnek. Menyünk kolozsvári születésű magyar lány. Amikor 2000-ben iker lányunokákat szült, választhattunk: jugoszláv avagy román állampolgárok lesznek-e az újszülöttek. Magyarak nem kellett. Azóta is folyamatban van a honosításuk, de még nem ért véget. Úgy ítéltük meg akkoriban, talán szilárdabb a román állam, így hát ennek az állampolgárai lettek. Néhány éve nem jöhetnek hozzánk Újvidékre, csak vízzel.

1990-ben hivatalosan kezdtem foglalkozni az 1944-1945-ös években lezajlott délvidéki magyarirtással. Nem hivatalosan már korábban elkezdtem. Az volt a nagy szerencsém, hogy a szerkesztőségben kezdettől fogva terepjáró újságíró lettem, akinek megvolt az a privilégiuma, hogy nem közlönyökből és pártüléseken kellett tájékozódnom, hanem mentem vidékre és hallgattam, mit mondanak az emberek. Terepjáró maradtam a mai napig, csak korábban számomra a környező magyar vidék volt a terepem, azt meg is ismertem, mint a tenyeremet, de folyamatosan beutaztam az egész Kárpát-medencét, ma pedig utazok az egész világba,

így kerültem ide Luganoba most. Mi, jugoszláviai magyarok akkoriban már-már elhittük, hogy nekünk van némi szabadságunk. Annak ellenére hittük, hogy nagyon sokan megtapasztaltuk a legutóbbi, az 1944-es felszabadulásunknak a tragédiáját.

Amióta itt vagyok Luganóban, Éva asszonynak köszönhetően értesültem arról, hogy az itteni magyarok már többé-kevésbé tájékozódta az akkor esett délvidéki vérengzésről. Többek között a Németországban élő Csernóhorszky Vilmos tartott itt erről előadást. Magnófelvételtől végighallgattam az évekkel ezelőtti elhangzottakat. Csodálatos dolog, hogy – itt, Svájcban – ilyen fontos magyar előadás elhangzik, s dokumentumát még meg is lehet magnón találni. **Azt tapasztaltam, amit már korábban is. Nevezetesen, hogy a világ kezd már fölfogni, hogy akkoriban mi történt a Délvidéken a magyarokkal, de még mindig kevesebbet tudnak róla, mint amennyit tudniuk kellene. Ami egyébként nem is csodálkozni való, hiszen mi magunk is keveset tudtunk róla, a majd fél évszázados hallgatás következményeként.**

Az idén januárban Temerinben volt egy nemzetközi támogatásból szervezett kerekasztal-beszélgetés, amelynek a témája a szerb-magyar megbékélés volt. Meghívtak, hogy mondjam el, a szerbekkel egy asztalnál ülve, hogy mik a mi sérelmeink. Úgy gondoltam, ha már így együtt ülünk, akkor csakugyan mindent el kell mondani, indulat és fölzaklatottság nélkül. És elmondtam. Szimultán fordították a szövegemet a jelenlevő szerbeknek. Azt, hogy nehogy azt higgyék már, hogy ők minket tizenhétben főlsszabadítottak, s ne mondják nekünk azt, hogy a magyarok negyvenegyben megszálltak bennünket. És azt se akarják elhiteni velünk, hogy negyvennégyben ismét főlsszabadítottak. Jelen volt a községi képviselő-testület elnöke is. Miután elmondtam a magamét, ő fölkelt és kiment. Azt üzenté vissza, hogy ezt, amit ott mondtam, le kell törölni a magnófelvételtől, mert ő ezt nem szereti hallani. Szerinte ez nem igaz. Amíg ezt az üzenetét hallgattam, emlékezetből följegyeztem, hogy csupán a Bácskában hány helységben tudok ártatlan magyarokat rejtő tömegsirokról. Egy-egy helységben akár többről. Huszonhét ilyen helységet vettem ott számba. Csak a bácskai részen. Újra szót kértem és ezt is elmondtam.

Most visszatérek arra, amit korábban már érintettem. Nevezetesen arra, hogy amikor a délvidéki vérengzésről beszélnek a magyarok általában, akkor ezt

a bácskai vérengzéssel azonosítják. Holott a Bácska csak egy kicsi szegmense a Délvidéknek. Magyarítás azonban volt a Szerémségben is, és a Dravaszigben is, és Szlavóniában és Szlovéniában. Mindenütt, ahol a partizánok felszabadítottak bennünket, és ahol éltek magyarok.

Sokan megkérdezik, hogy hány áldozata van a vérengzésnek. S ezt nem csak tölem szokták kérdezni, hanem föltették hivatásos történészeknek is, többek között a szegedi egyetem történelmi tanszéke tanárának, dr. A. Sajti Enikőnek. Ő a választ az Impériumváltások, revízió, kisebbség című könyvében (Napvilág Kiadó, Budapest, 2004), a 327. oldalon így fogalmazza meg: „A szakirodalomban, a publicisztikában eddig óriási eltéréseket mutató adattal találkozhatunk, egyesek 5 ezerre, mások 40 ezerre teszik a halálos áldozatok számát.” Ez a kötet valójában a szerzőnek az akadémiai doktori disszertációja. Az opponensek a védésénél megkérdezték tőle, hogyan lehet az áldozatok számát ilyen széles határok között jelölni? Nagyon helyesen azt válaszolta, hogy sajnos, még nem tudjuk szűkíteni határait, mert még ma sem áll rendelkezésünkre azoknak a dokumentumoknak a halmaza, amelyeknek ismeretében megtehetnénk. Mai ismereteim szerint tehát, ha az áldozatok számát kérdezik tőlem, azt válaszolhatom, hogy több tízezerre tehető. Ami azt jelenti, hogy körülbelül megtizedeltek bennünket, hiszen a titói Jugoszláviában, annak létrejötté idején a magyarok lélekszáma körülbelül négyszáz valahány ezret tett ki.

A zsabylai magyarok tragédiájáról szóló könyv nem az egyetlen, hanem egyelőre a legújabb azoknak a sorozatában, amelyeknek a délvidéki magyarítás a témája. Zsablya a nyolcadik helység, amelyiknek a magyarságáról sikerült felderíteni, hányat végeztek ki közülük, s többé-kevésbé pontosan megállapítottuk az áldozatok névsorát, valamint felderítettük a falu magyar lakossága tragédiájának körülményeit. A németekével nem foglalkozunk, részint, mert ehhez nincs erőnk, részint pedig, mert az ő gyászos sorsuk jórészt már fel van dolgozva. Németül természetesen, a Peter Rech: Heimatbuch Žabalj-Josefsdorf in der Batschka címen 1986-ban Volnzachban megjelent kötetben.

Három, a Tisza torkolatvidékéhez tartozó, egykor magyarok által is lakott helységben az említett időszakban – tehát 1944 végén, 1945 elején – minden magyart háborús bűnössé nyilvánítottak és súlyosan megbüntettek. A zsabylaiak közül több mint háromszázukat halállal.

Ezek a helységek mind a jobb parton fekszenek és egymás után, föntről lefelé így következnek: Csurog (Čurug), Zsablya (Žabalj), Mozsor (Mošorin). Egyik sem volt magyartöbbségű, de mindegyikben élt legalább néhány száz magyar, összesen mintegy ötezren. A legkisebb Mozsor, az itteni magyarok lélekszáma volt a legkisebb, körülbelül ötszázat tett ki, az összlakosság mintegy háromezret. Fölfelé haladva, és nagyságrendben is Zsablya következik. A magyarok akkori lélekszáma itt mintegy 1700-ra tehető, az összlakosságé mintegy nyolcezerre. Itt sok német is élt, számuk megközelítette az ezret. A legnagyobb helység volt Csurog, mintegy 10 000 lakossal, a magyarok is itt éltek legnagyobb számban, mintegy 2700-an. A magyarok – és a németek – akkori tragédiája után e három faluban nem maradt sem magyar, sem német lakos. A partizánok érkezésének napjától, 1944. október 23-ától, megkezdődött a magyarok mészárlása, és ez eltartott 1945 elejéig, amikor a maradékukat minden vagyonuktól és polgári joguktól megfosztva kihajtották a faluból, mínusz húsz fokos hidegben, kötözködésig erő hóban, többségüket gyalogmenetben Járekra hajtották, a volt sváb faluban akkoriban kialakított haláltáborba. Illetve a maradék, munkabíró férfiakat mind, de nőket is kényszer-munkára terelték. Zsablyán, mint említettem mintegy 350 magyart kivégeztek. Nevük, táblázatosan megtalálható ebben, a Hová tűntek Zsablyáról a magyarok? című könyvben. Írásos bizonyítékunk ugyan nincsen a kivégzésükről – valójában sokukat halálra kintartották, másokat halomra lövöldöztek a falu különböző részében, elsősorban a temetőben -, de mentünk embertől emberig, és aki emlékezett egy-egy áldozatra, akkor a nevet felírtuk.

Milyen falu volt ez a Zsablya a második világháború végén lezajlott eseményekig?

Árpád-kori település. Első említése IV. (Kun) László idejéből – 1272-1290 – való, Seble alakban. Valószínű, hogy a szó értelme: zsilip. A török alatt teljesen elnéptelenedett, esetleg a környékbéli nádasokban, vizegyős területeken maradt meg néhány bujdosó család. A török utáni első újratelepítése akkor kezdődött, amikor a mai Kosovo és Metohija területéről az ipeki (Kosovska Mitrovica) ortodox pátriárka ide vezette szerb népét. Mentette őket a törökök bosszújától. A bécsi udvar határőrökké szervezte őket. Később, II. József idején németeket telepítettek melléjük. Mindkét telepített nép kedvezményeket kapott, s termőföldet. Ma-

gyarokat sosem telepítettek ide, jó ideig ez lilos is volt, mint a környéken általában, hanem a szegény nincstelen magyarok itt találtak béresnek, cselédnek, napszámossnak való munkát. A huszadik század közepére azonban már ők is annyira megtollasodtak, hogy közöttük is volt, példának mondom, több cséplőgép-tulajdonos, ami abban az időben a falusi jómód tetejét jelentette.

A későbbi események ismeretében azt mondhatjuk, hogy a huszadik század első évtizedeiben Zsablyán szinte idilli körülmények között éltek egymás mellett a különböző nemzetiségű lakosok. A magyaroknak is volt amatőr színházuk, olvasóköriük, iskolájuk, templomuk, papjuk, temetőjük. Két példát hadd említsek a zsabylai magyarok addigi életéről. Az 1940-ik év januárjában az újvidéki Telep városrészt jeges árvíz sújtotta. A szinte szintiszta magyar városrész árvízkarosultjai számára a környékbeli magyarság segélygyűjtést szervezett. Az akkori újvidéki magyar napilap, a Reggeli Újság azt írta, hogy „ma büszkeség zsabylai magyarnak lenni”, mert ők gyűjtötték össze a legtöbb adományt. A másik példa egészen eltérő ettől. Ma már nagyon kevesen tudják, hogy a huszadik század első felének legünnepeltebb müncheni festője a zsabylai születésű Kálmán Péter volt. Valamikor a hatvanas évek elején halt meg a bajor főváros melletti villájában. Ezt a magyar közösséget negyvenöt elején teljesen megszüntették. A járási közigazgatás ekkor minősítette a zsabylai magyarok maradékát háborús bűnössé.

Miért szakasztották rájuk ezt a rettenetes büntetést?

Zsablyán ezt, a magyarok elleni razzsiát megelőzően volt egy másik. Az 1942-es év januárjában. Amikor én otthon a negyvennégyben kezdett razzsiát emlegettem, akkor a szerb hallgatóim és olvasóim zokon veszik, hogy miért beszélek két razzziáról. Jómagam pedig azért szoktam méltatlankodni, hogy miért beszélnek ők folyton csupán egyről.

Cseres Tibor könyve nyomán, ha valaki arról beszél, hogy Hideg napok, akkor mindenki a negyvenkettes vérengzésre gondol. Mert a Délvidéken történt abban az évben valami, amit magyarok követtek el, s aminek nem lett volna szabad megtörténnie. Na de mi van a negyvennégy-negyvenötös razzsiával, amely az egész Délvidékre kiterjedt, és amelynek magyarok voltak az ártatlan áldozatai? Nem csupán Zsablyán, s nem is kizárólag csak a Sajkás-vidéken, hanem szinte minden magyarlakta helységben volt egy razzia akkor. Az első razzsiának összesen néhány ezer áldozata volt, a másodiknak pedig, mint említettem, néhány száz tízezer. S

hogyan lehet, három falu teljes magyar lakosságát háborús bűnössé nyilvánítani? S ezt a büntetést fenntartani még ma is, hatvan évvel később? S az összes kivégzettet is háborús bűnösnek emlegetni, amikor a tömegesen kivégzettek közül egyetlen egyről sem bizonyították be, hogy csakugyan bűnös volt? Hogyan lehet még mindig azt hirdetni, megérdemelték a sorsukat, mert ők részt vettek a negyvenkettes razzsiában?

A második Jugoszlávia nyilvántartása szerint a negyvenkettes razzia miatt összesen mintegy kilencszáz délvidéki magyar háborús bűnöst neveztek meg maguk a titói Jugoszlávia hatóságai. De ha ez így van, akkor mi van a több tízezer kivégzettel? Azokat miért kellett kivégezni? Azért, mert a hatóságnak ez – a háborús bűnösséggel való érvelés – volt a kibúvó, és még ma is ezzel menekül a felelősség elől. Példa erre egy tavalyi eset, amikor a Csurogról – a zsabylaiakhoz hasonlóan megritkított -, majd elűldözött magyarok leszármazottai megemlékezést tartottak falujuk szélén, a tömegsírok helyén, a valamikori dögtemetőben. Erről az eseményről az újvidéki körzet rendőrsége közleményt adott ki. Az olvasható benne, hogy Csurogon, a rendőrségen nem jelentett (értsd: a rendőrség által illegálisnak minősített) gyűlés zajlott le „azon a helyen, ahol el vannak temetve a kivégzett fasiszták, a fasiszta magyar hadsereg katonái és támogatóik, háborús bűnösök.” A szerb belügyminisztérium tehát ma is háborús bűnösnek tekinti a mintegy félezer, ártatlanul lemészárolt egykori csurogi magyar polgárt. Természetesen azt a több tízezret is.

Hadd tegyünk említést arról is, hogy milyen volt a negyvenkettes razzia. Ez volt az az ismert, az egyetlen, a Sajkás-vidéki razzia. A hideg napok. Aminek voltak járuléka is. Emlékezetből is tudom, hogy ugyanakkor az én szülőfalumból, Temerinből elvitték a falu minden zsidó lakóját. Az akkori temerini főjegyző úgy gondolta, hogy a statáriális állapot neki alkalmat szolgáltat erre. Előre összeállított névsor szerint összegyűjtette a falunk zsidó polgárait, mintegy félszáz embert. Kicsit és nagyot. Elrendelte, hogy Áman Antalnak, a kendergyár tulajdonosának birtokában levő autóbusszon Zsablyára szállítsák és kivégezzék őket. Még azt a gonoszságot is elkövette, hogy az éppen távollevő keresetteket hamis tartalmú sürgönnyel hazacsalta, s már az újvidéki vasútállomáson elfogatta őket. Az már a korra és a titói államra jellemző körülmény, hogy 1944 őszén a partizánok Áman Antalt is kivégezték, mert az ő autóbusszán szállították a szerencsétleneket Zsablyára, de még a temerini községi anyakönyvi hivatalnak azt a lisztvise-

lőjét is, aki a főjegyző utasítására elkészítette a zsidók névsorát.

Mindezekhez azonban hozzá kell tenni azt is, hogy miért került sor a negyvenkettes razzia elrendelésére. Ezek a körülmények ugyan nem szolgálhatnak mentesítőül a vérengzés vétkesei számára, de megérteni belőlük, hogy egy háborúban álló állam miért rendel el tisztogatási akciót, mint ahogyan ezt a magyar állam tette akkor.

Köztudott, hogy miután Magyarország bekebelezte azt a vidéket, igyekezett gyorsan pacifikálni. Zágrábban, Horvátország fővárosában azonban a jugoszláv kommunisták értekezletet tartanak és elkezdik a fegyveres ellenállás szervezését, amibe a szabotázsakciók is beletartoznak. Miután Hitler június 22-én megindítja a támadást addigi szövetségese, Sztálin ellen, a jugoszláv kommunisták is megkezdik akcióik végrehajtását. Ott kell az ellenséget sebezni, ahol a legsérülékenyebb. Ez a Bácskában elsősorban gabonagyűjtogatásban fejeződött ki, hiszen ez képezte a hadsereg éléskamrájának leggazdagabb részét. Zsablyán is, a nyár folyamán leégett a falu hét cséplőgépe közül hat. A magyar hatóság alapos nyomozásba kezdett és elég hamar nyomára jutott az akciók végrehajtóinak és szervezőinek. Kiderült, hogy a Tisza torkolatvidékén a gyűjtogatás szervezői igen könnyen átjártak a magyar fennhatóság alá tartozó Bácskából a németek megszállása alatt álló Bánságba és a Független Horvát Állam néven ismert bábállamhoz tartozó Szerémségbe. A partizánoknak 1941 őszén a zsabylai határ mocsaras részén erős bázisuk jött létre, amelyben mintegy félszáz fegyveres szabályos katonai gyakorlaton vett részt. Ennek felfedése jelentette a fegyveres tisztogatási akció kezdetét és ez szolgáltatott okot a razzia elrendelésére. Miután a rejtett bázisra ráakadtak a csendőrök, tűzharc támad köztük és a partizánok között, amelynek tizenegy csendőr esett áldozatul. Erre már katonai egységeket is mozgósítottak Újvidékről, Szegedről és Hódmezővásárhelyről. Az eredeti szándék az volt, hogy a környéket meg kell tisztítani a helyi ellenállóktól és azoktól, akik a Bánságból és a Szerémségből erre a vidékre jöttek gyűjtogatási szándékkal és fegyveres ellenállás szervezése és végrehajtása céljából. Ez a tisztogatás fajult el, s ennek esett áldozatul több ezer ártatlan, elsősorban szerb és zsidó polgár Újvidéken és környékén, többek között Zsablyán. Ezzel szemben a negyvennégyben elkezdett és negyvenöt elejéig tartó razzia tartama alatt a magyarok sehol, semmilyen módon nem szálltak szembe az új hatósággal. Az áldozat-

ok – egészen csekély kivételtől eltekintve – mind ártatlannak érezte magát. A vétkesek elmenekültek. A zsabylai magyarokat október 23-án „szabadították fel” a partizánok. Még aznap kivégezték az első áldozatukat, Fekete Jánost. Odakötözték a falu központjában egy villanypóznához, lelőtték. Teteme ott feszült még másnap is. Bánszki Mihály szállította el onnan másnap vagy harmadnap egy tragacson és Deák György segített neki eltemetni dögtemetőben. Édesanyja is jelen volt, leoldotta kötényét, azt takarta fia arcára szemfödőnek.

A délvidéki magyarság jelene és jövője

Ennek a vérengzésnek a történetét mind az anyaországban, mind az egész világban teljes litok fedte, a délvidéki magyarság a maga erejéből fedte fel 1990-től kezdődően, annak köszönhetően, hogy akkor megalkult a - ma már történelminek nevezett - Vajdasági Magyar Demokrata Közösség. Ezt azért kell nyomatékoslani, mert életképességünket igazolja.

Jelenükről szólva meg kell állapítani, hogy megmaradásunk eszközei között első helyen említem a kettős állampolgárságot és a (perszonális) magyar autonómiát. A Kárpát-medencében ezt a két eszközt is a délvidéki magyarság fogalmazta meg politikai programjában.

Az a körülmény, hogy a jelenlegi magyar kormány és annak miniszterelnöke a tavaly decemberben tartott népszavazáson, hamis érvekkel a kettős állampolgárság megadása ellen kampányolt, nem csupán a miniszterelnököt és kormányát, hanem a kormányzó pártokat is minősítette. Szerbia ma nem az az állam, amellyel szemben a két háború között és a titói korszakban Magyarország szinte tehetetlen volt. Úgy vélem – s nem csupán én egyedül –, hogy a délvidéki magyaroknak ma szerb érvekkel is lehet követelni azokat a jogokat, amelyeket a szerbység követel a Kosovo tartomány területén élő szerb testvérei számára. Egyébként hadd kérdezzem, mit gondoljak én arról a magyar kormányról és nemzeti politikájáról, amely nem a magyar kisebbség által támasztott követeléseket támogatja, hanem számomra, és sokuk számára alig felismerhető okokból ez ellen agitál. Zavarunknak sok oka van. Példának említem: A szerb miniszterelnök Belgrádban – és Szabadkán – nyilvánosan kijelenti, hogy nincs kifogása az ellen, hogy a délvidéki magyarok megkapják a szerb mellé a magyar állampolgárságot.

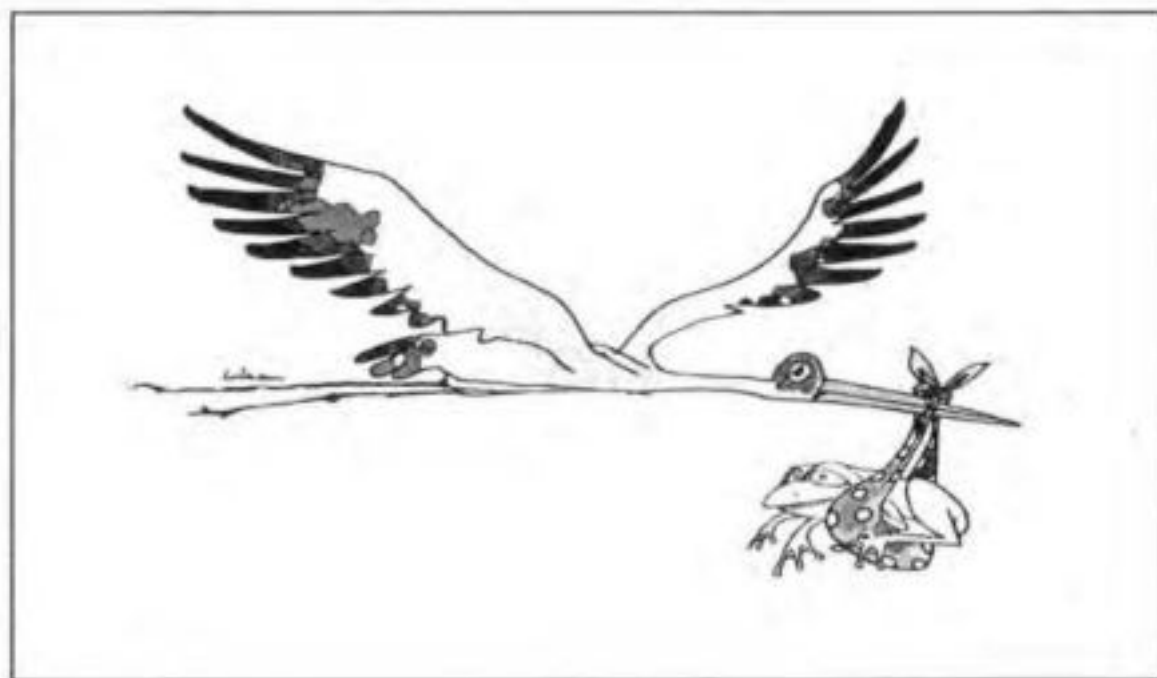
Ezt követően a miniszterelnököt meghívja a magyar kormány Budapestre, s ő onnan hazajövet már olyan kijelentést tesz, hogy ez az állampolgársági ügy nem így van. Csak abban bízhatok, hogy a magyar választók a legközelebbi szavazáson kellő jutalomban részesítik az ilyen nemzeti politika szószólóit.

A kettős állampolgárságról megjegyezhetem, még nem akadt budapesti kormány, amely maradéktalanul támogatta volna. Sőt, azt a politikai pártunkat, amely következetesen követelte, csak hogy meg nem fojtotta. Mint mondták nekünk, akik ezt képviseltük: lélegeztető gépen tartottak bennünket, de nem támogattak igazából. Ennek ellenére élünk még, áll a pártunk, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt, most tíz napja tartottuk a harmadik kongresszusunkat.

Nekem az az őszinte véleményem, hogy a történelmi VMDK-t, a valamikori, rendkívül egységes délvidéki politikai szervezetet a kettős állampolgárság és a magyar autonómia emlegetése miatt két központból zúzták szét: Belgrádból és Budapestről.

A mai magyar kormány érvelését ismerve hadd kérdezzem meg a jelenlevőket, hogy ha lenne Magyarországon szavazati joguk, vajon egy parlamenti választáson támogatnák-e ezt az így érvelő kormányt? S én, mint szerb állampolgár, ha az állampolgárságom mellé

kapnék magyar szavazati jogot, ugyan kire szavaznék? Biztos, hogy nem arra, aki ellenem uszítja a magyar állampolgárokat. Van, aki fél a határon túli magyarok állampolgárságától. De ez csak elméleti kérdés, hiszen az állampolgársággal nem jár automatikusan szavazati jog. Más államok, a környékbeliek a kettős állampolgárság ügyét saját nemzetpolitikájuk védelmében csendesen elintézték. A Szerbiában élő szlovák nemzetiségű polgár mindegyike megkaphatta a szlovák állampolgárságot. Ők könnyebben utaznak még Magyarországra is szlovák útlevélükkel, mint mi, délvidéki magyarok. Szerbia meg fűtyül arra, hogy a szlovák állam adott-e állampolgárságot a szerbiai szlovákoknak, hiszen Szerbia is adott a horvátországi szerb testvéreiknek. **A határon túl élő magyarok magyar állampolgársága elleni érvelés – valójában uszítás, hiszen hamis érveken alapuló agitáció volt – csupán a magyar nemzet egységének rombolását szolgálja, ezért nem szabad felülnünk neki.** Ha ugyanis bevesszük, akkor hagytuk magunkat úgy félrevezetni, hogy mi – határon túli magyarok – megneheztelünk a határon belüliekre. Mi több: az anyaországi magyarok ezen összevesznek egymás között. Mindennek tetejében pedig összeveszünk mi, határon túliak is egymás között. Aki ezt kieszelte, nagyon rava-szul tette, sokan felültek neki.

Mészáros Zoltán

Megszokott történetek egy majdnem tökéletes népirtásról

Recenzió (Matuska Márton: *Hová tűntek Zsablyáról a magyarok?*, a VMDP történelmi bizottsága, Temerin, 2004, 232 o.)

Matuska Márton neve és kutatási témája bizonyára ismerős mindenkinek, aki a közügyek és a történelem iránt érdeklődik. Minden elismerést megérdemel, hogy amikor még nem lehetett, ill., amikor még mások nem tartották időszerűnek, vagy nem mertek a magyarságot ért partizán terrorral, razziával, népirtással foglalkozni, ő belekezdett a munkába. A reveláció erejével hatott első könyve, mégsem tekinthető feleslegesnek ez az újabb munka, hiszen azt nem lehet, szabad megszokni, hogy bárki felett is genocidiumot kövessenek el. Nem indokolatlan a népirtás szót használni, ugyanis az ott történtek következtében a magyarság eltűnt. Vagy megjárta a járeki partizán munka- és koncentrációs tábor, vagy a rosszabbik esetben kivégezték. Vissza semmiképpen sem térhetett szülőfalujába, sőt vagyonát sem kaphatta vissza. Cakó Mátyás (203. o.) megpróbálta visszaszerezni vagyonát, de kérvényét elutasította a bíróság, arra a jogtalan minősítésre hivatkozva, miszerint Cakó a nép ellensége. A titóizmusban arra tettek kísérletet, hogy a magyarság szokja meg és fogadja el a Sajakas vidéken és a másutt történeteket. És majdnem sikerült is nekik elérni ezt a célt.

Matuska könyvével most először történt kísérlet arra, hogy egy majdnem tökéletes népirtást tárjanak fel Zsablya kapcsán.

A könyvet három fejezetbe tagolta a szerző. Az első Zsablya razzia előtti történetéről szól, a másik a razziáról, a harmadik pedig a razzia utáni időszakról. Ahogy egyesek élete folytatódott, ahogy az adatok gyűltek stb. Az első fejezet informatív, jól megírt. A szerző élvezhető stílusban dolgozza fel Zsablya múltját, és érteti meg a régebbi múltból származó ellentéteket. Erénye, hogy tárgyyszerűen több szemszögből, más-más publikációkat használ. Többszörösen is dicséretes, ahogy a jugoszláv munkákat használta. Egyrészt az dicséretes, hogy nem hanyagolta el őket, másrészt, pedig az, ahogyan azokat kritikusan kezeli¹. Okosan mögé tudott látni a titoista minősítések szövedékének (a legjobb ilyen példa az 52. oldalon található, ahogy a magyar honvédség szerepét taglalja). Ugyanekkor nagyon he-

lyesen felhasználta Csuka János², sőt A. Sajti Enikő legújabb eredményeit is. Az itt felsorakoztatott adatok előbbre visznek abban, hogy megértsük a történetek miértjét (pl., hogy a Vajdaságban kétszeres adót fizettek /118. o./, és hogy Belgrád alku tárgyának tekintette a vajdasági magyarságot). Sajátosan mutat rá azokra a népszámlálási cirksuszokra, amelyek Zsablya történetéhez egy kis paradoxonnal szolgálnak. Megjegyzésünk ezzel a fejezettel kapcsolatban, hogy nincs eléggé átgondolva a toponimiák írása.

A II. fejezet, A vérengzés időszaka mintaszerű abban, ahogy objektívan mutatja be a kialakuló adok-kapok-ot (már 1920-tól diszkriminálták a magyar és német lakosságot). A partizánok és a csendőrség, a magyar hatóság és a felkelők között 1942-re harc alakult ki, ugyanis a partizánok elszámították magukat, mert úgy hitték, úgy hittek el velük, hogy a Szovjetunió pillanatokon belül győz. Ezért olyan akciókat szerveztek, amelyekre nem került volna sor, ha ismerik a reális helyzetet. Nagyon fontos ez az objektivitás, hiszen kiderül: nem általános magyar és szerb adok-kapok volt. Ez a megállapítás lehetne az a kiindulópont, amelyen a két politikai közösség értékalapú párbeszédet folytathatna.

Nem hatnak újdonságként a kötetben következő visszaemlékezések, mert ugyanazok a tipikus történetek találhatók meg benne, amelyekhez hasonlóak az eddig publikált visszaemlékezések. (A Kern kántor halálra kínzásakor sőtétlen archetipikus mulatozás (63. o.), a férfiak megcsonkítása (69. o.), hogy a kálváriadombra temették az áldozatokat, ez többször is szóba kerül, de az is, ahogy egy-egy csoportot az „orosz” tisztek közbelépése mentett meg (71. o.). Természetesen minden szenvedés egyéni, és számukra valamint az emlékezőnek nem az a fontos, hogy mennyire tipikus vagy atipikus egy halál vagy szenvedés. Mégis mindez már más településekkel kapcsolatban is napvilágra került, így ezek a történetek már nem tesznek semmi újat ismereteinkhez. Egyedüli hasznuk a dokumentáló voltuk és az, hogy egy későbbi kutatásban, ha ilyenre egyáltalán merne vállalkozni valaki, a kvantitást illetően adjon né-

¹pl. a Vojvodina u borbi c. munkát, vagy a Zločin okupatora u Vojvodini 1941-1944, Saopštenja o zločinima okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini 1941-1944, Knjiga 1. Bačka, Banat, Baranja, Novi Sad 1946.

²Csuka János: A délvideki magyarság története 1918-1941. Püski Kiadó, Budapest, 195. o.

mi kapaszkodót. Ezzel kapcsolatban két dologról kellene beszélni. Egyrészt, a sok kegyetlenkedésről szóló beszámolóval valamit kezdenie kellene a többségi társadalomnak is. Nem azt, hogy ledöntik az emléktáblákat, és igyekeznek nem beszélni, ill. nem hagyni beszélni róla, hanem – amit egyébként nincs is értelme tagadni – elismerni, hogy történtek ilyesmi, hogy a háborúban nem az abszolút jó csapat össze az abszolút rosszal, és hogy szerbek és a partizánok sem voltak abszolút jók. Tudom, hogy az „abszolút jók” és „rosszak” bugyuta kifejezések, de a titoizmusban más néven, a propaganda módszereivel olyan mélyre égették be az emberek tudatába az ehhez hasonló minősítések (mi – ők, felszabadítók – megszállók, partizánok – fasiszták), hogy ettől teljesen bugyutává vált a korszakról szóló közgondolkodás és közvélemény. Másrészt viszont annak nincs sok értelme, hogy újból és újból megjelenjenek a gaztettekről, kegyetlenkedésekről szóló beszámolók. Azaz talán mindaddig van, amíg a többségi polgártársaink, ill. tudományos és közvéleményük nem foglalkozik érdemben a dologgal. Mégis érdemes elgondolkodni azon, hogy a dokumentálásnak nem egyedüli módja, hogy minden megemlékezést kiadjanak, ill. a megemlékezések válogatását könyvben jelentessék meg. Sőt, talán sokkal okosabb lenne egy dokumentációs központban gondolkodni, ahol össze kellene őket gyűjteni, és kutathatóvá tenni. A megemlékezések ilyen közlésének, mint ebben a könyvben, nem sok értelme van. Hasonlóképpen egy olyan kiadványon is gondolkodni kellene, amelyben helyet kapna az összes megemlékezés. Summa summarum, immár nem a legjobb mód a visszaemlékezések ilyen megjelentetése. Aminek értelme volt 1991-ben, nem biztos, hogy ugyanolyan értelme van 2004-ben. Annál is inkább érdemes ezen elgondolkodni, mert a megemlékezések közlésének Szűllője és Kharüdisze a megemlékező szövegének tisztelete, ill. szerkesztői megmunkálása. Meglátásom szerint a kötet nyilatkozatai nem eléggé gondozottak, néhol nem elég világos a szöveg.

A könyv vége felé néhány érdekes, értékes kísérlet található. Ez a rész befejezetlen, de a legizgalmasabb része a kötetnek. Újdonság és követendő példa, ahogy helyrajzi térképvázlatokat közölnek, ezt a munkát minden olyan településen meg kellene valósítani, ahol tömegsírok vannak. Nagyon fontos, noha nem olvasmányos, ahogy táblázatot próbálnak készíteni az áldozatokról. Itt kötelező megemlékezni Bakos Pál igyekezetéről, akinek fontos szerepe volt a kötet megjelenésében (a kötetben némi ízelítőt kapunk arról, ahogy az adatok gyűjtése folyt). A Bakos-féle „civil akciók” azért is fontosak, mert tisztázni tudják azok kiletét és tetteit, akikről a különböző (sajnálatos módon még Aleksandar

Kasaš szakértelmét is becsapó) kiadványokban somlisan és felületesen azt írják, hogy háborús bűnösök. Zsabljával kapcsolatban egy olyan eset is napvilágra került, amely a „napnál is világosabban” mutatja a partizán razzia terrorjának elvtelen és esetleges voltát. Pinter Antal esetéről van szó, aki nazarénusként minden fegyvert visszautasított, amiért még a magyar hatóságok is zaklatták. Nos Pinter Antalt 78. évében végezték ki teljesen alaptalanul. A könyv legvégén közölt adatok az 1942-es razzia felelőseiről és azokról, akiket közéjük keverték, szintén fontos adalékok (noha a lábjegyzeteléssel gondok vannak, ugyanis nem derül ki pontosan, hogy az idézetek melyik napilapból, ill. okmányból származnak – erre az egésznek a hitele miatt oda kellett volna figyelni). A Szombathelyi (Knaus) Ferenc ártatlanságáról szóló fejezet is értékes. A könyv legvégén aktuálissá és politikaivá is válik, a csúrgi, zsabljai és mozsori magyarok elleni kollektív ítélet semmissé tételének követelésével, ami fontos elvi-politikai kérdés és cél. Ugyanúgy, mint a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság 2003. okt. 24-25-én megfogalmazott Zárónyilatkozata is.

A könyvet olvasgatva az az érzés támadt bennem, hogy tovább kéne lépni, hogy ez már a sokadik könyv, és immár nem az az érdekes, hogy újabbakat adjunk ki, hanem az, hogy az egész kérdés feltárására és megoldására tegyünk kísérletet. Annál is inkább így van ez, mert valami hasonló történt a Temerinrel kapcsolatos kötetben (A temerini razzia - Ádám István - Csorba Béla - Matuska Márton - Ternovác István - (VMDP Történelmi bizottsága, Temerin 2001), amely a legjobb eddigi helytörténeli munka. Ahhoz a könyvhöz képest ez az új visszalépés. Úgy érzem, nem teljesen érett meg a kézirat a publikálásra, mintha valami miatt siettek volna vele. A könyv nagy erőnye lett volna illusztrálása, azonban a képek forrásának jelzetei hiányoznak, ami megengedhetetlen lazaság egy olyan könyvben, ami ilyen fontos kérdést taglal. Minden elismerés a szerzőnek a kutakodásért, de tovább kéne lépni. A következő lépés pedig egy átfogó, összegző munka megírása lenne, mint ahogy az már német részről megtörtént³

Szerkesztőségi megjegyzés:

A második világháború végén és azt követően a délvideki magyarok elleni genocídium kapcsán föl kutatott anyagnak az olyan formájú földolgozását és megjelentetését is helyénvalónak tartjuk, mint amire Matuska Márton mutatott példát a szóban forgó könyvében. Mészáros Zoltán ismertetőjét tehát különvéleményként közöljük.

³ Herbert Prokle és mások: Genocid nad Nemačkom manjinom u Jugoslaviji 1944-1948, Beograd, 2004

Vajda Gábor

A genocídiumtól a zsarolásig (1944-1948)

(Az ártatlan magyarok irtásának 60. évfordulója alkalmából)

A pálfordulások okai

Az utóbbi években többen töprengtek rajta: miképpen lehet az, hogy míg 1944 végén és 1945 elején a vajdasági magyarok részben vérbosszún alapuló, részben fölsőbb rendelkezésre történő irtása folyt (amelynek kapcsán Matuska Márton **A megtorlás napjai** c. könyve tárt föl meglepően sok iszonyatos vallomást és tényt 1991-ben), addig a Szabad Vajdaság újságíró kommunistái egy új világ számára igyekeztek átmenteni a magyarságot. Hogyan lehetett megmentőként, jóisten hatalomként dicsérni azt a társadalmi osztályt és nemzetet, amelynek politikai és katonai exponensei évekig dilemmában voltak: vajon a magyarság nem ugyanazt a sorsot érdemli-e, mint a németek?

Kalapis Zoltánnak a Magyar Szó történetét feldolgozó monográfiája (**A Magyar Szó fél évszázada**, 1994) több mindent föltár a Szabad Vajdaság című lap születésének körülményeiről és magáról a lapról, annak munkatársairól is, de tárgyából következően nem tartalmazhat alaposabb elemzést, mivel a szerző nem időzhetett el a korszak és a cikkanyag összefüggéseinek kutatásán. Ez pedig rendkívül fontos, minthogy itt a világháború utáni vajdasági magyar értelmiség első és legmélyebb tapasztalatrétegéről van szó. S ezt akkor is meg kell vizsgálnunk, ha Kalapis Zoltán említett könyvének minősítései – a maguk általánosságában – pontosak. Juhász Géza is e vállalkozás fontosságára céloz, amikor **Rendhagyó élet - és közéleti pálya** c. cikkorozatában (MSZ, 1995. dec. 24., 25., 26.) Kek Zsigmond pályája kapcsán a következőket írja az újság Szabadkáról Újvidékre irányított szerkesztőiről: "A négy tagú expedíció tagjai – Kek Zsigmond, Gál László, Majtényi Mihály, Léway Endre – politikai tevékenységének föltárása, jelentőségük fölmerése a mindinkább kiöregedő és mindegyre ritkuló kortársak után a következő irodalom-, sajtó- és kultúrtörténész nemzedékre marad. Ez a nyilvánvaló adósság azonban feltétlenül törlesztendő, mert a négyek pályája és munkássága fontos fejezete az itt élő magyar kisebbség politikai, kultu-

rális és irodalomtörténetének." Hadd jegyezzük meg, hogy rövid ideig – ötödikként – Laták István is tagja volt az „expedíciónak”.

Mind a mai napig – Léway Endre **Holnapvárók** c. emlékezéseiben (2003) is – elhallgatott, csupán néhány értelmiségi előtt ismeretes tények teszik emberivé azt az emberfeletti küzdelmet, amelyet a nevezettek a második világháború után folytattak Újvidéken – zsarolt helyzetükben – mindennekellát a saját létükért, ezzel együtt pedig azokért, akik fölött ekkor született meg a titói ítélet: ha meglizedelt formában is, de – nem úgy, mint a németeknek – lesz helyük a kommunista jugoszláv társadalomban. Hogy az akkori hatalom büntetésnek is szánta a fölkinált nagy lehetőséget, az abból látszik, hogy a Szabad Vajdaság szerkesztői az akkori embertelen körülmények között egy újvidéki református pap (Póth Lajos) családjára voltak kénytelenek támaszkodni létfenntartásukban. Míg ők a reakcióval való pakolás látszatának vállalására kényszerültek, addig a Slobodna Vojvodina munkatársai a németek elűzésének hónapjaiban aligha szorultak a pravoszláv egyház segítségére...

Miként ismeretes, a Szabad Vajdaság a második világháború befejeződése előtti hónapokban a Jugoszláv Kommunista Párt magyar nyelvű szócsöveként Kek Zsigmond szerkesztésében indult, s a cikkeket kezdetben szerbről fordították. A szó legszorosabb értelmében tehát az új hatalom propagandaeszköze volt ez az újság (az Agitpropnak is szerepe volt az indításában), s mehökkent bennünket, hogy éppen Gál László, Kek Zsigmond, Léway Endre és Majtényi Mihály voltak az első munkatársai.

Gál László, aki már a harmincas években "kispolgári" Sztálin-ellenességével tűnt ki, s a baloldali beállítottsága dacára sem volt töretlen mozgalmi múltja.

Kek Zsigmond, aki annak ellenére, hogy a Hid munkatársa, forradalmárok rejtegetője és megmentője volt, megjelent 1943-ban a magyarság szárszói találkozóján, s a református egyház szokásrendjének megfelelően köszöntötte a Szabadkára ellátogató Horthy kormány-

zót, majd fölkereste a börtönben és elbúcsúztatta az élettől a fölakasztását váró Mayer Ottmárt.

Lévay Endre, aki a Híd születésénél bábáskodott, viszont a **Dél kapujában** c. publicisztikai művében (1944) Nagy-Magyarország keretébe illesztette Szabadkának és környékének főleg magyar regionális jellegzetességeit. S akinek a Vajdasági Magyar Kultúrszövetség főszervezője tisztjét is el kellett vállalnia, hogy majd a túlbuzgóságaért megróják és Goli otokon vezekeljen.

Majtényi Mihály, aki nem sokkal azelőtt, az osztály-öntudat jele nélkül Szabadka hagyományos magyar nyelvi dominanciájának visszaállítását ünnepelte a Kalangyában, s a mezőgazdasági kultúrát megalapozó nagy magyar egyéniségnek (Kiss Józsefnek) állított emlékművel a **Császár csatornája**, címe szerint is reakciós regényében. S a tetejében még a harmincas években Markovicsról Majtényira magyarosította a nevet.

A nevezett írók egzisztenciális kényszerhelyzetükben vállalták a rájuk szabott feladatokat, amelyeket aligha mindig meggyőződésből végeztek el. Tehát a bizonyítás, sőt a túlbizonyítás szándéka is befolyásolta tetteiket. E feltevés valószínűleg még Kek Zsigmond esetében is helytálló. Akkor is, ha arra gondolunk, hogy a Tájékoztató Iroda föllépésétől (1948-tól) kezdve öt évet (!) töltött büntetőtelepen, mert nem volt hajlandó elfogadni a szakadár délszláv pártszempontot.

Ez megerősíti azt a föltevést, hogy Kek Zsigmondot a maga nemében magasrendű baloldali erkölcsiség irányította a Szabad Vajdaság szerkesztésében. Annál is inkább, mert református lelkészként indult, s ahhoz a Krisztushoz érezte magát közel, aki egy izben fizikai erővel távolította el a kufárokat Isten háza környékéről. Mi több, mint rendkívül művelt, európai egyetemeken iskolázódott értelmiségi nem csupán természetesnek tartotta közte, a pap és a vajdasági magyar szegénység közötti harcos szövetséget, hanem – miként a harmincas években a Hídban megjelent **Édes anyanyelvünk** és **Évi mérleg** c. cikkei tanúsítják – a maga teljességében, kisebbségilektani összefüggéseiben látta a kisemmizett magyarok életét.

Mindezt tudva, Kek Zsigmond számos ekkori írása mégis meghökkent bennünket. Azt még valahogy megérthetjük, hogy a pártdirektíva ellenében nem állt ki azok mellett, akiket, miután a királyi Jugoszlávia és a hadviselő magyar államrend alaposan kizsákmányolt, a partizánok módszeresen irtottak is. A szerkesztő ui. aligha lehetett meggyőződve azon nemzettársainak a

teljes ártatlanságáról, akiket az általa legfeljebb hivatalos források híreiből és bizonyítékok nélküli névtelen levelekből ismert táborokban embertelen körülmények között tartottak fogva. A büntetés balkáni formáját viszont minden bizonnyal ellenezte, ha azok között a magyar elvtársak között lehetett, akik – Jovan Veselin Đarkónak **Az autonóm Vajdaság születése** c. műve (1975) szerint – tiltakoztak a magyarok elleni megtorlások ellen. Ha volt is módja Keknek a fölsőbb hatalom előtt tiltakozni, ebből a beszélgetésből semmit sem hozhatott nyilvánosságra.

A bűnbánat mint a megmaradás lehetősége

Juhász Gézának **A fordulat forgatagában** c. könyvéből (1987) tudjuk, hogy Kek Zsigmond a perbe fogott, bebörtönzött kommunistákon a lehetőség szerint segítve, mind a jugoszláv megszállás, mind pedig a magyar nacionalista diktatúra idején kockázatos életet élt, tehát tiszta lelkiismerettel, a politikai cselekvés taktikájához alkalmazkodva igyekezhetett érvényt szerezni az új rendszert alapozó törekvésnek. Ez akkor a vajdasági magyarság szempontjából létfontosságú volt, mivel Mészáros Sándor kutatása szerint (**Holtta nyilvánítva**, 1995) Edvard Kardeljnek "köszönhetően" még 1947-ben is volt szó Párizsban arról, hogy legalább 40.000 jugoszláviai magyart ki kellene telepíteni. Más dokumentumok szerint Kardelj a párizsi tárgyalásokon elképesztő rágalmakkal igyekezett a magyarokat és történelmük egészét bemocskolni, hogy Jugoszlávia legalább a trianoni döntéssel kisajátított területeket visszakaphassa. (Vö. Domonkos László: **Magyarok a Délvidéken**, 1992.)

A Szabad Vajdaság tehát eleve nem emelhetett szót a kommunista politika által átmenetileg támogatott vérbosszú ellen, amely megtizedelte a délvidéki magyarságot. Viszont nyomatékosan kiállt annak jövője mellett. Leegyszerűsítések, naivitások, taktizálás árán. Abban a hitben, hogy a szövetekkel együtt a jugoszláv katonai egységek a kisebbségben élő magyaroknak is fölszabadítói, s ha esetenként durván tévednek is, az ilyesmi nem csupán az emberi gyarlóságnak, hanem a történelmi időnek is következménye.

A világmegváltás hite és demagógiája teljesen ösztémósodott. Az adott körülmények között a funkciót vállaló baloldali értelmiségiek közül többen elhíthék, vagy legalábbis kisebb rossznak tartották, amit a Szabad Vajdaság közölt: "A magyarországi események ismétellen igazolják, hogy Szovjetország célja kizár-

ról a fasizmus legyőzése és kiirtása, valamint a népek felszabadítása." S a győztes számára az is természetesnek látszott, hogy a háborúban vereséget szenvedett nemzet egyedei is bűnösök. Így aztán még a nagylelkűség látszata is szuggerálható: "Mégis Szovjetország alkalmat adott Magyarországnak arra, hogy megbánja bűneit. Remélhető, hogy a magyar nép kihasználja a kínálkozó lehetőséget." (SZV, 1945. II. 14.)

Tévedés lenne azt gondolni, hogy az adott körülmények között a bűnbánatnak, a jóvátételnek e lehetősége a magyar érdekeket sértette. Annál is inkább, mert Hitler és csatlósai gonosztetteit követően a magyarságot, kis nemzet lévén, a teljes megsemmisülés fenyegette. **A megmaradáshoz vállalni kellett a bűnbánatot vagy annak látszatát! A végleges megsemmisülés ellen védekezve az önleszámolást, az áldozatvállalást kellett mimelni akkor, amikor – az 1942-es zsabalyai és újvidéki genocídium viszonzásaként – nemcsak egy társadalmi rendszer fenntartói (katonasága és rendőrsége) számítottak kiirtandó ellenségnek.**

Sokak szemében a sztálini-titói erőszak az emberiség sorsán lendíteni igyekvő materialista vallás érvényesítésének egyetlen lehetséges eszköze volt. Viszont Kek Zsigmond a sajátos bibliaértelmezése alapján egyszerűen lekipásztori kötelességének tarthatta azt, amit mások leegyszerűsítéssel és öntudatlanul a monoteizmus szekularizált formájaként éltek meg. Hogy miként függ össze ezzel a predestináción és teleológián alapuló gondolkodással a Szabad Vajdaságban, majd 1946-tól a Magyar Szóban és általában a kommunisták szótárában mind a mai napig viszonylag gyakran emlegetett "demokrácia" kifejezés? Úgy, hogy a demokratikus véleményalkotást a történelem törvényszerűnek tartott mozgásirányát támogató megnyilatkozásokkal azonosították. E logika szerint az osztályharcon alapuló társadalmi átalakulás ellenében gondolkodó ember nem lehetett demokratikus, mivel magánérdeket, illetve egy pusztulásra ítélt osztály törekvésait képviselte. Az volt demokratikus, akinek állásfoglalása a kötelező győzedelmeskedésében emberségi hivatást betöltő nép, elsősorban a munkásság forradalmárok által elképzelt jövőjét szolgálta.

Így aztán a retrográdnak minősített erők (a mi tájunkon elsősorban a magyarok), állítólag az emberség- és emberségeszmény tagadói lévén, örülhettek, ha testileg nem semmisítették meg őket. A napi politika propagandája szerint rajtuk múltott a ju-

goszláv társadalmi közösségnek s ezen belül saját maguknak a boldogulása. Ám nem csupán a vérbosszú ösztöne vagy a felső rendelkezés fenyegette őket, hanem a másságtól való viszolygás s ezzel együtt a kezelhetőségük nehézsége is. Mivel jó részt nemzetközi okok miatt néhány hónap múlva le kellett állítani a már megkezdett likvidálásuk folyamatát, egy ideig az áttelepítésükkel látszott megvalósíthatónak a hatékony központi irányítás. A hatalom gyakorlása ui. csupán az állam nyelvén, s csak a délszláv egység iránt legalább közömbös közegben látszott a legkönnyebben megvalósíthatónak. Az átnevelés kényszermegoldásként jöhetett tekintetbe, türelmes és folyamatos tudatosítás formájában.

Ennek a kevésbé embertelen viszonyulásnak a Vajdaságban uralomra jutott szerb kommunisták között kezdetben csak akkor lehettek hangadói, amikor már két hónapja tartott a magyarság fölötti véres terror. A Szabad Vajdaság megindítása a magyarok átnevelésének vállalását jelentette: a számukra egy bizonyos formában fölkinált élet lehetőségét. Kek Zsigmondék tisztában voltak vele: az általuk vállalt kommunista eszménytől eltekintve is, a magyarság számára egzisztenciális fontosságú a bűn és bűnhődés tényének-feladatának elfogadása. Ha a pártközpont nem tájékoztatta is a szerkesztőseget a nemzetársaik ellen foganatosított genocid műveletekről, a szerkesztőségbe érkezett névtelen levelekből aligha maradhattak ki a magyarságirtás rémt írei.

A vezetésre hivatottak és a szolgálattelkűek

Mindezt tekintetbe véve politikai színjátéknak kell tartanunk a Szabad Vajdaság gondolkodásban és viselkedésben korlátozott szerkesztőinek a feladatteljesítését. Kényszermunkájukat akkor is vállalniuk kellett volna, ha nem reménykednek az új rend jobb jövőit teremtő erejében. Tisztában voltak vele ugyanis, hogy a jugoszláv kommunistáknak és azok közül sokban öntudatlanul is benne élő nacionalistának, illetve hozzájuk csatlakozó csetnik-gondolkodásúaknak: kapóra jött a magyar uralom veresége, az itt maradtak bizonytalankodása, többségük beállitottságának kispolgári és rejtetten még mindig nemzeti jellege. Ha a Vajdaság etnikai homogenizálása nem sikerült is, az alá- illetve fölérendelt viszony – a következő fél évszázadra vonatkozóan – állandósulhatott. Egyfelől az erősebbek, előrelátóbbak, felszabadítók és vezetésre hivatottak, másfe-

löl pedig a gyöngébbek, múltjukba süllyedtek, szolgálkúek és útmutatást igénylők – hosszú időn át ez volt a kimondott vagy kimondatlan lényege a többség és kisebbség (nemzet és nemzetiség) viszonyának a titói Jugoszláviában.

A Szabad Vajdaság munkatársainak ezt a politikai képletet kellett valóságos tényként hirdetniük. Jól tudták, hogy a kisebbségvédelmi érdekük szerint is minél keményebben meg kell róniuk nemzettársaikat vélt és valóságos hibáikért. S nem csupán a párterkölcsekből következő nemzeti önkritika okán. A vajdasági magyarságnak ui. sürgősen bizonyítania kellett, hogy beleillik az újulni kezdett országba. Még akkor is, ha nem volt bűnös. De vajon háborús körülmények között lehet-e egy nemzet ártatlan?

A lelkipásztor és politikus Kek Zsigmond szerint: nem, minthogy az ember eleve bűnös lény. Annak elenére is, hogy úgyszólván minden helységben voltak magyarok, akik az 1941-es bevonuláskor szavatozták szerb szomszédjaik, ill. ismerőseik ártatlanságát. Viszont a hatóság erőszakos cselekedeteire nem emelték föl a szavukat, hiszen örültek, ha nem vitték ki őket a frontra, vagy munkaszolgálatra. Csak magukra gondoltak, mikor az irredenták abba az illúzióba ringatták őket, hogy a magyar nemzeti hegemonia az ő személyes, illetve családi anyagi gondjaikat is megoldja. S ha csalatkoztak is a magyar összefogásban, nem volt lelki erejük és anyagi föltételük egy nagyobb és mélyebb testvériesülésre, az egyeden és a nemzeten túlemelkedő érdekegyeztetésre. Engedték magukat félrevezetni azon téveszme által, amely a pannón medence minden nyomorúságát az első világháború utáni országcsonkítással igyekezett magyarázni. Hogy e mögött a hibák mindenkor másra kenésének primitív önzése rejlik, arról még papjaik sem világosíthatták föl őket.

Túl szigorú, helyzet diktálta megítélése ez az anyaország és a déli hódítók közé szorult, az egzisztenciáját féltő délvidéki magyarságnak. Ekkor, a Szabad Vajdaság szerkesztése idején viszont nem csupán lehetett, hanem szükséges is volt érvényt szerezni annak a protestáns gondolatnak, mely szerint "azt bünteti kit szeret, másként ő nem is tehet". Föl kellett tehát függeszteni azt a szociális empátiát, amely hat évvel korábban Kek Zsigmond tolla nyomán még a vajdasági földmunkás iszonyú anyagi kiszolgáltatottságát tárta a nyilvánosság elé. 1944 legvégén és 1945 első hónapjaiban legkevésbé a pszichológiának volt helye és az értelmiséginek szerepe az emberi magatartások befo-

lyásolásában. Az igazságokat ekkor nem bizonyítani, hanem sulykolni kellett, annak alaposabb vizsgálata nélkül, hogy mit igazol vissza a valóság.

Ekkor a Szent István-i magyar birodalmi rögeszme bűneit volt ildomos a vajdasági magyarság nyakába varrni. Kek Zsigmond hinni akart a földi élet folytonosságában, a haladásban, s a történelmet ismerve azzal is tisztában volt, hogy az átalakulások rendkívüli áldozatokkal járnak. Meg aztán az általa tisztelettel fogadott Horthy is református volt, és Mayer Ottmár is, akit ő annak kivégzése előtt meglátogatott. Az újvidéki szerkesztőségig pedig nem hallatszott el a bosszúból halálra kínzott magyarok jajszava. Az együttérzést, a nyomorultak nevében a gyilkosok irányítóihoz intézett emberi és lelkipásztori szót ugyanakkor féken tartotta a szükségyszerűséget ismerő, nagy távlatokban helyezkedő tudat: a sok ezer magyar mártír – testvéreinek, utódainak fennmaradása, sőt jobb sorsa (!) érdekében pusztul el. S ez egyúttal a magyar nemzet vezeklése is, amiért az őt 1920-ban és azt követően ért erőszakért a második világháborúban erőszakkal, vagy legalábbis az erőszak fölötti szemet hunyással válaszolt. Viszont a győztes logikájának értelmében a szolgálkúság is bűn, ha vakon követi a mások ellen uszító parancsszót. Hogy már az ősapákat is arra tanították a szüleik, hogy a hatalom szavára a haza érdekében fegyvert kell fogniuk, s hogy ennek következtében a rossz lelkiismeret inkább a katonaszökevényeket terhelte, mint a csatamezők tömeggyilkosságaiban akár lelkesen vagy gyűlölettel, akár közönyösen, undorodva részt vevő katonákat, — ennek figyelembevételéből az adott körülmények között több kár lett volna, mint haszon. Kek Zsigmond és munkatársai legalábbis így gondolták.

Az adott körülmények között elhallgatni volt ajánlatos azt a lényt, hogy a vajdasági magyarok nagy többsége is végigszenvedte a háború poklát: akár a nélkülözésben, akár a frontokon. Azt kellett mondani és írni, hogy csak a kommunisták és a bombakárosultak szenvedtek (V. I.: **Visszhang**. SZV, 1945. V. 1.) Méghozzá azért, hogy a viszonylag nagy munkakultúrával rendelkező magyarok dolgozzanak meg az életükért, a megbecsülésükért. Ugyanúgy, mint régen, csak más (ekkor minőségileg újnak gondolt) formában. "A fasiszta megszállás az egész magyarságot fasiszta gyanúval feketítette be, minden magyaron rajta van egy kicsit ez a bélyeg. Mi mással lehetne az általános gyanúnak alaptalanságát megmutatni, mint lelkes önkéntes munka-

vállalással az új demokratikus ország felépítésében." (**A magyarság helye.** SZV, II. 27.)

Az igazság és az emberi méltóság a túléléshez (főleg egy jövődő boldogsághoz) képest jelentéktelenné válik. Kek Zsigmondék a lehető legjobb szándéktól vezérelve a háborús veteránok, vagyis az új nemesség erkölcsének tiszteletét igyekeznek belenevelni a vajdasági magyar parasztok, munkások és kispolgárok tömegébe. A háborúvégi, a magyarok többsége által reménytelenként megélt helyzetet egy magasabb rendű élet kezdetének szuggerálják, amiért csak a partizánok hoztak áldozatot. A magyarok, minthogy a vád szerint nem csupán passzívok, hanem valamiképpen a „fasiszta” magyar uralom haszonélvezői voltak, egyenrangúvá válhatnak, ha most ők hoznak áldozatot: kapával, kalapáccsal a kezükben. A harcosok már megtették a magukét, most már pihenhetnek, illetve irányíthatnak, hiszen „Három évig harcoltak értünk déli testvéreink az aránytalan küzdelmet, három évig túlórázunk, ha kell, mi is értük ebben az aránytalan munkában. Az öntudat, amivel ők harcoltak és mi dolgozunk, egy és ugyanaz.” (**Hősi arányú munka.** SZV, 1945. V. 5.) Ez a hazug túlzás akkor életfeltétel volt. Akkor, amikor már Vajdaságszerte hozzálátott a kommunista hatalom a gyárak leszereléséhez, hogy 57-et (köztük malmokat) is az országnak főleg a szerbek és montenegróiak által lakott elmaradott vidékein helyezzen üzembe.

A saját népét ostromozva ébresztő Ady juthat eszünkbe, amikor Kek Zsigmond a találékonyabb macedónokkal szemben marasztalja el nemzettársait: „A magyarság... még nem tudja, nem látja, hogy új ország, új világ van körülötte. Még mindig nem látja, hogy színt kell vallani és zárt sorokban felsorakozni a szabadság és demokrácia mögé. Még mindig húzódozik, aggályoskodik, duzzog és kételkedik.” (**Zárt sorokban.** SZV, 1945. III. 17.) Ekkor még csak kevesen lehettek teljesen tisztában azzal, hogy a délszláv kommunista társadalom hasonlóképpen fogja kizsákmányolni a vajdasági magyarokat, ahogyan azt a második világháborúban a magyar birodalmi eszmétől fűtött nacionalista hadigépezet a németek mellett, vagy a két háború közötti nyíltan nagyszerb uralom cselekedte velük, s hogy a délszláv emberfeletti ember mítosza van fejlődőben.

Lévay Endre, noha a nemzeti bűnök okozóiként a németeket említi, egyoldalúan bélyegzi meg a magyar nemzeti tudatot, nem különböztetve meg benne a nacionalista elemeket a nemzeti identitás életfontosságú ismerveitől. Lévay a magyaroknak a Szabad Vajdaság szerkesztőségét elárasztó névtelen panaszáradatairól

azt mondja, hogy ami mögötte van, az a „fasiszta méltely, amelyet évtizedeken keresztül könyvek, újságok, iskolák, filmek, színházak, szónoklatok, egyházi beszédek, tanítások és a nevelés legrejtettebb eszközei lopnak be a lelkekbe. Egy magyarnak hazudott német világ tanítása és propagandája ez...” (Panasz. SZV, 1945. IV. 1.) Ebben a figyelmeztetésben a vajdasági magyar kommunisták között akkor legalisan népszerű (!) Szabó Dezső szelleme is üzen. Az eredetileg népi rokonszenvű, polgári-demokratikus beállítottságú Lévay mindenestre meg van róla győződve: erősítheti a kitelepítés rémével viaskodó magyarság pozícióját, ha csak közvetve teszi felelőssé könnyen megváltoztatható passzív magatartásáért. – Bűjlatok ki a fasizmus árnyékából! – sugallja ma már mosolyt keltő módon, a korra jellemző voluntarista könnyedséggel.

A testvériség-egység kétes alapjai

Kek Zsigmond családiról és lelkeszként olyan vidékekhez kapcsolódott, ahol a partizánok a petőfistáknak köszönhetően senkit sem gyilkoltak le (Bácsfeketehegy), vagy éjjel titokban (Szabadka) számoltak le a magyaroknak egy nagy csoportjával. Mit hallhatott ő akkor a délvidéki vérengzésről? A szerkesztőségbe érkező tiltakozó levelek föltehetően a Tisza déli szakaszának környékén nagy tömegben végrehajtott kivégzésekről, kitelepítésekről is beszámolhattak. Annak ellenére, hogy ezek a rémhírek már 1945 közepén a Szabad Vajdaság főszerkesztője számára is jórészt tényértékűek lehettek, a magyarság ostromozása még szükségszerűbbnek látszott.

Annál is inkább, mert Kek **A magyar demokrácia legfőbb kötelessége a sovinizmus elleni harc** c. cikkében (SZV, 1945. VII. 15.) arra hivatkozhat, hogy Péterrévén „több száz feljelentés történt a magyar fasiszta megszállás vétkesei ellen”. Kek másik (immár abszurd) példája: „Csantavéren a magyar milicionisták egy kocsmában a szerb nótázókat sértegették”. Vajon nem duhaj provokátorokat próbáltak óvatosan rendre utasítani azok, akik boldogok voltak, hogy egyenruháik által kiemelkedhettek szorongó nemzettársaik közül? Vajon a hatalom nem tartotta-e célszerűnek meggyőződnie arról, hogy a „fasiszta” nemzet rendteremtőként alkalmazott származékai maradéktalanul megtisztultak-e a szerbség iránti gyűlöletüktől?

A főszerkesztő mindezt azzal tetézi, hogy sovinizistának minősíti azt, aki a jogegyenlőségre hivatkozva tiltakozott, amikor sorban álláskor egy szerb néptársa so-

ron kívül megelőzte. Kek szerint a tiltakozó a fontosabb dologról: az egységről és a békéről feledkezett meg. Hogy nem jutott eszébe három és fél éven át a jog-egyenlőség a tiltakozónak? – kérdezi. A következő fél évszázadban az egység és a béke lesz az az elv, amely jogsérelmeik esetében oly sokszor parancsolt hallgatást a magyarokra. Mindazonáltal ekkor még nem az érvényesülés és a gyarapodás érdeke teszi kötelezővé a beletörődést, hanem a vérbosszú folytatásának, a kisajátításnak, a kitelepítésnek a réme.

Ekkor az olyan szólamok szajkózása is létérdek, mint a magyar sovinizmust "gyökerestől ki kell irtani". Annak ellenére, hogy a marxizmus szerint a tudat a társadalmi viszonyoknak a függvénye, tehát csak akkor változhat meg lényegesen, ha elsősorban a szociális körülmények, a „termelő viszonyok” alakulnak át. Erről ebben az időben ajánlatos megfeledkezni. Más kérdés, hogy az életgyakorlatban e feledékenység, vagyis a nemzeti sajátosságoknak előítéletből fakadó meghatározása időnként jó eszköznek bizonyul a többség számára, hogy féken tarthassa a kisebbséget. A háború utáni egzisztenciális fontosságú szolgálattelkűség állandósult tulajdonságává vált a vajdasági magyarságnak. Folytatásaként a távolabbi múltból örökölt szervilizmusnak, a németek és a szerbek szorításában félelem formálta magatartásnak.

A Szabad Vajdaság főszerkesztőjének az adott körülmények között nem juthat eszébe, hogy megkülönböztesse a másságtól való kulturálatlan viszolygást az elnyomottak ösztönös és többnyire jogos tiltakozásától. Az a tárgyilagos gondolat nem vetődhet föl, hogy a panasztévő szerbek között is biztosan voltak nem kevesen, akik kapzsiságból vagy sovinizmusból jelentgettek föl a módosabb és a nemzeti hagyományaikhoz ragaszkodó magyarokat, ahogy ezek is néhány évvel korábban számos szerbet, akik aztán – pusztán azok nemzeti hovatartozása, vagyonossága miatt – fegyver elé állítottak. Hogy a hegyvidékről harcosokként idelelepítettek között nem volt ritka az etikátlan haszonleső, aki a "fasiszta" magyarok munkáján akart elősködni (miként a háború idején ideirányított magyarországi hivatalnokok között is volt kalandor), ezt lehetetlen volt szóvá tenni. Anhál kevésbé, mert elsősorban a telepések (akik számára minden tekintetben idegen, szokatlan volt a mi vidékünk) voltak hivatottak vezetni tájunk embereit a boldog jövő felé. Mindennapi megnyilatkozásaikban ezt nem is rejtették véka alá.

A mélyebb és eredetibb gondolkodás tiltott volta abból is kitűnik, ahogy a Magyar Szó (a Szabad Vajdaság

örököse) 1946-ban az egyik bácsfeketehegyi embert beszélgeti: "Jött a felszabadulás. Ekkor éreztük csak igazán, hogy szabadok lettünk. Most is dolgozunk éjjel-nappal, de magunknak dolgozunk. (...) Sokat segítünk a telepeseken. Elvégeztünk minden munkát idejében. (...) Megértjük egymást a telepésekkel." (1946. XII. 20.) Az ideológiai és a vallásos logika szerint a magunknak és a másoknak dolgozás nem zárhatja ki egymást, mert egyrészt az etika, másrészt az utópia elsimítja az ellentmondásokat.

Ezek azonban Lőrinc Péter riportjában még kirívóbbak. A szövetkezeti elnök "Vidán arról beszél, hogy ők hegyi pásztorok voltak, és nem értettek sem a földműveléshez, sem az istállós, takarmányozó, intenzív állattenyésztéshez. A magyarok már első naptól segítettek nekünk. Szóval és tettel. Még anyagilag is. Pedig nemigen volt magunknak sem."

Biztosan volt vallási szellemből fakadó segítőkészség a magyar szegénységben, s talán többen hitték is, hogy a telepések révén az új rendszerben valamivel jobb lesz a sorsuk. Hogy azonban nem voltak túlzott illúziók, arra az elnök által vázolt groteszk körülményekből lehet következtetni: "Sok béresnek nem volt lakása, »más hátán lakó zsellér« volt." Ezeket viszont ők, a telepések fogadták magukhoz, adtak nekik szállást. (A Fekete Hegyektől Fekete hegyig. 7N, 1947. IV. 29.) Más szóval a kommunista Nagy-Jugoszlávia a trianoni egyezmény ellenére az elmenekült bűnösök és az elűdözött, jórészt ártatlan németek és magyarok házaiba harcos, vagy a zavaros helyzetet kihasználó hegyvidéki embereket telepített, akik nagylelkűen lakást adtak a nekik segítő, legalább százötven éve e tájon robotoló szegényparasztnak.

A magyarok, a politikai passzivitásuktól eltekintve, megfelelő módon viselkedtek. Nagy többségükben ártatlan nemzettársaik tömeges lemészárlásának híre mellett a kitelepítés vagy a teljes kisemmizés lehetősége is megfélemlítette őket. Azok is fasiszták voltak kénytelenek rájuk fogni, akik az ő nyelvüket beszélték, s akik a harmincas évek Hid folyóiratának munkatársaiként náluk is jobban tudták: ők, a parasztok, munkások és iparosok miért hittek egy ideig a magyar nacionalizmusnak, s ahelyett hogy (leginkább kénytelen-kelletlen) bevonultak honvédek, miért nem viselkedtek a fegyvert elutasító s ezért a súlyos büntetést is vállaló szektások módjára. Vagy, ami a hatalom szerint helyesebb lett volna, miért nem szöktek ki a kukoricásba, a folyóparti nádasokba: azok közé a partizánok közé, akiknek a nyelvét nemigen beszélték, a szokásaikat,

céljaikat nem ismerték. Csupán a munkakerülő hajlandóságukat, izgága természetüket gyanították.

A külföld félrevezetése

A körülmények minden oldalról szorították a délvidéki magyarságot. Olyannyira, hogy akik védhették volna őket, azok is ellenségeseknek látszottak. Ezeket a magyar irodalomnak olyan tekintélyei is támogatták, akik nem tudhattak a háborút követő, magyarok elleni verboszsúról. Mindenesetre kételyeink támadhatnak, hogy vajon Zilahy Lajos egy írócsoport (Csathó Kálmán, Darvas József, Illyés Gyula, Gergely Sándor, Heltai Jenő, Kárpáti Aurél, Márai Sándor, Tamási Áron és Veres Péter) nevében szó szerint (állítólag annak deklarációként) jelentette ki a következőket: "...a felszabadulás után a demokratikus Magyarország felé az új Jugoszlávia nyújtotta legelőször a legőszintébb baráti jobbot és a területén élő magyar kisebbség sorsában olyan helyzetet teremtett, amely teljesen felszámolta a múltat s a magyarság felé a megértés és megbocsátás olyan szellemét mutatta, amelyre alig van példa a világtörténelemben." (*Zilahy Lajos a magyar–jugoszláv kapcsolatokról*. MSZ, 1946. III. 10.)

S ennek néhány hónap múlva folytatása is van: "Csak egy boldog fiatal nép tudja ennyire elfelejteni azt a sok gátságot, amit a magyar fasiszták vittek végbe ezen a földön. (...) Az új demokrácia nem határokon, hanem a legtisztább népi egyenjogúságban gondolkodik. Ez volt a leghatalmasabb benyomásom Jugoszláviában és Vajdaság földjén, amelyek a legnagyobb világtörténelmi fordulat korszakát élik. Ez a fordulat hozott az itteni magyarságnak is szabad és békés jövőt! (...) Nálunk iszonyú erkölcsi romok is vannak: egy útját vesztett nemzet lelki csüggedése..." (*Magyarországi kulturmunkások látogatása Jugoszláviában. Zilahy Lajos nyilatkozott a Szabad Vajdaságnak benyomásairól*. SZV, 1945. VIII. 19.).

Ha e szövegek nem autorizáltak is, akkor sem lehetnek teljességgel hamisítványok. A háborúvégi megtorlások híre Magyarországra is eljutott (Illyés Gyula 40.000 magyar áldozatról tudott), ám ahhoz képest, amire az 1942-es razzia és a vesztes háború után lehetett számítani, nem volt túl nagy a szám. És a jugoszláv partizánok a háború végén még egy ideig garázdálkodhattak az ismét megszűkült Magyarország területén. A háborús bűnösök ügye viszont éppen ekkor került terítékre. Ezzel szemben ha fájtak a nemzetünk Jugoszláviába szakadt tagjainak a begyógyíthatatlan-

nak látszó újabb sebek, a kinjaikat csillapították az anyagi és szellemi haladásnak azok a szép reményei, amelyeket az akkori jugoszláv politika kínált a halálfélműkből lassan ocsúdóknak. Ez részben külpolitikailag hasznosítható gesztus volt, részben pedig kísérlet a szorgalmas, nagy munkatapasztalatokkal rendelkező magyarság megnyerésére az országépítés sürgető feladata számára.

A magyarság tömeges irtását követő hónapokban olyan, a kisebbségek sorsára vonatkozó célkitűzések és kezdeményezések hallattak magukról, amelyek közül néhány a későbbi évtizedekben javaslatként sem igen hangzott el. Úgy látszott, hogy a legkevesebb 20.000 magyar vértanú halálára volt szükség ahhoz, hogy nemzettársaik és leszármazottaik emberhez méltóbb életet élhessenek. A szédületes perspektíva előtt a szemenszedett hazugságokat is meg kellett bocsátani: "Katona Lajos, az ipartestület elnöke is megszólalt a Bácskában szerzett tapasztalatairól, amelyek mind azt igazolták, hogy Jugoszláviában mindig nagy becsülete volt a magyar népnek." (*Megalakult a Magyar–Jugoszláv Társaság Szegeden*. SZV, 1945. III. 1.) Természetesen, ha jó cselédre, munkabíró kubikusra vagy ügyes mesterre volt szükség. S ezt Kek Zsigmondéknál senki sem tudta alaposabban, átfogóbban.

Ellenünk, aki nem velünk

A Szabad Vajdaság munkatársai a világtörténelmi korforduló tudatában végezték dolgukat. Egyeseket a naiv hit, másokat a taktikus dogmatizmus késztetett a fölülről érkezett parancsok továbbítására, a délszláv kommunizmus érdekeinek képviselésére.

Ennek az időszaknak a tárgyilagosságra s a teljességre való törekvés teljes hiánya volt az alapjellemzője. A jelszavak uralma idején kizárólag féligazságok érvényesülhettek mind a történelmi múlt értékelése, mind pedig az emberi cselekedetek megítélése tekintetében. A domináns szerephez jutott Jugoszláv Kommunista Párt a fekete-fehér elvű gondolkodást és cselekvést tette kötelezővé. Mindent az idealista materializmus mércéje szerint kellett elbírálni. Állást foglalni csak vaglyagosan lehetett. A balkáni törzsi gondolkodás szerint egyébként is az irántunk közömbös ember már ellenségnek számít. Amit a magyar, az angol, a francia és a német külön szóval jelöl (ellenség, enemy, enne-mi, Feind), azt a szerbben csupán "nem barát"-nak (neprijatelj) mondják. E logika szerint tehát, aki nem tá-

mogat bennünket, az már ellenségünk. Vagyis demokratikusabb időben is összeszorított foggal engedték meg a kívülállás semlegességét. (Miként egyébként az oroszított Magyarországon is.)

A háború végén azonban a legkevésbé juthatott szerephez az árnyalatok iránti érzékenység. A Zágrábi Magyar Újság szerkesztője, Walter Emil pusztán azért kapott húsz évi kényszermunkát, kémnek és a nép ellenségének bizonyulván (állítólag a Magyar Kisgazda Párttal tartott kapcsolatot, vagy legalábbis rokonszenvezett vele), mert "fel akarja emelni szavát ott és ahol, akkor és amikor kisebbségi életünk érdekeit veszélyeztetve látja". Dobos János, noviszádi vasmunkás jelentette föl a Magyar Szóban Walter Emilt, mondván, hogy aki a Nyugathoz húz és a múltat szabadabbnak tartja a jelennél, az nem apolitikus, hanem fasiszta (1945. X. 16.–XI. 17.).

Hogy népellenesnek számít az, aki kultúrköpon-tuságában bírni merészezi a tudatlan és erőszakos uralmi struktúrát, arra Uzon Miklós esete is kiváló példa. Egy ismeretlen – y F. Subotica – fasiszmussal gyanúsítja Uzont, mert az szárnak titulálja a műveletlen új bürokráciát s apolitikusnak tartja az ifjúságot (Politikamentes kulturmunka. 1945 XII. 20.). Lőrinc Péter is hasonlóképpen vádaskodik a Hídban, amikor Uzon cikke kapcsán a kultúra és a politika elválaszthatatlanságáról beszél. Szerinte aki "a kultúramentes politika mellett tör lándzsát, az persze, hogy szintén politizál, csak éppen rosszul politizál. Fasiszta politikát csinál. Az tagadja a mi politikánkat: a népi politikát, a földosztó politikát, az emberrelválás politikáját, a hazateremtés politikáját..." (1946. 138. p.). Hogy a művelődés politikájának olykor szükségképpen ellentétben kell lennie a napi politikai érdekekkel, ez a gondolat akkor nem mérülhet föl.

Az ilyen szélsőséges vádaskodásokra a költő Gál László ad példát, aki ebben a korszakában képtelen megszabadulni indulatai szemellenzőjétől. Hogy Herczeg János túlbuzgón csatlakozott az új rendszerhez, a szocialista realizmus tanait is vállalva, az Gál vádjain is múltott. Ezek szerint ugyanis "A Kalangya és a napilapok köré csoportosult írók (...) hallgatásukkal, félreállásukkal, sőt mellébeszélésükkel súlyosan vétkeztek népünk és a világ valamennyi népe ellen..." (SZV, 1945. VIII. 26.). Nem, senki ellen sem vétkeztek, csupán a saját bőrüket féltették. S ez azt jelenti, hogy nem volt korszakalkotó egyéniség közöttük. Gál szempontjából azonban ez is bűn. Különbön aligha rágalmazná meg a magyar értelmiség egészét, hogy az mindenütt a kapi-

talistákhoz húzott, szemben a parasztokkal.

A propaganda tehát mereven alkalmazta az osztály-érdeket kifejező előítéleteket, elvont képleteket. Naiv vagy demagóg képzetek uralkodtak ekkor az emberről. Azt hitték, vagy legalábbis azt akarták elhitetni, hogy az új ember a napi politikai igények szerint megteremthető, átforgalmazható, vagy ha nem, akkor megsemmisítendő. A pszichológiai és az erkölcsi igazságok eltörpültek ekkor a megemberesült ember elérhetőnek látszó valóságához képest. A sulykolt dogma szerint a nagy dolgokhoz elengedhetetlenek az áldozatok. A második világháború végén viszont (a fizikai szenvedések megszűnése vagy legalábbis mérséklődése örömeinek hatására is) a nagy utópisták (köztük elsősorban Marx, főleg Lenin, de még inkább Sztálin) földi paradicsomról szőtt álmait elérhetőnek. S ehhez képest mit számított az, hogy néhány ezer vagy tízezer – legalábbis objektív okoknál fogva: bűnös – ember esik áldozatul akkor, amikor már százezrek és milliók pusztultak el?

A tömeggyilkosságok a háború végén még csak mennyiségi kérdések sem lehettek. Ahhoz képest, hogy a magyar irredentizmus hány szerbet likvidált, illetve telepített ki, s hogy a királysági szerbek hány kommunistát gyilkoltak meg, különösen a vajdasági magyarok áldozatok számának megbecsülése volt mellőzendő kérdés. A bírósági tárgyalások ekkor polgári kicsinyeskedéseknek (a bosszúszomjas tömeg indulatai elkerülendő fokozásának) számítottak. Ezért érthetjük meg Jovan Veselinov telepítésügyi minisztert, aki a következőket nyilatkozta: "Ha Dráza került volna hatalomra..., a magyarság körében borzalmas tömegmészárlást rendezett volna. Kezdetben magyar néptársaink nem értették meg egyes elgondolásainkat és azokat az intézkedéseinket, amelyeket azok ellen hoztunk, akik a megszálló hatalommal, a fasiszmussal együtt dolgoztak. Mi szükségesnek tartottuk, hogy ezeket kiküszöböljük a társadalomból; elismerem, hogy kezdetben voltak tévedések is ezen a téren. Ma már mindezeket jóvátettük, mert a nemzetiségi kisebbségek egyenjogúakká váltak az országban." (MSZ, 1945. XI. 2.)

Potyemkin falu

Minthogy a harmincas évektől a bácskai és a bánási német férfiak nagy százalékan fasiszálódtak, a németiség teljes egészében a rosszal, a megsemmisítendővel egyenlített ki. A magyarok jó-

vője bizonytalan volt. Sorsukat a hatalom úgy oldotta meg, hogy a lehetőségekhez képest bel- és külföldön minél kevesebb győztes egyed legyen elégedetlen. Vagyis először engedélyezte a tömeges katonai vérbosszút, amely a magyarkérdés végleges megoldását is magában foglalta, majd pedig, a nemzetközi visszhangtól tartva, leállította azt. Ezzel egy időben – megváltoztatva a stratégiáját – a Petőfi brigád megalakulását is jóváhagyta. Miért ne hagyta volna, ha a partizánok soraiban kezdettől fogva kommunista magyarok is voltak, s ha a jugoszláv vezetők között a magyarokkal rokonszenvező elvtársak is akadtak? Ha az 1942-ben a Sajkás-vidéken és Újvidéken kivégzett szerbek rokonságának fájdalmait 1946-ban hónapokon át a járeki gyűjtőtábor létezésének tudatával lehetett közömbösíteni (s ezzel a szerb királyi propagandától is távol tartani), akkor a magyarok száját nemzeti újjászületésük programjával fogták be. A demokráciának olyan csírát engedték megmutatkozni, amilyenre legfeljebb Nyugaton, ám ott is csupán később volt példa. S így a vidékünkre ellátogató magyarországi írókat is orruknál fogva vezethették.

Ez azért sem volt nehéz, mert a magyar uralom idején részint a háború miatt, részint pedig a hagyományos társadalmi osztálytagozódás (és a bolsevizmustól való félelem) következtében a művelődés és az iskoláztatás ügye háttérbe szorult. A háborúvégi rezsimváltás a jobboldali giccset baloldallal váltotta föl, ám a magába roskadt vajdasági magyarságot csupán meggyőző látszatok megteremtésével sikerült a jugoszláv hatóságnak úgy-ahogy megnyernie.

Először is a Petőfi brigádhoz való csatlakozás mítoszát kellett megteremtenie. Ebben a magyarok bűneinek önkéntes jóvátétele (s a délszláv kommunista vezetőség atyai jósága) a legfontosabb. Hiszen "Nekünk magyaroknak ki kell érdemelnünk azt a bizalmat, amelyben a demokratikus, federatív Jugoszlávia többi népei részesítettek bennünket. Mi csak úgy igazolhatjuk ezt, ha mindannyian, akik erre alkalmasak vagyunk, belépünk a Néphadsereg soraiba." (Bácstopolyai önkéntesek a Petőfi brigádban. SZV, 1945. II. 14.) Lényeges azonban az a nagy túlzás, ahogyan Varga István, a volt spanyolországi harcos a németek végső visszaszorítására megfélemlítettségükben jelentkezőkből lelkes és elszánt önkénteseket csinál: "A csatakos úton hideg, őszi szél csapkodta az esőt a menetelő ifjak arcába, de mindannyian fölemelt fővel néztek előre, új embereknek érezték magukat; bátor, kitartó és fá-

radtságot nem ismerő szabad harcosoknak. Menetközben egyik harci dal a másikat követte, messzire elhalatszott a daluk a sáros országutak felett." (A Petőfi brigád. H, 1947. 17. p.) Hogy milyen nagy erővel súlykolták az emberekbe ezt a féligazságot a háborút követő években, azt Fehér Ferenc *Bácskai szimfónia* c. elbeszélő költeménye tanúsítja, amely – a politikai kényszernek engedve – évtizedeken át nagy-nagy írói jószándékkal vezette félre a tanuló ifjúságot.

Ezután meghökkentően gyorsan épül a vajdasági magyar művelődés Potyemkin-falva. Brindza Károly a nemzeti kérdéssről megtartott topolyai előadást ismerletheti. Noha még hónapokon át időnként a magyar háborús bűnösök tettei kapcsán hozott ítéletekről számolt be a Szabad Vajdaság, majd utóda, a Magyar Szó (ítéletekről, amelyek mai szemmel ritkán voltak jogilag megalapozottak), s az ártatlan magyarok sínylődése még nem fejeződött be, a már viszonylagos biztonságban levők ezt olvashatják: "az asztal előtt a szabadság és testvériség zászlói, a szovjet, a jugoszláv és a magyar zászlók hirdették szimbolikusan azt, amit az előadók szavukkal kíséreltek meg elmondani. (...) Jellemző a testvériség megnyilvánulására, hogy Topolyán először a sebesült szerb katonák tűzték ki az ötágú csillaggal díszített magyar zászlót a kórházunkra." Brindza szerint a magyarság ekkor úgy érezte: "...belső érzéseinek és szimbólumainak megtagadása nélkül élheti az összes jugoszláv népek között a saját népi és nemzeti tradícióját tovább haladva egészséges népi és nemzeti életét" (SZV, 1945. VI. 17.).

A "legbátrabb" magyar férfiak hőstettei után (a jóval később szabadon emlékezők szerint valóban kénytelenek voltak engedni s belehajtatni magukat a Duna túloldalán jól beásott németek golyózáporába) a jutalom sem maradt el. Így tehát alig múlt el néhány hónap azután, hogy Herceg János meggyőződött a bezdáni (isterbáci) partizánvérengzés eredményéről, s visszautasította a főlészólitást, hogy menjen Újvidékre s vegyen részt a Szabad Vajdaság szerkesztésében, már beszédet mondhatott a zombori Közművelődési Közösség megalakulásakor. Hihetetlenül hangzik, de tény, hogy arra a Szentéleky Kornélra hivatkozott, akinek az eszméi szerinte politikai téren is megvalósultak, hiszen a "Vajdaság önrendelkezési jogot kapott és benne a magyarság jogainak biztosítását is". A fasisztagyánus Herceg, aki már a húszas és a harmincas évek fordulóján egy – az új rezsím logikája szerint – fajvédő nemzetrészt vezető tanításának vált a hívévé, azt meri kijelenteni, hogy "másik feladatunk a fejlett és európai

színvonalon álló magyar irodalom terjesztése, a dalkultúra, a zenei élet ápolása...". És csak ezután teszi hozzá: "S végül kapcsolataink erősítése a többségi népekkel." (SZV, 1945. V. 29.) Szenteleky ezt így 1929-ben a Vajdasági Írás bevezetőjében nem merte leírni!

S Herceget is visszakozásra kényszerítették a következő hónapok. A más vidékeken is megalakult művelődési egyesületek Újvidéken összegyűlt képviselőinek és a politikusoknak pl. azt mondja Szenteleky mozgalmáról, hogy az romantikusan regionális és – a Hiddal szemben – vertikális jellegű volt. Az ő koncepciójával szemben a Hid nem lekötönni, hanem fölszabadítani igyekezett az erőket. Ennek ellenére Herceg részben még mindig védi Szenteleky igazságát, a táj érdekeit, amikor Vasa Stajićra hivatkozva Vajdaság önállóságának fontosságát emeli ki.

Ugyanez a cikk (Megalakult a Vajdasági Magyar Kultúrszövetség. SZV, 1945. VII. 23.) az új intézmény hihetetlenül merésznek tűnő (valójában kompenzációként, kirakatként) főntről támogatott programját is ismerteti. Ebben ugyanis a kötelező frázisok mellett a dunamenti népek összefogásának feladata is szerepel. S ennél sokkal alapvetőbb is: "Együtt akarjuk szolgálni a Magyarországon és szétszórta élő magyarság demokratikus haladását, és ezért nemcsak az egyetemes magyar kultúra részének, de figyelő szemének is tekintjük magunkat, hogy iránya mindig a magyar demokratikus és emberi haladás szolgálata maradjon. Magyarországgal, az erdélyi, szlovenszói és egyéb kisebbségi magyarsággal szoros kapcsolatokat építünk ki és igyekszünk megtartani a magyar kultúra egységét." Megmosolyogtató naivitás, hogy a nyugati demokratikus kultúrák mellett "Kelet felé is" tájékozódni akar. Vagyis hisz a kultúra szempontjainak viszonylagos függetlenségében.

A gyorsan megalakult Vajdasági Magyar Kultúrszövetség keretében az ősz elején Laták István vezetésével már a Vajdasági Magyar Színház is működik s állandó székhelye Szabadka (!). Ugyanebben az időben az anyanyelvhez való jogot illetően akkora engedményt tesz a kommunista jugoszláv hatóság, amelyet soha többé azt követően. Miközben ui. a vajdasági magyarok a lehetséges kitelepítésük miatt rettegtek, a Szabad Vajdaságban a következőket olvashatták: a vajdasági szkupstina elnökségének belügyi osztálya közli, hogy a "helyi, a járási és kerületi népbizottságok és más közintézmények kötelesek összes felirataikat mindazon nemzetiségek nyelvén feltüntetni, amely

nemzetiségek a szóban forgó népbizottság területén laknak és pedig első helyen azon nyelven és írással, amely az illető népbizottság területén többségben van" (1945. IX. 21.). Mi több: a magánszemélyek saját anyanyelvükön is megszövegezhették cégtábláikat. Ezt a hirt nem sokkal később Gyetvai Károly a bíróságra, az oktatásra és a sajtóra vonatkoztatva is megerősíti (MSZ, 1945. X. 7.). A kulturális autonómiának ez a (deklarált) foka Nyugat-Európában és Skandináviában is csak később valósult meg.

Csalások és féligazságok

Ezekkel az illúziókkal egyidejűleg a realitás is hallatla a szavát. A Szabad Vajdaság ti. már az év elején, a fegyverek dörgése közben kilátásba helyezte a Vajdaságnak Szerbiához való csatolását. A megokolás természetesen csak álságos lehet, hiszen érvként a tartomány lakosságának vegyességét hozza fel, azt tehát, ami éppen a Vajdaság szuverenitása mellett szól. Miközben a szerbek relatív többségét hangsúlyozza ki, a tősgyökeres szerbek s a kisebbségek véleménye nem érdekli, a referendum pedig eszébe sem jut. Ennek ellenére a rövidesen bekövetkező kész tények elé állítás eredményét eleve "szabad, egységes társulás"-nak nevezi (1945. IV. 12.).

Mindazonáltal az élet egyelőre más irányban folyik. Aligha függetlenül attól, hogy a kommunista hatalom, ha időközben a magyarok több tízezres csoportját kitelepíthetné is, az itt maradtakat – nem utolsósorban – mint szavazó polgárokat, meg akarja nyerni a saját programjának. A részint még mindig rettegő, részint reménykedő magyarok tömegesen jelennek meg a pártbürokrácia koreográfiája szerint lefolyt választásokon, s ez a Szabad Vajdaságot is föllekesíti. Akkor is, ha a szavazást jórészt meghamisították.

A vajdasági magyaroknak az új országhoz és rendszeréhez való csatlakozását, valamint a Vajdasági Magyar Kultúrszövetség optimizmusát, az anyanyelv érvényesülésének lendületét Tito marsallnak az a nyilatkozata is visszaszorította, amely szerint "A kisebbségeknek saját nyelvükön kell megismerniük mai való tényeinket, és saját történelmükből csak azt tanulják, ami pozitívum és haladászellemtől, nem pedig azt a történelmet, amely a sovinizmust szítja. Nem engedhetjük meg nálunk más nemzetiség sovinizmusának kifejlődését." (SZV, 1946. I. 17.) Tito sem az iskolázottsága, sem pedig a történelmi sorsa miatt nem tehetett szert alaposabb műveltség. Ennek következtében a haladó és a

reakciós hagyomány fogalmát említve csupán a napi politikai pártérdekeket tarthatta szem előtt. Ha konkrétan beszél, csupán a frázisokat szaporíthatta volna, amiként évtizedeken át tette is. Beosztottjain, a magasabb, ill. alacsonyabb politikai szintek pártemberein múlt, hogy mikor mi számíthatott haladásnak vagy reakciónak a múltban, tehát mit és hogyan kellett adagolni a kommunikációs eszközök révén s az iskolában az embereknek.

Hogy a formális lehetőségek óriásiak voltak, azt az a körülmény is tanúsítja, hogy olyasmit is szóba lehet ekkor hozni, ami később évtizedeken át többnyire tabu téma volt. A Magyar Szóban bíráló cikk jelenik meg arról, hogy az újvidéki telepi földmunkások közgyűlésén, annak ellenére, hogy a megjelentek kilencven százaléka magyar volt, szerbül beszéltek.

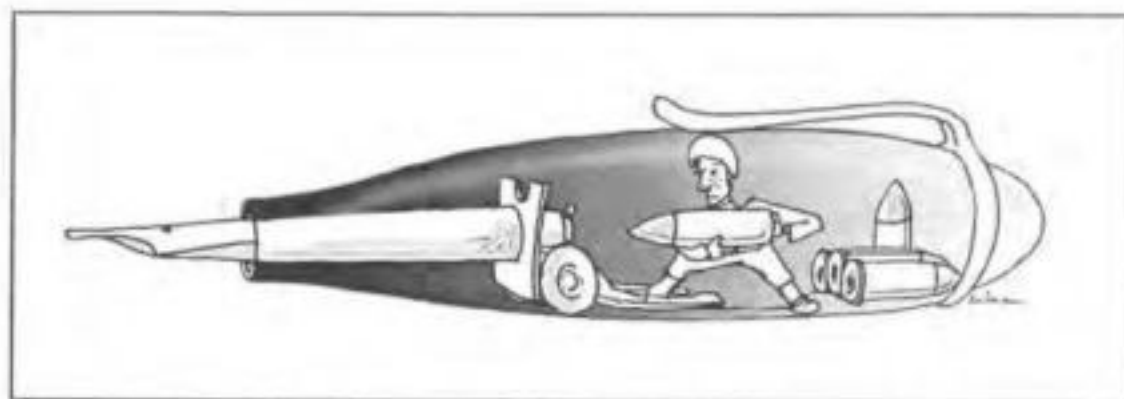
A meggyőződéses kommunisták között érthetően a pedagógiai optimizmus is határtalan. Lőrinc Péter a Hidban (1947. 37. p.) arról cikkezhet, amire annak idején már Szenteleky is javaslatot tett. Szerinte ugyanis eljött az idő, amikor a szerb a magyar történelmet, a magyar pedig a szerb történelmet ismerheti meg. A többség értékölfogására vigyázva azonban Jovan Nenadot, "a szubotícai Fekete embert", a híres marta-lócvezért Dózsa Györggyel, a parasztlázadóval egyenlíti ki, s biztos, ami biztos, "Pérot", a kuruc-lázadót is megemlíti, akinek "vezérkarában egyként voltak szerbek, szlovákok és magyarok." Az abszolút materialista-idealista történész más tekintetben is több szerb nevet

említ, mint magyart, ám ez ekkor még a Horthy-éra egyoldalúságaira való visszahatásként is értelmezhető. (Később viszont az arányok további romlása mellett kötelező gyakorlattá állandósul – mint a lényegében politikai jellegű délszláv kultúrfőlény kifejeződése.)

Lőrinc Péter jó szándékához mindenesetre aligha férhet kétség. Különben aligha kelne Zrinyi Miklós védelmére, akiben a dogmatikusok csupán az önzésből lázadó főurat látják, megfélemezve a néppel szövetszövevényről, a hódító hatalom elleni harcban a saját életét sem sajnáló harcosról (H, 1948. 17. p.). S ugyanebben az írásában nem határozná meg a kommunista pedagógia lényegét a következőképpen: "Új világnézetű, új erkölcsű, elmélyültebb, nagyobb tudású, tudásukat a gyakorlatban alkalmazni tudó, alkotó képességű és alkotókedvű embert akarunk teremteni és teremlünk meg, olyan embert, aki kifejleszti egyéniségét, de nem lát különbséget egyéni érdekei és a közösség érdekei között, aki levetkőzte már a „Jenni” és „birni”, a „mindenáron kitűnni” akarást és meghunyászkodást." Miként ismeretes, e nemes szándékot megcsúfolta az idő. Már akkor is, amikor megfogalmazódott. Hiszen ezek a beszolgáltatások szömyűségeinek, a parasztság újabb meghurcoltatásának éveit. A kolhozosítás meg-megújuló erőfeszítéseit. A gyárilap szovjet mintájú fejlesztéséé – a mezőgazdaság elhanyagolásával szemben.

Rövidítések:

SZV – Szabad Vajdaság, MSZ – Magyar Szó, H – Hid

KOVÁCS Nándor

Párhuzamos életképek 5.

A nyolcvanas évek elején feleségemmel építkezésbe vágtunk. Se állandó munkaviszonyunk, se megtakarított pénzünk. Csak a szándék volt ellökélt, a kényszer sarkallt bennünket. Egy év alatt tető került a házra. Januárban beköltöztünk. Tavasszal már a gyerekekkel együtt örültünk, tíz fecskepár tart terepszemlét az eresz alatt, méri, rajzolgatják fészük körvonalait, otthonuk alaprajzát. Ősszel aztán a verebek vették birtokukba a fészkeket. Mire a hó elolvadt, a fészkek is lehulltak az eresz alól. Évek múltak el úgy, hogy még az utcában se láttunk fecskét. Tavaly aztán ismét négy pár szánta rá magát, hogy újra megtelepedjen. Lányom Londonból, fiam Pestről hívott hetente, elkészültek-e már a fészekrakással a villás farkúak, bent laknak-e, kikeltek-e a kiscfcskék?

Augusztusban már egész csapat gyülekezett, és tett búcsúlátogatást a házunk előtti villanyvezetéken.

Gunaras vendégül látta egykori gyermekeit. Igaz, csak néhányunk jött el az irodalmi délutánra. Brasnyó Istvánnal és Hovány Lajossal próbáltuk elmondani: bárhova is vetődünk az évek során, mindvégig gunarasiak maradtunk. A szülőfalu lakóira jellemző életszemléletet végleg magába szívja gyermekkorában az ember, és félszégében vagy éppen a magabiztos fellépésében magával hordozza egy életen át, akár csak az ember tiszteletét, jobbik esetben pedig még istenfélelmét is, amely kimondatlanul is ott húzódik meg az ember mondatai mögött, hiszen értékrendjét ez határozza meg.

Jómagam, bár a kishegyesi szülőotthonban láttam meg a napvilágot, a keresztséget azonban Gunarason kaptam meg, abban a templomban, amelyet 1925. szeptember 8-án, Kisboldogasszony napján szenteltek föl. Nemcsak elhullott tejfogaim kötnek tehát ehhez a faluhoz, hanem nagyszüleim sírjai, Kovács Mátysé és Somogyi Máriaé, valamint Boja Kálmáné és Lénárd Margit, akiknek azóta még sirkeresztjét is eltüntette a „hálás” utókor. Itt nyugszik továbbá az alig pár hónapot megélt István bátyám nagynénéimmal, nagybácsijaim-

mal és unokabátyámmal együtt, akiknek Isten-, nemzet- és életszeretetét továbbvinnem nemcsak kötelesség és megtiszteltetés, hanem Istentől kapott kegyelem is számomra.

— Bennünket, papokat nem tartanak számon szülőfalunkban — panaszkolta halála előtt egy-két évvel **Sörös Antal plébános**, Gunaras szülőtte, amikor a gunarasi templom építésének hetvenötödik évfordulójára kiadott monográfiáról beszélgettünk.

— Mindenkit felsorolnak, még a botrányos életvitele miatt időközben kilépett papokat is számon tartják, de azokat nem, akiket ez a falu adott az egyház szolgálatára — méltatlankodott egykori iskolatársam, akinek évekbe telett míg a vatikáni archívumban sikerült helyreigazíttatnia a nemzetiségi összetételre vonatkozó szándékos hamisítást, amelyet az egyik szabadkai horvát pap, **Blaško Rajić** 1920-ban eszközölt ki a statisztikai kimutatások céltudatos megmásításával. A jelentése szerint ugyanis a Délvidéken élő keresztényeknek mindössze alig 30 százaléka magyar, hetven százaléka viszont horvát. Ezzel igazolta a Szentszék előtt a trianoni békediktátum területelszakításának jogosságát. A becstelenséget csak hosszas utánajárással, újabbnál újabb adatokkal bizonyítva sikerült kijavíttatni.

— Isten kegyelmének tartom, hogy rendre sikerült elhárítanom a békepapok találkozóira való invitálást — említette egyik találkozásunk alkalmával a vasmiséjéhez, szolgálatának hatvanötödik évfordulójához közelítő **Tari János** adorjani plébános. Ezért is mondhatta talán összegzésként nyugodt lelkiismerettel a sokoldalúan művelt, tudásával mégsem hivalkodó pap, hogy „csak ifjúkori hevességgemen, hirtelenséggemen, kedvességem hiányán változtatnék, de hát kinek nincsenek ifjúkori botlásai az életben”.

A futaki templom alagsorában nyugszik **Hadik János, Futak alapítója**. Az erdélyi székelek ma is hálásan őrzik emlékezetükben — és falvaik nevében is — az érdekükben kifejtett tevékenységét. Futak horvát plébánosát kértem, mutatná be Hadik Jánost és az általa emberi sorsba emelt magyar családok megmaradt utódait.

— Ezeket az embereket már nem érdekli magyarságuk, nem is nagyon beszélnek a nyelvet. Egyébként pedig, amikor turistacsoport érkezik, és mindjárt azzal kezdik, hogy Hadik János sírját szeretnék megtekinteni, be sem engedem őket a templomba — mondta a plébános, aki ezek szerint vagy nem sokat hallott a vallási turizmus jelentőségéről, vagy pedig kisebb gondja is nagyobb annál, mintsem hogy a magyar történelmi szálak gondozását tegye lehetővé.

Milyen egyszerű is lenne azt mondani, hogy falvainkat az út menti kereszték őrizték meg évszázadokon keresztül. Pedig ilyen egyszerű! Hiszen az emberek lelkiülete mélyen a hitben gyökerezett. Közösségé formálva nemcsak megtartotta, hanem gyarapította, fejlődőképessé tette falvainkat ugyanúgy, mint nemzetünket az istenfélelem, az ima. Ennek felismerése készítette az elvakult kommunista istenkáromlókat a keresztrombolásra, a hit gyalázására, papjaink meghurcolására és kivégzésére. A hitében megingatott, reményvesztett nép pedig már mindenről képes lemondani, nyelvéről, nemzetéről, hozzátartozóiról, szülőhelyéről.

Nézzük csak az utak mellett lerombolt, megcsonkított keresztkeket, és a mellettük pusztulásnak indult településeket. Ahol az istenhitet az anyagi javak utáni hajsza váltotta fel, ott a gazdaság romlásának következménye reménytelenség, lelki sivárság lett. A tatár- és törökjárás után képes volt talpra állni a nemzet, a kommunista pusztítás ötven évét kiheverni Isten segítségével hívása nélkül esélyünk se lesz.

A pék csődje — a csőd pékje, avagy hogyan váltunk saját hagyatéki tárgyalásunkon mégis örökössé. Képtelenség? Mindenesetre amióta tartományi funkciókhoz jutott legnagyobb politikai magyar szervezetünk, különösen a privatizációügyi tárcánál kellett volna jobban odafigyelni, a módját megtalálni, hogy a délvidéki magyarok ne csak néma szemlélői, szenvedői és vesztesei legyenek a magánosításnak, aminek során szülőföldjükön váltak ismét béresekké, napszámosokká, idénymunkásokká vagy éppen munkanélkülivé.

— A magyarkanizsai Uzor bolthálózat eladásakor szerettem volna legalább azokat az üzleteket megven-

ni, amelyeket eddig is béreltem, de egy belgrádi személy kezére került az egész láncolat — mondja **Fejős Zoltán tothfalui vállalkozó**.

— Uzsorakamatra még kölcsönt is vettem fel, hogy felújítsam a Zentán bérelt péküzletemet — panaszkolja a **Sándor István pékmester**, aki csak már akkor tudta meg, hogy a korábbi — egyébként magyar — tulajdonos jelzálogot vett fel az épületre, amikor a bank érvesnyesítette tulajdonjogát. A pék csödbe ment. P Pénze, munkája, álma szertefoszlott.

— Nem tudtam, hogy valamiféle alap létrehozására lenne igény, amelyből az eladásra kerülő vállalatok megvásárlásában érdekelt magyar kisvállalkozókat támogathattuk volna — közölte **Pásztor István tartományi privatizációügyi titkár**, amikor arról kérdeztem, miért nem találtak módot az árveréseken szűkös anyagi háttérrel induló magyar vállalkozók támogatására. Sem pártok, sem civil szervezetek nem látták fontosnak, hogy támogassák azokat a kisvállalkozásokat, amelyek iránt érdeklődő magyar embereket, akik csak a munkával szerzett pénzükre támaszkodhattak, helyettük a háborús nyereszkesedők és a háborúban összerabolt pénzekből és egyéb országos szintű gyanús tranzakciókból meggazdagodott emberek jutottak még több vagyonhoz. Kiszolgáltatottságunkban most ezeknek az embereknek lettünk ismét kiszolgálóivá. **Pásztor István viszont a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztí keresztjét kapta**.

Kisérteties a hasonlóság a második világháborút követő évekhez, amikor sok délvidéki magyar család a városban élő szerb tulajdonosoktól bérelte a tanyákat, földeket. Azért tőlük, mert Trianont követően a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság a magyaroktól elvett birtokokat szerb telepéseknek ajándékozta. Ezt a gyakorlatot folytatták a második világháború után is. Hosszú évek, évtizedek múltán aztán mégiscsak sikerült az ígát vonó magyaroknak apránként visszavásárolniuk azt a vagyont, ami egyébként a honfoglalás óta az övék volt. Hányan és hányszor hallhatták az akkori gyerekek közül, hogy se tojást, se libát, kacsát vagy pulykát nem szabad enni, mert karácsonyig mindent a belgrádi gazdához kell eljuttatni.

Apránként aztán mégis sikerült — a maguk sápját levonó délvidéki magyar érdekszervezetek közreműködése nélkül is — a földet, tanyát, az életet megváltani ezektől a belgrádi gazdáktól. Nekik sikerült, mert Istentől és nemzeti közösségüktől nem fordultak el! Ezzel szemben ma a különböző magyar pártok és a magukat nemzeti intézményként propagáló szervezetek az Isten

nélküli ötletmegoldásaikat sorjazzák, amelyek csupán kiöltöiknek hoznak ideig-óráig anyagi jólétet.

— A díjak odaitélését mindig is titok övezte. Hadd őrizsem meg továbbra is ezt a titkot — nyilatkozta **Végl László**, a minden titkok korábbi és — a jelek szerint — mai ismerője. Ő csak tudja ki mindenki kaphatott díjat az egypártrendszer idején, és ki mindenki s milyen módon kaphat most is. Így kell ezt csinálni. Míg a nemzeti oldal görcsösen ragaszkodik a demokratikuság betartásához, emiatt önzőségükben még egymásnak is képesek esni, addig ők, a marxista-liberális oldalon egymást taszigálva haladnak előre.

Miközben napról napra megállapítjuk és tollhegyre szúrjuk magyar értelmiségünk, különösen pedagógusaink nyelvi igénytelenségét, ugyanakkor szó nélkül megyünk el azok mellett a „hivatalos” források mellett, amelyek éppen a nyelvi és szellemi igénytelenséget „sugározzák”, aminek a hatására észrevétlenül válik természetessé a nyelvi, gondolkodásbeli, később pedig a teljes nemzeti beolvadás.

— Molba pedagógusom savetu ... stb. stb. — diktálja a telefonba egy folyamodvány elnevezésének szerb meghatározását **Biacsi Maja**, szaktanácsadó egyik tanintézet magyar vezetőjének, aki azért rákérdez, hogyan hangzik ez magyarul?

— Mit akar a magyar elnevezéssel, mikor úgyszólván kell megfogalmazni a beadványt! — utasította rendre a kérdezőt a kommunista egypártrendszer „nemzetfogalmát” töretlenül képviselő szakember. Mert ugye elegendő, ha a kétnyelvűség konyhanyelven megvalósul, a hivatalos kommunikációban azonban már az államnyelv szellemében kell gondolkodni, és így fölösleges a fogalmakat anyanyelven ismerni. Ez a dolgok természetes menete, nemde?

Hogy mennyire fontos a gondolatok nyelvi közlésénél a szavak pontos használata, azt már egyetemi éveim alatt Ágoston Mihály tanár úrtól megtanultam. Közéletünk nyelvhasználatának nagyfokú igénytelensége azonban kétségtelenül hatással van ránk. Pécsett a kilencvenes évek végén interjú készítése közben a keresztény értékek iránt mélyen elkötelezett **Kellermayer Miklós** élősejtkutató orvosprofesszorral beszélgettem. Tájékoztattam, hogy a lap, amelynek dolgozom nem foglalkozik politikával, bár azonnal helyesbítettem, hogy pártpolitikával nem foglalkozunk, ő mégsem hagyta szó nélkül botlásomat.

— Mi az, hogy nem foglalkoznak politikával? Most, amikor minden oldalról támadás éri a keresztény érté-

ket, amikor — ki tudja hanyadjára — ismételten Krisztus megfeszítését követelik, amikor nemzetünk rohamos fogyatkozását a magzatgyilkosság is növeli, éppen most kell politikával foglalkozni, nemcsak az újságoknak, hanem a nemzetért felelősséget érző értelmiségnek a társadalom minden területén, beleértve természetesen egyházainkat, papjainkat, lelkészeinket is.

Az egypártrendszer idején, a hetvenes évek vége felé a szabadkai Ivo Lola Ribar általános iskolában igazgatóbuktatásra került sor, **K.M.** néhány tanítóval és az iskola párttitkárával, a történelmet abszolvensként tanító **M.J.** szövetkezve tették lapátra korábbi igazgatójukat, hogy az önjelölt **K.M.** vegye át a tanintézet irányítását. Gyerekeim már az új iskolavezetés alatt álló tanintézményben kezdtek iskolába járni, így többször beszédtemünk volt a bizony nagyon is kifogásolható oktató-nevelő munka gyakoriata.

— Ti ennek az iskolának ellenségei vagytok, örömet leltok abban, hogy aláássátok tekintélyét — vágta többször fejünkhöz **M.J.**, feleségem egykori osztálytársa, pedig csak azt kértük, ne cserélgessék évente az alsóosztályosok tanítóit. A gyerekek felnőttek, egyetemre kerültek. Közvetlen kapcsolatunk megszakadt az iskolával.

A rendszerváltás és a milosevici diktatúra bukása sem ingatta meg azonban az addig ki tudja hány pártot váltott vezetőség helyzetét. Ennek ellenére dicséretes módon az elsők között változtatták meg az iskola nevét, amely azonban — különösen a nem magyar érzelmű alkalmazottak körében — nem okozott lelkesedést. Talán ez bátoríthatta fel **M-et**, hogy az igazgatói székre vessen szemet, és párttitkári módszereit felelevenítve, akár a diákok kárára is bírósági eljárásig fokozza a verességgel záródó kísérletéből fakadó sérelmét. Ezúttal nem számított már az iskola tekintélyének aláassása.

Egy gimnáziumi diák az utolsó pillanatban kért meg, gépelném le érettségi dolgozatát. Témája az ókori Egyiptom történetét ölelte fel.

— Elképesztő dolgokat írtál dolgozatodban. Pozitív osztályzatot semmiképpen sem adnék olyan dolgozatra, amely a rabszolga-társadalomban a rabszolgákat mint öntudatra ébredő munkásosztályt tárgyalja — mondtam a tanulóknak, amikor egész éjszakai gépelés után átadtam neki a több tíz oldalas kinyomtatott dolgozatot.

— Kóci tanár úr más elképzelés szerint kérte a téma kidolgozását, de megbetegedett, az őt helyettesítő **Mátyus** tanár úr pedig visszaadta a kész dolgozatot, és

ajánlotta, hogy a szovjet történészek egy csoportjának 1955-ben kiadott könyvét felhasználva írjam meg érettségi dolgozatomat — mentegetőzött az értelmiségi pályára készülő diák.

Vajdasági magyar hetilapunk ifjú alkalmazottja rága a körmét a szerkesztőség társalkodójában, míg arról beszélget a társaság, hogy a demokrácia örve alatt a liberálisok hogyan fojtják el kultúránk keresztény nemzeti gyökereit.

— Ideges vagy??

— Nem, csak nagyon nem érdekel a politika!

Másnap arról beszél, milyen jól érzi magát, amikor otthon a paplan alá dugja a fejét, és az éjjel kieregetett „illatok” bódítják.

A Széchenyi István Stratégiakutató és Fejlesztési Intézet által rendezett tanácskozáson a kisebbségi lét pillanatnyi állapotát tekintették át a résztvevők. **Gerold László** a Magyar Tanszék helyzetéről és lehetőségeiről beszélt.

— A nemzetközi helyzet fokozódik — határozta meg a Szerbiában uralkodó politikai állapotokat a sajátjának vélt magvas gondolattal a legtermészetesebb hangon, mintha legalábbis senki sem látta volna Bacsó Péter a Tanú c. filmjét.

— A vajdasági magyar irodalom napját meghatározó Szenteleky-napok helyett ezentűl Kosztolányihoz kös-sük a délvidéki magyar irodalom napját — javasolta Lovas Ildikó. A magyar irodalomból, kultúrából önmagunk kirekesztését továbbra is kirekesztéssel folytassuk, csak az elnevezésen változtassunk? Kosztolányi szabadkai születésű magyar író volt, mint ahogyan ma is élnek magyar írók a Délvidéken. Ettől még ők az egyetemes magyar irodalomhoz tartozónak, és nem az önálló délvidéki magyar irodalom meghonosítójának tartják magukat. Vagy ezentűl csak régiók irodalmáról beszéljünk, nehogy nemzetiek legyünk?

Március 29. Kosztolányi születésnapja. A gimnázium előtti szobornál néhány fiatal koszorúz, szaval. Kultúránk képviselőinek se híre, se hamva. Azért mert nem ők koszorúznak, hanem a Hatvannégy vármegye nevet viselő ifjúsági szervezet? De ki másnak jutott eszébe, hogy illenék megemlékezni költőnk születésnapjáról? Honnan is ismerős a kirekesztés politikája?

A Majd mi megmutatjuk! lendületével szervezte meg legnagyobb magyar pártunk a maga Szent István napi ünnepségét. Volt is nagy vásári forgatag a Szent Teréz

székesegyházban. A föl-alá sétálgató tömeg sem tudta azonban észrevétlenül tenni, hogy az oltár elől bizony hiányzik a millenniumi zászló, amelyet pedig egy évvel korábban a mi nevünkben, a délvidéki magyar katolikusok nevében — igaz, hosszas bátorítás után — vett át főpásztorunk az anyaország képviselőjétől. A szentmisét követően Palicson hömpölygött a tömeg az ágyúba öntött harangok műsorára. Hazádnak rendületlenül... — zúgták a hangszórók.

— Nem értem, miért kötelező még ezen a napon is Szerbia trikolorjával lefedni a színpad háttérét? — mondta csüggedten leányom budapesti barátnője, a vendégségbe érkezett Oláh Katalin, fiatal szobrász, Mezey Katalin és Oláh János költők kislánya.

A célzatosan megteremtett vajdasági, majd a jugoszlávai magyar irodalom kezdetektől, közvetlenül a Trianont követő évektől a nemzeti beolvadás talajának előkészítését jelentette az akkor még félmillió délvidéki magyar számára. Az akkori irodalmi alkotásokban azt szerették volna elhinteni, hogy itt a Délvidéken se középkori várak, se kastélyok nem jelzik kultúránk jelenlétét, csak a hízók horkolásától hangos a táj, és némán tűrték, vagy szándékosan észre sem vették múltunk magyar vonatkozású tárgyi és szellemi emlékeinek módszeres pusztítását. Ennek következtében valóban a gaz és enyészett martalékká váltak a majorok, kúriák, várak, templomok, köztéri szobrok. Mára a rendezett környezet, város- és falukép igénye helyett a balkáni renyhesség szellemisége honosodott meg.

Sarusi Mihályal beszélgetve említettem meg Szenteleky kétségbeesett felkiáltását, miszerint ezen a poros bácskai tájon csak disznóhorkolástól hangos ólak vannak, sehol egy történelmi jelentőségű vár, humanista mozgalmakról tanúskodó hely.

— Dehogynem voltak itt jelentős kultúrközpontok a középkorban is, csak a török lerombolta! Nem is akármilyen kultúra lehetett itt a törökök előtt. Elegendő csak az aracsi vagy a bácsi templomromot megnéznünk, de egyéb leírások is tanúsítják ezt. A huszita mozgalom is a Szerémségben kezdődött. Abban a Szerémségben, amely akkor a legjobb magyar bort adta. Nagyon erős magyar világ létezett itt, amelyben a kultúra folytonossága egészen a római kortól megvolt. Szávaszentdemeter (Sremska Mitrovica) Sirmium néven római székhely is volt — mondta az Alföldhöz vonzó író.

Tomán László

Reflexiók, szociológia nélkül

Kockázatos eszmefuttatás irodalmunkról

Gerold László irodalmi lexikonáról szóló írásom után alaposan megmosta a fejem a *professor emeritus*, mivel azt merészeltem állítani, hogy nincs már sem jugoszláviai, sem vajdasági magyar irodalom. Ezt azért bátorkodtam kimondani, mert 2000-ben már nem létezett a Jugoszlávia nevű államalakulat, s mert Vajdaságban már nem folyt irodalmi élet: legjobbjaink vagy eltávoztak az élők sorából, vagy külföldre költöztek, az irodalom pedig semmi jelét sem adta annak, hogy él. (Hozzájárult ehhez az a posztkommunista rendszer, melyben 2000-ig éltünk.) A helyzet most, néhány év után sem sokkal jobb. Vannak folyóirataink, van dőcögő könyvkiadásunk, az igazi irodalmi élet, amely nem nélkülözheti a vitákat, irányzatokat, csoportosulásokat, most sincs. Ennek egyik oka kétségtelenül az a helyzet, melyben a vajdasági magyarság találta magát.

Nemrég kísérlet történt irodalmi viszonyaink mérlegelésére, s nekem ezzel van most gondom. Azt olvastuk ugyanis ebben a felmérésben, hogy „... a kommunista időben a vajdasági magyar irodalommal szemben egyetlen egy (így) előírt (!) követelmény volt: az, hogy légüres térben lejátszódó látszatcselekmények tárháza maradjon” (Áracs, V. évf. 1. sz. – A továbbiakban is ebből az írásból idézek, ha másként nincs feltüntetve.) A szerző még hozzáteszi: „Velük (tudniillik az írókkal) szemben mindig erősebb követelmény volt az, hogy ne képviseljenek semmilyen eszmeiséget.” Ezt a két állítást szóról szóra meg lehet cáfolni, anélkül, hogy a „kommunista idő”-t védelmünkbe vennék. Az 1944 utáni vajdasági magyar irodalom egyáltalán nem mozgott „légüres tér”-ben, s nem is volt „látszatcselekmények tárháza”, sőt, túlságosan, mi több vulgárisan angazsált volt. Ez olyan irodalom volt, amilyen a kommunista rendszerben lehetett. Maguk a kommunista írók sem írtak „látszatcselekmények”-ről. Ők igenis képviseltek valamilyen, nagyon is ismert „eszmeiséget”. Ami a többiekkel illeti, ők igyekeztek az „ahogy lehet” jelmondatához

tartani magukat, s eközben igazán jó művek is születtek. S hogy íróink egy része nem volt olyan gyáva, megalkuvó, bizonyítja Herceg János *Ég és föld* című regénye, Gion Nándor *Testvérem*, Joábja (melyet felsőbb utasításra meg kellett csonkítani), Burány Nándor *Összeroppanása*, Varga Zoltán *A méregkeverője*, de jó néhány más könyv is. Eközben néhány író még a börtönt is megjárta, de csak nem képzei valaki, hogy majd az egész irodalom bezárátja magát azért, hogy „kockázatos” műveket alkosson.

„Azoknak, akik régen, mindegy, hogy milyen okból, tudatosan hamis tükröt tartottak elénk az akkori társadalomról, számolniuk kellett volna a következményekkel...” – olvassuk az említett írásban. Itt feltűnik az egykori zsdanovi visszatükrözési elmélet kísértete, a szocialista realizmus elméletének felelevenített változata. Attól egy irodalmi mű sem lett jobb vagy rosszabb, hogy „tükröt tartott elénk”, hisz – szemben a szocialista realizmussal – azt tartjuk, hogy az irodalom nem szolgálja a társadalom bemutatását, ezt a szociológiának engedi át, sőt a publicisztika is részt vállalhat belőle. És milyen „következmények”-kel kellett volna számolniuk a szerencsétlen vajdasági magyar íróknak azért, mert nem „tükrözték” „valóságunk”-at? Talán ezért járna nekik most kiátkozás, vagy *horribile dictu*, börtön? De azt is tudni kell, hogy épp azzal, ahogy és amit írtak, íróink nagyon is sokat mondtak „az akkori társadalom”-ról, tehát valamiképpen, átvitt értelemben „tartottak tükröt” (ha van ilyen) elénk. Ha másról nem, magáról az irodalomról sokat megtudhatunk az 1944 utáni írók műveiből.

„Akarva akaratlanul (így!) az igazság elhallgatása belsőleg kényszerített (így!) szükségletté válik” (abban a „kockázatmentes” irodalomban). Nem állíthatjuk, hogy irodalmunk a kérdéses 46 év alatt épp elhallgatta volna az igazságot. A maga módján nagyon is kifejezte; persze felvetődik a kérdés, kinek az igazságáról van

szó. Azt hiszem, a kommunista rendszerben az írók egytől egyig tisztában voltak azzal, hogy van, amit meg lehet írni, s van, amit csak az asztalfióknak lehet; az „ahogy”-ról pedig minden írónk önmaga döntött, s ennek alapján állapíthatjuk meg ma, hogy melyik mű maradt meg, melyiket lehet vagy kell elfelejteni. Egyébként a „kockázatmentesség” nem is irodalmi kategória; egy művet nem lehet avval mérni, mennyire kockázatos vele valamit az írója. (Talán személyes szabadságát?) Egy biztos: a vajdasági magyar irodalom 1944 után nem volt forradalmi irodalom. Aki forradalmi verset írt (szerencsére nem voltak sokan), vagy eltűnt a történelem süllyesztőjében (hogy ne is említsek neveket), vagy idővel rájött, milyen badarságokat írt össze, milyen téveszmékben hitt, s hangot, témát, stílust váltott. (Ezzel is bizonyítva, milyen társadalomban él.)

Térjünk azonban át a mára!

Azt mondja az Aracs cikkírója, hogy a vajdasági magyar írók között ma „eszmei zűrzavar” uralkodik, ugyanis „nincs útmutatás az alkotáshoz”. Ha az ember ismeri a vajdasági magyar irodalom történetét és mai helyzetét, akkor tudja, hogy „útmutatás az alkotáshoz” valóban sohasem volt: aki a két világháború között elfogadta Szenteleky *couleur locale* – jót, az elfogadta, aki nem, nem; a háború után legfeljebb a kommunista írók tartották magukat az úgynevezett vonalhoz, a többiek nem, bizonyított erre nem egy mű. Ma pedig egyáltalán nem uralkodik „eszmei zűrzavar” írónk között: élnek a megadott írói szabadsággal, s valóban mindenki úgy ír, ahogy akar és ahogy tud. (Azt, hogy tud, különösen hangsúlyozni kell!) Igaz, hogy van ma egy irányzat irodalmunkban, amely a valóságtól való teljes elvonatkoztatást vallja, s még József Attila költészetét is „tisztá költészet”-nek kiáltja ki. Nyilvánvaló, hogy ezek az írók nem „eszmei zűrzavar” miatt lettek – a kifejezést talán helytelenül alkalmazva – *l'art pour l'art* írók, hanem mert most jobbnak látják, ha „légüres térben lebegnek”. Legyünk tisztában azzal, hogy ezek az írók (el kell olvasni a Hídban és a Kilátóban megjelent írásaikat) önmaguknak és szűk körüknek írnak, akár köldöknézőknek is nevezhetjük őket, az olvasók nem érdeklik őket, saját maguk élvezik éterikus műveiket, de aligha az ő alkotásaik lesznek azok, amelyek a jövőben – ha még lesz itt magyar író és olvasó – emlékeztetésekné számitanak. Úgy sem lehet általánosítani, ahogy idézett szerzőnk teszi: „az irodalom továbbra is (!) megmaradt kifejezés (!) és jelentés nélkül(i) gondolatok és üres érzések kusza gombolyagának.” Aki tud olvasni, az látja, hogy „kifejezés” nagyon is van, s

ha jobban megnézzük ezeket az írásokat, „jelentés”-ük is van, persze nem minden írás jelentése elfogadható. (Itt kell elmondanom, hogy a jelenlegi társadalmi és politikai helyzetben nem is lehet „kockázatos” irodalmat csinálni, mert nincs mit és ki előtt kockáztatni.)

Mindezzel összefügg a felelősség kérdése is. „Ne akarja a szépirodalom kivonni magát a felelősség alól” – olvassuk a szóban forgó cikkben. Szerencsére ma már nem szokták az írókat felelősségre vonni, legfeljebb bal- vagy jobboldali szélsőségesek, ha az írók nem írnak az ő szájuk íze szerint. „Évtizedeken keresztül tartó ködösítő témaválasztással és zavarosan zagyva (!) kommunikációs eszközzel az író nem író – folytatja az Aracs szerzője –, hanem csempészárúval kereskedő közönséges kalmár, régiségekkel kereskedő kufár, ócskapiacra vehető rossz imitációk árusítója.” Ilyen minősítést irodalmunk nem kapott, amióta létezik, s ez túltesz azon is, amit Rehák: és társai az ötvenes években tettek. „Az igazi író – mondja a továbbiakban szerző – politikai elnyomásban is mesteri módon használja a nyelvet.” Ez igaz, s vonatkozik a mi írónk egy részére is, hogy mást ne említsek, csak Herceg Jánost, Szirmai Károlyt, Ács Károlyt...

Van a cikkírónak egy másik vádja is. „A vajdasági magyar író és olvasó között csak gyengülő, halványuló, eltűnő és megszűnő kapcsolatokról beszélhetünk.” Érdekes, hogy épp a kommunista rendszerben ez a kapcsolat egyáltalán nem volt sem halvány, sem gyenge, hanem nagyon is eleven és állandó. A vajdasági magyar írók java része igenis tartotta a kapcsolatot az olvasókkal, az olvasók igenis szívesen fogadták az írókat, ezt a számtalan író-olvasó találkozó és könyveink sikere bizonyítja. Ha ma nem ez a helyzet, annak legkevésbé az írók az okai – az ő dolguk, hogy alkossanak –, hanem az általános viszonyok, a társadalom állapota, a kisebbségi sors.

A folytatásban a szerző gyorsan elővesz még egy vádat. „Nem arról van szó – mondja –, hogy a vajdasági magyar író nem vállalta fel (!) a magyar szellemiség feletti őröködést, nemzeti értékeink megőrzését, a magyar közösség iránt szolidaritást, hanem legfőképpen arról, hogy nagyszerbbé vált barátainak gondolatálcázó szekértolójává vált évtizedeken keresztül.” A cikkíró itt egy olyan vádat vág irodalmunk fejéhez, amely egész irodalmi mozgalmunkat vonja kétségbe. (És még önellentmondásba is keveredik.) Még hogy „nagyszerbbé vált barátainak lett szekértolójává”? Talán avval, hogy a szerb, a horvát, a szlovén, a macedón irodalom legjavát tette hozzáférhetővé a magyar olvasók-

nak, határon innen és túl? Crnjanskít, Popát, Ujevićet, Kišt, Mihalićot és a többiekét? A szerző, úgy látszik, még sohasem hallott az irodalmak közötti kölcsönhatásról, a műfordítás értékéről. De aztán még egyszer fejbe veri íróinkat, irodalmunkat: „Teljesen mindegy, hogy tudatában van-e ennek vagy sem, a nyelvén kívül elvesztette teljes önazonosság-tudatát.” Mintha azt a több mint ezer könyvet, melyet a vajdasági magyar írók alkottak, nem is magyar nyelven írtak volna – elvégre elvesztették nyelvüket –, de elvesztették „teljes önazonosság-tudat”-ukat is, azaz már nincsenek tudatában önmaguknak, mibenlétüknek, hovatartozásuknak. Mert a nyelv, melyen írnak – s melyet a szerző szerint elvesztettek –, nem is lehet bizonyítéka identitásuknak, hisz ők eladták a lelküket is „nagyyszerbbé vált” barátainak! És ne felejtsük el, a szekértolók is lettek!

Ezt a gondolatát a szerző továbbfejleszti, mondván: szépirodalmunk „elfelejt utalni arra, hogy mi, 'itteni magyarok' egyszerre olyan idegenek lettünk ezen a tájon (azoknak), akikkel évszázadokon keresztül együtt élünk. Azok számára lettünk egyik napról a másikra idegenek, akik évtizedeken keresztül el akarták hitetni velünk, hogy mennyire szeretnek bennünket, s hogy mi 'jobb magyarok vagyunk, mint azok odaát, a határon túli északon'.” Irodalmunk tehát – még a szabadság idején is – megkapja az utasítást: arról írjon, hogy milyen idegenek lettünk az „ezen a tájon” élők részére, azaz „nagyyszerbbé vált” barátainknak. Sőt „gondolatálcázó szekértolóivá” lettünk! Persze, érdekes téma lenne mondjuk egy regényíró számára, hogy a vajdasági nemzetek közötti viszonyokat és változásukat regénybe foglalja. Ahogy Börcsök Erzsébet megírta A végtelen fal-t vagy Szentelky az Érvényesülni-t.

A szerző azonban nemcsak a szépirodalmat vádolja árulással úgy általában, és senkit sem részesít kegyelemben, hanem a műkritikusokat, irodalomkritikusokat, esszéírókat, irodalompolitikusokat, kiadókat, a tanszéket s mindazokat, akik „lebegtetnek egy légüresített térséget, társadalmi viszonyaiból kiforgatott valóságot és irodalmi tartalmat”. Megkapja hát mindenki a magáét. „Mű- és irodalomkritikusok egyaránt. Eszem ágában sincs védeni azokat, akik az elmúlt 60 év alatt irodalmunkat igazgatták. Sem azt a három-négy tagú klikket, amely most tartja kezében irodalmunk irányítását a tanszéken és a kiadóban, s az irodalmunknak, könyveinknek szánt pénzt önkényesen osztogatja. Szó sincs azonban arról, hogy itt „egy légüresített (!) térséget, társadalmi viszonyaiból kiforgatott valóságot (!) és irodalmi tartalmat” „lebegtetnek”. Ha visszapiantunk

az 1944 őszével kezdődő időszakra, akkor tudnunk kell, hogy 1990-ig itt kommunista zsarnokság uralkodott, s hogy ez mit jelent, azt gyönyörűen, megrázóan mondta el Illyés Gyula híres versében. Ami pedig 1990 óta történik, az az előző időszakból visszamaradt s ismét hatalomra jutott volt kommunistáknak a számlájára írható. Hogy lehetne tőlük megszabadulni? – erre a kérdésre nem válaszol az Aracs cikkírója, pedig ez az, ami eldöntheti irodalmunk sorsát.

Az is általánosítás, és ha kell, konkrét tényekkel is cáfolni lehet, amit a cikkben még olvashatunk: „Az ilyen állapot (melyet az előbb idézett mondatokban rajzolt meg a szerző) jellemsszegény (!), szenvedély és indulat nélküli szépirodalmat tud csak produkálni.” Ilyen „jellemsszegény”, „szenvedély és indulat nélküli” műveket alkotott itt Herceg János, Ács Károly, Domonkos István, Gion Nándor, Varga Zoltán stb.!

Ha már annyi szemrehányást tett irodalmunknak (és íróinknak) a szerző, azt is elmondja, mit vár tőle: „...A szépirodalom természetéhez tartozik, hogy teljes alkotói szabadságot igényel formai és tartalmi tekintetben” – írja, s ebben igaza van. Ha a múltban voltak elmarasztalható jelenségek irodalmunkban, akkor azt csak is annak tudhatjuk be, hogy hiányzott a „teljes alkotói szabadság”, de hát Illyés Gyulától tudjuk, hogy „Hol zsarnokság van, / ott zsarnokság van...”, ott nincs, nem lehet alkotói szabadság. Az azonban lehetséges volt, hogy néhány költőnk ódákat zengjen a diktátorról, halála után pedig siratóénekeket írjon.

Mire használhatná az irodalom a nagy nehezen kivívott – oly soká várt – szabadságot? A cikkíró ezt is megmondja: „Az elembertelenedés elleni örökös lázadón kívül a szépirodalomnak nem lehet más célja.” Bevallom, ilyen tétellel még sehol sem találkoztam. Félek attól az irodalomtól, amelynek egyetlen célja „az elembertelenedés elleni örökös lázadás”. Más téma, más probléma, más szépség nincs is a világon, csak az „elembertelenedés” (még leírni és kimondani is nehéz)? Így van ez, ha „irodalomszociológiai” szempontból közelítjük meg az irodalmat. Később a szerző mintha egy kicsit visszakozna, hisz ezt mondja: „...nevetséges részükről, hogy a szépiroktól várjuk el a megváltó és teremtmény szerepét...” Valóban nevetséges. Tudniillik „megváltó és teremtmény” szerepet senki sem vár el a szépirodalomtól, hacsak nem az, aki az „elembertelenedés” elleni lázadást tartja az írók elsőrendű feladatának.

Cikke végén a szerző elmondja, milyen irodalmat vár. Mindenesetre nem olyant, amilyen eddig volt. „Az előkelő elszigeteltség állapotában csillogó aranykalit-

ka". Ellenben „ne legyen álmosító, hanem vállaljon valamilyen szintű kommunikációt velünk, olvasókkal... Valóságunkhoz közelálló őszinteségre vágyunk, korszerű irodalmi formában.” Ezzel egyet tudnánk érteni, ha nem lenne (ismét) általános, ha valóban irodalmi ismétlem: irodalmi értékeket követelne. A „valóságunkhoz közelálló őszinteség” is olyan általános frázis, amelyet akármikor, akárhol, akárki hangoztathat, de pontos jelentése homályba vész. Azzal is egyet tudunk érteni, hogy egy irodalmi műről őszinteséget követelünk, ugyanis ha az őszinteség hiányzik – és az elmúlt több mint hat évtizedben bizony sok műből hiányzott –, akkor a mű erkölce is kétségbevonható. Ezzel kapcsolatban érdemes elolvasni Babits Mihály tanulmányát, melyet Julien Benda Az írástudók árulása című könyvéről írt.

A cikk végén aztán teljesen összezavarja a dolgokat a szerző. Itt „kockázatmentes szépirodalom”-ról beszél, anélkül, hogy felvilágosítana bennünket, milyen is a kockázatmentes, s milyen a kockázatos irodalom, mintha ezek is irodalmi, hogy ne mondjam, esztétikai

kategóriák volnának. Mert az biztos, hogy minden író kockázatot vállal: sikerül-e műve vagy nem, megfelel-e a korszerű esztétikai követelményeknek vagy nem, teszik-e majd az olvasóknak vagy nem, kiadják-e a művét vagy nem. Csak ilyen kockázatot ismerünk az irodalomban, mást nem. Adósunk marad a cikkíró a Thoreau-idézetben előforduló „opponál” kifejezés magyarázatával is. Kivel opponálhat egy író, kivel helyezkedhet szembe az irodalom? Az írónak, tudomásom szerint, műveket kell alkotnia, s azokban mindent elmondania, s nem „opponálnia”, hisz az írók általában nem ülnek a parlamentek padsoraiban. Ez persze nem zárja ki azt, hogy az írók felvonuljanak, tüntessenek a többi polgárral, ha kell. De az akkor nem irodalmi „mű”.

Egy dolgot el kell ismernem az Aracs cikkírójának: vitára, eszmecsere-re adott alkalmat, s ezért elismerés jár. S bármilyen sok melléfogás, tévedés van is cikkében, az, hogy engem ismét az írógéphez ültetett (mert számítógépem nincs), már magában véve is dicséretre méltó eredmény.

Tomán László

A művelődési titkár esete Petőfi Sándorral

Ezerkilencszázhuszonháromban Párizsban is megemlékeztek Petőfi Sándor születésének századik évfordulójáról. Ebből az alkalomból a Sorbonne-on ünnepséget rendeztek. „A Sorbonne díszterme jó háromnegyedig megtelt” – írja Hunok Párizsban című könyvében Illyés Gyula. Az ünnepségen egy Bonnefon nevű újságíró beszélt, akiről Illyésnek nincs valami jó véleménye. Azt is kiemeli, hogy a szónok nem tudta helyesen kiejteni Petőfi nevét. Eleinte Pétefi volt, ebből lett Pitefej, majd – végleg – Pitofej. De nem is ez a legfontosabb az egészben. Azt írja Illyés: „Valamelyik sarokból szavalókórus zendült, hibátlan ütemezéssel:

- *Hongrie voleuse! Tolvaj Magyarországot! Petőfi szláv volt!*”

Később ezt skandálták: „Petőfi a mienk! Petőfi a mienk!” „A neve kiejtésével ők is küszködtek” – teszi hozzá a Hunok Párizsban szerzője.

Valami hasonló történt az idén március 15. táján az újvidéki Petőfi Sándor Általános Iskolában, ahol a Gradanski list újságírója szerint – leleplezték Petőfi Sándor mellszobrát, holott – mint a cikkhez mellékelte fényképen látszik – emléktábláról van szó, amelyen Petőfit ábrázoló dombormű kapott helyet. (E sorok írója mindjárt fel is teszi a kérdést: Hol az a Petőfi-mellszobor, Almási Gábor alkotása, amely 1961-ben, mikor alulírott legutóbb járt abban az intézményben, még ott állt az iskola előcsarnokában?)

Az emléktábla leleplezésén beszédet mondott a tartományi oktatási és művelődési titkár is. A szónok – a Gradanski list tudósítása szerint – szóról szóra ezt mondta: „Petőfi Sándor 1823. január elsején született Kiskőrösön, Pest közelében, mint Aleksandar Petrović.” Az újságíró ezt mindjárt továbbfejlesztette, s megállapította, hogy Petőfi „szerb származású” volt.

A nagy magyar költő 1848-ban jó előre válaszolt az ilyen állításokra, amikor Élet vagy halál! című versét így kezdte:

*Ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állanék ezennel én,
Mert elhagyott, a legelhagyottabb
Minden nép közt a föld kerekén.
Versében ezt is olvashatjuk:
Te rác, te horvát, német, tót, oláhság,
Mit marjátok mindnyájan a magyart?*

Igy vélekedett a „szerb származású” Petőfi. Abban a versben, melyet Petőfi Sándorként írt, nem pedig

Aleksandar Petrovićként.

Nézzük azonban meg közelebbről, mi is a helyzet Petőfi „szerb származása” körül!

A Magyar irodalmi lexikon (1965) II. kötetében a Petőfiről szóló szócikkben ezt olvassuk: „Apja Petrovics (eredetileg Petrovitz) István” (476. old.) Tehát nem is voltak Petrovicsok! Ki tudja, milyen elirással lett a tz-ből cs? Ha fellapozzuk Illyés Gyula Petőfi Sándor című kötetét (1971-es kiadás), a 18. oldalon ezt olvashatjuk: „Kiskőrös lakossága a kisdéd (ti. Petőfi Sándor) megszületése idején nagy többségében szlovák. „Az közismert, senki nem is tagadja, hogy Petőfi anyját Hrnúz Máriának hívták, és szlovák származású volt. Hogy lett mindebből szerb származás? De van Illyés könyvében még egy fontos megállapítás: „A lutheránus templomban, ahol a kisdédet (Petőfi Sándort) megkeresztelték... szlovákuul zümmög a zsoltár” (19. old.). Szerb és lutheránus! Ilyen kombinációt még senki sem látott!

Lényeges Petőfi származására nézve az, amit Illyés Gyula már idézett Petőfi-könyvében mond Petrovics (vagy Petrovitz) Istvánról: „Noha neve szláv, külsejében és természetében semmi abból, ahogy a szlovákok általában elképzelik. A szinmagyar Kartalon született s nevelkedett, nagyon is rátarti magyarnak. Csak magyarul beszélt jól... A kutatás később kiderítette, hogy ha kedve tartja, dicsekedhetett volna azzal is: ősei magyar nemesek voltak... Könnyen felmérgeződik, s ilyenkor a keze is könnyen lódul. Nem ment-e rögtön ölre, amikor egyszer tót származásúnak nevezték?” (21. old.) Ez is bizonyítja, mennyire „szerb származású” volt Petőfi.

Nem első alkalommal történik meg az, hogy kétségtelen vonják Petőfi magyarságát, magyar származását. De először, hogy egy vezető magyar politikus tájékozatlanságáról tesz tanúbizonyságot, s egyszersmind sérti Petőfi emlékét, de a magyarság önértékét is. Ezért kellett ennek az írásnak is megszületnie.

Ide kívánczik még egy adat.

A második világháború után Petőfi versei szerb fordításban először 1946-ban, az újvidéki Budućnost kiadásában jelentek meg. Bogdan Čiplic válogatásában, cirill betűkkel (fordították Jovan Jovanović Zmaj, Blagoje Brančić, Jovan Popović, Bogdan Čiplic és Mladen Leskovac). Se a kötet előszavában, amely röviden ismerteti Petőfi életét, se a versekhez fűzött jegyzetekben sehol sem történik említés arról, hogy Petőfi akárcsak szláv származású lett volna. Čiplicék jól tudták, miről beszélnek.

Mirnics Károly

Lappangó asszimilációs stratégiák

„Uh, što mrzim šoviniste!
Od njih samo Mađare mrzim više.»
(Jaj, de gyűlölöm a sovinsztákat,
náluk jobban csak a magyarokat utálom)
(Szerb nacionalista szállóige)

Ma már jobbára csak a tudós történészek számára ismeretes, hogyan is bántak a szerbek 1918 és 1941 között az „állami tulajdonba” kapott, kisebbségi sorsba került magyarokkal. A foglalkoztatottakat államhűségi esküre kötelezték. Aki erre nem volt hajlandó, rövid úton elbocsátották a munkahelyéről, s kitoloncolták az országból (ha előzőleg közhatalosi munkakörben dolgozott).

Mi volt a jutalma azoknak, akik államhűségi esküt tettek? Az iskolázott és szakképzettséggel rendelkező magyarokat Ó-Szerbiába, „Dél-Szerbiába” (a mai Macedóniába) helyezték át. Oda kellett költözni, ahová azt a szerb hatóság elrendelte. Ez volt a munka „ára”. Idősebb tanáram is ott kezdték a „karrierjüket”.

Én mindig egyetértettem a kommunistáknak azzal a „sommás” megállapításával, hogy a Jugoszláv Királyság monarchófasiszta állam volt. Mi más is lehetett volna? A családom már száz évvel annak előtte elmagyarosodott, amikor én megszülettem a két világháború között. Az egyik ősöm részt vett az 1848-as magyar szabadságharcban és forradalomban, a másik pedig a császárt hűségesen szolgált. Ezért közhuszári-díshuszári rangot kapott. Minden ősöm tudott imi és mindig szabadon választották meg magyar sorsukat.

Az én sorsomat a szerbek akarták meghatározni, amikor a hatósági szerv nem engedte, hogy magyarul anyakönyvezzék a vezetéknevemet és szerb keresztnévre írták át. (Ha tovább tartott volna a Királyság, csakis szerb nyelven tanulhattam volna.) Nos, ezért értek egyet a kommunisták értéktelével e Királyság történelmi szerepéről.

Ebben azonos véleményen vagyunk, és semmi másban, mert már 1944/45-ben („amikor megéreztek a „hatalom” gyönyöreit a másik fölötti uralkodás és elnyomás kényét”) helyet adtak a nagyszerb nacionalista érzésvilágnak és világnézetnek soraikban és önmagukban – és a mai napig nem szabadultak meg tőle. Nem lehet az emberítő sovinizmust és gyűlölődő nacionalizmust az unos-untig hangoztatott testvériség-egység mögé tartósan úgy elbujtatni, hogy ne fertőződjön meg ennek is az eszmeisége.

A kommunisták is „kádereztek” 1945 és 1980 között, kezdetben adminisztratív, később kifinomultabb, manipulációs módszerekkel. (A „felszabadult rab” nem is tud másépp gondolkodni, mint az addigi rabszolgatartója.) Idővel

meggyengült az adminisztratív, pártidektívához igazodó „káderezés” a magyarokkal szemben. Helyette azonban egyre gyakrabban (csak „ügy”, szóbeszédben) ajánlották a magyaroknak, és összekacsintva segítették a magyarok minél nagyobb számban történő emigrálását. Szerbiában mindig „sok munkája” akadt az „udbásoknak” (állambiztonságiaknak) és a belügyi szerveknek a magyarokkal. (Tudom, sokszor ütem velük szemben). S most ime, itt az új stratégia! „Korszerűsödik” a szerb állami gondolat. Szerbia államvezetői és politikusi szívesen és gyakran jönnek magyarlakta vidékekre. Szeretik itt tölteni a hétvégét, a majálist megünnepelni, szórakozni, kikapcsolódni, feledni a múltat, a bűnös emberi gyarlóságot, szeretik itt alakítani (a magyarok számára teljesen hozzáférhetetlen) csakis egymásközi üzleti kapcsolataikat – és „csak kicsit” gazdagodni. Ilyenkor mindig kifejezik színtelt csodálkozó értetlenségüket afölött, hogy a magyarok panaszkodnak a munkanélküliségre. Azt mondják, hogy a magyarok hami-sak, felnagyítják a problémákat, egyik-másik szerb állami vezető azt állítja, hogy ő azonnal munkahelyhez tudna juttatni 60 magyar géplakatost (sic!) a saját vagy ügyfele cégében – valahol lent Közép-Szerbiában (sic!). Hát rajta magyarok!

Fejlődik a világ és vele a nagyszerb nacionalista lelki-let is. Most már a kényszerítő intézkedések mellett az önkéntesség és szabad választás lehetőségét is kínálják a magyaroknak. A kényszerítő intézkedések lényegét hétpécseletes törvényerejű okmányba foglalták arról, hogy Szerbia területrendezési tervét úgy készítik el, tudományos és gazdasági „érvekre” hivatkozva, hogy lehetetlen-né teszik a magyarlakta térségekben a jelentősebb infrastrukturális és gazdasági beruházásokat. Ez egyben állami-tok és szerb nemzeti érdek is „amiről nyilvánosan nem beszélünk”. Viszont nagy propagandát kell csapni a szabad választás lehetőségének.

Közép-Szerbiában, mint az Óperencián túl, boldogság vár reánk, magyarokra. Ez biztos? Nem a „More, šalio sam se!” (Ugyan, csak tréfáltam!) volna rá a válasz? Vidám, tréfakedvelő nép a szerb, az állampolitika meg aztán itt is „üri huncutság”. (Belülről ismerem, mert benne voltam 40 éven keresztül.)

Kerekes József

BARANGOLÓ

- a felismerés zsebkönyve

Nem térkép e táj

Miről van szó? Nizza? Párizs? Prága, Madrid? Igen, igen, igen és már sorolod is vándorlásaid emlékeit. Tet-szelegs világjáró szerepedben, inkább önmagad elringatására (ringasd el magad!). Már nem akarsz senkit elkápráztatni, ezt rég feladtad, csak önnön múltadat véded, az elszaladt éveket, bizonyítgatva állhatatosan: nem volt hiába. Erősebben, hittől szólva: volt értelme.

Prága. Ahol épek a katedrálisok, a várak, kastélyok, paloták - állnak, mert elkerülte őket török, tatár s a két világégés. Vagy a romboló kedv kimerült a Felvidéken, ott Eger környékén, a Tenkes dunántúli vidékein? Miért is ne? Ha a polgárságot mint az életmód intézményét a Donnál kellett védeni, Prága barokk katedrálisát miért ne bízhatta volna a történelem (a Mindenható?) Dobóra, a Dunántúlt mondjuk a Szigetvár kapitányára?

S amíg így ívelnek, ívelgetnek gondolataim - lassan a fennkölttség határához közelítve -, fennakad tekintetem egy könyvön, amit az Aracs szervezet évi közgyűlésén is bemutatnak, s engedve egy rábeszélőnek, hazahoztam. **BARANGOLÓ, fedezd fel a Délvidéket, a Délvidék első turisztikai kézikönyve.** Rendhagyó térkép jár hozzá, egy útiterv vagy útmutató, ami messze túlvezet a Vajdaság határain, Horgostól le Szendrő

(Smederevo) és Szabács (Šabac) váromjáiig, nyugatról keletre haladva pedig Vörösmarttól, Szőlőshegyig (Kaluderovo). A magyarság emlékhelyei határolják e térképet, ahol valaha végvári vitézek portyáztak, holott kikeletkor, az sok szép madár szólt, kívül ember vígan élt, mignem a pogány túlerő jeltelenül a föld alá sodorta őket. S ha beleolvasol, a térkép tájjá, a táj lassan **HELLYÉ, SZÜLŐHELLYÉ** nemesül. Nagy szó: **helyén.** **Helyén van a szíve** -, mondja a magyar ember! Mig a térnek, tájnak csak gyűjtőneve van, ami személyedben alig érint, a helynek neve van, valahogy így - **Magyarittabé:** lakosainak száma: 1. 300 fő, abból 1070 magyar. Templomkertje őrizi a két délvidéki Kosuth-szobor egyikét, a szíven lőttet. Megtudod, hogy már másodszor emel ez a maroknyi magyar templomot magának, 17 fiatalja lett ágyútöltelék a Petőfi brigádban... aztán tovább kötödsz a helyhez frissebb emlékeid segítségével: felrémlik jajsavuk a sajtóból, a gyűjtőívek címlapjairól, amikor is szélmalomharcot vívnak a Begaszentgyörgyben fészkelő, valami hivatalos álnév mögé bujt „asszimilációs bizottsággal”, mely feladatából indítva, állhatatosan megtagadja az önálló magyar iskola létesítését. 120 magyar lurkó, ott a végeken

a 13 tantárgyból csupán 3 (hármát) hallgathat anyanyelvén emiatt - rémlik fel olvasmányodból. Mi ez, ha nem tervszerű meggyalázása az alapvető emberi jogoknak, az ország szégyenfoltjainak egyike, amit szeretnénk becipelni Európába. A fenekünkön.

Hirtelen ennyit a 115 lapos könyvecske 30. lapja kapcsán.

A maradék 114 laphoz egy rövidke vallomás: a Krivaja mégiscsak Bács-ér, ahogyan nagyanyám ejtette, Magyarcsernyén élt Engels János, az első bánsági Dante-fordító (!), az Óbega—Császártó rezervátumában él és virul a sárga tündérrózsa, az Egresben a négy szigetnél újra megjelent és rendszeresen költ a vörös gém...

Nekem ne lenne hazám?

Lapozom, olvasom és kibukik belőlem egy gondolat: szégyenletesen keveset tudok. Ám a szégyenérzettel együtt élni nem is olyan megalázó, ha az, visszatessékel emberi mivoltodba, leránt az olümposzi magasságokból, ahova félreismert előnyeid tudatában, már a

reggeli fogmosás után szárnyra kelsz.

Lassan oltanád az éjjeli lámpád, ám magától nyílik a 80. oldal. **Bácsfeketehegy.** „Folyékonyan hallgatsz, mint a kiszáradt vízesés”. (Mészöly K.) Szülőföldemről a személyes megélés emlékeire, idegenül hullnak a könyvecske mondatai. Itt még túl elevenen kísértének boldog és kevésbé boldog ismerőseink, akik szeretnek, gyűlölnék, siratnak múltat és jelent, „élnek, úgy ahogy lehet”. És az elmentek egyre hosszabbra nyúló árnyékai.

Mintha a kimaradt, apró megközelítések hiányoznának a könyvecskéből. Azért csak forgassuk és egy csendes óránkban, lámpaoltás előtt, tegyük hozzá személyes emlékeinket. Ezt elvárja tőled a BARANGOLÓ, s ettől lesz igazán értékes könyv. Tudjuk mindannyian: ha a 100 évvel ezelőtti állapotokat irhatták volna a szerzők, százszor szebb, boldogítóbb ismertető kerekedik belőle.

(Barangoló, Logos Kiadó, Tóthfalu, 500 példányban, 2004)

Szloboda János

Győzelemnek álcázott vereség

Március elején a hazai magyar és szerb nyelvű sajtó egyöntetűen hírt adott a VMSZ X. (tiszttűjtő) kongresszusáról. Az egyöntetűségbe csupán az vegyített némi disszonanciát, hogy míg a magyar nyelvű lapok a párt-egység további megszilárdulásáról cikkeztek, addig a szerb nyelvűek inkább holmiféle átverést, azaz a régi/új pártelnök valamilyen ízetlen tréfáját emlegették, aki azal ejtette át az egyik tudósítójukat, hogy az interjú során meglebegtette előtte az elnökváltozás lehetőségét, Dudás Károlyt, a Hét Nap főszerkesztőjét említve lehetséges utódjaként. Csakhogy – mint kiderült – ilyesmiről szó sem volt, a kongresszus 216 megjelent küldöttje „nagy fölénnyel” a régi elnököt választotta meg ismét, annál is inkább, merthogy ellenjelöltet a párt legmagasabb tisztségére – jó bolsevista szokás szerint – nem is állítottak. Az oknyomozó történészek egyszer majd a távoli jövőben bizonyára kiderítik, hogy azért-e, mert a VMSZ korifeusai között egyetlenegy sem akadt, aki ész, rátermettség és politikai tapasztalat dolgában akár csak meg is közelítette volna a Nagy Vezért, vagy csupán olyan nem találtatott, aki jelöltetésével megkockáztatott volna egy kizárásba torkolló politikai öngyilkosságot. Mindenesetre az általánosan elfogadott demokratikus választási szokások illetően kiebrudalása annál is inkább furcsa, mivel a régi elnök újbóli trónra emelése alkalmából kijelentette, hogy a megtisztelő bizalmat ezúttal utóijára fogadja el. A 60. életévének betöltése után bizonyára a nyugalmas öregkorral járó örömek élvezetének szenteli magát a politikai pályafutás infarktusgerjesztő megpróbáltatásai helyett, mint amilyenek például a hét magyar helyi önkormányzat közül ötnek az elvesztése a legutóbbi helyhatósági választások során. Merthogy Ada, Csóka, Magyarkanizsa és Óbecse mellett tagadhatatlanul Zenta is elveszett, hiszen ezúttal a 29 községi tanácsnok közül csupán 10 VMSZ-es, a héttagú tanácsban pedig 3.

Némi szépségflastrom ugyan Juhász Attila újraválasztása az ezúttal alaposan kibővült jogosítványokkal járó polgármesteri tisztségre, de az ő mozgásteréből is sokat levon, hogy állandóan egyensúlyozni kénytelen szövetségesek és ellenlábaskok között, holott ez a két kategória talán nem is választható el teljesen egyértelműen...

Ami viszont engem a VMSZ kongresszusi határozatai közül igazán érdekel, az a KDEM és a VMPM „beolvasztása” a VMSZ-be. Az a helyzet ugyanis, hogy az 1995-ben Zentán „eseményszervezet”-ként megalakult VMSZ éppen az Ágoston András vezetése alatt álló merrev kizárólagosságával szemben határozott úgy, hogy a VMSZ a különböző nézeteket valló csoportosulásokat nemcsak hogy megtűri, hanem kimondottan kívánatosnak is tartja, sőt támogatja. Ám első elnökünk, Csubela Ferenc tragikus halála után az elnöki posztra került Kasza József szabadkai polgármester úr teljes egészében a magáévá tette a történelmi VMDK-ra (és a hajdani kommunista állampártokra) jellemző kizárólagosságot és az ideológiai tévedhetetlenség dogmáját – az eszmehirdetés monopóliumával együtt. Ennek birtokában szorította ki a VMSZ szűkebb vezetése (a szabadkai „kemény mag” és a vidéki „mezei hadak” segítségével) először a Kereszténydemokrata Tömörülést, majd a Kereszténydemokrata Európa Mozgalmat is. (Ennek a lovagiasnak aligha nevezhető küzdelemnek volt némi geográfiai mellékzöngéje is, hiszen a tisztségükről leváltottak, majd kizártak főleg Tisza mentiek voltak.)

Végül alapszabály-módosítással a tagság sorából is kizárták mindazokat, akik egyidejűleg bármely más párt vagy érdekszervezet tagjai voltak, és alakult át a VMSZ a bolsevizmus korából sokaknak még visszaremlő egyetlen és kizárólagos délvidéki magyar érdekképviseleti szervezetté, a maga választásról választásra egyre csökkenő szavazótáborával és a közügyekre gyakorolt egyre jelentéktelenebbé váló befolyásával, miközben folyamatosan a hazai magyar pártok megbékélésének és együttműködésének a szükséges voltát hangoztatta.

Persze, mindannyian tudjuk jól, hogy a jelenlegi pálfordulás sem jelenti a VMSZ politikájának a gyökeres megváltozását, hiszen a két törpe párt integrálását is inkább azok „elnyeléseként”, mintsem egyenjogú társakként való befogadásnak kell értelmeznünk. Ennek egyértelmű bizonyítéka az is, hogy az integrált pártok tagsága a VMSZ-en belül semmiféle szerepet sem kapott, csupán a „közrendűek” számát gyarapítja (már amennyire!), legfeljebb a vezetők (t. i. a két integrált párt elnöke) vehet részt „tanácskozási joggal” a VMSZ csúcsvezetését jelentő szervek ülésén.

Kétségtelen, hogy a VMSZ-nek valójában semmi érdeke sem fűződött a két törpe párt integrálásához, csupán megingott tekintélyének a megtámogatására, mondhatni: előzetes kampányfogásként használta fel a pártjuk vergődésébe már végképp belefáradt pártvezetők készségét, annál is inkább, mivel az egyre kedvetlenebbé és közönyösebbé váló délvidéki magyar választótestületre talán még némi hatást gyakorolhat a „magyar összefogás” látszata...

Már az se baj, hogy ennek az integrációnak tulajdonképpen semmilyen jogi alapja sincs, hiszen az említett törpe pártoknak aligha van meg a működéshez szükséges száz fős taglétszáma, azon felül pedig a VMSZ-szel történt egyesülésről sem az egyesülő pártok közgyűlése, csupán gyanús legitimációjú vezetősége döntött – kivéve a befogadó pártot, magát a VMSZ-t.

Nos, mit csűrjük-csavarjuk tovább a dolgot: itt már nemcsak a törpe pártok adták fel a kilátástalan küzdelmet, hanem a hajdani „nagyok” is, nevezetesen a „lőrténelmi” VMDK-ból osztódással létrejött VMDP és VMDK is, Ágoston András, illetve dr. Páll Sándor vezetésével. Néhány község területére zsugorodott befolyással, kérdéses létszámú tagsággal, említésre sem

érdemes, főként verbális tevékenységgel, elvtelen kompromisszumok kötésével a hatalomban való részvétel látszatába kapaszkodva, némi anyagi haszon reményében „létfenntartási politikusokként” – nagyjából ennyit jelent a VMSZ konkurens pártjainak és pártvezetőinek egzisztenciája. Már ha nem számolunk egy nemrég Zentán alakult új párttal, amely már első nekifutásra a helyi önkormányzati választásokon megszerezte a VMSZ utáni második helyet, azaz a mandátumok több mint egy hatodát!

Közben a hajdani „alapító atyák” közül egyre többen keresnek menedéket (és megélhetési lehetőséget) a hazai szerb pártokhoz csatlakozva, avagy József Attila szavaival élve „emlékezve és okádva” hagynak fel mindennemű párttevékenységgel... Vagy Kasza József módjára – óvatosan meghagyva maga mögött a visszavonulás aranyhidját – meglobogtatják a fehér zászlót arra az esetre, ha a legközelebbi választás alkalmával a magyar szavazók netalán már a fülük botját sem mozdítják annak érdekében, hogy az urnák elé járulván „besegítsenek” még egy-két magyar „nemzeti politikus” a tartományi képviselőházba vagy legalább már csak egy-két kisebb méretű községi helyhatósági fotelba...

Szloboda János

Közép-európai Nobel-díjasok

Az idei irodalmi Nobel-díjat, akárcsak a tavalyit is, közép-európai író nyerte el. 2005-ben az osztrák Elfriede Jelineket érte ez a rangos kitüntetés. Ez már magában véve is meglepő adat, ha figyelembe vesszük, hogy Európának és a világnak ezt a táját mostanában nemigen tisztelte meg figyelmével a rangos irodalmi díjat évenként kiosztó Svéd Akadémia. (1981-ben osztrák, egy évvel korábban lengyel írónak ítéltek oda, azelőtt csak 1924-ben kapta közép-európai (lengyel), de a németek közül is a legutóbbi díjazott író Thomas Mann volt 1929-ben – és még egy svájci német, valamint egy német írónő izraeli íróval megosztotlan.)

Még meglepőbb, hogy mindkét közép-európai díjazott zsidó, ami magában még nem adna okot holmi elszörnyedésre, hiszen a magát zsidónak valló író sem a magyar, sem az osztrák-német irodalomban nem tekinthető kuriózumnak, még csak ritkaságnak sem; ami viszont fölöttébb furcsa, hogy mindkét író – saját bevallása szerint – gyűlöli az országot, ahol született, és nem tekinti hazájának. Jelinek még odáig is elment, hogy 1996-ban és 2000-ben megtiltotta drámai műveinek Ausztriában való bemutatását, bár az is igaz, hogy – nyilván kommersziális megfontolásból – mindkét esetben egy évre rá visszavonta a tilalmat. A mi Nobel-díjasunknak nem voltak hasonló aggályai: ő sztoikus nyugalommal tűrte műveinek százezres példányban való megjelenetését, sőt a Nobel-díjas alkotás több milliárd forintos költséggel történő megfilmesítését is (bár a helyszíni szakértő szerepét nem vállalta), holott elismerte: mélységesen irritálja, hogy neki, akinek sem vérségileg, sem érzelmileg nincs semmi köze a magyarsághoz, éppen ennek a gyűlölt népnek a nyelvén kell írnia. (Nyilván azért, mert a németet még a magyarnál is gyengébben sajátította el, vagy ha nem – hát ott nagyobb a konkurencia.)

A két újszerű Nobel-díjas között fennáll még egy hasonlóság: e legmagasabb rangú irodalmi elismerés el-

nyerése előtt alig hallottunk róluk. Mondhatni: attól váltak híressé, hogy Nobel-díjat kaptak. Kertész Imre korábbi írói „teljesítményéről” most ne essék szó, hiszen az 1963-ban megjelent, háromkötetes Magyar irodalmi lexikon még mit sem tud róla, annak idején nagy sikert aratott Csacsifogat c. bohózatának szerzősége pedig felettébb gyanús. Ami viszont Elfriede Jelineket illeti, neki az egy híján húszkötetes Világirodalmi lexikon az irodalomjegyzékkel együtt csupán 15 sort szentel (V/631-632. p.), amit az 1996-ban kiadott pótkötet még további 21 sorral egészít ki (XIX/533. p.). Ez ugyan első látásra haladást jelent, csakhogy a szövegnek csupán két mondata minősítés: „1978-ban Böll-díjat kapott. Újabb műveiben gyakran előtérbe kerül a női szexualitás merész bemutatása és provokatív élű elemzése.” A többi a megjelent művek és az ismertető irodalom felsorolása. Magyarra korábban egyetlen novelláját fordították le, de címét a VL nem tartotta érdemesnek közölni (megjelenés helye: Életünk, 1977/3).

Egyébként forrásunkból annyit tudhatunk meg a legújabb Nobel-díjasról és munkásságáról, hogy a stájerországi Mürzzuschlagban született 1946. október 20-án, Bécsben színháztudományi, zenei és művészettörténeti tanulmányokat végzett. Írásait pop-artszerű kollázstechnika jellemzi, kora társadalmát karikírozza. Versei és hangjátékai eddig csak folyóiratokban láttak napvilágot, könyvei a próza műfajait képviselik. Az 1970-es évek elején megjelent három könyve: Csali-madarak vagyunk, Bébi! (1970), Michael – Ifjúsági könyv az infantilis társadalom számára (1972), A szeretők (1975). Egyik sincs magyarra lefordítva...

Persze, a 70-es évek óta sok víz lefolyt a Dunán, s az írónőnek mint politikai aktivistának (1974 és 1991 között az Osztrák Kommunista Párt tagja volt) a küzdelme keltett némi visszhangot német nyelvterületen, ha ezt a lexikonszerkesztők nem is vették tudomásul. Elsősorban Peter Handkéval folytatott vitája során, aki nek az irodalom társadalomformáló szerepéről vallott

derülítő értékelésével szemben a leendő Nobel-díjas azt vallja, hogy az irodalom semmit sem képes megváltatni. Csakhogy munkásságának további harminc évében teljes irodalmi ténykedése arra irányult, hogy gyökereiben rengesse meg az ausztriai és a nyugati társadalmak alapjait. Színpadí művei és regényei radikális vitamódszerűkkel és megszállott elkötelezettségükkel botrányokat váltanak ki nemcsak Ausztriában, hanem külföldön is, ugyanakkor a szerzőt az irodalmi díjak sokaságával árasztják el, az utóbbi időben már évente többször is, köztük a legjelentősebb német irodalmi kitüntetéssel: a Büchner-díjjal is, s az író munkásságának anyagi sikere sem jelentéktelen.

A kritika véleménye azonban ugyancsak megosztott: kétségkívül legambiciózusabb regénye, az 1995-ben megjelent, 667 oldal terjedelmű „szövegcsövedék”, a Holtak gyermekei (Die Kinder der Toten) egyesek szerint „a legjelentősebb háború utáni regény”, mások szerint „egy gigantikus üresség”.

Jelinek irodalmi nyelve is „kísérleti nyelv”, amelyet nem könnyű megfejteni, színművei pedig „színházellenesek”, a színházi élet „meggyilkolására” törekszenek. Ennek ellenére őt tartják a kor legnevesebb színházi szerzőjének. Egyébként maga is azt vallja, hogy a német írók között vannak nála érdemesebbek a Nobel-díj-

ra (pl. Handke), ezért nem kívánta ezt a kitüntetést. Csakhogy azok a titokzatos hatalmak, amelyek a világ irodalmi közvéleményének a formálására kétségkívül hatással vannak, úgy látják jónak, hogy Közép-Európának vezekelnie kell a holokausztumért, s ezért kétségkívül arra érdemesebb nemzeti íróink helyett olyanokat részesítenek ebben a kitüntetésben, akiknek családját egy embertelen ideológia a legbrutálisabb módon kiirtotta. Csakhogy ez a kompenzációs megkísérlés kissé furcsa formája, amint hogy a büntetésnek is, amely „Hitler utolsó csatlósai”, a magyarok és az osztrákok ellen irányul, s akiről tudjuk, hogy semmivel sem voltak bűnösebbek, sem nagyobb antiszemiták a többi közép-európai népnél: a lengyeleknél, a románoknál vagy a szlovákoknál, amely államokban még kegyetlenebb zsidóüldözés folyt a II. világháború idején, mint Magyarországon.

Végül is ki kell már egyszer mondanunk: Ausztria és Magyarország ugyanolyan áldozatai voltak a hitleri náciizmusnak, mint Európa többi államai. S bár a „győztes hatalmaknak” alapos okuk van a lelkiismeret-furdalásra akár a zsidókkal, akár másokkal szemben, de azt, ami megtörtént, sajnos, már nem lehet jóvátenni sem Nobel-díjjal, sem másféle anyagi kárterítéssel.

E számunk megjelenését a budapesti

és a

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

és a Tartományi Művelődési
és Oktatásügyi Titkárság

támogatta.

Aracs

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Alapító: *Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka*

Kiadó a *Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu*

Főszerkesztő: *Utasi Jenő*

Felelős szerkesztő: *Vajda Gábor*

Lektor: *Gubás Ágota*

Fedőlapterv: *Gyurkovics Hunor*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság. Tagjai:

Bata János, Cirkl Zsuzsanna, Gubás Jenő, Gábrityné

Molnár Irén, Gyurkovics Hunor (képzőművészeti szerkesztő),

Matuska Márton, Tari István, Utasi Jenő, Vajda Gábor

Egyes szám ára 100,00 dinár, évi előfizetés 400,00 dinár + postaköltség.

Külföldi előfizetés a belföldinek kétszerese.

Szerkesztőségi fogadoórák:

**hetente szerdán 8-tól 12 óráig a szabadkai Városi Könyvtár
földszinti olvasótermében. A szerkesztőség címe: Gradska
Biblioteka – Városi Könyvtár, 24000 Subotica - Szabadka,
Dušan cár u. 2. Telefon: (024) 553-115, Fax: (024) 542-069.**

Készült a Logos Grafikai Műhelyben, 800 példányban

A folyóirat megrendelhető: **Grafička Radnja „LOGOS”
24427 TOTOVO SELO
Zlatiborska 4.**

e-mail: **logos@tippnet.co.yu**

vajda@suonline.net

Tel/fax: **+381 (0)24-883-040**

Olvasható az interneten: **www.aracs.org.yu.**

A Logos folyószámlaszám:

335-5022-27 Metals Banka AD Novi Sad Expozitura Senta

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.

